De weg van het kwaad

Grazia Deledda

vertaling en nawoord van Lophius

bron
Grazia Deledda, *De weg van het kwaad* (vert. Lophius). z.n., z.p. 1992

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/dele035wegv01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

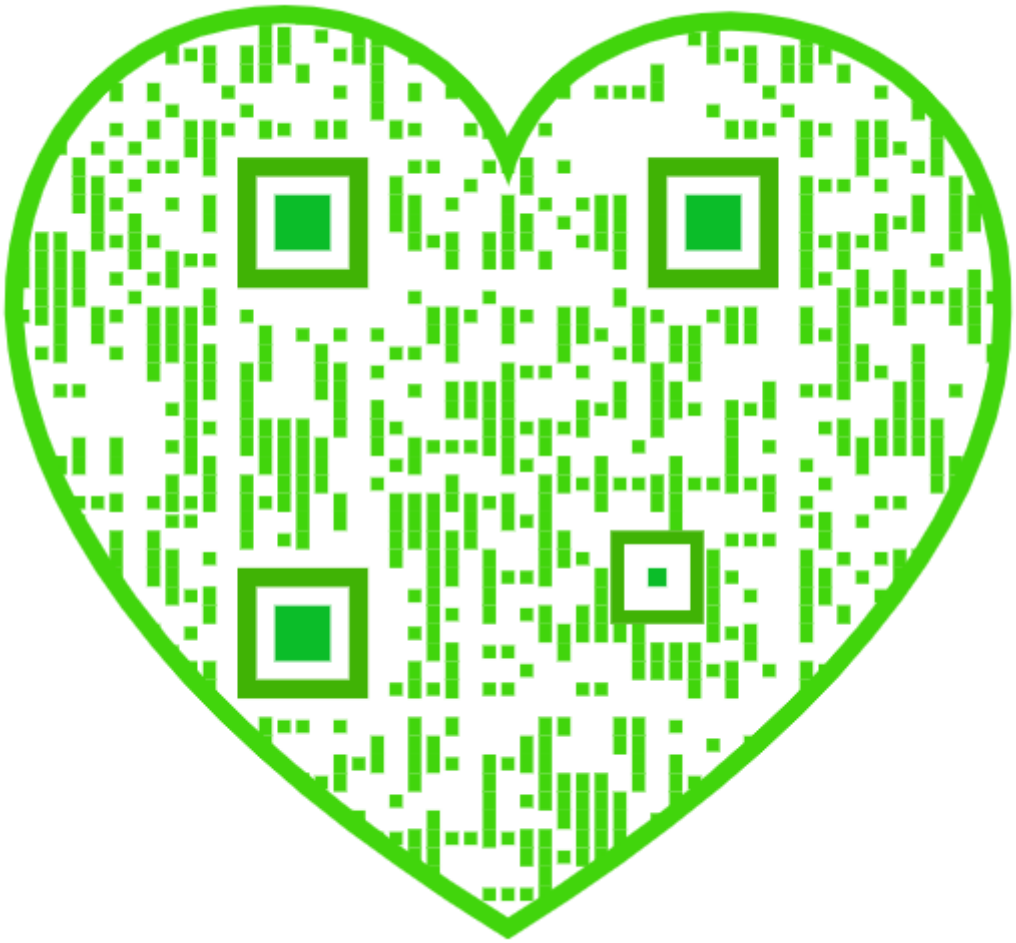

Eerste Hoofdstuk

Pietro Benu stond even stil bij de Rozenkranskerk.

- ‘Het is net middag’, dacht hij, - ‘Misschien nog te vroeg om naar de Noina’s te gaan. Die zijn rijk en nemen er hun gemak van.’

Na een korte aarzeling vervolgde hij zijn weg. Hij liep naar de wijk Sint Ussula aan de rand van Nuoro.

Het was begin september. De zon had nog niets van zijn kracht verloren en nam de verlaten steegjes onder vuur. Een hongerig hondje was het enige wezen dat in de belegerde schaduwstrook langs de uit keien opgetrokken huizen liep.

Het malen van een stoommachine in de verte doorbrak de middagstilte. Dat moeizame, hortende geluid was het enige teken van leven in het door de zon geblakerde stadje.

Pietro, gevolgd door zijn korte schaduw, bracht met zijn voetstappen het eenzame straatje tussen de Rozenkranskerk en het kerkhof een ogenblik tot leven. Hier begon de wijk St Ussula. Hij stond hier en daar stil om de overwoekerde moestuintjes te bekijken, een vijgenboom die een hofje overschaduwde, een enkele amandelboom en wat verpieterde wijnranken. Tenslotte hield hij stil bij een kroeg waar een bezem aan het uithangbord hing.

De kroegbaas was een voormalige houtskoolbrander, een Toscaan, die een boerenmeisje van bedenkelijke zeden getrouwd had. Hij lag uitgestrekt op het enige bankje van het ‘Verkooplokaal’, zoals hij zijn hol waardig aanduidde en moest opstaan om de nieuwkomer zitruimte te geven.

Hij herkende hem meteen en lachte hem toe met zijn heldere, sluwe kijkers.

- ‘Saluut, Pietro’, zei hij met zijn vreemde accent, waarin het Sardijns zich op het zuivere Toscaans had gegrift als een kraslaagje op goud, -‘Wat heb jij nu in deze buurt te zoeken?’

- ‘Iets zal ik er wel te zoeken hebben. Geef me wat te drinken’, zei Pietro niet zonder verachting.

De Toscaan schonk hem in en hield zijn grote, altijd glimlachende kinderogen op hem gevestigd.

- ‘Wedden dat ik weet waar je heen gaat? Je gaat naar Nicola Noina bij wie je in dienst wilt komen. Mooi zo, dan krijg ik er een goede klant bij.’

- ‘Hoe voor de duivel weet je dat?’ vroeg Pietro.

- ‘Van mijn vrouw natuurlijk. Vrouwen weten alles. En zij zal het wel van jouw Sabina gehoord hebben.’

Pietro fronste even toen Sabina met de vrouw van de Toscaan in verband gebracht werd. Hij maakte een scheve hoofdbeweging, van rechts naar links omhoog, een geringschattend gebaar, typisch voor hem, en ontspande zich weer. Hij had een onbevangen kalmte, die ook wat sarcastisch had.

In de eerste plaats was Sabina helemaal niet van hem. Hij had haar bij de laatste graanoogst ontmoet en diezelfde nacht, bij volle maan, terwijl de mieren in lange stille rijen over de dorsvloer liepen om graan te stelen en hij voorover op het veld lag te slapen, gedroomd dat hij het meisje zou trouwen. Sabina was aantrekkelijk, met haar blanke huid en de blonde krullen op haar blanke voorhoofd. En ze was lief tegen Pietro en had best verliefd op hem willen worden. Maar hij, eenmaal uit de droom ontwaakt, had de tijd genomen om zich te bezinnen en had nog niet besloten om haar zijn gevoelens te verklaren.

- 'Wie is die Sabina?' vroeg hij, het lege, door de wijn gekleurde glas bekijkend.

- 'Doe maar niet zo onnozel, het nichtje van Zio Nicola Noina!' zei de Toscaan.

Hij gaf de titel 'zio' en 'zia', die Nuorezen alleen aan oude mensen van het volk geven, ook aan kinderen, meisjes en personen van aanzien.

- 'Dat wist ik helemaal niet', loog Pietro. -'En Sabina heeft gezegd dat ik bij haar oom in dienst wou komen?'

- 'Dat weet ik niet. Dat was iets wat ik dacht.'

- 'Je hebt te weinig te doen, buitenlandertje', zei Pietro en maakte zijn minachtende gebaar, - 'en je denkt dat alles wat je leuk zou vinden echt zo is. Maar ook al zou ik bij Nicola Noina in dienst willen komen, wat maakt jou dat uit?'

- 'Daar zou ik blij mee zijn, dat heb ik al gezegd.'

- 'Vertel me dan maar eens hoe ze zijn in de familie Noina.'

- 'Dat zou jij als Nuorees beter moeten weten dan een buitenlander', weerde de kroegbaas af. Hij had een soort plumeau van papierflarden ter hand genomen en verjoeg de vliegen van een vruchtenmand die dicht bij de deur was opgesteld.

- 'Een vreemdeling uit de buurt weet meer dan een verre stadsgenoot.'

Zonder de vliegenjacht te onderbreken begon de kroegbaas te praten op de toon van een volksvrouw.

- 'De Noina's zijn de koningen van de buurt, zoals je weet. Ook al zijn ze niet Nuoreser dan ik.'

- 'Maar wat zeg je, voor de duivel? Zijn vrouw is van een familie van Nuorese adel.'

- 'Zijn vrouw wel. Maar hij? Wie weet waar hij vandaan komt. Hij weet het zelf ook niet meer. Hij is met zijn vader naar Nuoro gekomen en dat was een van die marskramers die lampolie aankopen en verkopen voor spijsolie.'

- 'Dat is een manier om rijk te worden. Wordt jouw wijn soms niet gedoopt?' zei Pietro en wierp het laatste scheutje in zijn glas over de vloer.

Hij voelde nu al de aandrang om, uit gevoel van eigenwaarde, zijn aanstaande baas te verdedigen.

- 'In heel Nuoro is er geen kroegbaas die zulke klare wijn schenkt als ik', zei de ander, -' Vraag dat maar aan Zio Nicola, die heeft er verstand van.'

- 'Dus het is waar dat hij drinkt?' vroeg Pietro. - 'Ze zeggen dat hij dronken was toen hij vorige maand uit Oliena kwam en van zijn paard viel en zijn been brak.'

- 'Dat weet ik niet. Misschien had hij wat teveel wijn geproefd. Hij was erheen gegaan om wijn te kopen. Feit is dat hij zijn been brak en dat hij nu een handige en toegewijde knecht zoekt, want hij kan zijn lopende werkzaamheden alleen niet af.'

- 'En zijn vrouw, wat is dat voor iemand?'

- ‘Een vrouw die nooit lacht, net als de duivel. Een verwaand type. Een van die echte *principales* van jullie, die denken dat ze de wereld in hun zak hebben omdat ze een wijngaard, een stuk land, een *tanca*, wat paarden en wat ossen bezitten.’

- ‘En dat vind je niet zoveel, kleine buitenlander? En hoe is hun dochter? Hooghartig?’

- ‘Zia Maria? Mooi meisje, heel mooi’, zei de ander en blies zijn wangen op.

- ‘Een goede, bescheiden, brave meid met handen aan haar lijf is het. Zeggen ze. Maar ik geloof dat ze het nog hoger in haar bol heeft dan haar moeder. En dan zijn ze ook nog gierig, die twee vrouwen, even gierig als Zio Nicola gul en vrolijk is. Maar ze houden hem strak, die arme Zio Nicola, kijk zo!’

- ‘Dat interesseert me niet’, zei Pietro, kijkend naar de gesloten vuist van de kroegbaas. - ‘Als ze maar niet gierig tegenover mij zijn.’

- ‘O, dus het is waar dat je erheen gaat’, vroeg de ander, zijn bezigheden stakend.

- ‘Als ze me goed betalen wel. Hebben ze ook een meid?’

- ‘Nee. Ze hebben nog nooit knechten of meiden gehad. Ze doen alles zelf. Maria werkt als een ezel. Ze gaat waterhalen, kleren wassen, schrobt de hof en de straat voor de hof. Het is een schande, voor lui die zo rijk zijn.’

- ‘Werken is geen schande. En zei je daarnet niet zelf dat ze niet rijk zijn?’

- ‘Maar ze denken van wel. Ze denken dat ze rijk zijn omdat ze in deze armeluisbuurt wonen. Omdat ze opgegroeid zijn temidden van mensen die in voortdurende armoe leven, hebben ze het idee dat ze koninginnen zijn. Bij Zia Maria is de hoogmoed nog wat ingetoomd, ze verbergt het tenminste nog wat. Maar Zia Luisa laat met alles wat ze zegt merken dat ze van niemand wat nodig heeft, dat ze rijk is, dat ze in haar huis alles heeft wat nodig is en dat de geldla boordevol zit. Ze drukt alles plat wat ze tegenkomt. ‘Hare majesteit’ noemt Zio Nicola haar. Het is zelfs beneden haar waardigheid om op straat, tussen de buurvrouwen in, een luchtje te scheppen, zoals Zia Maria dat doet. Ze komt niet verder dan de poort van de binnenplaats en je moet eens zien wat voor gezicht ze trekt als iemand haar aanspreekt!’

- ‘Zo’, onderbrak Pietro, die peinzend door de deur naar buiten keek, het blakerende steegje in, - ‘dus de baas zelf is niet gierig?’

- ‘Dat is een grapjas en een kletsmeier en verder niets. Hij maakt grappen met iedereen en heeft altijd geld nodig. Een deugniet is het, beste jongen.’

- ‘En kunnen ze het goed met elkaar vinden, in de familie?’

- ‘Ze begrijpen elkaar als vogels uit hetzelfde nest’, zei de Toscaan. - ‘Zo op het oog kunnen ze het goed met elkaar vinden, maar ze praten nooit met buitenstaanders over hun zaken.’

- ‘Je lijkt me anders behoorlijk ingelicht, een echte roddeltante’, merkte Pietro met zijn minachtende gebaar op.

- ‘Ja wat wil je? Hier worden praatjes uitgewisseld. Ze komen allemaal hier, als bijen naar de korf’, verdedigde de Toscaan zich en Pietro moest lachen om de vergelijking.- ‘Ik hoor aan en vertel verder.’

- ‘Als ik iets moet weten kom ik voortaan hier.’

- ‘Dat doe je nu al, lijkt het.’

Pietro ontknoopte een soort beurs die aan zijn leren riem hing en haalde er een zilverstuk uit.

- ‘Afrekenen. En wat is je vrouw aan het doen?’

- ‘Cactusvijgen aan het plukken’, zei de ander en sloeg de munt op de tafel om zich ervan te verzekeren dat hij niet vals was.

Pietro dacht aan de vrouw van de kroegbaas, een mooie vrouw met grote zwarte ogen met wie ook hij menig uurtje had doorgebracht.

En voortbordurend op die gedachte vroeg hij:

- 'En wat zeggen ze van Maria Noina? Een eerbaar meisje?'

- 'Sapperloot, wat een vraag!' riep de ander uit. - 'Zio Nicola's dochter? Een toonbeeld van eerzaamheid!'

- 'Gaat ze dan tenminste met iemand, dat toonbeeld?'

- 'Helemaal niet. Die zoekt nog een goede partij.'

- 'Dat is best, die zoeken we dan wel op het vasteland', zei Pietro en keek de vreemdeling spottend aan.

Hij had nog wat meer willen weten, maar bedacht dat de kroegbaas zijn vragen aan Zio Nicola kon overbrengen en stapte op.

- 'Hopelijk tot ziens, Pietro. Zorg dat je je contract met Zio Nicola opmaakt. Alles bij elkaar is het een goede kerel. Houd je voet schrap en je zult zien dat hij je geeft wat je wilt hebben.'

- 'Bedankt voor de raad, maar ik ga er niet heen', loog Pietro opnieuw.

Maar nauwelijks buiten de deur sloeg hij rechtsaf en liep naar huize Noina.

Ja, het huis, dat wit en sereen binnen de hoge hofmuren stond, leek misprijzend neer te zien op de stulpjes die lukraak om het pleintje en langs de stoffige steeg waren neergezet. Pietro duwde de halfgesloten rode poort zonder omwegen open en liep de hof in.

Rechts achter in de schone en ordelijke binnenplaats, een zonovergoten, met grind bedekte ruimte, zag Pietro een open schuur die als stal en opslagplaats diende. Links blonk het huis met zijn granieten buitentrap, die opgevrolijkt werd door toefjes van de winde die zich om de ijzeren leuning wikkelde.

In haast symmetrische orde stonden een groot aantal boerenwerktuigen opgesteld: een Sardijnse kar, oude wagenwielen, ploegscharen, hakken, jukken, ossenprikken en staken.

Onder de trap was een deur. Verderop was nog een deur, die met zijn berookte hout en bovenluik duidelijk die van de keuken was. Daar liep Pietro op af. Hij keek door het open luik naar binnen en groette.

- '*E ite fachies*? Wat zijn jullie aan het doen?'

- 'Kom binnen', zei een gezet vrouwtje kortaf. Ze had een lang, bleek, bedaard gezicht, dat werd omgeven door een katoenen, met saffraan gekleurde doek.

Pietro Benu duwde de deur open en ging binnen.

- 'Ik wou Zio Nicola spreken.'

- 'Ik roep hem meteen. Ga zitten.'

De jongen zette zich voor de lege haard, terwijl Zia Luisa de hof opliep en met langzame, ernstige schreden de trap besteeg. De keuken was als alle Sardijnse keukens: ruim, met een tegelvloer en een zwartberookt rieten plafond. Grote, blinkende koperen pannen, broodspanen, geweldige braadspeten en houten snijplanken hingen aan de donkere wanden. Op een van de branders die op het grote, halfronde fornuis waren aangebracht, borrelde een koperen koffiekannetje.

Op een krukje, dichtbij de deur, merkte Pietro een omwonden mandje op waarin naaigerei en een vrouwenblouse met pas begonnen Sardijns borduursel lag. Dat moest werk van Maria zijn. Waar hing die op dit uur uit? Misschien was ze aan het wassen bij de rivier, want al de tijd dat Pietro daar zat liet ze zich niet zien.

Na enige tijd kwam Zia Luisa terug, bleek, onaangedaan, de mond samengeknepen, haar korset dichtgeregen ondanks de verstikkende hitte. En op de binnenplaats klonken de voetstappen van een kreupele man.

Zodra de jongen het goeiige voorkomen, de rode wangen en de twinkelende ogen van Zio Nicola zag vrolijkte hij helemaal op.

- 'Hoe gaat het?' vroeg de eigenaar en ging met enige moeite op een grote, rieten stoel zitten.

- 'Goed', zei Pietro.

Zio Nicola strekte zijn gezonde been en trok een grimas van pijn, maar hij herstelde zich onmiddellijk. Zia Luisa zette het koffiekannetje naast het vuur en zette zich opnieuw aan het spinnen met de kleine Sardijnse klos die bol stond van de witte wol. Klein en rond als ze was, bijna ceremonieel gekleed in haar antieke Nuorese kostuum, de wollen rok met groene zoom, de gele sjaal rondom het grote, ondoorgrondelijke hoofd met de samengeknepen lippen en de lichte, koude ogen, leek ze op een afgodsbeeldje en wekte evenveel bijgelovig ontzag op als haar echtgenoot vertrouwen inboezemde.

- Ik heb gehoord dat u een knecht zoekt', zei Pietro en vouwde zijn lange zwarte muts een paar maal dubbel. - 'Als u wilt doe ik het. Deze september beëindig ik mijn dienst bij Antoni Ghisu en als u wilt..'

- 'Jongeman', antwoordde Zio Nicola, die hem met twinkelende ogen bekeek, - 'je moet me niet kwalijk nemen als ik zeg dat je geen uitmuntende reputatie hebt.'

Ook Pietro had oplichtende grijze ogen. Hij keek Zio Nicola bijna brutaal aan en hoewel hij zijn oren voelde gloeien van vernedering zei hij kalm:

- 'Dan moet u zich beter informeren.'

- 'Maak je niet kwaad', zei Zia Luisa tussen haar tanden door, bijna zonder haar mond te openen, - 'het is alleen maar roddelpraat. En Nicola is een grapjas.'

- 'Maar wat voor roddels, Zia Luisa, wat valt er over mij te beweren? Ik heb nog nooit iets met het gerecht te maken gehad, nooit. Overdag werk ik en 's nachts slaap ik. Ik respecteer mijn baas en vrouwen en kinderen. Het huis waar ik het brood breek en wijn drink is me even heilig als het mijne. Ik heb nog nooit ook maar een draadje gestolen. Wat kunnen ze van mij beweren?' vroeg hij en werd rood in het gezicht.

Zio Nicola keek hem onafgebroken aan en lachte. Tussen zijn rossige baard en zijn zwarte snor vielen zijn frisse lippen en jonge tanden op.

- 'Het enige wat ze zeggen is dat je een opgewonden en driftig heer bent', riep hij uit, - 'en het lijkt erop dat je je ook nu kwaad zit te maken. Wil je een stok?'

Hij reikte hem zijn stok aan met een uitnodigend gebaar. Pietro lachte en bond wat in.

- 'Kijk', zei hij, - 'Ik zal niet zeggen dat ik nooit een kwajongen ben geweest. Geen muur was me te hoog, ik klom bomen in, hield stokgevechten met mijn vrienden en probeerde onbereden, ongezadelde paarden uit. Wie heeft dat niet gedaan als kind? Soms bond mijn moeder me vast om me in huis op te sluiten. Dan knaagde ik het touw stuk en ging er vandoor. Maar ik heb al vroeg geweten wat verdriet is. Mijn moeder stierf, ons huis zakte in. Twee oude tantes hebben me geholpen, maar die zijn heel arm. Zo heb ik geleerd hoe het leven is. Honger is een goede leermeester, voor de duivel! Ik werd knecht en leerde wat werk en gehoorzaamheid betekenen. Nu werk ik en zodra ik mijn ingestorte huis weer kan opbouwen, me een kar kan aanschaffen, een ossenspan en een hond, wil ik trouwen.'

- 'Om te trouwen heb je wel wat leeftocht nodig, voor de duivel nog aan toe', zei Zio Nicola met een toespeling op een oud Sardijns gezegde.

Zia Luisa spon en luisterde. Een klein plooitje was tevoorschijn gekomen in haar rechterwang, bij haar mondhoek.

- 'Armoedzaaiers', dacht ze, - 'Sterven van de honger en dromen ervan een vrouw te nemen.'

- 'Genoeg', zei Zio Nicola en sloeg zijn stok op de haardsteen, -'laten we tot zaken overgaan en zien of we tot een akkoord kunnen komen.'

En ze bereikten een akkoord.

Tweede hoofdstuk

De vijftiende september kwam Pietro bij de Noina's in dienst. Het was avond, een bewolkte, naargeestige avond, die de jonge knecht bij zou blijven als een beklemmende droom.

De vrouwen begroetten hem koel, bijna achterdochtig.

Mismoedig ging hij de nog onverlichte keuken binnen en hing zijn jas aan een spijker in de hoek bij de deur.

Maria stak het licht aan en schonk de nieuwkomer wijn in.

- 'Drink' zei ze, hem scherp aanziend.

- 'Op jullie gezondheid', zei Pietro. En terwijl hij dronk van de rossige, middelmatige wijn, bestemd voor de knechten en arme lieden, keek ook hij de jonge bazin strak aan.

Zoals ze daar bij elkaar stonden, allebei mooie mensen, beide in hun typische kledij, leken-en waren-knecht en bazin prachtige voortbrengsels van een en hetzelfde ras. Maar ze werden door een enorme afstand gescheiden.

Pietro was lang en lenig. Hij droeg een verschoten scharlaken jasje, gevoerd met grof, blauwgroen fluweel en over dat jasje een soort overjas zonder mouwen van schapenleer, ruw gelooid, maar goed gesneden en bewerkt met versiersels van roze garen. Hij was een elegante, schilderachtige verschijning, ondanks zijn weinig verfijnde werkkleding. Hij had een heel zuiver profiel. Zijn gezicht was gebronsd en werd verlengd door de recht afgeknipte haren op zijn voorhoofd en zijn zwarte puntbaardje.

De grote grijze ogen, zacht en helder, waren in tegenspraak met de wilde indruk die zijn dichtbehaarde, doorlopende wenkbrauwen maakten en met de misprijzende mond.

Ook de jonge bazin was lang, donker en soepel. Met haar diepzwarte, golvende haar, dat in dikke vlechten in haar nek verzameld was, haar goudkleurige huid, de langwerpige, zwarte ogen die schitterden onder het lage voorhoofd, de gouden oorringen met hangers van koraal die aan de doorschijnende kleine oren geboren leken, deed ze denken aan Arabische vrouwen, geboren en getogen tussen zon en weelderige aarde, zoet en bitter als wilde vruchten.

Een lijn van onvergelijkelijke schoonheid liep langs het tere puntje van Maria's neus, haar onderlip en haar kin. Als ze lachte had ze twee kuiltjes in haar wangen en nog twee, kleinere, bij haar ooghoeken. Daarom lachte ze veel.

Met dat al beviel Maria Pietro niet en Pietro beviel haar niet.

Zia Luisa, het keurslijf toegesnoerd en een gele doek om haar hoofd, bereidde het avondmaal. Zio Nicola was nog niet thuis.

Pietro ging in de hoek achter de deur zitten en sloeg de twee vrouwen met wantrouwige nieuwsgierigheid gaande.

- ‘Morgen moet je naar ons weiland in de vallei, weet je waar het is?’ vroeg Maria.
- ‘Natuurlijk’, zei Pietro en hief het hoofd met een misprijzende ruk.
- ‘Het weiland grenst aan de wijngaard’, zei Zia Luisa zonder zich om te draaien, - ‘dat zal je dan ook wel weten.’
- ‘Weet ik, weet ik. Iedereen kent jullie wijngaard.’
- ‘Ja, de mooiste wijngaard van Baddemanna zei de oude bazin. - ‘Kost zakken vol geld. En Nicola Noina heeft, behalve zijn geld, ook al zijn tijd besteed om hem op te kweken. Maar we weten dat we een wijngaard hebben!’
- ‘We weten het’, echode de knecht somber.
- ‘Ik zal je vaak komen opzoeken’, zei Maria. Ze boog zich voorover en zette een fles wijn bij Pietro neer.

Daarna zette ze op een krukje een mandje met gerstebrood, een kaas en een bord met aardappels en vlees voor hem neer en zei:

- ‘Eet. Daar is vader.’

Over de stille hof klonk de kreupele tred van Zio Nicola en de gedachte aan zijn baas vrolijkte Pietro op.

- ‘Goedendag. En welkom’, groette deze terwijl hij de keuken binnenkwam. - ‘Wat een avond, mijn been lijdt als een vrouw in barensnood. Maar goed, laten we maar gaan eten. En kijk wat vrolijker, Pietro Benu, je bent onder vrienden. Onder eerlijke, vrolijke mensen. Arm, maar opgewekt.’

Zio Nicola ging achter een klein, ongedekt tafeltje zitten. De vrouwen zetten een mand neer en gingen op de grond zitten om te eten.

De conversatie verliep ongeanimeerd. Na het eten vroeg Pietro of hij uit mocht gaan. Hij voegde zich bij andere boerenjongens en met hun allen vormden ze een koor dat op zijn Nuorees serenades bracht voor de deur van hun meisjes.

Ook Pietro ging een serenade brengen onder het venster van het huis waar Sabina werkte:

Furada m’as su coro, pili brunda..

De volgende dagen moest Pietro in het weiland werken en de druiven en de andere vruchten die in de wijngaard rijpten in de gaten houden.

Zoals ze had aangekondigd kwam Maria bijna elke dag naar de vallei, te paard of te voet. Ze leek zich van de jonge knecht niets aan te trekken; nu en dan vertrok ze zonder een woord tegen hem te hebben gezegd.

Pietro was bezig onder aan het terrein een dijkje langs de beek te leggen en zag Maria boven hem tussen de rijen wijnranken heen en weer lopen in het nog steeds gewelddadige zonlicht. Boven de wijngaard rezen de lichtgetinte rotsen van de Ortobene op en bovenop de rotsen leken de steeneiken, onbeweeglijk afstekend tegen de verblindend blauwe hemel, in gedachten verzonken naar de tegenoverliggende horizon te kijken.

Wildgroei overdekte de wanden van de vallei; tussen het grauwe groen van de vijgencactussen en de olijven schitterde het smaragdgroen van de wijnranken en clematis verstrengelde zich met het glanzende groen van de mastiekstruiken.

Een paar rotsblokken, misschien ooit van de berg naar beneden gevallen, rezen hier en daar op uit de kloven en aan de oever van het beekje dat de tuintjes onder aan de vallei van water voorzag. Klimop en maagdenpalm bedekten de rotsen. Bijna onzichtbare paden klommen en daalden tussen de bramen en de struiken door. Reusachtige vijgencactussen, hun zware bladeren uit elkaar voortspruitend en

omgeven door vruchten en goudkleurige bloemen, stonden op de terrassen en klommen langs de hellingen omhoog.

Maria zwierf rond met snelle passen, lenig en soepel in haar eenvoudige rokje van grijs katoen en een boezeroen van groen fluweel dat alleen door de zachte vorm en de beweging te onderscheiden was van het groen van de wijn- en de olijfgaard. Ze bukte zich om de druiven te controleren, ze strekte zich om een haast rijpe vrucht te betasten en stak met een rietstaak de goudkleurige cactusvijgen af. Zoals sommige insecten de kleur aannemen van de struik waarin ze geboren worden, zo leek zij een voortbrengsel van de vruchtbare vallei: ze had de buigzaamheid van de wijnrank en de volle rijpheid van een cactusvrucht.

En evenals de cactusvijg was ze niet in staat haar stekels te verbergen en Pietro bezag haar grimmig. Hij merkte dat ze hem niet alleen minachtte, maar ook wantrouwde.

- 'Ze komt om me in de gaten te houden', dacht hij. - 'Ze is bang dat ik de zaken achterover druk. Als ze het te bont maakt zal ik dat kreng een lesje leren. Een mep kan ze krijgen.'

Maar ze maakte het niet te bont. Een heel enkele keer sprak ze hem aan, met niet meer dan een zinspeling op werk dat nog uitgevoerd moest worden.

Ze was koel en stijfjes. Pietro begon haar te haten en wilde zo snel mogelijk weg van het weiland om dat huichelachtige gezicht en de onderzoekende ogen die hem stilzwijgend vernederden niet meer te hoeven zien.

- 'Je kunt wel zien dat dit volk nog nooit eerder knechten heeft gehad', dacht hij. En van de weeromstuit, uit trots, werkte hij ijverig, hield de zaken in de gaten en raakte geen enkele vrucht aan.

Op een dag in oktober, terwijl hij twijgen afsnoeide om de zon beter tot de druiven te laten doordringen, kwam Maria bij hem staan en zei:

- 'Waarom eet je niet van de druiven, Pietro?'

- 'Tel je ze?' antwoordde hij, voorovergebogen, maar met een minachtende ruk van zijn hoofd naar haar opkijkend.

Maria bloosde. Ze begreep dat ze zich had verraden, maar veranderde handig van onderwerp.

Ze schermde haar ogen af om naar het uiteinde van de wijngaard te kijken waar een rij peren stond met gele bladeren, beladen met rijpe vruchten die deden denken aan in de zon smeltende bijenwas.

- 'Pietro', zei ze, - 'overmorgen plukken we de peren.'

Ook hij keek naar de peren.

- 'Zoals je wilt.'

- 'Luister. Jij plukt overmorgenochtend de peren en ik kom 's middags hier met het paard om ze op te halen. Heb je genoeg aan vier manden, denk je? Ik ga twee keer op en neer.'

Pietro liep tussen de rijen weg met een bundel twijgen en ze liep achter hem aan.

- 'Wat een perenjaar! Vorig jaar hebben ze ze allemaal gestolen. Dit jaar verkopen we ze en houden er op zijn minst twintig lire aan over. Wat zeg jij, Pietro?'

- 'Ik? Dat weet ik niet. Ik heb nooit peren verkocht.'

- 'Vorig jaar zijn ze gestolen. Dit jaar heb jij ze bewaakt. Ik geef je een half dozijn sigaren.'

- 'Ik rook niet', zei hij bijna hatelijk.

Maar de jonge bazin was zo aardig en hartelijk die dag dat hij zich afvroeg of hij niet te hard over haar oordeelde. Toen hij weer naar het eind van de rij kwam met een bundel twijgen, zei Maria echter:

- 'Luister, Pietro. Misschien is het beter dat ik overmorgen een beetje vroeg kom, tegen tweeën in de middag. Dan plukken we de peren samen en brengen we ze in een keer weg.'

- 'Die is bang dat ik bij het plukken een hoopje voor mezelf achterhoud. Gierig, vals kreng.'

Maar onverwacht sprak ze de toverformule uit die hem weer helemaal opvrolijkte.

- 'Ik laat ook Sabina komen.'

- 'Sabina komt', bleef Pietro bij zichzelf herhalen, ook nadat Maria eindelijk was weggegaan.

Alleen achtergebleven, in het rustige licht van de schemering, hoorde de jonge knecht zijn hart bonzen van vreugde. Alles wat donker en opstandig was in zijn vurige gemoed smolt weg als nevels bij zonsopgang.

- 'Sabina komt.'

Een blonde haarlok danste tussen de struiken die goudgeel gekleurd werden door de laatste stralen van de ondergaande zon.

Toen de wassende maan van achter de olijfbomen tevoorschijn kwam en haar stralen door de asgrijze schemering schoten en vonkten in het stroompje, tussen de populier en de notenboom, liep Pietro naar de hut terug en strekte zich uit op een muurtje, zijn ogen verloren in de einder tussen de bergen.

Er was een briesje, zo licht dat de bladeren niet bewogen; een stille huivering bracht een subtiele verandering teweeg in de tint van het riet en de olijftakken, die in het maanlicht met parels overgoten leken. Een koor van krekels klonk op uit de struiken. Er was het gelijkmatige geluid van de beek en in de verte knerpte een kar over de maanverlichte weg die tussen de vallei en de berg in leek te hangen. En die vage, melancholieke, onveranderlijke geluiden verhoogden de ervaring van stilte en eenzaamheid die de jonge knecht beving. Zonder het zich bewust te zijn genoot hij van de lieflijkheid van het moment. Het dromerige gevoel van welbehagen, van rust en koelte na een hete werkdag, viel als een fluwelen deken over hem heen. Een vederlichte gewaarwording, als het schemerlicht van de wassende maan, overkwam zijn primitieve ziel: het waren de dromen van een boerenjongen, de begeerte van een jonge man, de beelden van een dorpsdichter.

- 'Sabina komt.' En de wereld van dromen, verlangens en beelden breidde zich in grote kringen uit in het halfduister. Heden versmolt met toekomst, het vurige verlangen naar ongeremde liefkozingen vermengde zich met de hoop ooit eens zijn maaltijden te delen met een lieve, blonde, vlijtige vrouw.

- 'Ze komt', dacht de knecht met een huivering van lust. - 'Als dat kreng ons even alleen laat, dan pak ik haar vast en dan zoen ik haar als een gek. Haar lippen smaken naar kersen..'

De begeerte ging over in een meer praktische droom:

- 'We hebben een huis, een kar, een span ossen; zij bakt het brood, ik doe wat overzees werk om er wat bij te verdienen..'

De maan lachte om Pietro's dromen, zoals ze om alle goede en kwade dromen lacht, van alle dromers in de velden, als een koningin die iedereen toelacht, maar niemand ziet.

De dag erop kwam Maria niet naar het land. Pietro maakte zich een beetje ongerust, al troostte hem de weinig stichtelijke hoop dat de kleine bazin een ongeluk was

overkomen. Hij liep omhoog naar de weg en speurde de einder af. Vrouwen en kinderen kwamen beladen met manden met cactusvijgen voorbij, karren met druiven, Olianese boeren op hun kleine, gelaten paardjes, maar geen Maria.

- 'Voor de duivel', dacht Pietro terwijl hij naar de wijngaard terugliep, - 'Daar zie je het nou, de eerste keer dat ik op haar wacht komt ze niet. Laat ze naar de duivel lopen!'

Ook de volgende dag verstoorde geen levende ziel de eenzaamheid van het landgoed; maar naargelang de uren voorbijgingen raakte Pietro in de ban van een ongerustheid die hij nog niet kende. Komen ze nu of komen ze niet? De zon klom naar het middelpunt van de hemel, de schaduw van de olijfbomen werden weer langer. Maar daar begon de hond, die onder de gouden peren vastgelegd was, te blaffen en ging op zijn achterpoten staan, de kleine, rode ogen op de straat gericht. Pietro wist dat zij het waren, nog voordat hij keek.

Maria en Sabina, beiden te paard, kwamen als twee bezetenen naar beneden galopperen; vanuit een grijze stofwolk stof verschenen hun rode gezichten in de middagzon en de van het zweet glanzende paarden sloegen verwoed hun staarten tegen de flanken.

Bij het hek aangekomen stegen ze af om naar de wijngaard te gaan. Ze trokken de paarden, die hun nekken strekten naar de boombladeren, achter zich aan. Pietro had zich, ondanks een hevig verlangen de meisjes tegemoet te lopen, niet bewogen. Maar zijn hart sloeg onstuimig en zodra Maria bij de wijngaard was gekomen sprong hij op en groette.

- 'Hoe is het ermee, Pietro?', riep Sabina, uit alle macht aan het touw van haar paard trekkend, - 'Lang niet gezien!'

Hij keek haar in de ogen en lachte.

- 'Geef op', zei hij en hielp haar het paard aan te binden en de bolstaande zadeltas, die twee grote rieten manden bevatte, af te laden, terwijl Maria worstelde met het andere paard dat zijn neus in een struik gestoken had en over zijn hele lijf rilde.

Sabina was mooi gekleed, met een jakje van rood fluweel en een hagelwit hemd; haar losgeknoopte hoofddoek liet haar hals bloot, die lang en wit oprees tussen de kwastjes van zwarte zij.

Haar tere, pure schoonheid kon Maria's weelderige schoonheid niet overschaduwen: Sabina was eerder lieflijk dan mooi en de haarlok die uit haar hoofddoek tevoorschijn kwam en over haar voorhoofd en soms ook haar ogen viel, gaf haar een kinderlijke uitdrukking.

Wat vond Pietro haar lief! Hij kon zijn blik niet afwenden van haar heldere, zachte ogen met de wat zware oogleden. Toen het paard was aangebonden ging ze op de grond zitten en trok haar schoenen uit. De knecht bleef onafgebroken naar haar kijken, zoals ze tot haar vreugde opmerkte. Maar plotseling draaide Maria zich rood en bezweet naar hen om en riep boos:

- 'Pietro hou op met staren! Help liever dit hellepaard vast te binden, 't is je evenbeeld!

Hij gaf geen antwoord, maar liep naar haar toe en bond het paard aan. Zijn gezicht was betrokken.

Ook Maria ontdeed zich van haar schoenen en begon opnieuw te schreeuwen om de knecht tot spoed aan te zetten.

- 'Vlug, vlug! Jij hebt alle tijd, Pietro Benu, maar wij hebben haast. Vlug, laat de duivel je opjagen!'

Hij klom met een mand aan zijn arm in een boom en begon peren te plukken.

De twee nichtjes haalden de vruchten van de lage takken en fluisterden al giechelend en porrend met elkaar. Nu en dan hielden ze hun ten dele gevulde schorten op en liet Pietro een paar minder rijpe peren omlaagvallen die tussen de andere rolden.

- 'Nu voor mij.'

- 'Nee, voor mij.'

- 'Hij geeft ze allemaal aan jou', zei Maria en hield haar schort uit, -Nu aan mij, Pietro, voorzichtig! Goed zo.'

- 'Nee aan mij!', riep Sabina en duwde haar nicht opzij. -'Die daar, die peer die van goud lijkt.'

- 'Die is voor jou. Pas op, ik mik op je borsten!', antwoordde hij en keek lachend naar haar opgeheven gezicht.

De prachtige, rijpe vrucht streek langs haar borst en sprong in de schort heen en weer, zodat de inhoud op de grond viel.

- 'Ach', riep Sabina kinderlijk geschrokken, terwijl Maria zich al voorover bukte om de gevallen peren op te rapen. - 'Maak je niet kwaad, Maria!'

Zijn gezicht weggedoken achter de bladeren lachte Pietro als een klein jongetje. Hij bleef kijken hoe de nichtjes met elkaar ruziemaakten.

- 'Jij hebt me een duw gegeven.'

- 'Nee, het was jouw schuld, jij hebt de rand van je schort losgelaten.'

- 'Pietro, wiens schuld was het?', vroegen ze en hieven beiden hun gezichten op.

- 'De mijne natuurlijk!'

Ze lachten en voor het eerst vielen Pietro Maria's kuiltjes op en zag hij dat naast het vurige gezicht en de krachtige, volle borst van haar nicht, Sabina mager en bleek leek.

- 'Dat is één', zei hij en liet zich lenig uit de perenboom glijden. Op de grond beland groette hij de leeggehaalde boom met een handgebaar. - 'Tot volgend jaar, als we tijd van leven hebben.'

Maria nam hem de mand van zijn arm en liep weg om de peren in de zadelzak te storten.

- 'Waarom kijk je me zo aan?', vroeg Sabina toen ze Pietro's blik ontmoette.

- 'Ik wou eens met je praten', antwoordde hij en omvatte de stam van een volgende perenboom.

Ze wist heel goed wat dat geheimzinnige 'ik wou eens met je praten' betekende. Ze had er al lang op gewacht en had het meteen willen horen. Maar haar nichtje kwam er weer aan. Een vluchtige blos kleurde het bleke gezicht van het dienstmeisje. Haar zachte ogen straalden en haar stem trilde van verlangen:

- 'Zeg het me meteen, Pietro..'

- 'Een andere keer', fluisterde hij en wees met zijn ogen op Maria. - 'Je komt toch bij de druivenpluk?'

Ze gaf geen antwoord. Maar Pietro, die in de perenboom klom, had het gevoel naar de hemel op te stijgen. Ja, ze hield van hem, want ze had gebloosd en ze trilde. Ze hadden elkaar met hun blikken begrepen.

Vanaf dat moment was het uit met het lachen en grappenmaken. Pietro plukte de peren uit de hoogste takken, de twee nichtjes die van de lagere. Enkele peren vielen vanzelf omlaag. De zon doorboorde het glanzende bladerdek en de warme en zachte vruchten gaven hun geur af aan de lucht.

Tevergeefs probeerde Maria de andere twee weer aan de praat te krijgen; ze bleven stil. Sabina, die haar bleke kleur had teruggekregen, durfde haar gezicht niet meer op te heffen en verborg haar trillende handen tussen de bladeren. Pietro stond

wijdbeens, de voeten op twee takken gesteund, en voelde de hitte van de middagzon in zijn gezicht. Zijn ogen schitterden als de olijfbomen die op de helling heen en weer wiegden.

Toen alle peren geplukt waren legde hij de boordevolle zadeltassen over de paarden en trokken de nichtjes hun schoenen weer aan. Maria bleef voortdurend in de buurt; het was alsof ze het opzettelijk deed. Op het moment van weggaan zei ze:

- 'Zullen we een ronde over het landgoed maken, nichtje?'

- 'Ja hoor', zei Sabina.

- 'Ben jij al bezig een rondje aan te maken, Pietro Benu?', vroeg Maria en lachte de jonge knecht uit die om de stampvoetende paarden heen draafde.

- 'Maak jij een rondje met de duivel', antwoordde hij kwaad.

De meisjes barstten in lachen uit en renden elkaar opzij duwend het zonovergoten paadje af.

Zonder te weten waarom werd het Pietro droef te moede. Hij volgde de twee nichtjes met zijn blik en zag ze al lachend het paadje af rennen. Ze verdwenen tussen de struiken en hun kleurige jakjes doken bij de beek weer op. Maria's welluidende lach vermengde zich met het geluid van het water. Sabina stond voorovergebogen bij het watervalletje onder de notenboom en waste haar gezicht, dat ze met een slip van haar onderjurk afdroogde.

Opeens keek ze op en in de verte, naar het punt waar Pietro stond en stak haar hand op. Toen zei ze iets tegen Maria. Beiden barstten in lachen uit. - 'Ze hebben het over mij', dacht Pietro. Misschien vertrouwde Sabina haar rijke nichtje de halve liefdesverklaring toe die zij van de knecht had ontvangen en lachten ze daar nu allebei om. Nee, Sabina hield niet van hem; hij had het zich alleen maar wijs gemaakt. Ze was vast even eerzuchtig als haar rijke nichtje. En hij was arm, hij had geen huis, hij had niet eens een kar, of een ossenspan, of een ploeg.

En Maria zou, nu ze zijn hartsgeheim wist, voortdurend de draak met hem steken.

Het was zo goed als zeker dat de meisjes om hem lachten. Pietro draaide hen woedend de rug toe en liep weg.

- 'Addio', zei Sabina en trok haar zwaarbeladen paard achter zich aan de helling op.

Hij keek haar aan, maar gaf geen antwoord. Ze keek dikwijls om, voordat ze bij de straatweg aankwam en het karrenpad opreed. Daarna verdwenen de kleurige gedaanten van de twee nichtjes op hun beladen paarden in de bocht, in het rode licht van de zonsondergang die de rotsen van de berg in brand zette. En Pietro bleef alleen in de vallei achter. Ook over hem was een duistere schaduw gevallen.

- 'Het was stom van me om kwaad te worden', dacht hij, - 'Ze lachte helemaal niet om me; ze is verliefd op me. Maar ik ben arm, en armoe is als een ziekte: elke aanraking doet pijn. Maar ik maak het wel weer goed. Ze zal op de druivenpluk komen. Dan vraag ik of ze bij mij komt, in de rij waar ik de druiven pluk. We lopen steeds verder door tot we ver van de anderen zijn, en terwijl ik met mijn sikkeltje de druiven afsnijd en zij ze opraapt, kunnen we elkaar van alles zeggen. Dan help ik haar de mand op haar hoofd te zetten en zullen we elkaar aankijken en misschien kan ik haar dan ook wel een zoen geven. Het is waar, Maria is mooier, maar Sabina is veel liever.'

- 'Dat gemene kreng', dacht hij even later, terwijl hij met plotseling verlangen de volbloedige gedaante van zijn kleine bazin voor zijn ogen terugzag, - 'Ze heeft ons geen ogenblik alleen gelaten! Ik wou dat ze hier was, dan zou ik haar op de grond gooien en zoenen en bijten tegelijkertijd. Je verdiende loon, serpent, je wou niet dat

ik je nichtje zoende, nu zijn deze zoenen voor jou, jou bijt ik en Sabina zoen ik, want jij bent vals en Sabina is lief.'

- 'Kijk', zei hij hardop en bleef staan bij een soort pergola achter een rotsblok, achter in de wijngaard. - 'Hier misschien. Ja, hier moet het lukken. Hier kunnen we elkaar zoenen.'

Maria's hatelijke beeld was verdwenen en achter de met wijnranken overdekte rots bleef de geliefde gedaante van het blonde dienstmeisje achter, een druivenmand op haar hoofd.

Maar intussen was een zwerm kwikstaartjes in de wijngaard neergestreken om wat druiven te pikken alvorens zich te ruste te begeven in hun bladernesten. En Pietro was gedwongen zich van zijn dromen los te maken en de wijngaard door te rennen, fluitend en in zijn handen klappend. De zwerm kwikstaartjes vloog vrolijk en lawaaierig op en verspreidde zich in de frisse avondlucht. Een briesje voerde een paar uit de perenboom gevallen bladeren tot aan Pietro's voeten.

Derde Hoofdstuk

Maar op de dag van de druivenpluk kwam Sabina niet naar de wijngaard.

- 'Waarom is je nichtje er niet?' vroeg Pietro aan Maria.

De kleine bazin trok haar ogen in kwaadaardige spleetjes en schudde het hoofd.

- 'Ze mocht niet van haar baas.'

Ze draaide zich om en liep naar de hut om de macaroni te koken. Halverwege de helling werd ze staande gehouden door een klein meisje met een blozend gezicht, dat 'Doornroosje' genoemd werd. Pietro zag ze lachen en op hem wijzen. Hij werd door wrok overvallen: de rest van de dag deed hij er, op een paar gemelijke woorden na, het zwijgen toe. Toen hij langs de rots kwam waar hij gehoopt had Sabina te zullen zoenen, balde hij zijn vuisten en spuugde op de grond.

De vrouwen lachten hem uit. Waarom? Omdat hij arm was. Goed, dan zou hij om de vrouwen lachen.

- 'Blijf aan het werk anders schop ik jou en je mand omver', zei hij ruw tegen Doornroosje, die giechelend achter hem aan liep en de door hem afgesneden trossen niet opraapte.

Ze werd boos en liep weg. Van de andere kant van de wijngaard riep ze:

- 'Kijk hem, de trappende hengst. Als je in zo'n slecht humeur bent, doe als Judas en hang je op aan een vijgenboom. Wil je mijn schoenveter soms, kattenoog?'

Hij stond voorover de druiven te snijden met zijn sikkeltje en gaf geen antwoord.

De andere plukkers vermaakten zich uitstekend. De jongens knepen de meisjes, die lachten en gilden. Rechtop en lenig hielden ze de manden met de paarse druiven op de hoofdband die hun knappe, uitdagende, Arabische hoofdjes bekroonde. Er was iets heidens in dit simpele landfeest: de knappe, robuuste boerenjongens straalden een sfeer van wellustige vrolijkheid uit en zeiden wat er bij ze opkwam. Voor de pluksters bestond er niets anders dan de zon, de zoete, rijpe druiven en de aanrakingen van de bronstige mannen. Alleen Pietro was stil, ontevreden en afwezig. Niemand bekommerde zich om hem.

Twee jongens begonnen al werkend te zingen, een wedstrijd in dichtimprovisaties over het uiterlijk van de aanwezige meisjes. Maar na een poosje ging de wedstrijd over in een persoonlijke woordenwisseling, de verzen gingen over in proza en tegen de avond vlogen de twee dichters elkaar in de haren. Het was de eerste keer dat Pietro

moest lachen, maar het was een bijna woeste lach. Hij spande de ossen voor de met druiven volgeladen kar, maakte de hond los en pakte zijn ossenprik.

Een kolom van witte nevel rees op vanachter de berg, boven de bossen van *Monte Bidde* en een vleugje vochtigheid drong door in de bitter naar wijnranken ruikende lucht. Het leek al echte herfst, met de paarse zonsondergang in de vage einder.

Pietro opende het grove, van takken vervaardigde hek naar de straatweg en keurde de leeggehaalde wijngaard geen blik meer waardig, evenmin als de hut waarin hij zoveel rustige dagen had doorgebracht en zich had laten gaan in neerslachtig gemijmer, zowel als in het opbouwen van trotse luchtkastelen. Hij was terneergeslagen en geërgerd. Nooit eerder had hij zich zo in zijn armoe en eenzaamheid op zichzelf teruggeworpen gevoeld. Hij wist nu wel zeker dat Sabina niet van hem hield, anders was ze wel gekomen. Alle vrouwen kwamen hem op dat moment verachtelijk voor: nuffig, ijdel, loszinnig en slecht. Niemand hield van hem en niemand had ooit van hem gehouden. Hij had geen zuster of een jonger familielid om liefde en troost uit te wisselen. Niets dan twee afgeleefde tantes, krom van ellende; twee zwijgende spookverschijningen.

Hij was alleen. Zijn gevoelens vonden geen uitweg en keerden naar zijn hart terug om zich daar op te hopen en weg te rotten als vruchten die door niemand werden opgeraapt.

Die avond was het op de straatweg drukker dan gewoonlijk. Zwaarbeladen wagens reden langzaam voort, gevolgd of voorafgegaan door de drijver die zijn ossenprik door het stof sleepte en een populair deuntje zong. Groepen boeren en dorpsvrouwen keerden al pratend terug van de druivenpluk. Langs de grauwe bergwand kwamen een paar oude heren te paard uit de dunne avondnevel tevoorschijn.

De lucht raakte steeds meer doortrokken van de geur van de wijnranken, van droesem en vochtige plantenresten. De druiven op de karren gloeiden paarsig op. De wielen trokken diepe sporen in het witte stof van de straatweg. In de vallei waren de eerste vuren te zien, belletjes van wat verdwaalde geiten

klonken van tussen de rotsen in de ravijnen achter de Capareddabrug. En de stemmen van de geitenhoeders klonken steeds luider op, tussen het eentonige, doffe geluid van de moeizaam voortwentelende wagenwielen door.

Pietro was de enige die niet zong. Hij liet zich opnemen in de droeve vrede van de herfstschemering, keek naar het spoor van de wagens die voor hem uit reden, ademde de vochtige lucht in en luisterde naar de melancholieke klanken van de vallei. En langzaam aan viel het duister over zijn geest zoals over de hemel en de dingen om hem heen. Zoals gewoonlijk was er niemand die op hem wachtte. Alleen Malafede, de lange, zwarte, magere hond met zijn trillende flanken en de witte vlek op zijn voorhoofd, liep ernstig, met hangende staart en oren, achter hem aan. De hond volgde het spoor dat Pietro met zijn ossenprik achter zich aan trok. Maar nu en dan hief hij zijn kleine, rode ogen op naar de jonge knecht, kwispelde en gaapte met een licht jankgeluid.

- ‘Wat is er?’ vroeg Pietro toen ze halverwege waren. -’Honger? Dat heb ik ook. Zodra we aankomen krijgen we te eten. En morgen gaan we weer op pad. Dus hou je haaks en loop door.’

De hond jankte luider en spitste enigszins opgebeurd de oren.

Knecht en hond onderhielden zich zo wel meer, ieder op zijn eigen manier. Ze begrepen elkaar. Pietro zei hem vaak:

- ‘Wat is er voor verschil tussen jou en mij? Geen enkel. Ik ben een sprekende hond, dat is alles.’

Maar die avond voegde hij er bij zichzelf aan toe:

- ‘Lopen, eten en andermans spullen bewaken, daar zijn Malafede en ik voor geboren. Niemand vraagt meer van ons. Wie houdt van ons? Niemand. Als Malafede een avontuurtje heeft gehad, is hij het een ogenblik later weer vergeten. Als ik naar de vrouw van de Toscaan ga en ik kom haar de dag erop tegen dan kijk ik haar niet meer aan en zij mij ook niet. Hond en knecht, knecht en hond, een en hetzelfde.’

Plotseling trof Doornroosje vanaf de drinkplaats onder de straatweg de rug van de hond met een steen.

Malafede rende blaffend van pijn weg en stond verderop stil om de gekwetste plek te likken.

Pietro bleef staan en draaide zich met fonkelende ogen om.

- ‘Wie was dat?’ riep hij.
- ‘Ik’, zei het meisje baldadig.
- ‘Jij! Stom wicht! Kom hier, dan zal ik wat aan dat hoofd van jou doen. Dan schud ik het water uit je hersens.’

Ze liep uitdagend op hem af.

- ‘Ga je gang.’

Hij omknelde de ossenprik en schudde het hoofd met zijn misprijzend gebaar.

- ‘Wat maak je je druk’, zei ze, - ‘laten we vrede sluiten. Wat heb je, Pietro Benu? Sprinkhanen gegeten vandaag? Kom eens hier, Malavi’, hier!’

De hond kwam terugrennen en Rosa probeerde hem te aaien.

- ‘Sapperloot, hond en knecht voelen zich allebei te goed voor me. Daar blaft hij me ook nog in mijn gezicht. Maar ik weet wat jij hebt, Pietro Benu, ik weet aan wie jij denkt. Maria heeft het verteld.’
- ‘Wat weet jij nou? En wat heeft dat mens te zeggen?’, gromde hij minachtend.

Blij het geheim te kunnen verklappen zei het meisje:

- ‘Maria heeft me gezegd dat je een slecht humeur hebt omdat Sabina niet meegekomen is. Maar Sabina moet lachen om jou. Ze is stikverliefd op een jongen die niet zo’n armoelijder en wildeman is als jij. Ze heeft me opgedragen dat aan jou te zeggen en het in te wrijven.’
- ‘Wie, Sabina?’
- ‘Nee, Maria.’
- ‘De duivel hale wie haar heeft voortgebracht!’
- ‘Niet vloeken, Pietro Benu. Maria is jaloers op Sabina.’
- ‘Waarom?’
- ‘Om jou, sukkel!’

Hij lachte zoals hij gelachen had vlak voor hij wegging van de wijngaard, toen de twee improvisatoren elkaar in de haren waren gevlogen. En het leek hem beter het kwaadaardige boerenmeisje maar niet te geloven.

Daar begon alles mee.

De avond viel en werd steeds neveliger en triester. Daar waren de eerste huizen van Nuoro, boven de overwoekerde tuinen. Daar was, tussen twee hoge muren in, het steile, vieze straatje waar Pietro doorheen moest.

De ossen in hun stomme moeheid zetten de tocht behoedzaam en ernstig voort. Een groepje halfnaakte kwajongens wierp zich op de wankelende wagen.

- ‘Geef ons wat druiven, een paar maar!’

- ‘Ga weg, ga weg!’ schreeuwde Pietro, opgeschrikt uit zijn dromen. - ‘Ga weg of je krijgt hiermee.’ Woedend hief hij zijn ossenprik; Malafede blafte. De jongens drukten zich schreeuwend en lachend tegen de muur.

Een ster schitterde hoog boven het steegje, boven de armoedige huizen in de avondmist. Pietro verzonk opnieuw in mijmeringen. Hij geloofde niet in praatjes en helemaal niet in die van vrouwen. Maar het zou toch wel heel vreemd zijn als Maria.. nee, ondenkbaar. En steeds weer kwamen zijn gedachten bij Sabina terecht. Alleen zij kon zijn hartsgeheim verraden hebben, het geheim dat hij nauwelijks aan zichzelf durfde bekennen.

- ‘Wat een onbenul, wat een verschrikkelijk onbenul. Ze ging dus met een ander? Laat ze naar de duivel lopen, allebei, hij dacht er al niet meer aan. Maar daar liep een smalle, snelle vrouwengedaante zonder jakje aan het andere eind van het steegje. Was zij het? Haar zien, iets ruws en gemeens toeschreeuwen en zo de korte droom, geboren in het maaiveld, gestorven in de wijngaard, afsluiten. Maar ze was het niet. Het was de vrouw van de Toscaanse kroegbaas die toevallig voorbijkwam.

- ‘Ben jij het, Pietro Benu? Geef me een paar van die druiven.’

- ‘Wel meer ook, schatje. Toe maar, neem er nog wat. Maar vlug, want daarginds is de kleine bazin. Wanneer zie ik je weer, Franzischedda?’

- ‘Ik ben een getrouwde vrouw’, zei ze en terwijl ze haar schort met druiven vulde keek ze Pietro met grote, zwarte, omwalde ogen vol lome hartstocht aan.

- ‘Vanavond kom ik bij je’, zei hij met vuur. - ‘Toe, neem nog wat, neem er nog meer, alles krijg je van me, de kar, de druiven, mijn hart.’

- ‘Hou je mond, Zio Nicola staat op het kerkplein je op te wachten.’

Pietro bracht de ossen in beweging; de vrouw verdween.

En daar kwam inderdaad Zio Nicola tevoorschijn, met zijn stok,

zijn lange muts en de rossige baard van een getemde wilde kat.

- ‘Goedendag, Pietro Benu. Gaan we vanavond elkaar het een en ander toezingen?’ vroeg hij en bekeek de druiven die op de wagen lagen.

- ‘Waarom bent u niet meegekomen?’

- ‘Mijn been wou het niet, mijn zoon.’

- ‘Nog een knecht. Maar dan van zijn been’, zei Pietro sarcastisch.

Zio Nicola hief zijn rosse baard naar de jongen op en zwaaide met zijn stok.

- ‘Lach je me uit, kwajongen? Omdat ik een arme duivel ben? Als ik rijk was..’

- ‘Maar u bent rijk, baas.’

- ‘Baas, baas! Ik moet nog zien wie van ons twee de baas is!’

En zo kwamen ze bij het huis aan. De hond was naar de poort toegerend en krabde eraan, blij jankend.

Zia Luisa deed open.

- ‘Dat werd tijd’, zei ze, een punt van haar hoofdband naar haar schouder trekkend. - ‘En waar is Maria?’

- ‘Nog bij de pluksters.’

- ‘Veel stelt het niet voor’, zei Zia Luisa. Ze keek meewarig in de kar, terwijl Pietro de ossen uitspande. - ‘Weinig zaaks. Gelukkig dat we niet van die armoe hoeven te leven.’

Na een zware slaap op zijn leger in de keuken van de Noina’s, werd Pietro wakker met een pijnlijk gevoel, alsof iets zwaars op zijn borst drukte. Gewoonlijk werd hij wakker met de gedachte aan twee zachte ogen die door een blond toefje haren heen keken. Dat prettige beeld was verdwenen en kwam niet meer terug. En in plaats van

een schitterende zonsopgang in de vallei, omgaf hem nu het stille donker van de keuken. Door de glazen tegel die bij wijze van venster in het dak zat drong ternauwernood wat wittig licht door.

Maar daar klonken voetstappen in de stille hof. Wie was dat? Zia Luisa soms, opgestaan voor dag en dauw, omdat welgestelde huisvrouwen vroeg moeten opstaan?

De deur werd zachtjes opengeduwd en de grauwe muren van de hof werden zichtbaar.

Behendig, zonder geluid te maken op haar blote voeten, kwam Maria binnen.

Pietro deed of hij nog sliep, maar volgde door zijn wimpers nieuwsgierig de bewegingen van de kleine bazin. Ze opende het bovenluik van de deur en het steeds helderder wordende ochtendlicht drong in de keuken door. Maria deed haar hoofddoek af, waste zich en blootshoofds, de mouwen van haar hemd opgerold tot aan haar ellebogen, maakte ze koffie. Terwijl het kannetje op en neer danste op de hete kolen, maalde ze de koffie en pas op dat moment leek ze Pietro op te merken. Hij merkte dat ze hem lange tijd bekeek met haar mooie ogen die nog halfdicht van de slaap waren en hij voelde een diep gevoel van welbehagen over zich komen. Geleidelijk werd het behaaglijke gevoel intenser en warmer en richtte zich op haar en werd begeerte. Pietro voelde het bloed sneller door zijn aderen stromen, heet en kloppend. Maar zodra hij zich van zijn begeerte bewust was, werd hij rood van schaamte en sloot zijn oogleden.

Voor een poosje was het eentonige geluid van de koffiemolen het enige wat hij hoorde. Het geluid leek ergens in zijn hersens te gonzen.

Maria jaloers op haar arme nichtje? En waarom zou ze niet? Het geheimpje dat hem de avond tevoren, moe en kwaad als hij was, onzin had geleken, doorgloeide hem nu als een bittere likeur. Er was nog wat haat, rebellie en wraakzucht in de begeerte die ze bij hem opwekte. Ze was minder woest dan de begeerte die hij gevoeld had op de dag dat ze peren plukten, maar ze was nog altijd tamelijk wreedaardig.

- ‘Ze is rijk en eerzuchtig’, dacht hij met gesloten ogen, -‘trouwen zal ze me nooit. Maar verliefd op me zijn, waarom niet? Ik ben mooi en sterk. En het is

waar, daarbeneden in de vallei heb ik een keer gezien dat ze naar mijn mond keek. Ze heeft vast nog nooit een man gezoend. En ook nu zit ze naar me te

kijken. Wat als ik opstond en haar kuste?’

Maria draaide nog steeds langzaam aan de koffiemolen. Het koffiekannetje rammelde, de hete kooltjes spatten er vrolijk onder vandaan. Plotseling stond ze op en liep naar het vensterluik. Pietro opende zijn ogen en keek naar haar, maar hij durfde niet op haar af te springen om haar te zoenen.

In het nog wat rozige ochtendlicht dat door het vensterluik kwam leken haar haren nog zwarter en glanzender en haar volle, zachte borst tekende zich af in haar nog niet dichtgetrokken lijfje. Pietro liefkoosde haar met zijn blikken, maar schaamde zich opnieuw voor zijn gedachten en zijn begeerte. Nee, een geweldige afstand scheidde hem van haar. Hij was een bedelaar, een onreine knecht die ‘s nachts dicht langs de huizen liep op weg naar zijn afspraakje met de zedeloze vrouw van een kroegbaas. Maria was mooi en zedig en had waarschijnlijk nog een goed karakter ook; ze was een exquise vrucht, bestemd voor de mond van een rijk en belangrijk man.

- ‘Ben je wakker? Ik stond op het punt je te roepen. Sta op, Pietro, er is een hoop te doen.’

Haar stem was kalm en ze sprak met gezag. Hij werd uit zijn wilde dromen weggerukt en zijn oren gloeiden van schaamte.

Hij sprong op en wikkelde zijn leger tot een grote rol, die hij optilde en tegen de muur zette. In de hof waste hij zich bij de put, terwijl Maria met haar hand op de molen sloeg om de koffie in het kannetje te ledigen.

De zon was nauwelijks op toen alles al in rep en roer was op de hof en in de wijnkelder. De druiven moesten geperst en het zwaarste werk was voor de jonge knecht.

Onder het afdak stond bovenop een groot, zwart vat de perskuip, waarin Pietro met blote armen en benen, zijn hoofd vlak onder de dakbalk en met zijn ene hand gesteund tegen de muur, uit alle macht op de druiven stampte. Twee vrouwen klommen een laddertje tegen de perskuip op en af en wierpen er manden met druiven in. Paarse mostvlekken zaten op Pietro's kleren en op zijn bleke gezicht en ook zijn ogen leken omringd met vlekken. Maar hij lachte en schreeuwde vrolijk en bukte zich nu en dan om beter in de hof te kunnen kijken.

Bij de met druiven volgeladen kar waren twee meisjes en een jongen, geholpen door Zio Nicola, bezig de trossen schoon te maken en in de rieten manden te gooien, die de vrouwen op hun hoofd namen en in de perskuip, op Pietro's dansende voeten wierpen.

Zoals de dag tevoren in de wijngaard was iedereen druk aan het praten en het lachen. Zio Nicola had nog het meeste plezier van iedereen.

De zon kwam langzaam boven de hof tevoorschijn. De geur van de most trok zwermen muggen en bijen aan.

Nu en dan kneep Zio Nicola het meisje dat naast hem zat, met het smoesje dat hij de bijen wou verjagen die haar lastig vielen. Ze lachte en schold en dreigde het tegen Zia Luisa te zeggen.

- 'Vieze oude man, krijg het, laat me met rust.'

- 'Als ik in plaats van een oude kerel een jonge man was geweest, dan had je dat niet gezegd, ook al was ik een vieze jonge man. Daar heb je weer zo'n bij in je nek.'

- 'Laat hem me rustig steken, geitenbaard. Hij zoekt honing.'

- 'Wat, de bijen mogen je steken en ik mag je niet aanraken? Soms omdat ik kreupel ben? Anders.. Kijk, je vriendin is veel aardiger!'

- 'Oude baardaap! Ik roep uw vrouw hoor', gilde het andere meisje naar wie Zio Nicola zijn hand had uitgestrekt.

- 'Hier met de druiven!' riep Pietro en boog zich over de rand van de kuip.

-'Baas, is dat een

manier om de mensen te laten werken? Waar is de bazin?'

- 'Wat wil je van haar? Die weet ook niet wat ze met me aan moet', zei de baas met een zucht.

In plaats van Zia Luisa kwam Maria nu en dan naar buiten, een geel doekje om haar hoofd. Haar blouse en haar groene jakje blonken op in de zon en trokken Pietro's aandacht. Hij keek naar haar mooie gezicht, haar lippen die glansden als ze lachte en een hete gloed streek langs zijn voorhoofd.

Maar toen ze, geërgerd door de wanorde op de hof en de muggen die tot in de keuken doordrongen, naar het vat en de wagen kwam om de mensen tot werk aan te zetten, bauwde Pietro haar spottend na.

- 'Opschieten, opschieten. Het is al tien uur. Als tegen de middag niet alles klaar is hang ik me op.'

- 'Hang jij je maar op. Maar niet zo hoog dat we je benen kunnen zien.'

Ze klom het laddertje op en keek in het vat. Daarna liet ze op haar gemak haar ogen over Pietro's witte, gespierde benen glijden. Hij sloeg haar van bovenaf gade.

Op wantrouwige toon zei hij: -‘Ze zijn niet van ijzer, als ze niet meer kunnen dan kunnen ze niet meer.’ Maar een vreemde vreugde steeg in hem op.

Waarom? Wat had de jonge bazin die dag, dat hij bij haar aanblik alleen al vrolijk werd alsof hij wijn van Oliena gedronken had?

In de keuken bereidde Zia Luisa, haar keurslijf toegesnoerd, de doek om haar onbewogen hoofd, het middageten voor de werklui: schapenvlees met aardappels.

In een pannetje apart kookte ossenvlees voor Zio Nicola.

- ‘Arme Nicola’, dacht Zia Luisa, die altijd jaloers geweest was, -‘hij mag wel iets extra’s hebben nu hij zo ongelukkig is. Hij houdt van vrouwen, hij drinkt wat

teveel na dat ongeluk, maar in de grond van de zaak is hij een goede man. Hij heeft begrip nodig. Ik mag hooghartig schijnen, maar in de grond van de zaak

ben ik een goed mens. Alleen, het is beter de mensen onze wil op te leggen, anders lopen ze ons onder de voeten.’

- ‘Ja’, zette ze haar gedachten voort, al roerend in de pan met aardappels, - ‘We moeten onze wil tonen, dat is het. Zijn we soms allemaal gelijk geboren? Nee, ieder heeft zijn plaats, aan de ene kant de rijken, aan de anderen de armen. Goed doen is mooi, maar je moet je niet vernederen en verlagen. Die stakker van een Nicola haalt zichzelf teveel omlaag. Maar hij is dan ook niet rijk geboren. Droevige zaak als je niet rijk geboren bent, uit een machtig ras. Dan blijf je altijd nederig. Zelfs Maria heeft wat van haar vader meegekregen. Ze voelt de fijne kneepjes van haar positie niet altijd aan. Maar ze is nog jong en ze is slim genoeg. Die zal zeker een goed huwelijk sluiten. En ze weet zoveel! Ze kan boekhouden als een notaris en weet evenveel als een advocaat. Wat moesten we beginnen zonder haar, haar vader en ik, die niet kunnen lezen en schrijven.’ - ‘Ja hoor’, herhaalde Zia Luisa Noina haar conclusie, - ‘Die trouwt een rijke man, misschien een gestudeerd man, maar dan een rijke gestudeerde man, niet een van hen die de schoonfamilie als kruiwagen willen gebruiken.’

Tegen de middag was het wijnpersen afgelopen en het middagmaal klaar. Maria zette midden in de keuken een mand met tarwebrood op de grond en om de mand zette ze diepe borden neer, van rood aardewerk, waarin Zia Luisa de aardappels en het schapenvlees had geschept. Daarna riep de kleine bazin de meisjes, die zich gingen wassen bij de put. Ook Zio Nicola hinkte naar de waterplaats, liet het vuile water weglopen en schonk er een emmer schoon water in uit om zich te wassen. Daarna liep hij met stekelige baard de keuken in, droogde zich af en ging aan zijn eigen tafel zitten. De anderen zaten rondom de mand op de grond en waren al gulzig aan het eten met rode, opgewekte gezichten, die een beetje vettig zagen van de etensdampen.

- ‘Eet smakelijk’, zei de baas en strekte zijn been. - ‘Vrouw, wat is dit voor brouwsel? Tenminste vandaag kan je me na al het werk dat ik gedaan heb wel hetzelfde als de anderen voorzetten. Geef me wat van dat schapenvlees. Jazeker, schapenvlees, kinderen, of dachten jullie dat het kalfsvlees was?’

Maria reikte hem het verlangde aan.

- ‘Jullie hebben goede tanden, kinderen, dat jullie dit spul kunnen kauwen. Het vlees van de duivel kan niet taaier zijn. Bah! In het huis van ..’ - en hij noemde de naam van een rijke man - ‘krijg je beter te eten.’

- ‘Of nog slechter’, zei Zia Luisa, die zelfs voor het eten haar keurslijf niet had losgemaakt, - ‘Hou nu eens op met zwetsen.’

Toen ze hun eerste honger gestild hadden begonnen de jongens opnieuw grappen te maken.

- ‘Zia Luisa, kunt u me honderd escudo’s lenen?’ vroeg een jongen.

- ‘Als je met een goede borg voor de dag komt’, antwoordde de oude bazin, die onbewogen op de grap inging.

- ‘Hier is er een’, zei de jongen en sloeg op de rug van een doodarm meisje.

Ze lachten allemaal.

- ‘En als ze niet goed genoeg is, verpand ik mijn familiejuwelen en al het zilverwerk’, zei hij om de spot te drijven met zijn armoede.

- ‘Gezondheid is het grootste goed, met dat als pand krijg je niet honderd, maar wel duizend escudo’s’, oordeelde Zio Nicola vanaf zijn zetel. Met zijn plechtige baard was hij een haast koninklijke verschijning en leek hij het geheel te overheersen. Maar Maria ergerde zich.

- ‘Ja hoor’, zei ze spottend, - ‘beter rijk en gezond dan arm en ziek.’

- ‘Schenk bij’, beval haar moeder.

Ze stond op en schonk Pietro bij.

- ‘Uit je humeur?’ vroeg hij haar en keek haar in de ogen.

Ook zij keek hem recht aan en antwoordde met haar gebruikelijke sarcasme:

- ‘Na het eten raak ik altijd uit mijn humeur.’

- ‘Wat moet het zijn als je honger hebt. Gelukkig dat je niet weet wat dat is’, voegde hij eraan toe en dronk uit. De druppels die in zijn glas waren achtergebleven goot hij ver van zich af over de vloer. Hij herinnerde zich de honger die hij geleden had in zijn wilde jeugd.

Die dag werd er niet op de wijn bespaard. Herhaalde malen kwam Maria met de karaf in haar handen langs en bukte zich om het glas van haar knecht bij te vullen. Hij dronk en werd vrolijk, maar van een kwaadaardig soort vrolijkheid. Het beeld van Sabina dat hij met werken en grappen van zich af had gehouden, kwam hem weer voor ogen: de blonde, valse verraadster.

Dus ze had hem uitgelachen. Maar nu werd het zijn beurt om te lachen, om haar, om Maria en om alle vrouwen. Als hij Maria liet geloven dat hij als een gek op haar verliefd was?

Nee, ze zou hem niet wegjagen, daar was ze veel te slim voor. Je jaagt een verliefde knecht niet weg; die heeft alleen wat begrip nodig. De kleine bazin zou van zijn bevlieging profiteren door nog meer van hem te vragen. En hij van zijn kant zou bij haar in de gunst komen en haar te slim af zijn.

En dan was het zijn beurt om te lachen. Als de vrouwen hem uitlachten zou hij hen uitlachen.

Maar op slag werd hij zwijgzaam en somber. Hij boog het hoofd en hief het met een ruk weer op. En hij stak zijn glas opnieuw omhoog.

Maria kwam langs met de kruik.

- ‘Ik weet wat honger is’, zei hij zonder het te beseffen, halfdronken, en probeerde haar weer in de ogen te kijken. Maar ze keek hem niet meer aan.

Vanaf dat moment besefte hij niet meer wat er in hem omging. Het enige wat hij wist was dat hij elke beweging van Maria met zijn ogen volgde. Hij was bang dat zijn bazen zouden merken hoe ze zijn begeerte opwekte, maar het lukte hem niet zijn blik van haar af te wenden.

Hij was verstandig genoeg om zich van het gezelschap los te maken en zich uit te strekken in een hoek van de hof, niet ver van de keuken. De wijn en de hitte van de middag hadden een soort koorts bij hem opgewekt. Het gonzen van de muggen en de bijen vermengde zich met het gegons binnenin zijn brandende hoofd.

Hij zag de jongen en de meisjes weggaan en de bazen zich naar hun kamers terugtrekken voor het middagslaapje. Maria bleef in de keuken. In de sluimertoestand van zijn roes hoorde Pietro de kleine bazin heen en weer lopen, de keuken op orde brengen en koffie malen. Het leek alsof hij haar heen en weer lopende lange, aantrekkelijke gedaante werkelijk met zijn ogen volgde.

Hij had het nodig op een vrouw verliefd te zijn en nu hij uit gekwetste eigenliefde het zachte karakter van het arme dienstmeisje verwierp, ging zijn begeerte naar de rijke bazin uit. Maar het was een bitter, wraakzuchtig verlangen.

- 'Mijn beurt om te lachen', dacht hij terwijl hij in slaap viel.

Vierde Hoofdstuk

Hij bleef twee weken in de stad om Zio Nicola te helpen de wijn over te schenken en om in de nabije moestuin te werken. Daarna ging hij de berg op en hakte hout voor de komende winter. In die lange, eenzame uren, in de moestuin en in de bossen van de Monte Ortobene, waren zijn gedachten voortdurend bij de kleine bazin. Hij dacht dat hij niet verliefd op haar was, maar hoe mooi hij Maria ook vond, hij durfde bij de gedachte aan haar toch niet meer de onnozele wensdromen en wraakplannen te koesteren die eerder bij hem waren opgekomen.

Maria was niet iemand die mannen tot amoureuze grappen uitnodigde. Pietro bloosde bij de gedachte dat hij zich ooit illusies had gemaakt over haar houding jegens hem en lachte bij het idee dat hij indruk op haar kon maken.

Hij zag haar nu voortdurend in al haar waardigheid als rijke bazin: haar blik fonkelde en sneed als een mes.

Ook bij de nederigste bezigheden, of ze er nu bij lachte of minder vrolijk dan gewoonlijk was, bleef ze een vertegenwoordigster van een hooghartig en neerbuigend slag mensen. Maar dat was precies wat hem in haar aantrok. Soms dacht hij er nog wel eens aan Maria's arme nichtje op te zoeken en schoon schip met haar te maken, maar langzamerhand verdween ook dit rebelse verlangen. Twee weken lang hield Pietro's hart zich stil, maar het was vol en versuft als de aarde in de winter.

Nu en dan bracht de baas de avond door in de keuken, waar de haard al brandde, en zette Pietro tot drinken en zingen aan. Als de vrouwen naar bed waren, gingen baas en knecht zich aan de drank te buiten en vertelde Zio Nicola in geïmproviseerde verzen van de belangrijkste gebeurtenissen uit zijn leven.

Ook hij was arm geweest en had rondgezworven als fortuinzoeker, ook hij was verliefd geweest en had dromen gehad.

- 'Maar, arm of rijk, altijd opgewekt: *zente allegra il ziel l'aiuta* zei hij in het Italiaans. - 'Een keer waren mijn schoenen stuk en dacht ik, als ik een grondbezitter tegenkom pak ik een schoen en smijt hem die in zijn smoel. Raad eens wie ik tegenkwam.'

- 'Zia Luisa's vader', zei Pietro spottend.

De baas sperde zijn blinkende ogen open.

- 'Voor de duivel, hoe raad je het?' schreeuwde hij en liet zijn stok niet al te hard op de rug van zijn knecht neerkomen.

- 'Maar is 't echt?' vroeg Pietro verwonderd.

- 'Jazeker, het is waar, bij God.'

- 'En heeft u de schoen in zijn gezicht geslingerd?'

- 'Ha, ha, slimmerd!'

Pietro kwam niet meer te weten of Zio Nicola nu wel of niet zijn schoen in het smoel van een rijke grondbezitter had geworpen. Maar de baas was altijd aan het opscheppen over de heldendaden die hij gedurende zijn jeugd verricht had en aan het uitwijden over zijn amoureuze avonturen. Hij liet ook doorschemeren dat hij Zia Luisa niet uit liefde getrouwd had, maar alleen om een goed huwelijk te sluiten.

- 'Maar zij was wel degelijk verliefd, bij God. Ik was arm, maar een knappe jongen en dat zeg ik niet om op te scheppen.'

- 'Nee, dat kan je nog wel zien', vleide Pietro hem.

- 'Schoonheid is een halve bruidschat, mijn jongen.'

Dit onderwerp sprak Pietro wel aan.

- 'Als die inhalige gier van een Zia Luisa er niet was..', dacht hij.

De wijn, de gloed van het vuur, de gerieflijke keuken met al de blinkende koperen pannen aan de muren om hem de rijkdom van de eigenaars in te prenten, brachten hem in een wellustige en eerzuchtige droomtoestand.

- 'Ja dat is een goed leven, rijk zijn en een aantrekkelijke, jonge vrouw hebben. Trouwen zonder liefde niet, maar een goed huwelijk sluiten, geld en liefde hebben, dat is pas echt geluk.'

- 'Met wie zou Maria trouwen', dacht hij dikwijls. - 'Met die? Of die? Misschien met een heer, een gestudeerd heer, misschien met een rijke boer. Zeker niet met een armoezaaier en nog minder met een knecht. Maar totnogtoe is er niemand.'

Van die gedachte vrolijkte hij weer op. En hij bedacht dat hij, goed beschouwd, ook al was hij een knecht, behoorde tot een familie die tenminste niet van buiten kwam en niet uit zwervers bestond, zoals die van Zio Nicola.

- 'Als ik maar een beetje geld had', verzuchtte hij. - 'Lezen en schrijven kan ik niet, maar praktische kennis heb ik genoeg. Er zijn er zoveel die fortuin gemaakt hebben.' - 'Maar dat zijn dieven', bedacht hij, -'Ofwel ze hebben een rijke vrouw getrouwd, zoals Zio Nicola. Dat kan ik ook.'

Maar hij hield zichzelf voor dat die rijke vrouw nooit Maria Noina zou kunnen zijn, en alle andere konden hem niet veel schelen. En nadat hij het hoofd geschud had met zijn misprijzend gebaar, strekte hij zich uit op zijn leger en viel in slaap, zijn muts onder zijn oor gevouwen.

Toen brak de periode van het ploegen en zaaien aan.

Het terrein dat Pietro moest ontginnen en inzaaien was heel ver weg van het dorp, aan de andere kant van de vallei Marreri, in de buurt van Lollove, een miserabel groepje huizen dat verloren tussen de meest verlaten en droefgeestige bergen en hoogvlaktes van Nuoro in ligt.

Daar moest de jonge knecht de zaaitijd doorbrengen, samen met de ossen en de hond. Maar hij vond het niet erg alleen te zijn. Hij was eraan gewend en bovendien was er in die dagen iets dat hem wegdreef van dat lauwwarme huis, waarin hij zijn vezels voelde verslappen en zijn geest zich verloor in verraderlijke dromen.

Voordat hij vertrok ging hij langs de kroeg van de Toscaan in de hoop er diens vrouw aan te treffen, de loszinnige Francesca.

Maar in de kroeg vond hij alleen de Toscaan, onverstoorbaar, nieuwsgierig en roddelziek als altijd.

- 'Hoe is 't, Pietro?'

- 'Goed. Schenk me iets in.'

- 'Jemig wat een dorst. En dat terwijl je bazen wijn genoeg hebben.'

- 'Laat mijn bazen met rust.'

- ‘Ik zou ze maar niet in bescherming nemen. Dacht je dat ze over jou geen kwaad spraken?’

- ‘Als ze kwaad willen spreken moeten ze dat maar doen. Waar is je vrouw?’

- ‘Die is uit om de was te doen. Maar ik weet best wat je van haar wilt’, zei hij met een blik van verstandhouding in zijn kinderlijke ogen. - ‘Je hebt haar opgedragen een vrouw voor je te zoeken nu Sabina je een blauwtje heeft laten lopen.’

- ‘O loop naar de duivel’, zei Pietro en lachte oprecht om het idee dat de Toscaan Francesca hoog genoeg aansloeg om een vrouw te laten zoeken voor een eerzame jongeman.

- ‘Jawel, ik weet het, je wilt een rijke vrouw. Dat heeft Zio Nicola me gezegd, gisteravond. Stomdronken was hij.’

- ‘O heeft hij dat gezegd?’ riep Pietro uit en richtte het hoofd op. - ‘En wat zou dat?’

- ‘Dat zou niets. Waarom trouw je niet met Maria?’

- ‘Neem je me in de maling? Ik kom hier niet meer terug, kleine buitenlander’, zei Pietro minachtend en stond op.

Maar hij voelde, waarom wist hij niet, een plotselinge vreugde om het grapje van de kroegbaas.

Hij keerde naar het huis terug en spande de ossen in. Zia Luisa legde, behalve het zaaizaad, een ruime voorraad gerstebrood, kaas, olie en aardappels op de wagen en Maria een grote kalebas met rode wijn en een zak, zodat Pietro zich toe kon dekken in de koude nachten van de winderige hoogvlakte.

- ‘En een kruisbeeld? En een rozenkrans, krijgt hij die niet?’ vroeg Zio Nicola schaterend. - ‘Eentje van gedroogde vijgen?’

Zia Luisa kneep haar lippen opeen, want ze hield er niet van dat er met die zaken gespot werd. Maria opende de poort wijd.

- ‘En denk erom, je mag naar de kerk in Lollove, maar niet verliefd worden op de een of andere mooie Lollovese.’

In andere tijden zou Pietro zich gestoten hebben aan het grapje, want de vrouwen van Lollove zijn de armste schepsels van de streek. Maar nu werd hij verlegen en meed hij Maria’s ogen.

De baas liep een eindje met hem op, nog erger hinkend dan gewoonlijk. Het was een vochtige dag en dat voelde Zio Nicola in zijn been.

- ‘O Pietro, Pietro, wat is gezondheid een mooi ding, wat is de jeugd een mooi ding. Verknoei haar niet, houd haar vast als geld onder je riem. Goeie reis. Als je ergens behoefte aan hebt, zeg het dan aan een reiziger. Houd het zaaigoed op een droge plaats en zaai het zo snel mogelijk in. Het beste.’

- ‘Wat een goed mens’, dacht Pietro.

Het was alsof hij van Zio Nicola hield als van een vader en hij had zelfs bijna van zijn arrogante bazin gehouden. In gedachten verzonken prikte hij nu en dan de rode os stevig in diens met witte vlekken bezaaide rug (zeker teken dat het beest ooit een plek voorbij was gekomen waar een schat begraven lag) en de os zette het op een zware draf. Malafede blafte om de andere os aan te sporen en zo kwam Pietro vroeg aan bij het steil aflopende paadje dat de vallei Marreri in voerde.

Het was een vochtige, warme dag, de hemel was melkachtig wit. Aan de punt van de ploeg, die omgekeerd op de wagen lag, glom de schaar met de zwakke glans van nieuw zilver. In de nevelige verte ontwaarde Pietro met zijn arendsogen het kerkje van Valverde, zwart op de rand van een steile bergwand, en nog verderop het kerkje van San Francesco, wit tegen de achtergrond van woest bergland, waarin Monte Albo

blauw afstak als een fluwelen vaandel en Monte Pizzinu als een grijze rots oprees uit golven van blauwige nevels.

Pietro herinnerde zich dat zijn moeder, zoals alle Nuorese vrouwen, een diepe verering koesterde voor de kleine San Francesco, Santu Franzischeddu, en hoewel hij niet zeer gelovig was sloeg hij een kruis.

Hij geloofde in God en de heiligen, ging naar de kerk, en met Pasen deed hij communie en biechtte hij, maar hij was niet vroom, bad nooit en dacht nooit aan de dood en de eeuwigheid. Deze dagen was hij een echter een beetje sentimenteel, een beetje mystiek en iets geloviger dan gewoonlijk.

En op een avond dat hij daarboven was, op zijn ploegland, voelde hij de behoefte om te bidden, als een vrouwmens.

Om hem heen zweeg, in zijn verheven triestheid, het landschap onder een zilveren schemering. Het was een verlaten oord: droefgeestige weilanden lagen boven de dicht met mastiekstruiken, jeneverbes en cistus begroeide hellingen, waarvan de deinende groene massa hier en daar onderbroken werd door grijze en zwarte rotsen die er in het onzekere licht van de schemering uitzagen als versteende monsters. Al het land rondom leek een woestenij, nooit door de mens betreden en hooguit door een bosgod of de geest van een prehistorische heremiet bewaakt.

Pietro knielde op de grond, bekruisigde zich en bad: het was alsof hij in een kerk zonder muren zat. Aan de horizon vlamden de sterren als kaarsen in de verte, aangestoken door onzichtbare geesten. De jeneverbes verspreidde de geur van wierook.

Pietro had een gevoel of hij sterven moest, of een levensgevaarlijke ziekte zich bij zijn volle bewustzijn in hem uitbreidde.

- ‘God, Sint Franciscus, haal haar uit mijn hoofd. Heb meelij, haal haar uit mijn hoofd. Ze past niet bij me en mijn verlangen kan me tot waanzin brengen. Geest van mijn moeder, help me. Bevrijd me van slechte denkbeelden. Amen.’

Maar terwijl hij bad waren zijn gedachten bij haar, met het vurige verlangen haar dichtbij te hebben, haar in werkelijkheid te zien zoals hij haar in zijn dromen zag en haar met zijn armen te omgeven zoals de bergen in de avondmist de dampende vallei omsluiten, onder de toeziende blik van de sterren.

Na het kruis dat hij bij zijn vertrek geslagen had om de Kleine Sint Franciscus te groeten om die te vriend en aan zijn zijde te houden, zoals vrouwen, verliefden en alle Nuorese misdadigers dat doen, was de kleine bazin geen ogenblik uit zijn gedachten geweest.

Hij had er instinctief op vertrouwd dat hij Maria zou vergeten als hij uit haar buurt was. Maar de afstand en vooral de eenzaamheid borgen haar daarentegen dieper in zijn hart. Haar beeld, waarvan niets verhuld werd, verscheen hem voortdurend voor ogen, verleidelijker en mooier dan ooit. En het moment kwam dat hij geen weerstand meer kon bieden aan zijn hartstocht, die in hem groeide als een enting in een jonge wilde stam.

De dagen gingen voorbij. Pietro werkte van de ochtend tot de avond; hij trok struiken uit de grond en verbrandde ze en de wortels van mastiekboompjes groef hij uit. De van hun begroeiing ontdane repen land werden geploegd en ingezaaid.

Als de zon tussen de nevels onderging was zijn gedaante nog te zien tegen de achtergrond van het sombere landschap. Hij ploegde uren en uren voort, langzaam voortlopend achter de geduldige rode ossen die de oeroude Sardijnse ploeg voorttrokken. Aan het eind van elke lange voor sloeg hij zijn ossenprik tegen de flanken van de twee witgespikkelde ossen en liet ze keren. De helling af, over de

losse, vochtige en bijna zwarte aarde die een geur van gistende plantendelen uitwasemde, trok hij aan de riemen om de ossen in te houden. Beneden aangekomen draaide hij om en klom weer omhoog, zwijgend en de ossenprik in zijn hand.

De ossen ademden moeizaam. Hun korte, rossige wimpers zakten over hun grote droevige ogen en hun zwarte neusgaten dampten zoals de omgeworpen aarde dampte.

De lange gestalte van de knecht stak scherp af tegen de paarsige avonddampen. De verlatenheid van het geweldige landschap waarvan de grenzen in de einder verloren gingen, droeg ertoe bij de gevoelens van jonge werkman nog heviger te maken.

De hartstocht verscheurde zijn hart als de ploeg de aarde en evenmin als de aarde vroeg hij zich af waarom.

Nu en dan werd hij opnieuw door wanhoop overvallen, maar hij riep de hulp van Sint Franciscus of van de geest van zijn moeder niet meer in om hem van het allesoverweldigende verlangen te bevrijden.

Heel zelden kwam een veedrijver of een dorpeling te paard of een vrouw uit Lollove met een mand vol kaas op het hoofd en een kip in haar hand over het pad dat langs Pietro's terrein liep. Een korte, ruwe groet doorbrak voor een ogenblik de stilte en dan verdween het paard achter de jeneverbesstruiken of het vrouwtje tussen de wilde olijven op de helling. En daarna heerste opnieuw de stilte.

Pietro werkte en droomde voort, onder de onophoudelijk grimmige, met rose-grijze nevels overtrokken hemel, onder de late zonsopgangen, onder de violette avonddampen, onder zware regenwolken, wanneer de groene en rossige struiken leken op te zwellen van het vocht en de natte stenen nog grauwer waren.

Bijna een maand lang deed hij niets anders dan de aarde te doorploegen en te onderwerpen en zelf doorploegd en onderworpen te worden door de liefde.

's Avonds trok hij zich in een schuurtje terug. Hij legde zich neer op een leger van bladerloof en trok de zak die Maria hem gegeven had over zich heen. Ook om te eten trok hij zich daarin terug. Een paar dagen kookte hij aardappels, andere dagen roosterde hij het brood waarover hij wat olie had gesprenkeld. De ossen graasden op de helling. Malafede, die niets anders te doen had, niesde voortdurend en blafte tegen de bladeren die door de wind werden meegevoerd.

De nacht had het eigenaardige effect de verlatenheid wat op te vullen. Ze was in ieder geval niet zo uitgestrekt en volledig als gedurende de dag.

In de vallei brandden de vuren van andere boeren en was het getinkel van hun vee te horen. De wind voerde stemmen en het blaffen van honden mee die weerklonken in de avondstilte.

En een vrouwengedaante, een onweerstaanbare geestverschijning, verlichtte Pietro's dromen zoals het welriekende vuur van jeneverbeshout de troosteloze hut opvrolijkte.

De grond was omgeploegd en bijna in zijn geheel ingezaaid. De lichte, koude winter kwam uit de herfstdampen tevoorschijn.

Er waren regendagen, maar meestal was het koud en droog. De bergwind sloeg zijn grote, ijzige vleugels uit, van de bergen van Orune vandaan. Pietro strooide het zaad om zich heen uit, de wind voerde het ver weg en de aarde ontving het te allen tijde.

Ook zijn gedachten werden weggevoerd en kwamen altijd in dezelfde grond terecht.

Sinds een paar dagen was hij vrolijker. Hij praatte weer met Malafede en lachte toen hij langs de steen kwam waarop hij ooit eens neergeknield was.

- 'Houd moed', zei hij tegen de ossen, - 'Straks is het werk afgelopen. Kerstmis komt en dan gaan we zingen en drinken met Zio Nicola.'

Hardop durfde hij verder niets te zeggen, maar omdat hij zich niet meer stil kon houden begon hij te zingen.

Hij zong uit volle borst en probeerde nu en dan zelfs het refrein van het koor te zingen dat bij de Nuorese liederen hoort; van tenor ging hij over in bas en van bas naar mezza voce en dan kwam hij weer terug bij de voorzinger. Het waren dezelfde minneliederen die hij voor Sabina gezongen had. Nu waren ze voor Maria bestemd.

Die dagen, dagen van bijna jongensachtige vreugde, had hij nog hoop. Het was niet langer de hoop op een stormachtige, zinnelijke verliefdheid die een knappe, vurige knecht bij de jonge bazin zou opwekken, maar de droom van een onbekend genot, ver weg van elke onzuivere begeerte, de oneindige hoop op een ware, kuise liefde.

Wie weet wat de toekomst brengt? Hij verviel weer in zijn fantasieën. Hij droomde van rijkdom, van de dag dat hij haar in de ogen zou kunnen zien en dat ze aan een enkele oogopslag genoeg zouden hebben om elkaar te begrijpen.

Hij zong en zijn stem moest ver dragen, over de vallei heen, want juist op die momenten van hoop, als hij puur als een kind was en de gedachte aan Maria hem deed blozen, verdween de geliefde gedaante, die hij gewoonlijk om zich heen had, in de verte en keerde terug naar de omgeving van haar ouderlijke woning.

Maar naarmate de dag van zijn terugkeer naderbij kwam kreeg de jonge minnaar zijn greep op de werkelijkheid meer terug.

Een paar reizigers brachten hem berichten over zijn bazen, samen met het zaaizaad en de proviand die Zia Luisa hem stuurde.

- ‘Zio Nicola is je niet komen opzoeken want hij moest twee weken het bed houden vanwege de pijn aan zijn been.’
- ‘En wat zegt de dokter? Kan die er helemaal niets aan te doen?’
- ‘Kon hij dat maar. Temeer daar hij met Maria wil trouwen, zeggen ze.’
- ‘Wie, de dokter? Ha, ha, ha!’
- ‘Wat is er te lachen?’
- ‘Mijn bazin trouwt in geen geval met een dokter.’
- ‘Alleen met een prins soms?’
- ‘Precies. Ze trouwt een rijke veehouder, zal je zien.’

Arts of veeboer, maar een knecht zou ze niet trouwen. En Pietro versomberde en hoonde zichzelf om de onnozele dromen die hij had uitgezongen.

Hij had zichzelf voor het hoofd willen slaan om zijn vernederende verliefdheid. Maar het was niet meer mogelijk om ongedaan te maken wat hij bij zichzelf had ingezaaid. Het zou makkelijker zijn een voor een de korrels van de aarde op te rapen.

De dagen gingen voorbij, koud en helder of koud en bewolkt. Nog een, twee nachten en dan zou Pietro weer ten huize van zijn bazen overnachten. Zio Nicola zou hem weer verhalen opdissen. En hijzelf, wat zou hij doen? Dat wist hij niet en hij wou er ook niet aan denken.

Hij zou doorgaan te leven en te werken voor anderen.

Zo brak de laatste avond aan.

Voordat hij zich in het schuurtje terugtrok zette Pietro zich op een steen midden in het zaaiveld en bleef er lang en onbeweeglijk, diep voorovergebogen, op zitten. Het was alsof hij opeens alle vermoeidheid van al het werk voelde.

Rondom hem zweeg de aarde, verzonken in de sluimer van de vruchtbaarheid.

De avond viel. Grote blauwige wolken bevlekten de bleke hemel. Op zijn knieën geleund zat hij onbeweeglijk, met gesloten ogen, deel van de wildernis, als iets van

dezelfde aard als de steen waarop hij zat en als de omgewoelde aarde die om hem heen golfde. Hij sliep.

Zo sliep hij geruime tijd, als een korrel tussen de kluiten: ook hij een korrel die achteloos op het mysterieuze, woeste land gegooid was, op goed geluk ontkiemd, overgelaten aan de elementen.

Hij werd midden in de nacht wakker en trok zich in de schuur terug. Buiten strekte de nacht met zijn grauwe dampen zich uit over de hoogvlakte, de valleien, tot aan de bergen aan de kust, waarvandaan het dreunen van de wind kwam als het geraas van de branding. En als er ook maar een klein stukje maan van achter de voortsnellende wolken tevoorschijn kwam, begon Malafede er onmiddellijk naar te blaffen, misschien in de mening dat het het boze oog was van een dief.

Vijfde Hoofdstuk

Maria sliep op dat uur de diepe, behaaglijke slaap van een gezond meisje, maar was ze wakker geweest dan had ze even weinig aan Pietro Benu gedacht als aan het graan dat hij inzaaide. Ze had een goede dunk van hem als knecht, maar niet meer dan dat. Ook zijn gezondheid en snelheid waardeerde ze uitsluitend op het voordeel dat ze eruit kon trekken.

In de familie werd veel over de nieuwe knecht gesproken. Iedereen was blij met hem, maar de kleine bazin had zich de haren uit het hoofd getrokken van schaamte als ze een vermoeden had gehad van wat er in Pietro omging.

Op een dag werd er in Sabina's aanwezigheid over hem gesproken. Het was de vooravond van Allerheiligen, een paar dagen na Pietro's vertrek.

Sabina had ontslag genomen en hielp haar welgestelde familieleden met het bakken van brood en koekjes van deeg, ingedikte wijn en krenten, zoals elke goede Nuorese huisvrouw die dient te bereiden voor het feest van Allerheiligen.

Bij het ochtendgloren stak Maria de oven aan en zette het gerezen deeg, de amandels, de ingedikte wijn en de honing gereed. Toen kwam Sabine en ze knielden met hun drieën op de grond, de twee nichtjes en Zia Luisa, om aan een laag tafeltje het deeg te kneden. Zia Luisa zweette van de inspanning, de nichtjes babbelden en giechelden, maar ontzagen hun polsen niet en met hun hoofddoeken over hun haar geknoopt, bewogen ze zich voor- en achteruit.

Een zoele warmte doortrok het vertrek en door het venstertje en elke opening in het dak kwamen zonnestralen naar binnen, die lange strepen blauw stof door de keuken en gouden vlekken op de wanden en de vloer wierpen.

Na een nacht van regen was de herfststilte teruggekeerd. Het buurtje rondom huize Noina was schoongewassen en opgefrist en het rook er naar het land. Overal lagen door de wind afgerukte takken en de stoom sloeg van de met geel mos bedekte daken. Naar de bergen toe smolten grijs-rose wolkjes in de zondoordrenkte hemel. De hanen waren nog aan het kraaien, de kippen die door de stegen scharrelden schudden hun natte veren en veegden hun snavels langs de blinkende kiezelstenen op de grond, doopten ze in de waterplassen en hieven hun koppen op als om de ochtendlucht beter te kunnen inademen.

Daar kwamen de vrouwen van Oliena met gedraaide vlechten op hun oren voorbij om krenten en ingedikte wijn te verkopen. In hun barokke uitdossing, blootsvoets met hun schoenen in hun handen, leken ze in hun bewegingen op de rondzwervende kippen. Hun schelle stemmen, '*Papascja pjaes e fju? Binu 'ottu pjaes*?' lieten weten dat de oogsttijd afgelopen was en de winter naderde.

Maria en Sabina waren vrolijk aan het babbelen. Vooral Maria was vrolijk en welgemoed; haar lach kwam uit haar mooie gouden hals omhoog als zang uit een vogelkeel.

Ook Sabina lachte en maakte grapjes. Ze vertelde hoe haar vorige baas haar het hof had gemaakt en om haar te verleiden haar een paar schoenen had beloofd.

- 'O, wat sjiek!'

- 'Wacht, laat me uitpraten. Ik zei: 'Laat me die schoenen maar eens zien.' En hij liet me een paar schoenen van zijn vrouw zien!', zei Sabina. Ze hief haar met wit deeg bedekte hand op om het haar dat over haar voorhoofd viel onder de hoofddoek terug te duwen.

Nu en dan moesten de meisjes het werk staken van het lachen en dan opende Zia Luisa haar kleine, afkeurende mond en zei streng:

- 'Eerzame meisje scheppen niet over die dingen op, zelfs al zijn ze waar.'

- 'Dus ik ben niet eerzaam?'

- 'Daar weet ik niets van. Ik weet alleen dat een meisje van goede familie, zoals jij, haar mond niet hoort open te doen zonder eerst te hebben nagedacht.'

- 'Tante Luisa, ik merk niet eens dat mijn mond opengaat.'

Of de strenge *principalessa* dreigde de meisjes met de deegroller.

- 'En nu is het afgelopen of je krijgt er van langs!'

Maar de nichtjes gingen door met giechelen. Nu en dan sprong Maria op, controleerde of de ketel borrelde en porde met een lange stok het vuur in de oven op.

Terwijl de vrouwen de wijn in het deeg kneedden voor de kleine zoete broodjes, kwam Zio Nicola thuis. Hij was naar de kroeg geweest om zijn gebruikelijke glaasje brandewijn te drinken en bracht interessant nieuws.

- 'Ik zag een priester die het heilig Sacrament voor de stervenden bracht, daarginds, bij de Corso. Ik vroeg wie de zieke was en ze zeiden dat het Zia Tonia Benu was.'

- 'Pietro's tante', riep Sabina uit en hief haar handen, die geel waren van de ingedikte wijn, omhoog. - 'En hij weet nergens van?'

- 'En al weet hij het, geloof je dat het hem iets kan schelen?', zei Zio Nicola, die zich aan alle kanten warmde voor de ovenmond.

- 'Ze zeggen dat ze rijk is, die vrouw'.

- 'Werkelijk?' vroeg Maria.

- 'Onzin', zei Zio Nicola, - 'vrouwenpraat.'

- 'Zia Tonia's man was een beruchte boef, hij stierf in de gevangenis', zei Zia Luisa beslist. - 'Ze zeggen dat hij een pan met goudstukken aan zijn vrouw heeft nagelaten.'

- 'Vrouwenpraat', zei Zio Nicola en sloeg zijn stok tegen de oven. - 'Praatjes! En ondertussen heeft die arme vrouw niets dan een bouwval en een lapje grond met wat kreupelhout.'

- 'Hoe dan ook, misschien erft Pietro wat!' zei Sabina opgewonden.

- 'Dat zou je wel leuk vinden, hè', voegde Maria haar met een boosaardige glimlach toe.

Sabina gaf haar een boze elleboogstoot.

- 'Stil jij!'

- 'Pietro, Pietro, dat zou hij wel willen! En al de andere neefjes en nichtjes, zijn die niets waard?' riep Zio Nicola en bukte zich om het vuur in de oven op te rakelen. - 'En Pietro kan die erfenis ook wel weigeren. De erfenis van een boef! Pietro is eerlijk!'

- ‘Maar hij woont bij zijn tante als hij niet bij iemand in dienst is’, merkte Maria op. - ‘Blijf van het vuur af, vader, daar komt alle rook al naar buiten.’

Sabina durfde niets meer te zeggen uit angst dat Zio Nicola haar opwinding zou merken. Ze was nog steeds verliefd op Pietro, ook al had hij haar na die paar woorden in de wijngaard zo goed als genegeerd.

Maar wie weet wat er nog kon gebeuren? Misschien dat als Pietro een huisje erfde en een stukje grond, dat hij er dan over zou gaan denken om ook een vrouw te nemen. Dat hoopte Sabina.

Zio Nicola nam een krukje en ging voor de oven zitten, zo nu en dan, ondanks Maria’s protesten, in het vuur porrend. En tussen andere zaken door vertelde hij het verhaal van de man van Zia Tonia Benu, een oude boef die twintig jaar geleden gestorven was in dat trieste oord, waar mannen sokken moeten breien en haken.

- ‘Ja hij was een beruchte boef. Zijn ziel mocht niet eens de hel in en zwerft nu over de aarde rond samen met de geesten van zeven ontaarde priesters, met wie hij nu en dan het lichaam van een onschuldig creatuur in bezit neemt. Ooit heeft hij, pratend door de mond van een bezeten jongetje, gezegd dat er duizend missen en honderd processies nodig zijn om zijn ziel te redden. Maar goed, hij was een geslepen rover, de schrik van grondbezitters en herders. Hij pakte alles waar zijn oog op viel. Kwam hij langs een kudde dan keek hij waar het grootste schaap was en de volgende dag verdween dat, het was alsof een blik alleen van hem voldoende was. Op een dag kwam hij langs een schaapskooi en zag een groot zwart schaap, van een Spaans ras. De herder zag het en om het zwarte schaap uit de klauwen van die dief te houden slachtte hij het, haalde de ingewanden eruit en hing het in zijn hut aan een tak. Maar hij zag evengoed kans het achterover te drukken.’

- ‘Dat is waarom Pietro een slechte naam heeft, omdat hij familie is van die aasgier’, zei Zia Luisa, gebogen over de koekjes van deeg en ingedikte wijn die ze in allerlei vreemde vormen kneedde: eenden, schaakstukken, piramides, kruisen en zelfs priestermutsen.

Zio Nicola werd kwaad en sloeg zijn stok tegen de oven.

- ‘Laat ze kwaad spreken over Pietro Benu waar ik bij ben, spreek op als je het hart hebt! Spreek op en ik antwoord je hiermee!’ En hij zwaaide met zijn stok, klaar om de lasteraar van zijn knecht ervan langs te geven.

Tegen de avond deden de vrouwen het brood en de koekjes in van affodillen gemaakte manden en staakten het werk. De warme keuken rook naar de ingedikte wijn en gebakken krenten.

- ‘Ik moet naar de bron’, zei Maria, schuddend aan de waterkruik.

- ‘Als je met me mee komt, Sabina, lopen we langs jouw huis. Jij pakt jouw kruik en dan gaan we samen.’

Ze trok haar *tunica* aan, zette de kruik dwars op haar hoofd en ging naar buiten met haar nichtje, wier schort door Zia Luisa was gevuld met brood en koekjes.

In Sabina’s huis zat haar oma te spinnen en hield tegelijkertijd een kleine maalsteen in het oog die door een grijze, geblinddoekte ezel werd rondgedraaid.

De steen, de ezel en Zia Caderina’s berookte gezicht waren alle van dezelfde asgrijze kleur en het leek alsof ze ook van dezelfde materie waren en in werkelijkheid een en hetzelfde ding vormden. De oude vrouw had altijd op de ezel gepast en de ezel had altijd de steen rondgetrokken; de steen vermaalde elke dag een *quarto* koren en dat leverde een halve lire op en dat was genoeg voor Zia Caderina. Sabina voorzag in haar eigen onderhoud.

- ‘Hoe gaat het?’ vroeg Maria aan de oude vrouw, terwijl Sabina een lap oprolde om er een draagring van te maken.

- ‘We komen vooruit’, zei het vrouwtje en wees over een onzichtbare straat.

- ‘Laten we gaan’, zei Sabina en bukte om de deuropening door te komen.

De ezel was blijven staan als om te luisteren en Zia Caderina schreeuwde vergeefs: ‘Vooruit, vooruit!’

Pas toen de nichtjes naar buiten waren hervatte het dier zijn geduldige kringen om de steen.

- ‘Laten we naar de *Funtanedda* gaan’, zei Maria.

Daar gingen ze heen. De een naast de ander, slank en elegant, op dezelfde wijze gekleed, de kruiken dwars op hun hoofd, leken de nichtjes twee bijbelse zusjes, Rachel en Lia, of Martha en Maria, op weg naar de bron.

Al pratend liepen ze naar de weg naar Orosei, dezelfde die Pietro had genomen toen hij van de wijngaard terugkeerde.

Een enkele burgerman was er aan het wandelen, traag en bedaard, om de geurige lucht die uit de vallei omhoog kwam in te ademen. Een paar vrouwen daalden af naar de bron, een paar landlieden brachten hun ossen of paarden naar de drinkplaats. De vuren van degenen die de heidegronden moesten scheuren gloeiden rood op tegen de blauwige achtergrond van de bergen van Oliena.

Toen ze bij de bron waren aangekomen zetten Sabina en Maria zich op een steen om te wachten tot andere vrouwen hun amfora’s gevuld hadden. Het was een prachtige, zachte avond. De Ortobene rees op boven de weg, grijs en roze tegen een asgrijze hemel. Onderaan in de vallei was de duisternis zich aan het verdichten. De silhouetten van de eerste huizen van Nuoro en de grillige vormen van de kathedraal tekenden zich af tegen een goudkleurige horizon.

- ‘Ik wou dat ik een jak had in die kleuren’, zei Maria omhoogkijkend.

Maar Sabina keek naar het duister onder aan de helling en werd aan iets herinnerd. Wat zou Pietro nu aan het doen zijn, aan de andere kant van de vallei hierachter? Zou hij zich herinneren dat hij beloofd had het arme dienstmeisje ‘nog iets te zeggen’? Of had hij zich bedacht en dacht hij nu aan een wat minder arme vrouw?

En ondertussen kletsten de vrouwen aan de bron druk voort. Een kleine donkere, met een verband over een oog, vervloekte haar bazin in de stad. Boven de muur, op het karrenpad langs de weg, was een jongetje verschenen dat naar beneden spuugde, telkens als een van de vrouwen omhoog keek om hem krachtige verwensingen toe te schreeuwen. Een man daalde af naar de bron om drie speenvarkentjes te drinken te geven. De drie beestjes, lief met hun zachte pelsjes, zwart en geel gestreept als zwijntjes en met bemodderde, roze snoeten, liepen elkaar knorrend en omrollend achterna. Bij het stroompje beroken ze de voeten van de donkere meid en renden tussen de struiken weg in plaats van te drinken. De hoeder floot om ze terug te roepen, het jongetje hield op met spugen, de vrouwen vulden hun kruiken en de twee nichtjes waren aan de beurt. En daarna gingen ook zij weg, de kruiken rechtop op hun hoofd. En de bron gorgelde in de nevelige avondstilte.

Sabina bleef in een dromerige stemming. Wanneer zou Pietro terugkeren? Zouden ze elkaar nog een keer ergens tegenkomen? Had ze vleugels dan zou ze naar een plaats in zijn buurt vliegen van waar ze zijn gedachten zou kunnen lezen.

- ‘Als zijn tante sterft komt hij terug, toch?’

- ‘Wie?’

- ‘Pietro Benu natuurlijk!’

- ‘Dus daar dacht je aan! Wie weet. Ik laat het hem hoe dan ook weten. Maar ik geloof dat het oude mens al heel lang ziek is en van tijd tot tijd een priester laat komen voor de biecht en de communie.’

- ‘Kunnen jullie het vinden met Pietro?’

- ‘Jazeker’, zei de ander een beetje in haar wiek geschoten, -‘Hij is een goede knecht en ik ben een goede bazin.’

- ‘Maar is hij dan niet goed?’

- ‘Ja hoor, het is een brave jongen.’

Sabine was altijd blij als iemand Pietro Benu prees, wat niet al te vaak gebeurde.

- ‘Maar hij moet hoe dan ook binnenkort terugkomen? ‘ hield ze vol.

- ‘Dat weet ik niet. Hij zei dat hij pas terug zou komen als het werk af is. Maar jij weet dat toch wel beter dan ik?’

- ‘Eerlijk gezegd niet’, zei Sabina verlegen, ‘Ik weet van niets. Na die dag, weet je wel, heeft hij me niets meer gezegd. Ik geloof dat hij niet durft vanwege jullie.’

- ‘Pietro is niet de man om bang voor iemand te zijn.’

- ‘Dan begrijp ik niet waarom hij me niet meer heeft willen zien. Ik ben er zeker van dat hij om me geeft.’

- ‘En jij?’ vroeg Maria. Ze draaide zich nieuwsgierig naar haar nichtje om.

- ‘Eh.. ik ook’, zei Sabina zacht, aangemoedigd door haar nichtje’ s belangstelling en door de stilte en de schemering die hen omgaf. - ‘Na die dag heb ik voortdurend op hem gewacht. Als zijn naam maar genoemd wordt krijg ik al hartkloppingen, kijk maar. Zei hij maar wat!’

- ‘En wat dan?’ drong Maria aan.

- ‘Dan, als hij echt van me houdt, dan trouwen we.’

Maria zweeg. Voor het eerst wekte haar nichtje, zo arm en eenvoudig, die altijd met zo weinig, met bijna niets, tevreden en zo makkelijk blij te maken was, jaloezie bij haar op. Niet zomaar jaloezie, maar jaloezie op haar gevoelens.

- ‘Waarom zeg je niets?’ vroeg de ander, - ‘Zouden jij en oom en tante het niet goed vinden als gebeurt.. wat ik hoop dat er gebeurt? Ik ben arm. Wat heb ik te verwachten?’

- ‘Helemaal niet. Integendeel!’ riep Maria. - ‘Pietro is een goede jongen. En hij is ook nog knap om te zien! En als hij van zijn tante erft..’

- ‘Wat kan mij dat schelen? Ik wil hem, niet wat zijn tante heeft.’

- ‘Neem hem, als je hem wilt. Maar praat niet zo hard.’

Na een korte stilte zei Maria:

- ‘Maar weet je echt zeker dat je van hem houdt?’

- ‘Ja’, zei Sabina, bijna boos.

Intussen waren ze aangekomen. Door een verlichte spleet in de

deur was de oude oma te zien die nog steeds aan het spinnen was en de oude ezel die nog steeds om de steen heen draaide. Maria voelde een steek van medelijden toen ze het droefgeestige tafereel terugzag.

- ‘Arme schepsels’, dacht ze, - ‘Op de rand van het graf moeten ze nog werken. Wat is het akelig om arm te zijn. Aan de andere kant zijn ze met weinig tevreden, net als Sabina.’

- ‘Addio’, zei deze en ging onder het poortje door.

- ‘Vannacht slaap ik als een meelzak. Tot morgen.’

- ‘Addio. Addio Zia Caderina.’

- ‘Addio’ zei de oude vrouw. De ezel stond stil om te luisteren.

- ‘Ik moet Sabina helpen. Ik moet met Pietro praten om te zien of hij werkelijk om haar geeft’, dacht Maria, die rustig voortstapte in de steeds dichter wordende duisternis.

Ze nam zich met majestueuze grootmoedigheid voor om nichtje en knecht onder haar hoede te nemen.

En ze was rood geworden als ze had geweten dat tezelfdertijd, in de verlatenheid van de woeste hoogvlakte, Pietro aan haar dacht en niet aan Sabina. Ze had het niet geloofd.

Was het denkbaar dat Zia Caderina’s ezel, door de blinddoek heen, aan het eind van zijn eindeloze weg een blije toekomst kon zien?

Zesde Hoofdstuk

Pietro was bijna vijf weken uit Nuoro weggeweest en kwam precies op de vooravond van kerstmis terug.

Hij haastte zich over de ruwe paden die tot diep in de vallei afdaalden en daarna weer oprezen en mishandelde de ossen met de ossenprik om zo snel mogelijk terug te zijn. De ploegschaar was afgesleten en de kar was volgeladen met mastiekwortels.

Ondanks al zijn inspanning en haast wilde de jonge knecht niet bij daglicht bij het huis van zijn bazen aankomen. Hij had een vage angst voor het weerzien met Maria; hij was bang dat ze de gevoelens van zijn gezicht zou aflezen. Hij liet zijn arm zakken, de ossenprik staakte zijn wrede werk, de ossen vertraagden hun gang en Malafede doorzocht de dode struiken, rood en zwart als uitdovende steenkoolvuren.

Er waaide een snijdende bergwind. De lage, loodgrijze hemel beloofde sneeuw. Maar in Pietro’s borst gloeide de hitte, zijn zwarte handen brandden en een ader klopte aan zijn linkerslaap.

Het was alsof hij koorts had. Hij had willen zingen, maar zijn droge, op elkaar geklemde lippen gingen niet vaneen. Een gloeiende band omknelde zijn voorhoofd en het kloppen aan zijn linkerslaap was als een hamer, die de onzichtbare ring vastsloeg.

Al voortlopend hoopte hij iemand tegen te komen met wie hij kon praten, maar het bergpad was verlatener dan ooit. De hele vallei, met haar roestkleurig struikgewas, grauwe rotsen en grijze wanden leek afgestorven onder de grote, zware, donkere hemel.

Ze kwamen bij het kerkje van de Solitudine, langs de weg die aan de bovenkant tussen twee valleien doorliep. Pietro schudde de koortsdromen van zich af. Daar was Nuoro al, omgeven door de wind, in de sombere avond. Daar waren de eerste huizen. Een paar vrouwen, gewikkeld in hun *tunica*, de amfora op hun hoofd, en een enkele boer, te paard of achter een span slaperige ossen, kwamen voortgeduwd door de wind voorbij. Pietro draaide de omnevelde bergen en de dampende vallei de rug toe en keerde terug in de stad. Ondanks zijn behoefte met iemand te praten bleef hij niet staan en zonder de schaarse voorbijgangers te groeten liep hij regelrecht door naar de poort van zijn bazen. De karrenwielen maakten in het steegje een kabaal als een bergbeek. Malafede wierp zich met gestrekte staart naar voren en begon te blaffen.

Toen hij voor de verlichte kroeg langs kwam, ving Pietro een glimp op van Francesca’s knappe, blozende gezichtje en een vonk van begeerte blonk in zijn ogen. Maar hij dacht meteen aan Maria en voor het eerst van zijn leven schaamde hij zich ervoor naar een vrouw van lichte zeden verlangd te hebben.

Nee, ook als Francesca hem geroepen had was hij niet naar haar toe gekomen. Het zou zijn alsof hij Maria ermee verried.

De poort was gesloten. Hij sloeg erop met de ossenprik en hoorde in de erop volgende stilte de heldere stem van zijn kleine bazin achter de muur.

- 'Dat zal Pietro zijn.'

- 'Dat zal Pietro zijn', zoals ze dat zei! Alsof ze op hem gewacht had! Die veronderstelling, ook al begreep hij dat ze nergens op berustte, vervulde hem van vreugde.

Malafede snuffelde en krabde aan de poort en toen die dicht bleef begon hij te janken, ging op zijn achterpoten staan en probeerde een poot door een spleet te duwen. En Pietro was even ongeduldig en gelukkig.

Tenslotte deed Zia Luisa open. Hij ving een glimp van Maria op onder aan de trap, maar durfde niet meteen naar haar te kijken.

- 'Goedenavond', zei hij en dreef de ossen de hof op.

En pas toen Zia Luisa zich omdraaide om de poort te sluiten keek hij de kleine bazin aan en zei:

- 'Hoe staan de zaken?'

- 'Goed, God zij dank. Het is koud, maar we zijn niet zo fijn gebouwd als de hoge heren.'

- 'Zijn er dan die hoger zijn dan jij?' zei hij zuchtend.

- 'En jij, Pietro? Ben je ziek geweest? Je bent mager en je ziet geel', zei Zia Luisa toen hij de ossen had uitgespannen, de kar op zijn plaats had geduwd en de keuken binnenkwam, waar Malafede aan elke hoek snuffelde.

- 'Ach wat! Ik heb wat koorts gehad, 's avonds, maar, om met Maria te spreken, ik ben niet zo fijn gebouwd dat ik daar last van heb. Hoe is het met de baas?'

- 'Koorts, koorts. Koorts in je hoofd, misschien', zei Maria met goedmoedige spot, - 'Vijf weken zonder je meisje te zien, vandaar de koorts!'

Pietro keek haar aan, maar sloeg meteen zijn ogen neer, zo pijnlijk was hem haar glimlach. Dus zover stond ze van hem af! Zo ver als een verstandige vrouw van een gek, tot wie ze uit medelijden het woord richt.

Terneergeslagen ging hij bij de haard zitten, naast Zia Luisa, en deed haar verslag van de werkzaamheden.

Maria liep in de keuken heen en weer om de vastenspijs voor de vooravond van kerstmis te bereiden.

Buiten sloegen de kerkklokken het Ave met vrolijk gebeier.

En daar kwam Zio Nicola binnen. Ook hij was bleek en vermagerd en zag er ongewoon droefgeestig uit. Maar zodra hij Pietro zag, die beleefd was opgestaan en glimlachte, lachte hij en stampte met zijn stok op de grond.

- 'Goed zo', zei hij. Hij zette zich op Zia Luisa's plaats en sloeg zijn hand op Pietro's knie, -'Ik zat op je te wachten! Vannacht blijven we op en zingen we *disputas*. Laat de vrouwen maar naar de nachtmis gaan, ik zie er graag vanaf. Ik heb altijd een hekel gehad aan de nachtmis. Ze gaan er alleen maar heen om de laatste schandaaltjes te horen. Jij wilt er toch niet naartoe, hoop ik?'

- 'Ik niet', zei Pietro gevleid. - 'Als u dat wilt houd ik u gezelschap, ook al zou u de nacht misschien beter met uw vrienden kunnen doorbrengen.'

- 'Weg ermee!' riep de baas en spreidde zijn armen uit. -'Vrienden zijn er om nu je wijn op te drinken en morgen kwaad van je te spreken. De beste vriend is een

trouwe knecht. En de hond, nietwaar Malafe'? Hier! Voor de duivel, wat een lelijke hond ben je!'

Malafede kroop tussen zijn benen en likte zijn handen.

- 'Breng te drinken, vrouwen', zei Zia Nicola.

Maria kwam naar hen toe met de karaf en de glazen.

- 'Moet je niet naar de mis?' vroeg Pietro.

- 'Ik? Welnee! Ik ga meteen na het eten naar bed. Ik hoef niemand tegen te komen; daarvoor hoef ik niet naar de mis. En jij deed ook beter meteen naar bed te gaan, vader.'

Pietro luisterde niet naar het antwoord van zijn baas. Dus Maria hoefde niemand tegen te komen. Dus ze had geen vrijer of een nog min of meer geheime verloofde. Wat een vrouw! Hij keek haar dankbaar aan en dronk bijna met wellust van de wijn die ze voor hem ingeschonken had.

- 'De vrouwen gaan naar bed. Des te beter', antwoordde de baas, -'s Nachts horen de vrouwen in bed en nergens anders, zo denk ik erover. Maar wij, Pietro

Benu, we sluiten de poort en doen zelfs de duivel niet open. We steken een groot vuur aan, zetten een fles wijn naast ons neer en we gaan zingen.'

- 'Maar ik kan niet zingen', wierp Pietro tegen, - 'Nodigt u ook iemand anders uit.'

- 'Maar ben je doof? Heb je niet gehoord wat ik zei?' schreeuwde Zio Nicola geërgerd, - 'Ik zeg je, mijn beste vrienden zijn mijn knecht, de hond en mijn stok. Ja, de stok! Een vriend die ik een jaar geleden nog niet had.' Hij versomberde en liet het hoofd even hangen. Maar daar hief hij het weer op en schudde zijn grote baard. - 'Maar als zelfs jullie niet bij me willen blijven, ga dan maar. Dan zing ik wel alleen!'

- 'Ik blijf al!' lachte Pietro.

De vrouwen trokken zich na het eten terug. Pietro had graag gewild dat Maria was gebleven. Hij durfde niet naar haar te kijken, maar alleen al haar aanwezigheid deed hem goed. Hij onderging niet de vervoering waarmee hij, ver weg, haar in levende lijve voor zich had gezien, maar ze was zo mooi, haar stem zo welluidend, ze straalde zoveel levenslust en jeugdigheid uit, dat haar aanwezigheid even voelbaar was als de behaaglijke warmte van het vuur in die koude nacht.

De knecht zette drie flinke houtblokken in de haard en spreidde twee rietmatten uit op de warme vloer. De baas haalde twee flessen wijn voor de dag, een waarvan, roder dan de andere, opflonkerde in het licht van de vlammen.

Zio Nicola en de knecht gingen op de matten zitten en de baas hief een fles op en hield hem in het licht van de vlammen. Hetzelfde deed hij met de glazen, waarin de wijn robijnrood oplichtte. En hij zette het op een zingen.

- 'Dit is het vurige bloed van de ton, dat we drinken om ons hart te warmen. Drink en verwarm je hart, want buiten valt de sneeuw en op ons sneeuwen de jaren. Pas op, mijn jongen, ook jouw jaren gaan voorbij, je hart wordt kouder en heeft meer wijn nodig om op te warmen. En wat zeg jij?'

Pietro antwoordde:

- 'Mijn hart is al koud, want ik ben een arme knecht, geen vrouw kijkt me aan en de toekomst lacht me niet toe. Ik drink, maar zelfs de wijn maakt mijn hart niet warmer.'

- 'Je bent een leugenaar en een ijdeltuit', riposteerde Zio Nicola met een tweede octaaf onregelmatige verzen. - 'En je liegt dat de vrouwen niet om je geven en de toekomst je niet toelacht. Ik zal je het tegendeel bewijzen.'

Buiten waaide een hevige noordenwind. Grote wolken, helder en compact als plakken sneeuw, kwamen van de bergen van Orune vandaan. Een eerste sneeuwlaag was aan het vallen. Geen enkel geluid, behalve het razen van de wind, drong tot de twee zangers door.

Nu en dan raakte Zio Nicola in vervoering, verhief zich en legde Pietro met een handgebaar het zwijgen op. En in plaats van één, componeerde hij twee, zelfs drie coupletten, de een nog slechter dan de andere.

Pietro hoorde hem eerbiedig aan, zong zijn octaaf en zette het op een drinken.

Tegen elven, toen de kerkklokken zo overdreven vrolijk luidden dat de wind ze in zijn waanzin te pakken leek te hebben gekregen, waren knecht en baas nog aan het zingen. De flessen waren leeg en nu waren het de ogen van de zangers die fonkelden.

Soms lukte het Pietro zijn octaven van zulke levendige en krachtige argumenten te voorzien dat Zio Nicola zich gewonnen moest geven. Maar in plaats van boos te worden keek hij zijn tegenstander met bewondering aan en zei:

- 'Bravo! Zo ken ik je weer!'

Ze gingen door met drinken, maar hielden op te zingen. Tegen middernacht begonnen de ogen van de baas, die bij het licht van de haard van kristal leken, te knipperen. De ogen van de knecht doofden uit en verloren zich in dromen en visioenen.

- 'Pietro, mijn zoon, zingen kan je en ik mag je graag. Waar denk je aan? Zeg op! Ik geloof dat ik het weet.'

O ja? Moest hij, Pietro, zeggen wat er op zijn hart lag? Baas, als u dat wist! Als u wist welke slang er aan mijn hart knaagt! U zegt dat u van me houdt, maar als u wist dat ik aan uw dochter denk zou u zich als een woeste hond op me werpen.

- 'Jazeker, ik ook..', zei Zio Nicola opeens en keek op.

En hij vertelde opnieuw, in proza, wat hij eerder al op rijm had verteld. Pietro kende die avonturen van buiten en werd door andere dingen afgeleid. In korte tijd drongen alleen nog maar flarden van wat zijn baas zei als gezoem tot hem door.

Maar hij merkte niet dat hij dronken was en evenmin dat zijn baas het was. Hij was gelukkig en kreeg moed door het vertrouwen dat Zio Nicola hem schonk. Dus waarom niet? Nu zou ook hij zijn mond opendoen en praten. Alles ging vanzelf, alles was mogelijk. Ja, het was beter om te praten. Maar eerst moesten wel de juiste woorden gezocht worden.

Hij sloeg zijn handen voor zijn gezicht en dacht diep na. Plotseling nam hij zijn handen voor zijn gloeiende gezicht weg en staarde als een bezetene door zijn vingers heen naar het rode schijnsel van de haard. Daar kwamen de woorden vanzelf:

- 'Zio Nicola, ik ben niet rijk, maar met uw hulp kan ik dat wel worden. Mijn tante ligt op sterven en heeft alles aan mij vermaakt. Het is niet veel, dat weet ik wel, een bouwval en een lapje grond, maar ik verkoop direct alles en met het geld zet ik een handel in ossen op. Ik weet veel van ossen af. Wie weet maak ik een fortuin. Ook u, baas, bent met niets begonnen. Geef me Maria, Zio Nicola. Geef me Maria tot vrouw. U zult zien dat ik rijk word. Baas, Zio Nicola?', zei hij zacht en liet zijn handen zakken.

Maar Zio Nicola, het hoofd in zijn hand gesteund, gaf geen antwoord. Pietro keek op en zag dat zijn baas in slaap was gevallen.

Hij werd ruw tot de werkelijkheid gebracht. Zoals hem wel meer gebeurde werd hij rood tot aan zijn oren en voelde zich diep vernederd.

- ‘Ik ben dronken’, dacht hij en schudde het hoofd met zijn minachtende gebaar. - ‘Laten we maar gaan slapen.’

Hij strekte zich op de mat uit. Maar hij richtte zich weer op en keek opnieuw naar zijn baas.

- ‘Is het niet beter hem te wekken en te zeggen naar bed te gaan? Nee. Laat het hem zelf maar uitzoeken.’

Hij schudde zijn hoofd opnieuw en strekte zich weer uit. Zijn oren gloeiden, maar zijn oogleden, zwaar als ze waren, wilden zich niet sluiten. Rode strepen trokken door de wanden, het dak en de vloer en over die lichtgevende banen trokken lange rijen groene slakken die wuifden met roze hoorntjes. Dan spatte alles uiteen in duizenden en duizenden goudschilfertjes. Het was het vuur dat knetterde.

- ‘Leuk zoals jullie vannacht gezongen hebben, Pietro’, zei Maria de dag erop met opgetrokken neus.

- ‘Heel leuk, maar hoezo?’ zei Pietro en keek haar strak aan.

- ‘Jullie waren dronken als varkens! Ik kan mannen die zich zo laten gaan niet uitstaan. Dat mijn vader het doet is erg genoeg, de arme man. Hij heeft veel te lijden en moet nu en dan wat stoom afblazen. Maar van jou, Pietro, is het een schande. Je leek wel een hond, toen ik hier binnenkwam vanmorgen. Als een hond lag je over de mat, met je voeten in de as.’

Pietro begreep dat ze overdreef, maar hij had er spijt van zoveel gedronken te hebben. En tegelijkertijd deed het hem genoegen dat ze zoveel aandacht aan hem besteedde.

- ‘Wat kan het jou schelen of ik drink of niet?’ zei hij, het hoofd naar achter werpend met zijn misprijzende gebaar. - ‘Pas jij maar op dat je niet met al je verwaandheid een dronkelap als echtgenoot krijgt, een die heel wat dronkener wordt dan ik.’

- ‘O God’, zei ze en knarste met haar tanden, - ‘Die lust ik rauw! Liever een bandiet dan een zuiplap!’

- ‘Goed dan’, zei de knecht en keek haar deemoedig aan, ‘ik bedrink me niet meer, dat beloof ik je.’

De belofte liet Maria onverschillig, maar Pietro kwam hem na. Die dag ging hij naar de kroeg, maar niet om er te drinken. En hij keek de vrouw van de waard niet aan. Hij bleef er om een praatje te maken en zijn bazen, van wie de Toscaan kwaad sprak, in verdediging te nemen.

De volgende dagen werkte hij in de moestuin van de Noina’s aan de grens van het dorp. Tegen zonsondergang kwam hij naar het huis terug en at met de bazen. Als hij in huis was liet Zia Luisa hem huishoudelijke karweitjes verrichten en een avond stuurde ze hem zelfs naar de bron met de kruik op zijn schouder.

In andere tijden had hij zich daartegen verzet, omdat een boerenknecht alleen op het land hoeft te werken, maar nu gehoorzaamde hij en liet zich zonder morren vernederen, alleen om Maria een plezier te doen.

Zonder te weten waarom was hij sinds enige tijd zachtaardig geluimd. Nu en dan sloeg zijn stemming om, maar zonder dat hij er slechtgeheurd bij werd. Meestal was hij kinderlijk opgewekt. Soms gaf hij, zoals op kerstavond, zich helemaal aan zijn droom over. Hij kwam laat thuis en trof Maria alleen bij het vuur. Ook hij kwam bij de haard zitten en bekeek de kleine bazin aandachtig.

- ‘Waarom kijk je zo, Pietro?’

- ‘Omdat ik dat graag doe, Maria.’

Ze lachte. Hij sprong op en boog zich over haar heen, trok haar hoofd naar achteren en kuste haar.

Die droom was genoeg om hem zich gelukkig te doen voelen, hartstochtelijk gelukkig, en van dag tot dag veranderde de droom steeds meer in een voornemen en een obsessie.

Hij schafte zich een kam en een zakspiegeltje aan en als hij een ogenblik alleen was kamde hij zijn haren en zijn baardje glad, keek zichzelf langdurig in de ogen en bekeek zijn mond en zijn voorhoofd.

Hij vond zichzelf een knappe jongen en dat vrolijkte hem op.

Zevende Hoofdstuk

Gewoonlijk gingen Pietro's bazen vroeg naar bed. Maar soms, als er een goed vuur brandde in de haard, bleven Zia Luisa en Maria in de keuken om nog wat met Pietro te praten. De oude bazin spon, gezeten op een hoge leunstoel; bij het geelblauwe olielichtje leek haar grote, witte gezicht een verstild, met loodwit geschilderd reliëf. Maria was moe van een lange, drukke dag en nestelde zich in een hoek van de haard. Ze zei weinig en koesterde zich in de loommakende warmte. Zoals ze daar zat, op de grond, vaak blootsvoets, leek ze op een dienstmeisje, maar bleef wonderbaarlijk mooi. Pietro bekeek haar uit zijn ooghoeken en telkens als hun ogen elkaar ontmoetten ging er een golf van verlangen door hem heen.

De oude bazin en de jonge knecht waren in een haast kinderlijke woordenwisseling gewikkeld: Zia Luisa schepte op over haar bezittingen en Pietro amuseerde zich ermee die van anderen aan te prijzen.

- 'Vandaag zag ik de knecht van Franziscantoni Careddu die de ossen van zijn baas naar de drinkplaats bracht. Wat een beesten! Hun rug is glad als een spiegel. En ze zijn sterk als leeuwen.'

- 'Ach wat! Wil je ze me verkopen soms, die ossen? Ik heb ze geweigerd omdat ze te oud waren. Wil je die met mijn span vergelijken?'

- 'Ik denk dat ze mooier zijn.'

- 'Je bent gek. Het is duidelijk dat je geen goede beesten van slechte kunt onderscheiden. Mijn span kost honderd escudo's, in klinkende munt.'

En dan kwam Zio Nicola thuis, slepend met zijn been en stampend met zijn stok. Doorgaans was hij half beschonken en eiste dat Pietro een dichtwedstrijd met hem zou houden. Om hem een genoegen te doen zong Pietro, maar hij kreeg er al gauw genoeg van, temeer daar hij zag dat het de vrouwen verveelde.

- 'Hou er toch alsjeblieft mee op', zei Maria een avond, geërgerd opkijkend,

- 'Hou jij er dan tenminste mee op, Pietro.'

- 'Vrouwmens', brulde Zio Nicola en hief zijn stok.

Maria rukte hem die uit handen en begon te lachen. Maar toen merkte ze op dat Pietro opeens verstomde en met de uitdrukking van een gek naar haar hals keek. Ze bracht haar hand naar haar borst en merkte dat haar hemd openstond. Ongetwijfeld had Pietro een donkere moedervlek gezien die ze onder het kuiltje in haar keel had, zo groot als een linze en met drie goudkleurige haren. Ze duwde het gouden knoopje terug in het knoopsgat, maar Pietro zong niet meer, hoe zijn baas ook smeekte en dreigde. De dagen gingen voorbij. Op een avond ging Zio Nicola met Pietro uit en bracht hem naar de kroeg van de Toscaan. Er was alleen Franzisca om met haar een beetje verlopen Madonnagezicht de sombere gelegenheid wat op te vrolijken. Zodra ze de twee mannen zag liep ze dienstvaardig op hen af en lachte naar Pietro.

- ‘Dus deze jongen bevalt je wel?’ vroeg Zio Nicola en klopte met de punt van zijn stok op Pietro’s schouder.

- ‘Het is een mooie jongen!’

- ‘En ben ik geen mooie man? Waar is je echtgenoot?’

- ‘Naar Oliena om wijn in te slaan.’

Zio Nicola maakte geen grappen meer. Hij vroeg een zware wijn en dronk twee glazen achter elkaar. Franziska was achter de tapkast teruggekeerd, maar Pietro zag dat de baas de vrouw met glanzende ogen bekeek, zonder zich om zijn aanwezigheid te bekommeren.

- ‘Pietro Benu’, zei Zio Nicola tenslotte, ‘Ik ben vergeten je naar Salvatore Brindisi te sturen om hem te zeggen dat ik hem morgen bij me thuis verwacht voor dat zaakje met die geiten. Ga, en doe daarna wat je wilt.’

Pietro sprong op en ging weg. Maar in plaats van naar Salvatore Brindisi liep hij naar huis. Hij voelde zich als dronken: hij dacht aan Maria als in de eerste dagen van zijn liefde, toen zijn instinkt hem ertoe dreef met een haast wrede begeerte naar haar te verlangen.

Hij ging binnen en trof de kleine bazin alleen in de keuken aan, gezeten op Zia Luisa’s plaats, op de hoge stoel bij de olielamp. Hallucineerde hij in zijn begeerte? Ze was rustig aan het naaien en maakte geen enkel aanstalten om zich terug te trekken.

- ‘Waar is de bazin?’ vroeg Pietro, terwijl hij zijn jas aan zijn spijker ophing.

- ‘Ze was wat moe en is naar bed gegaan. En waar is Vader?’, vroeg Maria kalm, zonder op te kijken.

- ‘Die komt zo terug, hij was met Salvatore Brindisi’, loog de knecht en haalde de jas van zijn spijker om hem aan de hoek van de deur op te hangen.

Hij wist niet goed wat te doen om zijn verwarring te verbergen; hij was bleek en trilde alsof hij op het punt stond een misdaad te begaan. En Maria’s kalmte, haar hand die langzaam op en neer ging met de vingerhoed op haar middelvinger, bracht hem nog meer van zijn stuk.

Hij liep de hof in en sloot voorzichtig de buitenpoort, zodat hij niet door Zio Nicola verrast door kon worden bij het riskante onderhoud dat hij met Maria wilde hebben.

Het was een heldere, koude winternacht. De maan verlichtte de hof, waar de schoffels en ploegscharen blonken als zilver. Het uurwerk van de Santa Maria sloeg de uren met slagen die hoog en lang nagalmden. Alles was stil en ijzig. Alleen in Pietro’s binnenste brandde en woedde het.

Hij pakte een groot, met bevroren mos overdekt houtblok op, klemde het tegen zijn borst, ging de keuken in en legde het op de haardplaat. Die lichamelijke inspanning bracht hem wat tot bedaren. Hij ging op de grond zitten in zijn gewoonlijke sierlijke houding, sloeg de handen op elkaar om de mosdraden achtergelaten door het houtblok af te schudden, ging wat verzitten en nam zijn muts van zijn hoofd. Maar hij wist niets te zeggen.

In zijn verwarring bedacht hij dat het niet moeilijk was op te staan, de kleine bazin te bespringen en van haar lippen de kus te stelen waarnaar hij verlangde als een koortslijder naar vers fruit. Maar hij durfde zich niet te verroeren.

De twee jonge mensen bleven een poosje stil. Toen Maria opkeek en zag dat Pietro bijna aan haar voeten zat, zei ze iets dat hem nog meer van zijn stuk bracht.

- ‘Pietro ik wou je al heel lang iets zeggen.’

Hij keek naar haar op. Maar ze ging door met haar naaiwerk, de neergeslagen ogen gevestigd op de naald, en merkte zijn bliksemende blik niet op.

- ‘Luister, Pietro. Ik wou het je eerder zeggen, maar er was geen gelegenheid voor. Maar je moet me beloven dat, wat je ook doet, je nooit zult zeggen dat ik het je heb gezegd. Beloof je dat?’ Hij schudde het hoofd met zijn misprijzend gebaar. Hij had al een vermoeden waarover ze met hem wilde praten. Maar evengoed antwoordde hij: - ‘Ik geef je mijn erewoord.’

- ‘Luister, Pietro. Denk je nog wel eens aan Sabina? Heb je je bedoelingen aan haar uiteengezet? Hebben ze je soms iets over haar op de mouw gespeld, dat je haar links hebt laten liggen? Ze geeft echt om je. En jij?’

Maria hield niet op te werken. Ze sprak beheerst en deed niet alsof de door haar bepleite zaak haar buitengewoon aan het hart ging. Ze leek zich ook niet te storen aan het uitblijven van Pietro’s antwoord.

Hij wist niet wat te antwoorden. Hij keek sprakeloos met afwezige blik naar het vuur dat uit het houtblok sloeg nadat de bemoste schors was verbrand. Wat te zeggen? Sabina was verliefd op hem? Hij herinnerde zich haar nauwelijks. Die liefde was als de vlam die langs het droge mos had gestreken; de gloed die hem nu blakerde was een vuur dat pas zou doven als de stam in de as was gelegd.

Eindelijk keek Maria op, maar niet uit nieuwsgierigheid. Ze nam de draadspoel, trok de draad tussen haar vingers door en beet hem af. En terwijl ze de naald tegen het licht van het olielampje hield om de draad erin te steken, vroeg ze:

- ‘Heb je niets te vertellen, Pietro? Zeg eens wat.’

Ook Pietro had zijn ogen opgeslagen en nam haar met wanhopige blik van hoofd tot voeten op. Die avond was Maria mooier dan gewoonlijk, of zo kwam het de knecht tenminste voor. De doek die ze aan het naaien was lag op haar schoot en hing tot op de vloer omlaag. Haar hemd was sneeuwwit. En tussen al die blankheid leek haar hals nog roziger en haar gezicht nog bekoorlijker. Het licht uit de lamp en van het vuur omgaven haar met een gloed die iets leek te betekenen.

De hoeken van de keuken verdwenen in de schaduw. Buiten was de stilte van de nacht en tegen de geheimzinnige achtergrond leek Maria’s gedaante een droomverschijning, heel dichtbij, voor hem en hem alleen.

Hij hoefde maar zijn armen uit te strekken om haar tegen zich aan te drukken.

- ‘Dus je hebt niets te zeggen. Waarom kijk je me zo aan, Pietro?’ vroeg ze, met een begin van ongerustheid.

- ‘Wat moet ik zeggen? Wat wil je nicht van mij?’ vroeg hij met oprechte verbazing. - ‘Ik heb nooit gezegd dat ik van haar hou, ik hou niet van haar. Wat wil ze van me?’

- Pietro Benu!’ riep ze uit, verontwaardigd opkomend voor haar arme nichtje,

- ‘Dat is geen manier van spreken! Zo ga je niet met een eerzaam meisje om! Je moet niet liegen, ik heb het zelf gezien, in de wijngaard, dat je haar het hof maakte en apart nam.’

Maar Pietro had de gewiekstheid van wie verliefd is.

- ‘Dat ik haar apart nam? Ja, dat is waar’, zei hij. Hij sloeg zijn ogen neer en nam de ijzeren buis, die diende om het vuur op te rakelen en aan te blazen, in zijn hand.

- ‘Dus dat is waar. Kijk, Pietro..’

Met het uiteinde van de pijp maakte hij een kruisteken in de aslaag.

- ‘Ja, ik zei Sabina dat ik haar iets moest bekennen. Mijn liefde, ja. Maar niet voor haar, maar voor een andere vrouw. Ik wou haar raad inwinnen.’

- ‘Van wie? Van haar? Van Sabina? En waarom van haar?’ vroeg Maria verwonderd.

Pietro maakte nog een kruis in de as. Op dat moment voelde hij zich sluw en tegelijk zo verlegen als een klein jongetje.

- ‘Waarom? Omdat Sabina familie is van die andere.’

- ‘Van die andere!’ herhaalde Maria.

Ze zwegen. Ze fronste en haar handen bewogen niet meer.

- ‘Familie, familie van Sabina?’ zei ze nadenkend bij zichzelf.

Ze boog het hoofd, de elleboog op haar knie en de vingerhoed tegen haar lippen.

Pietro zat in angstige spanning. En toch dacht hij op dat moment helemaal niet aan Zio Nicola, Zia Luisa of aan het feit dat hij de knecht was van de vrouw aan wie hij op het punt stond zijn onzinnige liefde te onthullen. Maria tikte de vingerhoed drie keer tegen haar tanden.

- ‘Familie? Familie? Familie?’

- ‘Ja, jij natuurlijk!’ zei hij, haast geïrriteerd.

Ze keek hem zonder verbazing, zonder boosheid aan. Maar ze bloosde en barstte in lachen uit.

- ‘Maak je een grapje, Pietro Benu?’

Onmiddellijk kwam zijn gevoel voor werkelijkheid terug. Baas en bazin bestonden weer en daarmee de kloof die hem scheidde van het mooie meisje dat hem uitlachte omdat hij haar uiteindelijk had verteld wat hem op het hart lag. Maar hij had geen angst meer. Ze stonden nu tegenover elkaar; er was geen geheim meer dat tussen hen in stond.

- ‘Ja, jij bent het. Wat is er te lachen? Omdat ik arm ben en een knecht? Ook al ben ik arm en een knecht, verliefd worden kan ik evengoed. Zelfs beter dan anderen, Maria. Want anderen kunnen bijbedoelingen hebben. Die willen met je trouwen om je geld. Terwijl ik naar je kijk als naar iets waar ik niet aan mag komen. Ik hou van jou alleen, zonder andere hoop dan dat jij ook van mij houdt. Trouwens, wie weet zal ook ik ooit nog eens baas worden, wie weet of ook ik niet nog eens rijk word.’

- ‘Luister eens’, zei Maria ernstig, te ernstig. - ‘Dit is waanzin. Ik lachte zomaar, niet om je te beledigen, maar omdat.. omdat je zo’n vreemd verhaal ophangt. Dat je arm bent, is jouw schuld toch niet? Voor God zijn we allemaal gelijk.’ Hij begreep dat ze dat zei omdat ze bang was hem kwaad te maken.

Maar dat wond hem nog meer op.

- ‘Nou? Dus?’

- ‘Wees dus verstandig, Pietro. Bedenk dat zelfs als ik het wou, anderen het niet goed zouden vinden.’

- ‘Maar jij? Maar jij?’

- ‘Ik kan niet van je houden.’

- ‘Hou je van een ander?’

- ‘Nee, ik hou van niemand. Ik denk er zelfs niet aan om van iemand te houden.’

- ‘Dat zeg je alleen maar omdat je niet weet wat het is, van iemand houden’, drong hij aan met wanhoopsmoed. - ‘Maar je kan best ook van mij houden. Nu dat je weet dat ik van je hou, zul je me met andere ogen bezien.’

Maria nam hem voorzichtig op. Er werd iets van angst bij haar wakker. Hij was te opgewonden.

Was hij soms gek geworden? Wat kon hij van haar willen? Ze had hem goedschiks aangehoord, een beetje uit angst en ook een beetje omdat ze het graag hoorde, maar zo was het wel genoeg. Hij kon goed praten, dat was zeker. Nog nooit had iemand haar zo vurig en enthousiast zijn liefde verklaard. Maar ze had teveel plichtsbesef om zich meer dan het plezier om het aan te horen toe te staan.

Met demonstratieve traagheid vouwde ze de doek op, stak de naald in het kluwen, trok de vingerhoed van haar vinger en was klaar om weg te gaan.

Een floers trok over Pietro's ogen. Ze liep weg. Dit was de laatste keer geweest dat hij haar alleen zou treffen, in de stille geborgenheid van de avond.

Hij sprong naar voren, ging naast haar zitten en greep haar hand.

- 'Blijf hier, ik heb nog wat te zeggen.'

- 'Laat me los!' gilde Maria, bevend van woede. - 'Laat me los of ik roep Mamma. Blijf op je plaats!' Het was als een zweepslag in zijn gezicht.

- 'Hij liet onmiddellijk Maria's hand los en voelde iets als een snik in zijn keel. Misschien had hij het meisje nederig om vergiffenis gevraagd, als ze niet onverwacht was opgesprongen en had geprobeerd weg te komen.

Hij sprong op, rende achter haar aan en greep haar bijna ruw vast. Maar zijn stem was smekend.

- 'Niet gillen', zei hij, - 'Ik wil je geen kwaad doen. Ik wil alleen dat je naar me luistert. Ik houd je alleen maar vast om je te zeggen dat je niet bang voor me hoeft te zijn. Ik kan je kwaad doen, maar ik wil het niet, het komt zelfs niet bij me op.'

- 'Laat me dan los, laat me los, Pietro', zei ze dreigend en draaide zich uit zijn greep.

Hij sloeg zijn arm om haar middel, bracht haar gezicht naar zich toe en kuste haar op de mond. Daarna liet hij haar los. Hij trilde over zijn hele lichaam en als in een droom hoorde hij hoe ze snikkend huilde en zei:

- 'Lafaard, lafaard..ik zal het tegen Vader zeggen..ik laat je wegsturen.'

En toen hij alleen was in de stille keuken, starend naar het vlammetje dat in het houtblok flakkerde en leek te leven, herhaalde hij hardop wat Maria hem gezegd had:

- 'Lafaard, lafaard..ik zal alles aan Vader zeggen..ik laat je wegsturen..'

Alles was verloren. Misschien was het beter er vandoor te gaan, voordat hij als een hond werd weggejaagd. En wat moest hij daarna doen? Waar moest hij heen? Zijn leven had alle zin verloren. Hij bracht Maria's naaigerei, dat ze bij haar vlucht over de grond had geworpen, op orde en ging in de leunstoel zitten om op zijn baas te wachten.

- 'Zodra hij terugkomt vertel ik hem alles en daarna ga ik weg. Misschien dat hij het me vergeeft. -'Ook ik ben een man', zal ik hem zeggen. - 'De liefde heeft me mijn verstand doen verliezen. U, die een man van de wereld bent, u die in deze zelfde nacht gezondigd hebt, verontschuldigt en vergeeft u mij dat ik uw dochter gezoend heb." - 'Gezoend! Ik heb haar gezoend!' dacht hij en vrolijkte een beetje op.

Een huivering van lust, zoals hij die bij de kus zelf niet gevoeld had, ging door zijn lichaam. Ondanks al zijn angst en onzekerheid drukte hij zijn gezicht in zijn handen en gaf zich over aan een roes van verliefdheid. Hij had nu iets om zich te herinneren en, heen en weer geslingerd tussen trotse herinnering en wanhopige begeerte, werd zijn liefde sterker en verbetener dan tevoren.

Achtste Hoofdstuk

Huilend van woede en vernedering viel Maria in slaap en sliep de diepe slaap van de jeugd die haar gevoelens verzachtte. Ze werd wakker met het ochtendgloren en herinnerde zich meteen het gebeuren van de avond tevoren. Het was alsof ze het gedroomd had.

En ja, ze had ook gedroomd. Ze was naar de wijngaard geweest waar Pietro de druiven bewaakte. Het was een hete dag, maar de hellingen waren nog overdekt met lentebloemen; onkruid en winde overwoekerde de wijngaard en overdekte de wijnstokken die beladen waren met rijpe druiven. Ze was tegen Pietro uitgevaren:

- ‘Wat mankeert je? Waarom haal je dat onkruid niet weg? Zo moet je zoeken voor je de druiven vindt!’

En ze boog zich voorover om te zoeken toen plotseling twee sterke armen haar vastpakten en optilden. Het was Pietro. En, zoals hij dat de avond tevoren gedaan had, bracht hij met zijn hand achter haar hoofd haar gezicht naar het zijne en zoende haar op de mond..

Een, twee, ontelbare zoenen. Ze wou gillen, maar kon niet en niemand had het trouwens gehoord in de eenzaamheid van de verlaten vallei. Hij kuste haar zonder iets te zeggen, met gesloten ogen. Eerst was ze bang, maar geleidelijk aan ontspanden zich haar knieën en trok de gloed van Pietro’s lippen in haar bloed. Het was alsof ze sterven moest..

Toen ze wakker was geworden en zich gerealiseerd had dat Pietro haar echt had gekust, liepen droom en werkelijkheid een ogenblik in elkaar over. Een zoete opwinding zoals ze die nog nooit had ondervonden doortrok haar. Maar ze kwam onmiddellijk tot zichzelf.

Pietro Benu, haar knecht, had haar gezoend! Ze was gezoend door een knecht! Het toppunt van schande! Er waren geen vervloekingen en scheldwoorden die ze die ochtend niet bij zichzelf over de laaghartige, onbeschaamde knecht uitsprak. Hoe moest ze hem nu tegemoet treden? Van nu af aan kon hij haar bezien alsof hij haar heer en meester was en zou hij geen respect meer voor haar hebben. Weg dus, weg met hem, ik jaag hem weg als een schurftige hond. Maar hij zou wraak zoeken: hij kon lasterpraat rondstrooien over zijn bazen, hen moeilijkheden en schade bezorgen, de wijnstruiken omhakken, de ossen doden, het koren in brand steken. Een beledigde man is erger dan storm en vuur. Mannen zijn zo onnadenkend en onstuimig, wat zou haar vader doen als hij het wist? De Heer zij ons genadig, hij zou een schandaal veroorzaken, misschien bloed doen vloeien..

Het was beter er niet over te praten en verder onheil te vermijden. Met zachtheid bereik je meer dan met geweld. En bovendien.. Pietro’s woorden kwamen bij haar boven. - ‘Geloof me, ik wil je geen kwaad doen. Als ik wilde..’

En kansen daarvoor had hij voldoende gehad. Maar hij had er genoeg aan gehad haar maar één keer te zoenen. Wat had hij haar niet kunnen aandoen in die wijngaard?

Want sinds die tijd was hij al op haar verliefd, tenminste dat zei hij. Hoe

vaak waren ze niet met elkaar alleen geweest in de verlaten vallei, in uithoeken van de moestuin waar geen mens hen had gezien? Hij had haar altijd ontzien. Nu was het zaak hem geen gelegenheid meer te geven. En intussen kon ze een manier vinden om hem te ontslaan zonder een schandaal te verwekken. Maria stond op, opende het venster en bleef lang naar beneden, over de binnenplaats staan kijken. Donkere wolken stegen aan de horizon en overdekten de koude, lichte hemel. Er kraaide een haan. In de hof blafte Malafede.

De dag begon slecht. De herinnering aan het onaangename gebeuren werd verdrongen door het besef dat ze de was moest doen. In dit weer! Was het nu eindelijk weer eens mooi weer, de hof schoon en vrolijk als een zitkamer, het land weer in bloei. En Pietro zou buiten het dorp zijn. Hij zou naar de velden terugkeren en zijn tijd doorbrengen met het dorsen en opslaan van het graan. En zij zou hem daar zeker niet komen opzoeken!

Ze zuchtte toen de herinneringen aan de gebeurtenissen van de vorige avond weer opdoemden. Om haar ontstemming te luchten maakte ze haar bed nog eens op en deed de kamer, boos heen en weer stampend.

- ‘Heb je het op je heupen vanochtend?’ riep Zio Nicola vanuit de aangrenzende kamer.

Ze liep de trappen af naar de hof. Het bovenluik van de keukendeur was open, maar er was geen geluid waarneembaar. Was Pietro uit?

Ze herademde bij het denkbeeld dat de jongen er al vandoor was om te voorkomen dat hij weggejaagd zou worden, zoals zij gedreigd had. Maar toen ze de keuken binnenkwam zag ze dat Pietro sliep, in een vreemde houding: gezeten op de grond en met zijn hoofd op een stoeltje. Hij moest een slapeloze, gekwelde nacht doorgebracht hebben. Hij had niet eens zijn leger opengevouwen en in het vale licht dat door het venstertje naar binnen kwam, was zijn gezicht grauw als het gezicht van een zieke.

- ‘Hij heeft niet geslapen’, dacht Maria en had, haars ondanks, medelijden met hem.

Pietro’s woorden kwamen haar voor de geest. - ‘Ben ik geen mens als alle anderen? Waarom ben ik arm?’

- ‘Hier, op deze plaats, heeft hij me gezoend’, dacht ze. - ‘Hij heeft me gezoend omdat ik weg wilde lopen. Wat zal hij doen als hij wakker wordt en me ziet? Wat als hij opspringt en me vastpakt en me weer zoent, net als in mijn droom?’

Verontwaardiging, vernedering, medelijden, wraakzucht, angst om de knecht te provoceren en ook wat gestreelde eigenliefde gingen in haar om. Ze bekeek minachtend het bleke gezicht van de slaper, maar ongewild vestigden haar ogen zich op zijn lippen en voelde ze de smaak van de kussen die hij haar in haar droom gegeven had op haar mond.

Ze verrichtte haar dagelijkse werkzaamheden in stilte, zonder de jongen te wekken. Misschien omdat ze hem niet in de ogen wilde zien, misschien ook omdat ze hem wilde laten slapen.

Maar Pietro moest haar aanwezigheid gevoeld hebben, want toen ze de as doorzocht op een gloeiende sintel werd hij met een schok wakker en keek haar angstig aan.

- ‘Je hebt het vuur laten uitgaan’ zei Maria zonder hem aan te kijken.

Hij stond op en knielde om het vuur weer aan te steken.

- ‘Zo net brandde het nog, ik begrijp niet waarom het is uitgegaan. Maar ik steek het zo weer aan, niets aan de hand’, stamelde hij, slaperig maar verlegen, bijna alsof hij bang voor haar was.

- ‘Zo net brandde het nog. Hij is tot zonsopgang wakker gebleven’, dacht Maria, die rechtop bij de haard was blijven zitten.

Hij sloeg een vonk met zijn tondeldoos en stak het vuur weer aan.

Toen sprong hij op en schudde zich over het hele lijf.

- ‘Maria’, zei hij, -’ik vraag je me te vergeven. Ik was buiten mezelf. Zeg niets aan je vader. Zodra de gelegenheid zich voordoet ga ik bij jullie weg. Ik weet dat je het me vergeeft. En ik zal niet meer naar je kijken.’

Ze draaide hem de rug toe en voor het moment zei Pietro verder niets meer.

Maar hij hield zich niet aan zijn belofte en dacht er nog minder aan om weg te gaan. Een paar weken lang durfde hij werkelijk Maria niet meer aan te kijken en sprak haar niet aan zolang hem niets gevraagd werd. Hij werkte in de wijngaard en keerde vaak ook ‘s avonds niet in het dorp terug.

Maar op een zondag, op een van de laatste dagen van carnaval, bleef hij met Maria alleen in de warme, door de zon opgevrolijkte hof.

Ze stonden allebei op het punt uit te gaan. Maria was op haar best gekleed om naar de preek te gaan en hij zag er prachtig uit in een fonkelnieuw kostuum.

- ‘Waar ga je heen?’ vroeg ze, terwijl ze haar lijfje toesnoerde.

- ‘De maskers zien.’

- ‘Je doet er beter aan naar de preek te gaan.’

Pietro keek haar aan. Zijn ogen lichtten op en keken haar langdurig en gretig aan. Ze bloosde.

- ‘Als je wilt ga ik met je mee. Carnaval interesseert me niet, Maria. Als jij er niet bent is er voor mij toch niets aan.’

- ‘Hou daar alsjeblieft mee op, Pietro.’

Hij bleef haar aankijken alsof hij haar wilde hypnotiseren. Maria liep haastig van hem weg. Het leek Pietro alsof ze vluchtte. Meer tijd verstreek. De lente, bondgenoot van alle verliefden, maakte haar zoele, opwindende entree. Na die carnavalszondag was Pietro doorgegaan de kleine bazin hartstochtelijkheden toe te voegen, zodra ze maar een ogenblik samen alleen waren. Ze werd er niet meer kwaad om en ging er niet meer vandoor. Het was alsof ze eraan gewend was geraakt Pietro als een vurige bewonderaar om zich heen te hebben en geen angst meer voor hem had.

Andere aanbidders had ze niet, althans geen aanbidders waarmee direct contact mogelijk was en die gevaarlijk voor haar waren. Alle rijke en ongetrouwde landlieden van Nuoro kenden de hooghartigheid van de mooie Maria Noina. Ze zeiden allemaal:

- ‘Die wil met een burgerman trouwen, met een advocaat, niet met iemand in een schapenpels.’

Arme jongens durfden niet eens naar haar te kijken. En voor de burgerlieden, voor de advocaten, was ze niet rijk genoeg. Alleen “één grondbezitter van goede familie, Francesco Rosana, een rijke en intelligente, maar erg lelijke landman, had oog voor de mooie dochter van Nicola Noina. Ze wist het, maar nadat ze een jaar lang vergeefs had gewacht op Francesco’s liefdesverklaring had ze hem opgegeven. De jonge grondbezitter beviel haar trouwens helemaal niet. Ze had meer belangstelling voor een rijke herder, een lange, slanke jongeman. Maar die was verloofd met een ouderloos meisje, minder mooi, maar rijker dan zij was. Op een dag kwam deze jongeman Zio Nicola opzoeken.

Terwijl ze hem opnam had Maria een eigenaardige gewaarwording: hij deed haar aan Pietro denken. Ze zuchtte zonder te weten waarom. En de hele verdere dag was ze op een vage manier bedroefd.

Vanaf dat moment werden haar nachtrust verstoord door dromen van de liefde. En in die dromen speelde Pietro altijd een rol en soms ook de verloofde landman. Ze drukten haar tegen zich aan en overdekten haar met onuitsprekelijke liefkozingen. Bijna altijd speelde de droom zich af in de stille, groene wijngaard, ver van de wereld en zijn vooroordelen, een oase waar alleen de liefde heerste. En de liefde eiste schoonheid en kracht, zachtheid en genot, geen rijkdom en andere menselijke ijdelheden.

Op een avond zat ze te wachten tot Zio Nicola terugkeerde van zijn gewoonlijke omzwervingen door de buurtkroegen, toen ze hoorde kloppen aan de poort. Ze ging naar buiten en vroeg wie er was.

- ‘Ik’, zei Pietro’s stem.

Maria dacht dat hij pas zaterdagavond zou terugkeren en het zo onverwachts horen van zijn stem bracht haar in verwarring. Ze opende onmiddellijk en hij kwam binnen.

Het was een donkere, maar warme en heldere nacht. In de stille hof drong geen enkel geluid en geen enkel lichtschijnsel door.

- ‘Waarom ben je teruggekomen?’ vroeg Maria voorzichtig, alsof ze het antwoord al vermoedde.

- ‘Ik heb je in geen drie dagen gezien’, zei hij en stond onbeweeglijk tegenover haar. - ‘Ik ben alleen gekomen om jou te zien. Als je wilt ga ik meteen weer weg.’

Ze wist niet wat te antwoorden, maar liep instinctief naar de trap toe. Hij volgde haar, maar op eerbiedige afstand.

- ‘Nee, laat me tenminste je gezicht zien, Maria. Kom een ogenblik naar de keuken. Daarna ga ik weg.’

Ze gaf geen antwoord. Pietro werd opnieuw door zijn hartstocht overmand, pakte haar bij haar middel en trok haar naar de keuken, waarvan de deur op een kier stond. Ze stribbelde een beetje tegen, maar zonder geluid te maken.

- ‘Is er niemand?’ mompelde hij.

- ‘Nee’, antwoordde ze fluisterend.

Ze gingen naar binnen en bij het licht van de olielamp keek hij haar aan als een waanzinnige. Ze was vlakbij hem, bevend en bijna in zwijm. Maar hij durfde haar niet te zoenen. Hij liet haar los en zei:

- ‘Nu ben ik tevreden. Als je wilt ga ik weg.’

- ‘Nee, het is beter als je blijft. Ze kunnen je gezien hebben. Doe open als Vader terugkomt. Goedenacht.’

Ze liep naar buiten. Nauwelijks was ze in haar kamer of ze begon te trillen, zonder dat ze begreep waarom.

Ze had een onrustige nacht. Ze werd midden in de nacht uit haar dromen wakker en kon niet meer in slaap komen. Maar een tot dusver ongekende vreugde maakte zich van haar meester bij de gedachte dat ze over een paar ogenblikken Pietro zou terugzien. Ze begreep het waarom van de vreugde niet echt en vroeg zich ook niet af hoe het nu verder moest. Het denkbeeld de liefde van de knecht te beantwoorden stond ver van haar af. Dat hij van haar hield, dat was wat anders, dat kon geen kwaad. Pietro gedroeg zich zo goed en met het nodige respect; zijn aanwezigheid boezemde haar geen angst meer in, integendeel, daar beleefde ze een diep genoegen aan.

Eén vriendelijk woord en hij trilde al op zijn benen en was zo mak als een lammetje. Waarom zou ze hem dat geluk niet gunnen, terwijl het ook haarzelf zoveel plezier deed?

Tegen de ochtendstond kleedde ze zich aan, kamde met zorg haar haren en ging naar beneden. Haar hart klopte van een verwachting en een verlangen dat ze zichzelf niet durfde toe te geven. Pietro was al op de been, klaar voor het vertrek. Maar hij leek op haar gewacht te hebben.

- ‘Ik ga’, zei hij, ‘Vandaag is het echt mooi weer. Waarom kom jij niet meer naar de vallei, Maria?’

- ‘Wat moet ik er doen in deze tijd?’ vroeg ze met gespeelde scherpte. - ‘Ik kom wel als het er de tijd voor is.’

- ‘Dus je komt?’

- ‘Natuurlijk kom ik, waarom niet?’

Ze hield zich bezig met haar gebruikelijke werkzaamheden.

- ‘Mooi. Goedendag’, zei hij en zette zich in beweging.

Ze gaf geen antwoord maar draaide zich haast onwillekeurig om.

Hij raakte opgewonden en liep op haar toe.

- ‘Maria, geef me tenminste een hand.’

- ‘Schiet op, je bent echt gek! Laat me nu toch eens met rust!’

- ‘Niet boos worden, Maria. Ik wil niet lastig zijn. Als je me niet eens een hand wilt geven is het ook goed. Maar vuil is hij niet, mijn hand, Maria. Het is de hand van een arme jongen, en alleen daarom wil je...’

- ‘Hou je mond en ga weg’, smeekte ze. Ze deed een stap achteruit en wees naar de deur.

- ‘Kijk me aan! Waarom sla je je ogen neer. Kijk me tenminste aan, Maria! Waarom ben ik arm?’ drong hij aan en kwam dichterbij.

- ‘Ja, daarom is het. Maar ik heb het je gezegd, Maria: wie weet word ook ik een rijk man! En trouwens, wat vraag ik je? Niets. Gun je me geen enkele blik? Kijk eens op!’

Maria was als gebiologeerd. Ja, dit was het genoegen dat zij zo vurig begeerde: nederig aanbeden te worden en gesmeekt om een enkele blik.

Pietro nam haar hand en drukte die. Beiden ondergingen een huivering bij het contact van hun handen.

- ‘Addio. Kom je naar de wijngaard?’

- ‘Wie weet.’

Hij ging. Maar hij wachtte tevergeefs op haar. En op zaterdagavond ging hij terug naar het huis van zijn bazen met de koortsachtige haast van een hongerlijder die erop uit trekt om een brood te stelen. Maar de bazen waren nog op en trokken zich allemaal tegelijk naar hun kamers terug. Hij wachtte de ochtendstond af, zo nu en dan in een onrustige slaap vallend waaruit hij telkens met een schok wakker werd. Nee, het werd hem te veel, zo kon het niet doorgaan. Of Maria gaf toe aan zijn liefde, of hij.. wat zou hij dan doen? Dat wist hij nog niet, maar hij was tot alles bereid.

Ze kwam later dan gewoonlijk naar beneden.

Ze leek kalm, onverstoorbaar. Zodra ze binnen was gekomen boog ze zich over de oven en zette de koffieketel op het vuur.

- ‘Waarom ben je niet gekomen? Ik heb op je gewacht, ik heb al die tijd op je gewacht. Het was zulk mooi weer.. Ben je bang om te komen?’

- ‘Ik had geen tijd’, zei ze koeltjes.

Maar opeens vrolijkte ze op en keek hem aan. Ze scheen er een boosaardig genoegen in te scheppen hem uit te dagen en hem te laten merken dat ze niet bang voor hem was.

- ‘Volgende week kom ik. Er is wilde venkel en die kom ik plukken. Is de wijngaard al gespit? Ben je al aan het snoeien?’

- ‘Ja, ik ben aan het snoeien. Maar ik zie zo al dat je niet komt.’

- ‘Maar wat wil je dan dat ik kom doen?’

- ‘Zomaar, dat ik je kan zien, dat we elkaar zien. Want ook jij geeft om mij, dat weet ik. Ja, jij geeft nu ook om mij, geef het maar toe.’

Ze schudde het hoofd, een beetje boos en een beetje bedroefd.

- ‘Zelfs al zou ik om je geven..’

- ‘Nou?’

- ‘Niets.’

Hij stond op. Ze liep naar de deur en keek naar buiten. De zon scheen al op de muur van de binnenplaats. Zia Luisa kon elk ogenblik naar beneden komen.

Op zijn hoede liep Pietro naar Maria toe en omhelsde haar.

- ‘En als je om me gaf, wat dan? Wat dan?’ drong hij aan. -’Wat kunnen de anderen jou schelen? Jij, geef je om me?’

- ‘Laat me los, Pietro, laat me los. Ze kunnen ons zien.’

- ‘Ja, ik laat je al los, meteen. Maar zeg eerst dat je van me houdt.’

- ‘Laat me gaan, Pietro.’

Ondanks haar woorden bood ze geen weerstand meer. Ze was Maria Noina niet meer en Pietro dacht dat hij droomde.

- ‘Ik laat je los, dat beloof ik je. Maar zeg me eerst..’
- ‘Ja, ik hou van je.’

Maar hij hield zich niet aan zijn belofte.

Negende Hoofdstuk

Een paar maanden lang leefde Pietro Benu als in een droom, voor hij aan het idee gewend was geraakt.

De eerste dagen zweefde hij, verbluft en brooddronken, tussen hemel en aarde. Hij stond op en ging naar bed met steeds dezelfde vreugde in zijn hart: hij was nog nooit zo gelukkig geweest. Van zoveel geluk had hij zelfs nooit durven dromen.

Maria was teder en hartstochtelijk bij de kortstondige gelegenheden dat ze samen konden zijn, nadat ze elkaar hun liefde hadden bekend. Ze gaf zich bijna helemaal aan hem over in een spontane, argeloze verliefdheid.

Ze had geen twijfels over hem en ook hij was niet jaloers of wantrouwig. Toch bleef hij wat verlegen, altijd een beetje de knecht tegenover haar.

Maar er gingen hele weken voorbij zonder dat ze gelegenheid hadden elkaar te zien. Wanneer ze elkaar tegenkwamen in tegenwoordigheid van anderen namen ze een koele, bijna vijandige houding tegenover elkaar aan. Maria nam zelfs elke gelegenheid te baat om hem verwijten te maken en over onbenullige zaken tegen hem uit te varen; hij gaf haar van repliek en dikwijls kregen ze zo’n ruzie dat Zio Nicolo tussenbeide kwam en bijna altijd de partij van de knecht trok.

Dat alles was een domper op Pietro’s vreugde. Het leek alsof Maria, hoe betoverend teder ze ook was tijdens de momenten van hun liefde, hem op een of andere manier wilde herinneren aan zijn positie en aan de afstand die er tussen hen bestond. Hij was zich van zijn knechtschap maar al te goed bewust, maar bleef optimistisch. Liefde kan wonderen teweegbrengen.

- ‘Mijn tante heeft eindelijk haar testament op mijn naam gemaakt’, zei hij een nacht tegen Maria. Ze zaten in de keuken, waar zij met trillende zenuwen naar toe was afgedaald. - ‘Je zult zien, mijn tante is erg oud. Als je maar op me wacht! Ik verkoop meteen het huis en het land, alles, en ik word koopman. Je zult zien..’

Maria liet zich kussen, maar moedigde Pietro’s hoop niet aan. Ze spraken nooit openlijk over een huwelijk, maar wel beloofde Maria trouw aan haar jonge minnaar. Soms viel er een schaduw over hun tedere bijeenkomsten; Pietro werd somber en Maria koel.

- ‘Lief, wat is er?’
- ‘Niets, Pietro. Ik heb een slecht humeur vannacht. Let er maar niet op.’
- ‘Ik ook.’

Ze durfden hun gedachten niet uit te spreken, maar hun zoenen smaakten naar tranen. Een ogenblik later vergaten ze hun verdriet om instinctief te genieten van het ogenblik, van het moment dat ontsnapte en nooit meer terug zou komen.

Ze kwamen bijna uitsluitend ‘s nachts samen en dan was Pietro degene die het bangst was om verrast te worden. Hij liep telkens naar de deur om naar buiten te gluren en tijdens die korte momenten leek Maria haar realiteitsbesef terug te vinden. Haar uitdrukking veranderde, ze betrok, soms begon ze te huilen.

- ‘Nee, ik zal nooit van hem zijn’, dacht ze, ‘Wat doe ik hier?

Waarom bedrieg ik hem?’

Maar ze kwam weer tot zichzelf en bracht hem opnieuw onder de invloed van haar blikken en haar woorden.

Ze was intelligent genoeg om te begrijpen dat Pietro geen vrouwenjager was. Ze zag heel goed dat hij volledig ondergeschikt was aan zijn hartstocht en haar daarin had meegesleept, dat een fatale kracht hem in die maalstroom had geduwd.

- 'Wat is hij van plan?' vroeg ze zich af, -'Ik kan niet met een knecht trouwen. Dat weet hij zelf zo goed dat hij er niet eens over durft te praten. Het is verkeerd van hem om een meisje van goede familie op zo'n manier het hoofd op hol te brengen. Zelfs als ik getrouwd was geweest zou hij me het hof hebben gemaakt.

Maar hij respecteerde haar, omdat hij van dag tot dag meer hoop kreeg haar ooit zijn vrouw te kunnen maken. En hij wilde haar puur trouwen, hoogstens gezoend, en alleen door hem. De reden dat hij haar niet over een huwelijk durfde te praten was omdat hij bang was dat ze zou denken dat er belangen meespeelden in zijn liefde. Zijn liefde werd van dag tot dag kalmer en dieper; hij hervond zijn gemoedsrust bij het bedenken van een gelukkige toekomst.

Maar Maria werd steeds wispelturiger en er was een grimmige hartstocht in haar grillen.

Nieuwsgierigheid naar wat de liefde inhield had haar naar de jonge, mooie man gedreven. De liefde had zich geopenbaard en haar overweldigd, maar was niet tot in haar hart doorgedrongen. Zij was het die niet wist, of niet wilde weten, waar haar liefde op uit zou lopen. Diep in haar hart heerste een verwarde duisternis; de lage gevoelens waarvan ze Pietro verdacht waarden in haarzelf rond.

Op een dag daalde ze af in het dal waar Pietro zijn werk in de wijngaard aan het beëindigen was. Ze kwamen elkaar tegen onder de perenbomen, op de plaats waar hij voor het eerst had opgemerkt hoe mooi ze was.

De hemel was donkerblauw, de hele vallei groen en zacht als een geweldige, fluwelen wieg; alles nodigde uit tot de liefde en een ogenblik lang geloofde Pietro dat hij verloren was. Maria had hem achter de rots getrokken waar hij in zijn dromen Sabina had gezoend. Er was de geur van klimop en er waren twee verliefde musjes tussen de bladeren. Maria's ogen kregen een verloren uitdrukking; Pietro beefde en moest zich tot het uiterste beheersen, maar hij herinnerde zich zijn belofte:

- 'Ik zal je geen kwaad doen..'

Nee, hij wilde niet dat ze spijt zou krijgen van haar liefde. Maar hij maakte de fout haar dat uit te leggen.

Maria ging weg en toen ze alleen op de weg stond huiverde ze bij de gedachte aan het gevaar waaraan ze ontsnapt was.

- 'Hij gelooft nog steeds dat de dag komt waarop we zullen trouwen. Hij wil dat mijn ouders van hem kunnen houden. En ik, ik durf hem niet te zeggen dat hij gek is. Maar, goede God, ik ben zelf gek. Waarom ben ik hier gekomen? Moet het nu niet eens afgelopen zijn? Ja, het moet afgelopen zijn. Vannacht zeg ik het hem: 'Pietro, laat alle hoop varen, kwel me niet langer.' Over een paar dagen vertrekt hij om houtskool en as te halen uit een bos aan zee. Daarna begint de graanoogst en zullen we elkaar drie maanden lang niet meer dan één of twee keer zien en zo zal hij het kunnen vergeten. Ja, het moet afgelopen zijn.' De avond bracht ze in angstige spanning door. Wachtend tot haar ouders sliepen wierp ze zich op haar bed en huilde van woede en van liefde. Ze beet op haar lippen en voelde nog steeds het vuur van Pietro's lippen. Ze dreef haar nagels in haar handpalmen tot ze een siddering van pijn voelde, maar bleef zich Pietro's liefkozingen herinneren.

- 'Nee, ga nu weg, Maria, lief, laten we niets doms doen; ga weg alsjeblieft.'

Ze was weg gegaan en had hem nooit meer willen zien. Maar ze moest hem nog eenmaal zien.

- 'Laten we niets doms doen.'

Maar was het kwaad niet al eerder aangericht? Kon het soms door de beugel om op zo'n manier, zonder enige hoop, lief te hebben? Eindelijk drong het tot haar door dat ze in doodzonde verkeerde: die van de begeerte, ongehoorzaamheid jegens haar ouders, bedrog tegenover haar mindere. Maar God was groot en barmhartig: in een goede biecht wordt de geest gewassen als een doek in de bron. Eerst moest deze leugenachtige, onwaardige verhouding beëindigd worden, nu, meteen. Ze stond op en ging naar buiten, naar de veranda. Daar in de keuken zat Pietro gespannen op haar te wachten, vol vertrouwen, lief en zacht als hij was.. Arme Pietro!' Voor een moment aarzelde Maria, ze steunde op de balustrade onder het kalmerende maanlicht.

Ze keerde in haar kamer terug en barstte opnieuw in snikken uit. Waarom moest hij een knecht zijn? En hoe had hij het gewaagd zijn oog op haar te laten vallen? Het was Pietro's schuld dat zij nu allebei moesten lijden. Hij was gek, en onnadenkend en dom! Maar goed, het was zijn eigen schuld. Het was tijd de zaak te beëindigen.

Opnieuw in woede ontstoken liep Maria weer naar buiten, ging de trap af en liep de keuken in. Pietro zat te wachten. Hij was nog geheel onder de indruk van het bezoek dat ze hem gebracht had en de liefkozingen die ze achter de rots hadden uitgewisseld. Zodra hij haar zag nam hij haar in zijn armen en kuste haar. En zij vergat het voorgenomen verraad. Maar vanaf die avond werd de in haar voortwoedende strijd tussen neiging en verstand nog verbetener en heftiger.

En zo kwam het moment dat ze zich niet meer afvroeg wat ze nu wilde. Ze durfde de duistere uithoeken van haar ziel niet meer te onderzoeken en leverde zich aan de loop der gebeurtenissen uit, in de hoop dat vroeger of later duidelijk zou worden hoe het af moest lopen. Voor Pietro had ze geen angst meer. Hij was een jongen, geen man. Hij was een knecht en ook in de liefde nederig en gehoorzaam. Maar sinds enige tijd werd Maria magerder. Ze zag er slecht uit en was niet meer de toegewijde, nauwgezette meesteres van het huishouden. Haar handen en ogen werden op onverklaarbare wijze van hun bezigheden afgeleid.

Zio Nicola maakte haar dikwijls verwijten over de wanorde in de boeken en documenten. Zia Luisa herinnerde zich haar eigen jeugd en dacht:

- 'Maria heeft een man nodig; het wordt tijd dat er iemand tot een besluit komt.'

En aangezien de advocaten en de rijke burgerlieden niet tot het besluit kwamen Maria's hand te vragen, beschimpte Zia Luisa hen en begon de lof te zingen van rijke landlieden.

- 'Advocaten, dat zijn bedelaars en oplichters. Je kunt ze niet vertrouwen, ze verkopen hun ziel voor een handvol geld. Wie van hen is het waard Francesco Rosana's schoen te strikken? Geld en een fatsoenlijk huis, dat is belangrijk, niet die praatjes en schoenen, die van boven glanzen en van onder stuk zijn. Francesco Rosana en een paar anderen, dat zijn mannen. Mannen die alles hebben: kennis en kapitaal. Laat die advocaatjes en die kleinburgers maar van de honger sterven.'

Zia Luisa's praat kwam ook Francesco Rosana ter ore. Hij kon zijn ogen niet van Maria afhouden als hij haar op straat of in de kerk tegenkwam.

Dat jaar ging Maria niet eens naar de paasmis; ze had niet de moed te biecht te gaan, bang dat de priester haar geen absolutie zou geven voor de zonde een man te beminnen en te kussen met wie ze niet van plan was te trouwen.

- 'Ik bedrijf een dubbele zonde', dacht ze, - 'Ik bedrieg mijn ouders en ik bedrieg Pietro.'

De oogsttijd brak aan. Pietro was wekenlang ver weg, maar kreeg Maria zover dat ze hem beloofde dat ze hem daarginds zou komen opzoeken, op de hoogvlakte waar zijn hart zich voor de liefde geopend had als het land voor het zaad. Maria kwam haar belofte na en Pietro zag op een dag haar sierlijke gestalte als een vlammende klaproos tussen het goudgele koren opduiken.

De geluiden van de oogst weergalmden in de vallei. De zon brandde aan de hemel. De maaiers stonden gebogen en afgemat, maar in een haast religieuze, stille overgave de aren te lezen. Hier en daar was een meisje aan het zingen of lachte en haar klaterende lach vermengde zich met het klokken van de kwartels en het snerpen van de cicaden.

Maria bleef een paar dagen op haar eigen land en bloeide er op.

En de zon bronsde en vergulde ook haar gezicht.

Tussen de korenlezers was ook Sabina, die in die dagen de laatste hoop op Pietro had verloren.

In de middagstilte blonken de op de schoven achtergelaten sikkels als zilver en het hele landschap, geel van de aren en de zon, leek in een koortsdroom te verkeren. De bergen in de verte verdwenen in het blauwige waas van de horizon. De oogsters lagen in de schaduw van de verspreide struiken te slapen, verdoofd door vermoeidheid en hitte.

Op een dag werd Sabina, die met haar metgezellen lag te slapen in de schaduw van een struik, met een schok wakker en keek om zich heen. Maria was er niet.

Een vaag, onuitgesproken denkbeeld kwam bij het verliefde meisje op. Zonder geluid te maken liep ze tussen de graanstoppels door en klom, voorzichtig als een hagedis, nu en dan achter een struik wegduikend, de helling op. En ze zag, zonder gezien te worden, Pietro en Maria die, achter het muurtje van de hut, elkaar hartstochtelijk omhelsden en alle voorzichtigheid hadden laten varen. Misschien hadden ze die plek alleen voor de schaduw uitgezocht. Omringd door het blakerende landschap leken ze de enigen die zich tussen hemel en aarde bevonden. Kussen vielen op hun lippen als de rijpe aren in de handen van de oogsters.

Tiende Hoofdstuk

De nacht van de zevende op de achtste september liep een groepje Nuorese meisjes over de weggetjes die, kriskras door *tanca's*, open weilanden en eikenbossen heen, de Nuorese landerijen met de Monte Gonare verbonden.

De nachtelijke bedevaarsters gingen te voet naar het heiligdom dat op de top van Monte Gonare oprijst; sommigen om een gelofte in te lossen, anderen om een gunst te vragen en de meesten voor hun plezier. De volgende dag was het feest. Uit elk dorp uit de omgeving kwamen mensen naar Gonare; om te kijken, te dansen en feest te vieren.

Elk van de bedevaarsters had een bundeltje bij zich met ontbijt en middageten. Ze hielden hun mooiste *tunica* over hun arm of schouder om die te kunnen aantrekken als ze waren aangekomen op de plaats waar het feest gegeven werd. Sommige waren blootsvoets vanwege de gelofte. Een ander droeg de haren los over de schouders en een beschilderde versierde kaars in de handen. Die laatste was Maria Noina, die een gelofte kwam inlossen.

Haar lange, zwarte haren, vochtig van de dauw, golfden over haar schouders. De wind bracht ze in de war en wierp ze in haar gezicht, maar dat ongemak werd vergoed door de complimenten van haar reisgezellen.

- ‘Je lijkt wel een fee, Maria Noina, met je haren los.’

- ‘Het lijken Mariedda’s haren wel, Maria Noina.’

Mariedda is de door een reus geschaakte hoofdpersoon van vele sprookjes; haar haren waren zo lang dat ze haar vlecht uit het venster kon werpen en de prins ze als koord gebruikte om naar haar toe te klimmen.

- ‘God behoede je haar, Maria Noina; laat me het aanraken tegen het boze oog.

- ‘Laten we bidden’, stelde Doornroosje voor, jaloers op al die lofprijzingen.

Maria keek naar een ster die boven het heiligdom van Monte Gonare glinsterde en zette de rozenkrans in.

Maar Doornroosje was de eerste om een dom gelach te laten horen en zo het gezelschap te beletten het gezamenlijk gebed voort te zetten. Maria stelde voor dat iedereen voor zichzelf zou bidden en nu werd het stil.

De maan verlichtte het uitgestrekte verlaten landschap, de grote, door de zomer uitgedroogde *tanca’s*, hier en daar zwart gevlekt door branden. Een paar vuren van herders, verloren in de barre eenzaamheid, rezen als rode tongen op uit de zwarte aarde, achter de muurtjes of tussen de stoppels en de uitgedroogde affodillen, geheimzinnig als dwaallichtjes. In de verte kwam uit een landje dat bij de eerste regens was ondergelopen een blauwige damp omhoog als de adem van de koortsige aarde. Om hen heen, in de weidse cirkel van de horizon, verdwenen de blauwe bergen in het wazige maanlicht en sterren waakten over alles wat zich stil en verborgen hield, als levende wezens in de heldere, diepe hemel.

De witte gedaanten van de meisjes bewogen zich zwijgend en doelbewust in het maanlicht. Maria’s haren waaiden op en leken zich los te willen maken om de strelende wind te volgen, maar streken, moe en deemoedig, weer neer op de schouders van de jonge vrouw.

Plotseling bleven de meisjes staan en luisterden. In de diepe stilte die aan de zonsopgang voorafging was het hoefgetrappel van verscheidene paarden te horen. De wind voerde de echo van een menselijke stem mee. Wie konden dat zijn?

Daar, bij de laatste blauwige lijn van de tanca, was een lange, zwarte vlek die langzaam dichterbij kwam en zich opsplitste; schimmen van paarden en mannen verspreidden zich over het maanverlichte stoppelveld.

-‘Feestgangers’, zei Maria.

Mannen en vrouwen in kostuum doemden op en omgaven de meisjes die tussen de gemaaide halmen bij elkaar stonden. De mannen hadden de buks over hun schouder; de vrouwen zaten bij hen achterop, of schrijlings op kleine merries.

In de karavaan viel een jonge landman op, die een witte, hoogbenige merrie bereed met een fijn hoofd en een volle staart. De jongeman was niet mooi maar had een zekere distinctie. Met zijn zwarte mantel van fluweel en wol, de kap teruggeworpen op zijn schouder, het in het maanlicht fonkelende geweer, zijn met borduursel bewerkte gordel en de sporen over zijn kousen, waarin zich pezige benen aftekenden, deed zijn gedaante aan een dolende ridder denken, of aan een uitdagende Spaanse hidalgo. Het was dan ook een *principale*, een van die rijke landlieden die een ras apart vormen en zich beroepen op hun adellijke afkomst, en ook wel op wat cultuur.

- ‘Gegroet, Nuorezen’, riepen de nieuwkomers en hielden vlak bij de meisjes hun paarden in.

- ‘Gegroet Nuoro!’

- ‘Willen jullie achterop? Willen jullie drinken?’ vroeg een oude man hoffelijk en boog zich opzij om een kalebas met wijn uit zijn zadeltas te trekken.

- ‘Dank je wel’, zei Maria vrolijk, ‘Maar drinken jullie je wijn zelf maar op. Of geef het aan jullie eigen vrouwen, zodat ze uit het zadel vallen. Dan is er plaats voor ons op de terugweg.’

- ‘Bravo, riep de oude man, ‘Ik volg meteen je raad op.’ En hij zette de kalebas aan zijn mond en wierp het hoofd in zijn schouders om een flinke slok te nemen, terwijl de vrouwen die te paard zaten Maria met scherpe tongen van partij gaven. De jongeman op het witte paard boog zich voorover en zei met zachte stem:

- ‘Gegroet, Maria Noina, ook jij naar het feest? Wat een mooie mantel heb je om je schouders. God behoede je haar. Het spijt me, maar ik kan het niet aanraken.’

- ‘Gegroet, Francesco Rosana’, zei ze opkijkend en ze schudde haar haren, die haar tot de heupen reikten, naar achteren. Ze deed alsof ze de jongeman pas op dat moment had opgemerkt.

Hij keek haar vanuit de hoogte met gretige ogen aan. Maar toen

hij haar schalkse, spottende blik ontmoette werd hij verlegen, richtte zich op in het zadel en liet de teugels van zijn merrie een beetje vieren.

- ‘Franziscu’ zei Maria om hem uit zijn schulp te krijgen, ‘Laat je me op de terugweg met je meerijden?’

Francesco draaide zich met een ruk om en riep verheugd:

- ‘Waarom niet meteen? Kom erop!’

- ‘Nu niet. Op de terugweg.’

- ‘Dat is best! Vrolijke feestdag, meisjes!’, zei hij, stralend van vreugde.

De merrie trapte om zich heen, sloeg de staart tegen de flanken en beet in haar teugel. Francesco moest met zijn makkers mee, maar hij hield zijn lachende gezicht lang naar Maria omgekeerd.

- ‘Dat is voor elkaar!’, zei Doornroosje kwaadaardig.

- ‘Wat?’

- ‘De trouwpartij. Zie je niet dat hij zo verliefd is als een jongejuffer?’

- ‘Hij is lelijk’, zei Maria.

- ‘Afdingen is kopen.’

- ‘Hij zit in de gemeenteraad.’

- ‘Hij is rijk.’

- ‘Hij heeft vier *tanca’s*; zo dadelijk komen we door een ervan.’

- ‘Maar wat is hij lelijk. Hij heeft mooie ogen, maar hij kijkt je nooit aan. En zijn neus lijkt op een gierensnavel.’

- ‘Afdingen is kopen.’

Maria dacht aan Pietro, ver weg, alleen in de wijngaard. En ze voelde dat het moment was aangebroken dat ze hem moest opofferen. Ze had medelijden, maar als met een gedoemde. Wat kon zij eraan doen? Hoe kon ze weten dat Francesco Rosana die nacht, als door het lot gezonden, midden in de *tanca’s* voor haar zou opdoemen?’

En de tocht wordt voortgezet, net als het leven: je weet nooit wie je op weg tegenkomt.

De parelkleurige dageraad glanst achter de verre kam van de Ortobene, achter Oliena’s blauwe bergen. Langzaam kleurt ze roze en de bedauwde halmen beginnen te fonkelen. Verscholen tussen de struiken zingt de leeuwerik.

Nog eenmaal bleven de meisjes staan op het afgevlakte terrein rondom het oude, geheimzinnige kerkje van de Heilige Geest, maar nu in stilzwijgen. Enkelen wasten zich met het water tussen de vochtige moerasplanten. Daarna zetten ze de weg voort, omgeven door de glinsterende ochtendnevel. Bij het voortlopen waren Maria’s gedachten voortdurend bij Pietro en Francesco. De eerste bleef steeds meer achter

in de stille ruimte; Francesco kwam dichterbij, riep en wachtte op haar, daarginds tussen de bergen, als een hongerige, grijpgrage gier.

Dromerig volgde ze haar vriendinnen zonder op het landschap te letten. Ze trokken door velden die bedekt waren met braamstruiken en wilde pruimen, vol glanzende bramen en paarse bessen; ze kwamen langs enorme rotspartijen, die boven in vol holen zaten en baadden in het heldere ochtendlicht. Maria schrok op uit haar dromen toen ze het volle uitzicht kreeg over de plooien van de berg, overdekt met golvende bossen die goudgeel werden gekleurd door de opgaande zon. Boven op de berg stak het heiligdom grijs af tegen de roze rotsen en de blauwe hemel.

De meisjes knielden en spraken een kort gebed uit. Maria haalde een kam uit haar zak en, geholpen door haar metgezellen, ontwarde en kamde ze haar haren; daarna hernamen ze allen tegelijk de klim naar boven en betraden een bos van ver uiteen staande dwergeiken.

Pas toen kwamen ze anderen tegen: groepjes mannen, vrouwen en kinderen uit Bitti en Orune, te voet of te paard, kwamen naar beneden na de vroegmis aangehoord te hebben. Ze waren op de terugweg naar hun afgelegen dorpen, verscholen tussen de ruige bergen boven Nuoro. De mannen, met hun donkere gezichten, trotse zwarte ogen, en hun kleren van wol, serge en leer, deden denken aan de *mastruccati*, Cicero's struikrovers. De vrouwen droegen ruwe kostuums van wol en gele stof, die toch een zekere elegantie bezaten.

- 'Gegroet, Nuoro!' zeiden de Bittesen met hun Latijnse uitspraak.
- 'Gegroet, Orune; gegroet, Bitti', antwoordden de meisjes.

Wat meer omhoog ontmoetten ze mensen van Olzai, een dorp dat bekend staat om de religieuze inborst van zijn inwoners. Een Olzaese vrouw, bleek en streng als een non, vertelde de legende van Sint Barbara aan een lief, roodgekapt Gavoiees meisje.

- 'De Madonna van Gonare en onze eigen Sint Barbara, in naam des Heren, van de Zoon en de Heilige Geest, amen', zei de Olzaese zich bekruisigend, 'zijn elkaar precies op dit punt tegengekomen. Ze keken elkaar aan, gaven elkaar een hand en de Madonna zei:

Barbaredda de Orzai
Ube nos an a ponner
No nor bidimus mai

(Barbaretta van Olzai/Ze hebben ons zo neergezet/Dat we elkaar nooit zien)

Want vanuit het heiligdom van de Madonna van Gavoi kun je de hele omgeving zien, behalve het kerkje van Olzai waar Sint Barbara huist.

Langzamerhand raakte de berg bevolkt; een kleurige menigte, boeren, vrouwen en herders uit Orani, het naburige dorp, kwamen als in een processie over de paadjes omhoog.

Onder de lage eiken in het wat uitgedroogde en verwilderde bos, weerklonken duizenden stemmen. Vanuit de hoogte kwamen de stemmen van kinderen, marskramers en feestvierders.

Maria kwam in de menigte terecht en werd omringd door een groep mannen die haar onnodig luid de lof zongen en complimentjes en grappen maakten over haar losgemaakte haar.

- 'Precies de staart van mijn zwarte paard, kijk, Predu Maria, kijk!'
- 'Dat schatje lijkt op jouw merrie als de muggen het haar lastig maken.'
- 'Jammer dat we haar het bit niet mogen inzetten.'
- 'Spring er maar op, Predu Maria.'

Maria werd rood, maar deed alsof ze aan het bidden was en gaf geen antwoord.

De menigte groeide aan. Uit alle paadjes, uit elke uithoek van het bos, vloeiden paarden, wandelaars, ossenkarren, honden en bedelaars toe. Het was volk van de Barbagia, hoogmoedige Nuoresen, mooie meisjes van Orani, met roze gezichten in hun witte hoofdband, vrouwen uit Mamoiada met hun rode jakjes, herders van Orgosolo, ruige Sardijnen met hun primitieve wollen kostuums. Er waren opgedofte Dorgalezen met hun lange krullen en vrouwen van Oliena met hun onafscheidelijke met wijn beladen paarden. En daar kwamen ook de Baronianen omhoog op hun zachtleren schoeisel en tussen alle mensen in zag je vrouwen uit de Goceano met hun bleke gezichten en grote Arabische ogen en die uit de Campidano met een gele doek uitgespreid over hun hoofd, waaronder de roze gezichten van Bizantijnse Madonna's.

De zon stond al hoog aan de hemel en drong door de bomen heen toen Maria en haar metgezellen aankwamen bij het kampement van de marskramers, opgeslagen rondom de optrekjes waar een paar Nuorese families de novenen doorbrachten.

Alvorens de laatste ruk naar de kerk te ondernemen legden de meisjes hun bundels neer en gingen onder een boom zitten. Maria keek om zich heen of ze Francesco zag, maar tussen alle aangebonden paarden kon ze zijn witte schimmel niet ontdekken. Ze ontspande zich, schudde haar haren naar achteren en bekeek de omgeving.

Het was geen mooie plek. De bomen wierpen dunne schaduwen over de helling die overdekt was met uitgedroogde, grijze struiken. Hiertussen liep een menigte heen en weer in de overtuiging zich opperbest te vermaken, omdat dat daarboven zo verordend was. De marskramers hielden hun blikken koopwaar in de gaten, schreeuwden de prijzen en wierpen de meisjes die voorbijkwamen ruwe grappen toe. Vrouwen uit Tonara, strak omwikkeld in hun grove kostuum, ongevoelig voor zon en het lawaai, wogen hazelnootjes af of sneden witte, in de hitte smeltende nogarepen aan stukken.

Onder van takken opgetrokken hutten stalden de kooplieden hun gelegenheidskoopjes uit: scharlaken glansde als bloed in de zon, brokaat glinsterde en een hele flora van onwaarschijnlijke bloemen bloeide op in de hoofddoeken en boerendassen. Een menigte mannen dromde om de wijnvaten en likeurflessen met pasgemaakte vrienden, of oude die ze tegen het lijf gelopen waren. En tussen hen in stond, in een merkwaardig kontrast, de gedaante van een enkele burgerman. De wijn en de likeuren vrolijkten de trotse zielen van de landlieden op en brandewijn geurde als een giftige bloem.

Maria en haar metgezellen aten wat, trokken hun tunica aan en begaven zich naar de kerk.

Het pad verwijdde zich tot een ruw in de rotsen uitgehouwen trap die tussen enorme rotsblokken en een steeds wildere en grilligere begroeiing doorliep. Aan het zonovergoten einde van de klim flitsten de kleurige vrouwenkostuums op; de stemmen verloren zich in de pure stilte van de bergtoppen in de azuurblauwe lucht. Maar in de buurt van Maria heen werden nog steeds flauwe, soms onfatsoenlijke grappen gemaakt; jonge mannen kwamen aanrennen om haar te zien, hielden bij haar stil en staarden haar aan. Het was een uitbarsting van primitieve bewondering, die het mooie meisje met het loshangende haar zowel vernederde als vleide.

Een stem vroeg:

- 'Waar komt dat meisje vandaan?'
- 'Van Nuoro.'
- 'Nee, van Orani.'

- ‘Nee, van Orotelli.’
- ‘Waar kom je vandaan, liefje?’
- ‘Uit duivelsnest’, antwoordde Doornroosje die er genoeg van had en jaloers was.

Ze barstten in lachen uit en riepen in koor:

- ‘Leve Nuoro!’

De bedelaars stelden zich op naast de kruisen die hier en daar aan weerszijden van het pad waren neergezet, strekten hun hand uit en zongen een soort ritmische klaagzang. Niemand luisterde naar de woorden, maar bijna allen wierpen een muntstuk in hun op de grond gelegde mutsen.

Ook Maria wierp een muntstuk neer bij elke bedelaar. Eenmaal bij de top aangekomen gingen de Nuorese meisjes de kerk binnen die al boordevol gelovigen was. Maria slaagde er ternauwernood in zich tussen de mensen door te wringen en tot het altaar door te dringen.

De hitte was intens en haar gezicht, beeldschoon, omlijst door haar losse haren, gloeide.

Francesco Rosana, die tegen de balustrade van het altaar geleund stond, schrok op toen hij haar zag. Hij hield haar voorzichtig bij haar arm staande.

- ‘Net aangekomen?’, vroeg hij met gedempte stem.
- ‘Zonet’, zei ze en liep door zonder hem aan te kijken.

Ze zette de kaars neer, knielde en voelde de behoefte te bidden.

- ‘Maria van Gonare, ik heb de belofte ingelost die ik je deed toen mijn vader van het paard was gevallen. Je hebt hem gered, Maria, en daarom ben ik blootsvoets en met loshangend haar gekomen en heb ik een kaars van drie pond meegebracht. Maria van Gonare, geprezen zij je naam.’

Ze wist niets meer te zeggen, hoewel haar hart overliep van smeekbeden. Maar ze durfde haar duistere hartsgeheimen niet uit te spreken. Ze had de Madonna van Gonare de genade willen smeken om Pietro onmiddellijk te vergeten en te mogen houden van de man die haar op een paar passen afstand zo vurig aanstaarde. Maar ze durfde niet.

Drie in wit en goud geklede priesters droegen de mis op. Een jongen met een rood jak kwam vlakbij Maria staan en zwaaide een rokend wierookvat heen en weer. De menigte drong op tot aan de altaartrappen en Maria was gedwongen zich op te richten. Iemand raakte voorzichtig haar hand aan. Ze draaide zich om, zag Francesco en lachte naar hem. Hij worstelde uit alle macht om naast haar te komen en sloeg bijna zijn armen om haar heen.

De menigte bleef aanzwellen. Zich omdraaiend zag Maria golven veelkleurige hoofden en door de wijd geopende deuren zag ze, in het heldere daglicht, nog een menigte en daarachter nog meer mensen, opeengepakt op de vlakte voor de kerk en op de rotsen eromheen. Ze had nooit eerder een zo indrukwekkend schouwspel van kleuren en licht gezien, ook niet bij de kathedraal van Nuoro tijdens de heilige week. Er waren de klederdrachten van vijftien, twintig dorpen; plechtige herderskoppen, rijke burgers, aristocratisch als echte hertogen, bronzen profielen van bergbewoners, mannen met lange haren als uit het stenen tijdperk, hoofdjes als op medaillons, moorse ogen zwart als de nacht, rode monden en bleke wangen; hoofden gewikkeld in gele, zwarte en witte doeken, bedekt met kappen, op Oosterse wijze uitgedost, verborgen in grote hoofddoeken met franje, met kanten sluiers, omgeven door harde, gesteven banden.

Er waren nog een paar vrouwen met losse haren in de menigte verschenen, maar geen van hen had zulk prachtig haar als Maria. Toen ze neerknielde voor de hostie en zich naar de priester toeboog streken haar haren over de grond.

Francesco hield zijn ogen niet van haar af en nu en dan ontmoetten hun blikken elkaar. Zij was voortdurend met haar gedachten bij Pietro. Wegdromend zag ze diens zachte, heldere ogen voor zich, die haar aankeken zoals geen andere man haar ooit nog zou aankijken. Zich omdraaiend bezag ze gelaten en treurig Francesco's zwarte, enthousiaste ogen. Ja, de droom was voorbij, de werkelijkheid brak aan. Ze voelde zich er ook niet al te verdrietig onder. Francesco was lelijk, maar zacht, goedaardig, vertrouwenwekkend om te zien. Je kunt niet alles hebben, je moet je aanpassen..

De gelovigen zongen de *Gosos* met een melancholiek refrein, als het klaaglied van een verlaten volk:

Sas roccas distillan perlas,
Sas mattas grassias e donos;
Cun milli boghes e tonos
T'acclaman sas aes bellas;
Sas relughentes istellas
Falan pro t'incoronare.

(Parels vallen van de rotsen / en van de rijkbeladen bomen / Met duizenden klanken en tonen / Roepen je de mooiste vogels / De flonkerende sterren / Dalen af om je te kronen.)

Elfde Hoofdstuk

Zodra ze de kerk was uitgekomen bracht Maria haar haren bijeen in twee grote vlechten die ze in haar nek wikkelde en bedekte ze haar hoofd met een donkere hoofddoek.

Francesco volgde haar en toen hij zag dat haar vriendinnen in de menigte waren verdwenen zei hij:

- 'Kom mee, naar die rotsen daar. Daar zijn Nuorezen. Laten we naar de paardenrennen kijken.'

Maria stemde toe en lachte toen hij opnieuw begon haar het hof te maken. Ze liepen samen naar de rots, een stukje onder het afgevlakte terrein, en troffen een groep Nuorezen aan die naar de paardenrennen op de hoogvlakte eronder keken. Vanuit de hoogte leken de paarden op muizen, bereden door lilliputters. De menigte was uitgestroomd op het terrein van de kerk en tussen de rotsen. Woeste kreten klonken van alle kanten. Iedereen praatte over de prijzen: ossen, geld, fluweel en brokaat.

Maria vermaakte zich opperbest. Naast haar zaten vrouwen van Orotelli die een flaconnetje aan elkaar doorgaven. Ze staken er hun pink in en streken die met religieuze toewijding langs hun oogleden.

- 'Wat is dat?' vroeg Maria.

- 'Wonderolie uit de lamp van Onze Lieve Vrouwe; voorkomt oogziektes', zei Francesco een beetje spottend.

Maar zij lachte niet: ze riep een van de Orotellese vrouwen.

- 'Mag ik dat flaconnetje olie? Mijn moeder heeft vaak last van oogpijn.'

- 'Nee, liefje, dat kan niet. Als je wilt mag je er zelf van nemen, maar nu.'

- 'Haar ogen hebben geen medicijn nodig', zei Francesco. - 'Zie je niet hoe mooi ze zijn, of ben jij blind?'

- ‘Ik geef er een lire voor’, drong Maria aan.
- ‘Ook al gaf je me tien escudo’s, dan gaf ik het je nog niet, liefje.’
- ‘Jammer, maar ’t geeft niet’
- ‘Zal ik die heer daar zijn verrekijker vragen, Maria?’, zei Francesco, - ‘Daarmee kan je Nuoro zien.’
- ‘Ja, toe Francesco’, zei ze lachend.

Francesco vroeg de verrekijker en bracht hem naar haar ogen. Terwijl ze keek sloeg hij zijn arm om haar schouders en zei:

- ‘Kijk, dat dorp hieronder is Sarule. Zie je dat bos, wat verderop? Twee jaar geleden heb ik drie maanden in dat bos gezeten, omdat mijn koeien er weidden. Kijk daar, dat is de vlakte van Macomer. Jammer dat het wat nevelig is vandaag, het weer is aan het omslaan. Maar een volgende keer gaan we samen, niet?’ Ze gaf geen antwoord.

Haar reisgenoten kwamen erbij staan en begonnen grapjes te maken en boosaardige toespelingen. Toen daalde het hele Nuorese gezelschap af naar het bos. Halverwege de helling bleef Maria staan bij een kalkrots, waar een paar vrouwen uit Alà tegenaan geleund stonden. Enkele vrouwen verzamelden de korrels die ze van de rots af krabden met vrome toewijding in een stukje papier.

- ‘Hier’, legde een eenogige, oude vrouw uit, ‘heeft Onze Heilige Vrouwe tegenaan geleund toen ze de berg aan het bestijgen was. Als je tegen dit blok leunt word je behoed tegen rugpijn en dit poeder helpt tegen de koorts.’
- ‘Ik maak me sterk’, zei Francesco in het Italiaans, - ‘dat dit een wonderberg is.’
- ‘Ongelovige!’ riep Maria en leunde haar rug tegen de rots.

Maar toen ze zag dat hij naast haar zijn schouders leunde, barstte ze in lachen uit en zei:

- ‘Maar geloof je er nu in of niet?’
- ‘Ik geloof jou, Maria, en ik ga waar jij gaat.’

Deze hoffelijke opmerking beviel haar wel; hij was ontegenzeglijk lief en aardig, Francesco.

Vanaf dat moment bleven ze samen.

Teruggekomen in het bos bleven de Nuorezen nog even staan bij een gezelschap boeren dat Sardijnse dansen uitvoerde, sloegen het een en ander in en bereidden zich voort op de terugtocht. Ze besloten halverwege de tocht in de *tanca* van Francesco Rosana uit te rusten.

Zoals beloofd kwam Maria bij Francesco in het zadel en sloeg haar arm om het middel van de ruiter. Het gezelschap zette zich in beweging.

De jonge grondbezitter voelde Maria’s borst licht tegen zijn rug geleund en drukte haar geliefde hand in de zijne. Hij had zich nog nooit zo gelukkig gevoeld.

- ‘Het is of ik dronken ben’, zei hij zachtjes, ‘gelukkig dat jij er bent om me vast te houden.’

Doornroosje die bij een oude boer achter op diens trekpaard zat trok lange gezichten naar Francesco’s schimmel. Voordat ze bij het kerkje van de Heilige Geest aankwamen stegen ze allen af en namen hun middagmaal in de schaduw van een eikenbosje.

- ‘Kijk’ zei Rosa tegen een vriendin, wijzend op Maria en Francesco, ‘Die winden er geen doekjes om.’
- ‘Jaloers?’ vroeg de ander.
- ‘Waarop? Op dat stekelvarken?’
- ‘Wie is een stekelvarken?’ vroeg iemand van het gezelschap.

- ‘Jij’, zei het meisje.

Maria begreep over wie het ging en kreeg een kleur van ergernis. Het was waar, Francesco was erg lelijk; hoe meer ze naar hem keek, hoe minder hij haar beviel, zo bleek en grauw, met zijn hoekige kaken en zijn dunne zwarte baardje, zijn lage, gerimpelde voorhoofd en zijn roofvogelachtige haakneus. Maar hij had zachte ogen en een goedaardige glimlach. En daarbij was hij elegant gekleed, droeg hij herenlaarzen, een horloge en een witte zakdoek met zijn initialen en was, kortom, een gedistingeerde jongeman, een rijke heer, en Doornroosje barstte van jaloezie.

En de uitgestrekte *tanca’s* rondom het kerkje van de Heilige Geest waren allemaal van Francesco; het was zijn bos waarin het gezelschap aan het eten en het rusten was, de beek was van hem en de grazende koeien waren ook van hem. Dat alles was een schitterende lijst voor het niet zo erg mooie portret van de jonge landeigenaar.

De zon was al aan het dalen toen het gezelschap de reis hervatte. Het eten, de wijn en het uur hadden ruiters en meisjes in een opgewekte, maar enigszins sentimentele stemming gebracht. De meisjes op de rug van de vermoeide paarden lieten zich tegen de ruggen van de ruiters aan glijden. En die hielden hun hand vast.

De zon daalde over de donkerblauwe hemel. Het verlaten landschap was van een woeste lieflijkheid. Bomen en struiken staken scherp af tegen de goudkleurige horizon, beekjes en vijvers weerspiegelden de braamstruiken en het riet aan de oevers en sloegen groene vonken als de paarden erdoorheen kwamen. Francesco gaf zijn prachtige schimmel de sporen en reed voor het gezelschap uit om dan, met het excuus hen op te wachten, zijn paard in te houden en achterom te kijken. Zijn ogen bleven telkens, vurig en gretig, op Maria’s gezicht rusten. Ze sloeg haar ogen neer maar lachte naar hem en de kuiltjes in haar wangen brachten de verliefde ruiter tot grote geestdrift.

Uiteindelijk, tijdens de laatste etappe voor Nuoro, verklaarde hij het meisje zijn liefde.

- ‘Maria’, zei hij, ik wil je iets vragen. Je bent zo lief, vandaag, dat ik mijn hart voor je uit durf storten.’

- ‘Zeg op’, antwoordde ze.

Zijn stem beefde een beetje en een zweem van treurigheid was in zijn ogen.

- ‘Luister, Maria, en neem me niet kwalijk als ik brutaal ben. Ben je vrij? Heb je een liefdesband met iemand?’

Ze dacht aan hem die, hoe ze hem ook weg probeerde te duwen, telkens weer in haar geest opdook en werd door schaamte en medelijden overvallen. Medelijden met hem, schaamte over zichzelf, dat ze zich ertoe verlaagd had van een knecht te houden. Wat zou Francesco Rosana zeggen als zij hem dat geheim toevertrouwde?’

Maar ze zweeg en de jonge man drukte haar hand en drong aan op een antwoord. Ze beet op haar onderlip, keek in de verte en had voor een ogenblik de opwelling hem haar ongelukkige liefde te bekennen. Maar ze bloosde onmiddellijk bij dit gevaarlijke idee.

- ‘Ik ben vrij’, antwoordde ze.

- ‘Wil je dan met mij trouwen? Ik zal het meteen aan mijn vader zeggen.’

- ‘Francesco’, zei ze ernstig, ‘Het is een eer die je me bewijst en daarvoor wil ik je bedanken. Maar je moet begrijpen dat ik je niet meteen een antwoord kan geven. Laat me nadenken. Over twee weken laat ik het je weten.’

- ‘Twee weken!’ riep hij uit, - ‘Zo lang! Nou ja, dat moet dan maar.’

Hij zei niets meer, maar drukte de hand die zij op zijn riem gesteund hield en zuchtte een paar keer.

Ja, hij hield van haar, misschien wel evenveel als de ongelukkige knecht van haar hield. Ze boog het hoofd en twee tranen van verdriet vielen op haar borst. Maar het duurde een ogenblik. Daar kwamen de eerste huizen van Nuoro al in zicht in de heldere septemberschemering. De boeren op straat bleven staan en groetten Francesco eerbiedig. De reisgenoten spoorden hun paarden aan en schaarden zich om hen heen om allen tegelijk de stad in te rijden.

Maria schudde het hoofd alsof ze de trieste gedachten eruit wilde verdrijven en hief trots het gezicht op. Het gezelschap reed triomfantelijk het stadje in. Francesco stelde de ruiters voor de vrouwen die hen met hun gezelschap vereerd hadden, gezamenlijk te paard naar hun huis te brengen.

- 'Kijk', zei hij en wees op een wit huis met vier openstaande ramen, 'Wist je dat dat huis van mij is? Erachter is een mooie tuin met een amandelboom, een granaatappelboom en een pergola. Wat vind je ervan?'

- 'Ik ben nog nooit in jouw huis geweest, antwoordde ze en keek naar de vensters.

- 's Zomers is het er koel in de tuin', zei hij en voegde er zachtjes aan toe, 'Dan genieten we van de koelte onder de pergola, niet Maria?'

- 'Dat weet ik nog niet', zei ze verlegen.

- 'Maar het huis bevalt je wel, is het niet? Het is een mooie straat. Met carnaval is hij altijd vol maskers en vrolijkheid.'

- 'Salude sos festaresos' ('Feestgangers, gegroet'), groetten Francesco's buurvrouwen en kwamen hun poorten uit. - 'Plezier gehad? Hebben jullie noga voor ons meegebracht?'

- 'Het spijt me, beste meid, maar we hebben het langs de weg verloren. De muizen hebben gaten in de zadeltassen gemaakt', lachte de jonge eigenaar, terwijl Maria haar toekomstige buurvrouwen toeknikte en toelachte.

Ondertussen zat Zia Luisa haar op te wachten, met rechte rug op de drempel gezeten, al garen spinnend.

Een voorbijganger deelde haar mee dat Maria teruggekeerd was en bij Francesco Rosana in het zadel zat. Een lichte blos kwam op Zia Luisa's kleurloze gezicht. Ze betastte haar keurslijf om zich ervan te vergewissen dat het goed was dichtgesnoerd, wikkelde de doek wat beter om haar hoofd, kneep haar lippen op elkaar en wachtte, plechtig en indrukwekkend. Zodra ze de twee jonge mensen zag en vastgesteld had dat Francesco zijn hand op die van Maria had gelegd, zei ze bij zichzelf dat het huwelijk voor elkaar was en werd overweldigd door een gerechtvaardige vreugde.

- *'Salude sos festaresos'*, zei ze, zwaaiend met haar spoel, -'Stijg je niet af, Francesco Rosana?'

- 'Nee, het is al laat', antwoordde hij en hielp Maria met afstijgen. - 'Ik kom een andere keer langs.'

- 'Maar een ogenblikje kan je je toch wel permitteren? Je neemt toch wel een glas wijn aan?'

- 'Nu, vooruit.'

Zia Luisa ging de wijn halen en Maria bleef nog even alleen met Francesco.

- 'Dus over twee weken?'

- 'Over twee weken.'

Twaalfde Hoofdstuk

Twee weken gingen voorbij.

Francesco Rosana bracht verscheidene bezoeken aan Aria's huis, ging dikwijls met Zio Nicola op stap en kwam regelmatig door de straat. Hij was echt verliefd. Het viel iedereen op en hij deed geen moeite het te verbergen.

Maar toen de veertien dagen om waren vroeg Maria er nog zeven om na te denken.

- 'Nog meer', zei Francesco haast boos, - 'Maar dit is een foltering.'

Maar hij geloofde dat Maria hem zo kwelde om zijn liefde op de proef te stellen en wachtte, wat ongeduldiger, af. Geschenken van huize Rosana aan huize Noina begonnen al toe te stromen; elke dag zagen de buren en de nieuwsgierige kroegbaas een dienstmeisje voorbijkomen met een mand op het hoofd, goed toegedekt met een witte servet.

- 'Dat zal een fruitmand zijn', zei de kroegbaas en joeg de vliegen van de tapkraan.

- Het zijn gesuikerde biscuits' antwoordde een overbuurvrouw.

- 'Wedden van niet?'

- 'Jammer dat Pietro Benu niet in het dorp is; die zou ons wat meer kunnen vertellen. Want eigenlijk weten we nog steeds niets; we weten niet eens of ze gaan trouwen of niet.'

- 'Maria heeft een maand bedenktijd gevraagd', zei de kroegbaas, die weer eens goed geïnformeerd was, - 'Je begrijpt niet waarom dat mens geen besluit kan nemen. Dat zou ik wel eens van haar willen weten.'

En op een dag ging hij ook werkelijk bij de Noina's naar binnen om een maat graan te kopen en vroeg Maria:

- 'Wanneer trouwt u, Zia?'

- 'God mag het weten.'

- 'Hoezo God? U moet het weten. Francesco Rosana zit zich op te vreten terwijl hij uw antwoord afwacht.'

- 'Hoe weet u dat?' vroeg ze verbaasd.

- 'Dat heeft een vogeltje me verteld. Zelfs de vogels weten het. Wie kent uw geheim niet? Let op de weegschaal, Zia!'

Ze dacht aan Pietro die in die dagen in de wijngaard werkte. Wist hij het ook? Onwillekeurig beving haar een lichte angst.

- 'Nee, nee', zei ze en goot het stoffige graan in de zak van de kroegbaas. - 'Ik trouw niet; nu niet en nooit. Laat de mensen maar praten, ik weet van niets.'

- 'Wie wilt u dan als man, als Francesco Rosana u niet aanstaat? Zo rijk en aardig en goed? Hij lijkt wel een ridder in zijn kostuum. Hij is u waard, Zia! Een prachtig koppel! Niet langer aarzelen!'

Ook de andere buren, vooral de volksvrouwen, deden niets dan Francesco's lof te zingen en Maria aan te raden hem als echtgenoot te nemen.

In de tussentijd had Pietro een dienstjaar beëindigd en tekende een contract voor nog een jaar.

Maria had haar best gedaan haar vader te overreden het contract niet te verlengen, maar Zio Nicola nam haar van hoofd tot voeten op, misprijzend en verwonderd.

- 'Wat zijn vrouwen dom! Ze zijn allemaal stom! Waarom wil je die knecht ontslaan? Waar wil je een betere vinden? Pietro Benu is een parel onder de knechten. Je bent als de man die beter brood zocht dan tarwebrood.'

Pietro was in de wijngaard aan het werk en aan het dromen. Vage geruchten over Maria's verloving waren hem ter ore gekomen, maar er waren al eerder dat soort kletspraatjes geweest en valse geruchten over een verloving van Francesco met zijn kleine bazin. Hij geloofde er niets van. Hij was blind en doof, geheel verzonken in zijn liefde, ver van de werkelijkheid, op dromeneiland.

Het weer was zacht en kalm; de wijngaard rijpte in de schaduw van de asgrijze berg, waarvan de flanken na een brand overdekt waren met de verkoolde stronken van mastiekboompjes en leken te roesten.

Pietro keek voortdurend omhoog, naar de straatweg, hopend dat Maria erover heen kwam. Maar Maria dacht bijna met haat aan hem. Waarom had hij haar verliefd laten worden, die knecht? Waarom was hij op haar weg terechtgekomen als een rots waar je met levensgevaar overheen moest?

Maar vaak ook, dat moet gezegd, was de herinnering aan de ogen en de kussen van de arme knecht voor Maria genoeg om al haar woede op Francesco te richten. Bij die herinnering welden liefde en berouw bij haar op en bonden haar aan het verleden. Op die momenten huilde ze van wanhoop en verlangen. Maar dan kwam een buurvrouw gerst, tarwe of amandelen kopen, keek de jonge patriciërsdochter met een onderdanige glimlach aan en zei:

- 'Zag je hem voorbijkomen? Het is treurig om aan te zien, zo mager als hij is geworden. Kom, je bent nog harder dan deze amandelen, je bent echt een harde, jij! En dan te bedenken dat hij zo rijk en zo elegant is. De mooiste jongen van Nuoro, de best geklede! Pas op dat je er geen spijt van zult krijgen, Maria!'

En ze verviel weer in haar eerzuchtige dromen.

De oogstdagen braken aan. Pietro kwam in het dorp terug en slaagde er met grote moeite in een kort nachtelijk gesprek met Maria te hebben.

- 'Ik ben ziek', zei ze tegen hem, - 'Ik heb koorts; voel je niet hoe ik gloei. Ik ben bang dat ik dood ga.'

- 'En ze was werkelijk verhit en bleek en ze trilde. Pietro hield haar niet meer dan een ogenblik op en zei haar naar bed te gaan en goed op zichzelf te passen.

Ze stond op en wankelde op haar benen. Dicht bij de deur draaide ze zich om en zei:

- 'Pietro we moeten voorzichtig zijn. Dezer dagen heb ik een aanzoek van een belangrijk man afgeslagen. Mijn vader en moeder verdenken me ervan dat ik een geheime liefde heb. Zul je voorzichtig zijn? Zul je alles doen wat ik zeg?'

- 'Alles, alles, mijn hart! Zeg me dat ik me in het vuur moet werpen, zeg me mijn handen af te hakken.'

- 'Dat hoeft niet. Probeer uit mijn buurt te blijven.'

- 'Wat je wilt', verzekerde hij haar hartstochtelijk.

Hij had haar willen vragen wie die belangrijke man was, maar dacht aan Francesco Rosana en durfde haar niet te lang op te houden. Ze had koorts, de arme ziel.

Hij volgde haar met zijn ogen toen ze de maanverlichte hof overliep. Ze leek wel te huilen.

Ingefluisterd door Maria liet Zia Luisa Pietro onmiddellijk na de druivenoogst vertrekken.

Zoals het jaar tevoren ging hij naar de hoogvlakte om koren in te zaaien. Zijn kar was volgeladen met zaaizaad en proviand, een nieuwe ploegschaar blonk aan de ploeg.

Het was een maannacht in oktober, warm en zacht. Pietro was vertrokken zonder dat hij Maria nog had kunnen omhelzen en was wanhopig van verliefdheid en verdriet. Het was duidelijk dat ze niet meer dezelfde was; ze was veranderd, gekweld, ongelukkig. En dat was allemaal zijn schuld. Hij had wel gezien dat Zia Luisa en Zio Nicola haar kil en verontwaardigd bejegenden, omdat ze Francesco Rosana's aanzoek niet had aanvaard.

- ‘Uit angst voor haar ouders is ze me ‘s nachts niet komen opzoeken’, dacht Pietro. - ‘En nu gaat er weer zoveel tijd voorbij.’

Nee, het was hem onmogelijk zijn weg te vervolgen. Hij stopte bij een boerderij, liet zijn kar en ossen bij de boer, legde de hond vast zodat die hem niet zou volgen en keerde op zijn weg terug. Hij liep als een slaapwandelaar, door een duistere macht voortgedreven. Zijn hart bonsde van angstige verliefdheid. Voorzichtig om het huis van zijn bazen heenlopend zag hij dat Zio Nicola in de kroeg zat. Hij klopte aan de poort. Maria deed open.

- ‘Pietro’ zei ze verschrikt, ‘Waarom ben je teruggekomen?’

- ‘Ik kon niet, ik kon niet verder’, zei hij hijgend en verward. - ‘Ik kon het echt niet, het spijt me. Ik ben teruggekomen om je te zien. Zeg me wat er aan de hand is, Maria, zeg het me nu. Zeg me wat je hebt en waarom we elkaar niet kunnen zien zoals eerst.’ Hij keek haar smekend aan en leek op het punt voor haar voeten neer te storten.

Bevend van angst en medelijden stond ze tegenover hem. De arme knecht hield van haar en hij hield meer van haar dan de rijke grondbezitter dat deed. Maar wat kon ze doen? Een ogenblik had ze de onzelfzuchtige aandrift om Pietro de hele waarheid te onthullen, maar de moed ontbrak. Ze moest liegen, telkens weer.

- ‘Maar zie je dan niet’, fluisterde ze, ‘dat mijn ouders op ons letten? Heb ik het je niet gezegd? Ik heb meerdere huwelijksvoorstellen afgewezen. En nu verdenken ze me ervan dat ik verliefd ben, verliefd op jou. Ga nu weg, Pietro, wees voorzichtig. Doe me geen verdriet.’

- ‘Dat nooit. Liever dood, dan jou verdriet te doen’, zei hij heftig. - ‘Maar nu en dan moet ik je zien, Maria. Ik heb je nodig als water en brood. Een enkele keer kom ik terug. Een enkele keer, Maria!’

- ‘Nee, niet in het geheim, dat nooit! Alsjeblieft, Pietro, doe me geen verdriet. En ga nu weg, ga weg!’

Ze duwde hem weg, nu werkelijk bang dat ze door iemand gezien zouden worden. Maar hij kon niet weggaan en bewoog zich niet. Hij had willen sterven. Hij voelde dat hem groot ongeluk boven het hoofd hing.

- ‘Laat me, Maria! Het is zolang geleden..’

Met verdwaasde razernij drukte hij haar tegen zich aan en kuste haar gretig als een uitgehongerde op de mond. Ze bood geen weerstand. Ze zoende hem en barstte in wanhopig snikken uit.

Sinds bijna twee weken had Pietro weer bezit genomen van de droefgeestige hoogvlakte. Hij was uit alle macht aan het werk. Op een avond in de eerste dagen van november kwam een boerenjongen uit Nuoro hem een mand met proviand brengen.

Pietro nodigde hem uit in zijn hut om uit te rusten bij het vuur. Malafede draaide om de reiziger heen, snuffelde aan zijn kleren en likte hem de handen. Maar de jonge man had haast. Hij boog zich door het deurtje van de hut, zette de mand neer en groette.

- ‘Vertel me dan in elk geval wat nieuwtjes over mijn bazen’, zei Pietro.

- ‘Maria heeft eindelijk besloten zich met Francesco Rosana te verloven. De Toscaan zegt dat hij het is geweest die haar heeft overreed’, zei de ander lachend.

- ‘Wat zeg je?’ schreeuwde Pietro en greep de reiziger ruw vast.

- ‘Wist je dat dan niet?’ hoorde hij een stem zeggen.

Wat was dat? Een menselijke stem? Of de wind, of het gejank van de hond? Pietro hoorde een schreeuw en daarna een doordringend geluid, alsof een zaag zijn schedel opende. Een geluid dat doordrong tot diep in zijn keel, zijn borst, zijn ingewanden.. Zijn lippen gingen vaneen, koud en zwaar als marmer. Voor zijn ogen doemde een monster op dat op het punt stond hem naar de keel te vliegen.

Het was een ogenblik. De reiziger had de vraag 'Maar wist je dat dan niet?' nog niet uitgesproken of de aanval was al voorbij.

- 'Maar dat is niet mogelijk', mompelde hij als bij zichzelf, -'Je vergist je. Maria heeft Francesco geweigerd. Dat heeft ze me zelf gezegd.'

De ander had haast om weg te gaan. In het halfduister had hij niet opgemerkt hoe Pietro van streek was en hij antwoordde kalm:

- 'Ik weet het niet, zeker is dat Francesco Rosana Maria komt opzoeken en haar elke dag cadeaus laat bezorgen. Iedereen zegt dat hem toegang tot het huis van de Noina's is gegeven. En wat kan het je overigens schelen? Addio. Vergeet niet je achter je oren te wassen.' De reiziger ging weg, maar Pietro floot om hem terug te roepen.

- 'Luister. Dat was ik nog vergeten. Ik wou vanavond naar Nuoro terug om iets af te handelen. Als Zia Luisa je iets vraagt, zeg dan dat ik al vertrokken was toen je langskwam. Begrijp je? Dan kan ik zeggen dat ik teruggekomen ben om wat voorraden in te slaan.'

- 'Dat is best. Goeie avond'

Pietro ging op weg, blind en triest als de nacht. Wat te doen? Waarheen te gaan? Wat kon hij doen? Hij wist het niet, maar ging. Hij ging als een ram met een worm in zijn kop die zijn jeuk wil verdrijven door tegen een steen te stoten, tegen een boom, tegen alles wat hij tegenkomt.

Lopen, zoeken naar een middel erger dan de kwaal.

Een groot deel van de weg legde hij zo af, voortgestuwd door een blinde aandrift. Het bloed hamerde in zijn slapen, het was alsof hij een paard hoorde galopperen over het bergpad. Hij zag grote paarse vlekken rondwentelen in de kille nachtlucht. Maar bij stukjes en beetjes herstelde hij zich. Hij keek naar de hemel om aan de loop van de sterren het uur te schatten. Hij zag de groene schittering van Jupiter een klein stukje boven de heldere horizon en dacht:

- 'Het zal zeven uur zijn. Over een uur of anderhalf ben ik er. Vandaag is het zaterdag. Als het bericht waar is tref ik Francesco Rosana daar aan. Als ik hem daar vind wurg ik hem. Maria houdt niet van hem. Ze wil hem niet. Ze kan me niet op zo'n Judasachtige manier verraden. Haar familie heeft haar die verloving opgedrongen. En ze heeft toegegeven, uit angst, uit schaamte. Wat moet ze een verdriet hebben! Misschien is zij het geweest die me het bericht heeft laten overbrengen. Misschien wacht ze op me.'

Hoe verder hij liep, hoe meer de twijfel over het verraad in zijn radeloze ziel aangroeide. Herinneringen passeerden een voor een zijn geestesoog: elke blik, elke belofte, elk woord van Maria kwam uit zijn geheugen tevoorschijn en vervulde hem met diepe tederheid.

In minder dan twee uur doorstak hij de vallei en beklom hij de helling aan de andere zijde. Hij rende hijgend voort, buiten zichzelf. Het was alsof hij naar een gevaar toe rende, een brand waaruit hij Maria moest redden, of een verschrikkelijk lot dat hij van haar moest afwenden. Hij strekte zijn armen voor zich uit en balde zijn vuisten om de onbekende vijand te lijf te gaan. Oerinstincten waren bij hem opgewekt.

- ‘Ik dood hem, ik keel hem, ik vel hem als een boom in een orkaan. Ik vermoord hem, ik vermoord hem!’

Een groot deel van de weg bleef hij deze woorden herhalen. Hij hoorde zichzelf schreeuwen, hij hoorde de woorden herhaald in het geluid van zijn voetstappen, van zijn bonzende slapen, van zijn bonzende hart en uit zijn keel.

Hoe dichter hij bij Nuoro kwam, hoe meer hij Francesco haatte en hoe meer hij Maria het slachtoffer wist.

Bij de kapel van de Solitudine aangekomen stond hij met een ruk stil en kreeg de werkelijkheid weer vat op hem. Daar, voor hem uit, waren de donkere, stille huizen van Nuoro. Een paar rode lampjes flakkerden in het donker. De avondklok luidde: het was het uur om te ruste te gaan, te dromen of om misdrijven te begaan..

- ‘Waar moet ik heen?’ vroeg Pietro zich af.

Een briesje kwam van de zwarte Ortobene omlaag, klopte hem op zijn schouders, verkilde zijn zweet en wikkelde zich om hem heen als een doodskleed.

Ja, waar moest hij heen? Over enkele ogenblikken zou hij bij het huis van zijn bazen aankomen. Francesco Rosana was misschien al weg, maar misschien ook was hij er nog. En wat moest hij dan doen, als arme knecht? Hij zou groeten, niets anders.

- ‘Goed’, dacht hij, - ‘Dan ga ik niet naar binnen. Ik ga op de uitkijk staan en als die smeerlap naar buiten gegaan is probeer ik naar binnen te komen en Maria te zien. Eerst moet ik horen wat zij zegt. Daarna zie ik wel wat er te doen valt.’

Maar plotseling hoorde hij een hijgende ademhaling, een haast menselijke zucht en nog voor hij tijd had zich om te draaien haalde Malafede hem in en liep voor hem uit.

- ‘Het is de hond’, zei hij hardop, ‘Wat nu?’

Hij schold en floot, maar de hond liep, trillend van vreugde en vermoeidheid, regelrecht het dorp in.

Pietro dacht er over om meteen naar het huis te gaan. Maar hoe dichterbij hij kwam, des te heviger sloeg zijn hart en de gedachten bewogen zich verward door zijn brein.

- ‘Als ik hem daar aantref dood ik hem, dan werp ik me op hem als een dolle hond. Wat te doen? Het is beter buiten te wachten. Ik moet me niet laten gaan. Nee, want ik weet zeker dat Maria nog van me houdt. Ik moet me bedwingen, uit liefde voor haar.’ Hij bleef voor het huis van zijn bazen staan. Malafede krabde aan de poort en blafte. Hij greep hem bij zijn halsband en trok hem achter de hoek van de muur.

De hond schudde zich en blafte. Pietro bukte zich, aaide hem en smeekte hijgend:

- ‘Stil, duivelshond, braaf, koest.’

Hoe lang moest hij daar nog blijven, worstelend met de hond? Het leek een eeuwigheid.

Plotseling was er een rechthoek van rossig licht dat op het wegdek trilde, voor de poort die zich geopend had. Een man kwam naar buiten, bleef een ogenblik staan, zei nog wat en groette:

- ‘Goedenacht, Maria.’

- ‘Addio, Francesco.’

Pietro voelde zich sterven. De hond glipte tussen zijn handen vandaan. Hij richtte zich op en zette zich in beweging. Ook hij bleef in de lichtplek staan en zag als in een droom Maria voor hem opdoemen. Ze hield een kaars in haar hand. Toen ze Pietro zag verbleekte ze en keek hem angstig aan. Maar de hond was tot de keuken doorgedrongen en Zio Nicola kwam naar de poort en riep:

- ‘Malafede is hier. Wat voor de duivel betekent dat? Ah, ben jij er ook, mijn jongen?’

Pietro luisterde niet naar hem. Hij keek naar Maria en Maria liep weg van de poort.

Geen woord werd uitgewisseld, maar hij begreep dat alles voor hem afgelopen was. Hij ging naar binnen en sloot de poort.

- 'Goedenacht', zei hij en liep de hof over. - 'Jullie hadden me vast niet verwacht?'

Maria voelde dat zijn woorden voor haar bestemd waren en werd bang. Instinctief greep ze de kaars en vluchtte achter de rug van Zio Nicola de keuken in.

Maar Pietro keurde haar geen blik waardig.

Hij ging naar binnen en zette zich naast het vuur, in de hoek waar hij zoveel gelukkige uren had doorgebracht, op het krukje waarop kort tevoren misschien nog zijn rivaal had gezeten. Hij voelde een wild verlangen om het op een brullen te zetten en alles om zich heen stuk te slaan. Hij had een brandend stuk hout uit het haardvuur willen nemen om daarmee alles om zich heen in brand te steken, alles en iedereen, en in dat vuur van haat en wanhoop te vergaan. Maar hij keek, zonder zich te verroeren, naar de grond, verlamd van verdriet.

- 'Je ziet er uit als een lijk', zei Zia Luisa en bekeek hem met iets minder onverschilligheid dan haar gewoonte was. - 'Ben je ziek?'

- 'Ja, ik ben ziek. Daarom ben ik teruggekomen. Ik heb de koorts. Geeft u me wat kinine en dan ga ik weer.'

- 'Daar heb je goed aan gedaan. Maar nu je hier bent kan je beter wat uitrusten. Morgenochtend ga je terug. Ik zal je wat kinine geven, ik heb net een flesje gekocht. Ook Maria heeft de koorts gehad.'

- 'Zij ook', zei Pietro als bij zichzelf.

Hij sloeg zijn ogen op en keek om zich heen. Niets was in de omgeving veranderd. Het waren nog steeds dezelfden: Zia Luisa aan het spinnen, Zio Nicola leunend op de stok tussen zijn benen, Maria die hem de schouders toekeerde en wat glazen rangschikte op een dienblad dat op het fornuis lag.

Maar hij had de indruk in een andere wereld verzeild te zijn geraakt, op een naargeestige, haast lugubere plek. Misschien was hij al dood. Iemand had hem met een steen de schedel ingeslagen en gedood. Degene die in hem huisde was een ander en was tot leven gekomen op een plaats waar dood en verdriet was.

- 'Ja, je ziet eruit als een lijk', herhaalde Zia Luisa. - 'Neem meteen wat kinine. Je hebt zeker ook honger.'

- 'Nee, ik heb de koorts. Ik heb geen honger.'

- 'Liefdeskoorts', zei Zio Nicola en tikte met de knop van zijn stok op zijn snuifdoos, een hoorn met een bewerkte kurk.

- 'Ik heb de koorts', zei Pietro nog een keer, geïrriteerd.

- 'Maar, voor de duivel, je hebt geloof ik ook een delirium, mooie vriend! Niet zo schreeuwen! Als je de koorts hebt, ga dan naar bed', zei zijn baas. - 'Maar een glas wijn drink je toch nog wel? Breng wat te drinken, Maria. Draai je om. Of zie je Francesco Rosana soms nog in dat glas?'

Maria deed een stap opzij, maar draaide zich niet om. Pietro zag nu de glazen, uit een waarvan dus Francesco gedronken had. En hij sloeg huiverend af wat Maria hem schoorvoetend kwam aanreiken. Zijn hart brak. Hij had de rest van zijn leven willen geven om een ogenblik met Maria alleen te zijn en haar de oplossing te vragen voor wat hem voorkwam als een afgrijselijk raadsel. Maar ze reikte het glas aan Zio Nicola en liep weer weg. Traag maakte ze haar ronde door de keuken, ging naar buiten en kwam niet meer terug.

- 'Ze is bang voor me', dacht de knecht. - 'Maar waarom is ze bang? Wat kan ik haar doen? Heb ik niet gezworen dat ik haar nooit kwaad zou doen? Ze is laf, vals

en gemeen, maar ik hou meer van haar dan van mezelf en als ze me om vergeving zou vragen..' Om een reden die hij zelf niet begreep voelde hij zich bij de gedachte aan haar zo machteloos als een kind. Maar toen, plotseling, hoorde hij weer een geluid als hoefgetrappel in de verte, schroeide een vlam zijn gezicht en kwam een rood waas voor zijn ogen.

Doden, doden! Hij moest iemand doden, hij had mensenbloed nodig voor de vreselijke dorst die hem zijn keel schroeide.

- 'Vannacht wurg ik Zio Nicola, dat stomme rode zwijn.'

Maar toen Zia Luisa zich had teruggetrokken tilde de baas zijn stok op en liet hem zachtjes op de rug van zijn knecht neerdalen. Pietro sprong op. Hij leek onverwacht uit zijn droom te ontwaken.

- 'Wat is er?'

- 'Er is goed nieuws', zei Zio Nicola, op ironische toon, - 'Ik kan het je nu wel vertellen.'

Hij vouwde een grote, blauwe zakdoek open, schudde hem uit boven het vuur en snoot zich luidruchtig de neus.

- 'Ja, goed nieuws, dat zeggen ze tenminste. - 'Wil je wat tabak, Pietro Benu? Nee? Nee dan. Ja, ik ben begonnen tabak te snuiven. Ik word oud, dus laat me maar. Mijn dochter Maria trouwt met Francesco Rosana.'

Pietro hoorde zwijgend toe. De laatste woorden van de baas troffen hem als stokslagen. Dus het was zo. Tot op dat moment was hij blijven hopen dat hij alles verkeerd had begrepen.

- 'Hoe kan ze?' vervolgde Zio Nicola. - 'Ze had toch nog wat kunnen wachten. Ze kon toch een mooie jonge man kiezen. Maar geloof me, de vrouwen van tegenwoordig houden van lelijke mannen. Jij, bijvoorbeeld, bent een mooie jongen. Maar denk je dat de vrouwen op je afkomen? Die tijd is voorbij, mijn jongen! Dat seizoen is afgelopen. Ja, mijn jongen, Zia Luisa wil hem, Maria wil hem, iedereen wil hem.'

- 'Wie?'

- 'Wie? Ben je doof? Heb ik niet gezegd dat het Francesco Rosana is? Rijke jongen, ijdeltuit, lid van de gemeenteraad. Maria had een burgerman kunnen trouwen, een arts of een advocaat. Maar advocaten zitten aan de grond, zegt Zia Luisa. Weet je door wie het huwelijksvoorstel is overgebracht? Raad eens.'

Pietro lichtte zijn hoofd op en maakte zijn misprijzende gewoontegebaar.

- 'Door de burgemeester, mijn jongen. Door de burgemeester in vlees en bloed', verkondigde de baas. Hij wilde het een beetje spottend zeggen, maar slaagde er niet in een zekere voldoening te verbergen.

- 'Heel goed', ging hij voort. Hij nam zijn muts af en zette hem een beetje scheef op zijn verwarde haren terug. - 'We doen wat u zegt. Geld is geld, in huize Rosana. En Maria is gemaakt om geld te tellen.'

- 'Maar ze zeggen..', begon Pietro. Maar hij herhaalde zijn minachtende gebaar en brak de zin af.

- 'Ze zeggen? Wat zeggen ze? Zeg op! Wat zeggen ze?'

- 'Ze zeggen dat Maria niet van Francesco houdt.'

- 'Of ze van hem houdt? Wie weet? Ik zeg het je nog eens, de vrouwen worden niet meer verliefd. Maar niemand heeft haar gedwongen. Zij wil hem en ze zal hem krijgen. Ik heb niet de minste neiging mijn mening uit te spreken.'

- 'Het is afgelopen', dacht Pietro.

De eerlijke toon en de vertrouwelijkheid van zijn baas overtuigden hem van de waarheid van wat hij zei. Maria had hem uit vrije wil bedrogen en wie weet hoe lang ze het verraad al in haar hoofd had gehad.

Ze had hem verraden met een kus, net als Judas.

Alles was verloren.

Toen hij alleen was gaf Pietro zich over aan zijn woede en wanhoop. Hij verliet de keuken en liep naar de trap, zwierf rond over de hof op zoek naar een manier om in Maria's kamer te komen. Onmogelijk; alles was afgesloten, alles was stil. Boven de muur van de binnenplaats leek een groenige ster, lichtgevend als een kleine maan, misschien dezelfde ster die Pietro's waanzinnige tocht door de vallei Marreri begeleid had, hem om zijn opwinding uit te lachen.

Hij ging de keuken weer in en wierp zich op de vloer. De herinneringen dreigden hem te verstikken. Daar, op die plaats, naast de heilige haardplaats, voor het vuur dat een levend wezen leek, had Maria hem gekust, beloftes gedaan, naar adem gesnakt. Kon dat alles in het niets verdwijnen?

Zijn ogen sluitend leek hij haar gesmoorde stem te horen, haar geliefde hand op de zijne te voelen. Al het andere was een wrede droom. Maar plotseling stierf haar stem weg en werd die van een man, een wat nasale stem, die welgekozen woorden uitsprak. Ja, daar voor het vuur zat zijn rivaal; zijn bovenlip was opgetrokken in een honende grijns; het silhouet van zijn haviksneus zweefde over de wand als dat van een roofvogel.

Boze visioenen doemden op: daar was Zia Luisa die vol vreugde lachte; haar onbekende lach had iets lugubers, iets obsceens; haar garenspoel kraakte met het geheimzinnige geluid van een deur die zich langzaam en op roestige scharnieren opende. Zio Nicola vertelde van zijn amoureuze avonturen, met allerlei losbandige détails en Pietro voelde zijn begeerte branden. Maar plotseling hoorde hij niets meer; de gedaanten van zijn bazen verdwenen, stukje bij beetje doofde het vuur. En in het rossige halfduister tekende zich een beeldengroep af: een man en een vrouw, de armen om elkaar heen, de mond van de ene op die van de andere. Zij waren het: Maria en Francesco.

Pietro sprong op met gebalde vuisten, hij sprong over de haard, in de richting van de onverdraaglijke verschijning. Maar bij de muur waarop het uitdovende vuur rossige schichten wierp, was alleen een reusachtige, vertekende schaduw waarvan het hoofd tegen het plafond uiteen leek te spatten.

Pietro ging opnieuw op de grond zitten en bracht zijn handen naar het hoofd: het leek werkelijk ingeslagen. Opnieuw hoorde hij het verre hoefgetrappel, een geluid van kletterende stenen, en weer kwam het bloed hem voor de ogen.

Een zacht geluid in de hof bracht hem tot zichzelf.

- 'Is zij het? Kwam ze maar, zei ze me maar, het is allemaal een droom Pietro. Hier ben ik, nog steeds van jou.'

Ze was het niet. Maar een ogenblik van hoop was voldoende om zijn ongelukkige hart te verzachten. Waarom meteen te wanhopen? Het huwelijk was nog niet voltrokken! En ook al was het met Maria afgelopen, bestonden er geen andere vrouwen op de wereld?

- 'Ik kan het vergeten, ik ben nog jong, ik ben sterk.'

Hij dacht aan Sabina en aan alle andere arme meisjes die smoorverliefd op hem konden worden. Waarom razend worden om die ene die hem bedrogen had?

Maar bij de gedachte aan Maria's verraad kreeg het verdriet weer vat op hem. Maria was zijn geliefde en ze was de enige. Ze was de lucht die hij inademde, het

bloed dat hem in leven hield, de pijn die hem voortdreef. Zonder haar was er niets meer, was alles duisternis.

De uren gingen voorbij. Hij onderwierp zich aan een streng gewetensonderzoek en ondervroeg zichzelf of hij op een of andere wijze zich aan iets schuldig had gemaakt, of er een vergissing was die Maria's verraad rechtvaardigde. Niets. Hij had niets anders gedaan dan van haar houden.

Maar zelfs in zijn razernij slaagde hij er niet in de werkelijke reden van haar plotselinge omslag te bedenken. Hij had naar haar opgekeken als naar een ster en zag daarom niets anders dan haar schittering.

- 'Ze laat me alleen omdat ze niet meer van me houdt', dacht hij,

- 'Ze loopt van me weg omdat iedereen Francesco Rosana bij haar heeft aangeprezen. Daarom is ze van hem gaan houden. Francesco is lelijk, maar hij is op school geweest, hij is geslepen, hij kan praten als een advocaat. Wie weet welke verleidingskunsten, wat voor fascinerende blikken en woorden hij heeft toegepast om Maria's hart te stelen. Als dat feest van Gonare er niet was geweest! Maria is een vrouw en ze is zwak: ze hebben haar van me gestolen, ze hebben haar betoverd, ze hebben me vermoord. Vervloekt zijn ze, gedoemd zijn ze. Gedoemd ben je, Francesco Rosana, vervloekte gier, moordenaar.'

Duizenden wraakplannen schoten door zijn brein.

- 'Ik sla hem, dood, hier, voor de heilige vuurplaats zelf', zei hij op luide toon en strekte zijn hand naar het vuur uit,

- 'Hier, in de huwelijksnacht, nog voordat ze de zijne wordt. Bloed en tranen wil ik.'

Het razen van de ondergang weergalmde opnieuw tussen zijn oren en opnieuw kwam het bloed voor zijn ogen. Toen werd alles stil, alles verdween. Herinneringen aan wat nu voor altijd voorbij was verzachtten zijn hart. En hij barstte in snikken uit. Na zijn moeders dood had hij niet meer gehuild; en dit waren de laatste tranen in zijn leven.

Dertiende hoofdstuk

De volgende ochtend wachtte hij vergeefs op Maria. Zia Luisa kwam naar beneden om hem wat kinine te brengen en te zeggen dat hij zo gauw mogelijk terug moest gaan.

- 'Ook Maria had koorts vannacht, ze heeft geen oog dicht gedaan.'

- 'Liefdeskoorts', zei Pietro en maakte zich gereed voor de terugkeer. - 'Ik hoop dat u me voor de bruiloft laat overkomen.'

- 'Wees gerust, voor de bruiloft maken we brood van het graan dat jij in gaat zaaien.'

- 'Tegen die tijd ben ik dood', zei Pietro, de deur uitlopend.

- 'Pas goed op jezelf zoontje, je ziet er echt slecht uit', antwoordde Zia Luisa, zonder dat haar schrale gezicht ook maar het geringste medeleven met haar zieke knecht uitdrukte. - 'Pas op jezelf, begrepen? Voor het werk hebben we gezonde mensen nodig.'

Op weg werd Pietro opnieuw door zijn obsessies overvallen. Maria hield zich dus schuil, ze had besloten hem geen onderhoud meer toe te staan. Wat moest hij doen?'

- 'Ik kom een andere keer terug. Maar ze zal op haar hoede zijn. Kon ik maar schrijven! Ik zou haar een met bloed geschreven brief sturen! Wat moet ik nu doen?' dacht hij wanhopig. 'Wat moet ik doen, hoe moet ik verder?'

Hij dacht erover zich in een huis in haar buurt te verbergen en Maria daarheen te laten roepen.

- 'Maar wat moet ik tegen de mensen uit de buurt zeggen? En ook in dat geval zal ze op haar hoede zijn. Ze zal niet komen. Ze zal woedend worden over mijn optreden.'

Hij herinnerde zich de woorden van de oude bazin: - 'Voor Maria's bruiloft bakken we brood van het graan dat jij zaait' en een vonkje hoop deed hem opklaren.

- 'Er is nog tijd. Laat ik maar afwachten.'

Zo keerde hij op zijn werkplaats terug en zaaide verbitterd het graan dat moest dienen om het bruiloftsbrood te bakken. Hoe graag had hij het zaaigraan vergiftigd of in de wind gegooid! De dagen gingen langzaam, eentonig en droevig voorbij. Tegen de paarsige avondhemel van de hoogvlakte stak de gedaante van de verraden knecht steeds somberder, harder en duisterder af. Als hij op een hoger gelegen rots stilstond om met treurige, verwilderde blik de horizon af te zien, was hij een zinnebeeld van haat.

Hij haatte iedereen: Zia Luisa, de vette geldaanbidster voor wie een arm man een onvolkomen wezen was; Zio Nicola die het met zijn knappe verschijning en zijn durf wel gelukt was een rijke dame in de wacht te slepen; Francesco, de aasgier; Maria, die zich door die roofvogel had laten beetnemen. Ja, hij haatte haar ook, bij momenten zelfs nog meer dan de anderen. Maar ook tijdens deze aanvallen van haat, die deden denken aan de eerste dagen van zijn liefde,

toen hij naar Maria verlangd had met de drift van een roofdier, was hij in de greep van een woeste liefde. Dan viel hij op zijn oerdriften terug: alles wat hij aan goedhartigs had, de instinctieve, bijna vrouwelijke zachtheid die gedurende de gelukkige periode van zijn liefde een ander mens van hem had gemaakt, dat alles viel van hem af als de vleugels van een vlinder aan het eind van de lente, om een smerige, vraatzuchtige rups achter te laten.

's Nachts werd hij gekweld door nachtmerries; zijn nachten waren nog troostelozer dan zijn dagen.

Bijna altijd droomde hij van een bruiloftstoet die de hoogvlakte overstak en het ontkiemende graan vertrapte. Hij greep woedend zijn geweer en schoot de bruidegom neer. Een nacht droomde hij van een lange grijze weg tussen twee zwarte rijen struiken, een eindeloze weg die de hele wereld overging. Die liep hij af met een bundel hout op zijn schouder, zoals hij die als kind had gedragen als hij, om zijn moeder te helpen, eikentakken ging rapen op de berg.

Hij liep maar door, het werd nacht, de weg hield nooit op. Hij had honger, zweette en trilde van vermoeidheid. De weg hield niet op en hij wist trouwens ook niet waar hij heen ging. Daarginds aan de einder, waar de donkere hemel aan de zwarte struiken raakte, verborg zich een verschrikkelijke geestverschijning, van het soort waar hij als kind bang voor was geweest als hij met het hout op zijn rug van de Ortobene af kwam.

Na deze koortsdromen voelde hij zich eerst zwak en willoos, maar daarna was het alsof hij koeler en scherper kon nadenken en de plannen van een volleerde misdadiger kwamen bij hem op. Juist tijdens een van die momenten van fysieke zwakheid, nadat hij Francesco Rosana in zijn droom vermoord had, zag hij onder ogen hoe dat zou aflopen.

- 'Ze zullen me arresteren en veroordelen; ik zal mijn leven in de gevangenis doorbrengen. Wat heeft wraak voor zin? Nog minder dan verdriet. Ik moet praktisch blijven, praktisch als een vrouw. Heb je gezien', zei hij bij zichzelf,

- ‘hoe slim en gewetenloos Maria te werk is gegaan? Ze heeft me verraden en haar web geweven zonder dat ik iets vermoedde. Het lukt me niet eens meer te vragen ‘Waarom heb je dat gedaan?’ En evengoed eet ik haar brood en slaap onder haar dak. Zonder dat ik het merkte heeft ze me verraden. Ook ik moet gewetenloos zijn en berekenend en sluw.’ En hij werd gewetenloos, berekenend en sluw. En zijn verdriet werd groter en groeide onbelemmerd uit in de eenzaamheid, zoals ook ooit zijn liefde was gegroeid, als een wilde plant. Een nacht keerde hij in het dorp terug. Ditmaal werd hij niet door een blinde impuls gedreven, maar door een martelend verlangen Maria terug te zien, iets te doen, tegen het lot te strijden.

Hij legde de hond vast en vertrok; tegen negenen kwam hij in het dorp aan. De poort van de familie Noina was gesloten. Hij bonsde erop in de hoop dat Maria zou opendoen; en inderdaad verlichtte een schijnsel de gevel van het huis boven de muur van de hof, maar het werd onmiddellijk gedoofd. Niemand kwam opendoen. Ongetwijfeld was Maria de hof opgekomen, had geraden wie het was die bonsde en was weer naar binnen gegaan zonder open te doen. Pietro werd woedend en kreeg zin de poort met een steen te lijf te gaan, maar bedacht zich:

- ‘Wat heeft het voor zin? Een nutteloze scène. Wees wijzer. Heb je gezien hoe slim ze is? Ach, wat is ze slim!’

Daarop liep hij naar het huis van zijn tantes, de enkele voorbijganger die hij tegenkwam uit de weg gaand om niet herkend te worden. Ook het huisje van zijn tantes was omgeven door een open hof; de twee oudjes waren nog op en zaten in de keuken die ternauwernood verlicht werd door een takkenvuurtje. Pietro kende het huis als zijn broekzak. Hij liep voorzichtig de buitentrap op en ging de slaapkamer binnen die op de houten veranda uitkwam. In het donker vond hij de zwarte houten kist waar de twee oudjes hun lappen in bewaarden. Hij opende het en zocht het pistool van de bandiet. Zia Tonia bewaarde het wapen als een relikwie; Pietro nam het zonder gewetensbezwaar weg.

Dat was de eerste stap.

Maar toen hij in de vallei liep, over het bergpad dat nauwelijks verlicht werd door het onwerkelijke schijnsel van de maan die telkens tussen de grote, blauwachtige wolken verscheen, schoot hem, zonder dat hij begreep waarom, de droom te binnen van de grijze weg zonder einde waarop het spookte.

- ‘Waar ga ik heen, hoe loopt het af?’ vroeg hij zich werktuiglijk af.

De vreemde herfstnacht in die barre en verlaten vallei gaf de droom een nieuwe geheimzinnige beklemming. Pietro betastte het pistool en het leek hem af en toe alsof zijn tegenstrever in het vage licht over het stille pad voor hem uit liep. Een kreet doorbrak de angstwekkende stilte van de vallei en daarna was alles weer stil.

Hij voelde zijn hart hevig kloppen: het leek alsof hij de misdaad al gepleegd had. Maar hij vermande zich, schudde de boze droom van zich af en zette de tocht voort.

- ‘Wat moet er van me worden? Waar ga ik heen? Hoe loopt dit af?’

Hij liep voort onder de wonderlijke, gevlekte hemel: hij liep over wilde paden die nu eens in het donker waren, dan weer verlicht werden door het blauwachtig schijnsel van de voortjakkerende maan. Ook in zijn ziel was er een zwak licht dat nu en dan geheel uitdoofde; en voor hem uit strekte zich, onbekend en eindeloos als in zijn droom, de weg van het kwaad uit.

De volgende dag onderzocht hij het wapen, dat nog bruikbaar was, en verborg het tussen twee holle stenen in het dichte en ontoegankelijke struikgewas. En hij ging door met zijn werk. Hij voelde zich een ander, als ontwaakt uit een lange droom.

- ‘Wat ben ik dom geweest’, dacht hij, - ‘Ik had het geluk kunnen hebben en ik heb het niet gewild. Die dag dat ze in de wijngaard kwam! Ik had haar minnaar kunnen worden, haar ouders kunnen dwingen ons te laten trouwen en in plaats daarvan.. in plaats daarvan ben ik kinderlijk onnozel geweest. Maar nu is de maat vol. Ik was een slapende hond en jullie hebben me wakker gemaakt door stenen naar me te gooien. Je hebt de poort niet open willen doen, Maria Noina. Dat is je goed recht, jij bent de baas en ik de knecht. Maar pas nu op, meisje. Je hebt je spelletje met mij gespeeld en je hebt je geamuseerd. Eerst wilde je gekust worden en nu hou je de poort voor me gesloten. Het is je gelukt me voor de gek te houden, maar nu ben ik wijzer. Nu is het mijn beurt om slim te zijn..’

Maar bij al deze gedachten had hij nog steeds hoop. Kon hij maar schrijven!

- ‘Ik kom terug’, dacht hij. -’Als de winter komt slaap ik weer onder dat rampzalige dak. Het zal me lukken haar te spreken. Ik zal haar alles zeggen wat ik op mijn lever heb..’

Hij werkte voort. Het was een trieste, grauwe, koude dag. Tegen het vallen van de avond stak een noordenwind op en moest hij een vuur aanleggen. Maar hij ontdekte dat hij, waarschijnlijk tijdens zijn omzwervingen in Nuoro, zijn tondeldoos had verloren. Hij liep naar de hut van Nuorese boeren die werkten op het terrein dat aan zijn zaaiveld grensde.

Hij wilde een tondeldoos lenen of een brandende spaander krijgen. De nacht was koud en donker; de ijskoude wind kwam met waanzinnige kracht de bergen van Orune afzetten. Pietro trof de boeren naast elkaar voor een vuur van jeneverbeshout, waarvan de geur zich vermengde met die van verbrand vet.

De met rook gevulde hut werd door de wind heen en weer geschud en leek op het punt weggesleurd te worden. De boeren roosterden twee hele schapenbouten aan lange houten speten in het vuur. Ze schrokken toen ze Pietro zagen, maar barstten toen in lachen uit en nodigden hem aan de maaltijd.

- ‘Dat ruikt naar diefstal’, zei hij en pakte een spaander.

En hij wilde weggaan, maar de boeren zeiden:

- ‘Als je onze uitnodiging niet aanneemt moeten we geloven we dat je ons wilt verraden. Blijf hier, van gestolen vlees word je dik. Hebben wij soms niet het recht op een smakelijk maal nu en dan? Mogen alleen onze bazen goed eten?’

Pietro bleef. De boeren zeiden dat ze het schaap uit een schaapskooi in de buurt hadden gestolen. En een van hen voegde eraan toe:

- ‘Het kwam naar ons toe, alsof het “neem mij, eet mij” wou zeggen. Eet, Pietro Benu, je ziet er uitgehongerd uit. Waarom ben je zo mager? Geven je bazen je niet te eten?’

En toen kwamen ze over Maria te spreken.

- ‘Had ik haar maar hier’, zei de een, die met wolventanden lange vleesflarden lostrok van de portie die hij in zijn handen hield. - ‘Als ik haar hier had zou ik haar opeten als dit stuk vlees. Nog nooit een mooiere vrouw gezien! Ik wou dat ik in jouw plaats was, Pietro!’

Pietro trok zijn schouders op en zweeg. Ja, hij was hij dom geweest!

Ook toen het zwelgen afgelopen was bleef hij in de hut. Hij strekte zich uit naast de met takken en stenen dichtgestopte opening en viel in slaap. Nu en dan werd hij wakker. Het was alsof hij Malafede hoorde blaffen. Hij spitste de oren en dacht:

- ‘Ze kunnen mijn ossen stelen. Laat ze die maar stelen ook: hier is het warm, ik verzet geen stap. Tenslotte zijn het de ossen van vervloekte bazen. Laat ze allemaal naar de duivel lopen.’ En hij viel weer in slaap.

Maar tegen de ochtend werd hij met een schok wakker. Deze keer was werkelijk, boven de wind uit, het typische gehuil van Malafede te horen: het leek op een rauwe, huilende mensenstem. En Marianedda, het kleine, vosachtige hondje van de boeren, blafte verwoed en trilde.

- 'Wat is er aan de hand?', riep Pietro ongerust.

Hij rukte de takken voor de ingang van de hut weg en verbleekte: vier carabinieri, stram en donker in het eerste, askleurige licht van de zonsopgang, kwamen het erf op.

Hij sprong naar buiten, maar nog voordat hij zich geheel bewust was van het gevaar waarin hij zich bevond, was hij al gegrepen. Ook de boeren werden meteen gearresteerd; het vlees, rauw en gekookt, resten van een rampzalig avondmaal, werd in beslag genomen, in de huid van het geroofde schaap gewikkeld en op de schouders van een van de schuldigen gelegd.

Pietro schreeuwde het uit en beet zich in de handen. Vergeefs betuigden hij en zijn makkers zijn onschuld.

- 'Loop door', zei een carabiniere en gaf hem een stoot met de kolf van zijn geweer.
- 'We zullen wel zien of je onschuldig bent.'

Ze dwongen hem te lopen: het leek een boze droom. Hij maakte de tocht die hij al zo vaak in droeve omstandigheden had gemaakt en ging te keer als een verdoemde.

- 'Rust er een vloek op mij?', vroeg hij. - 'Wie heeft die over me uitgesproken? Wat zullen mijn bazen zeggen als ze het horen? En Maria? Zal ze geloven dat ik echt een dief ben?'

Wat verderop kwamen ze de eigenaar van het schaap tegen, die de carabinieri had geroepen.

- 'Bobore', schreeuwde Pietro dreigend en smekend tegelijk, - 'Ik ben onschuldig! Laat ze me loslaten of je krijgt er spijt van! Ik heb je nooit kwaad gedaan, Bobore, ik zweer het je, zo waar als er een God is. Laat me vrij, anders ben ik verloren.'

- 'Pietro', zei de herder, 'Ik geloof je, maar ik kan het niet helpen dat ze je hebben gearresteerd. Ik ben een arme duivel en dit is het derde schaap dat deze demonen van me gestolen hebben. Nu heb ik er genoeg van.'

De boeren zeiden:

- 'We hebben het dood gevonden, dichtbij de heg.. Door God geslagen..'
- 'De duivel zal je hangen, dat zal je zien.'
- 'Ik ben onschuldig', schreeuwde Pietro.
- 'Loop door', herhaalde de carabinieri en gaf hen een duw met de kolf van zijn geweer.
- 'Bobore', smeekte Pietro, - 'Ga dan tenminste naar mijn bazen; ga, bij de ziel van je moeder, en vertel ze hoe de zaken zijn gelopen..'

Gelukkig kwamen ze snel in Nuoro aan en werden ze door bijna niemand gezien.

Bij de ondervraging zeiden de boeren dat Pietro onschuldig was; maar hij wachtte de hele dag vergeefs op zijn vrijlating. Zio Nicola werd gewaarschuwd en deed wat hij kon: hij ging naar de onderzoeksrechter en raadpleegde een advokaat.

- 'Wat wilt u', antwoordde de jurist, 'De wegen van het recht zijn grillig als de haren van Medusa..'
- 'Loop naar de duivel met je moeilijke woorden', zei Zio Nicola bij zichzelf en zette zijn rondgang voort.

Maar in de avond werd Pietro van de cel naar de gevangenis overgebracht.

Hij bleef er drie maanden.

Pietro wist heel goed dat ook iemand die op vage gronden verdacht wordt dikwijls een lange preventieve hechtenis moet ondergaan, maar hij kon zich er niet bij neerleggen; de onrechtvaardigheid leek hem buitensporig. Zijn opstandigheid vergroeide met de dag hechter met zijn slechte aandriften. Er waren dagen dat hij geloofde gek te worden. Wat was Maria aan het doen? Het idee dat zij misschien zou trouwen terwijl hij zijn dagen in de gevangenis sleet verhevigde zijn lijden en zijn woede.

Uit het huis Noina stuurden ze hem nu en dan wat eten en flessen wijn: Zio Nicola's goede wil ging zo ver dat hij een onderhoud met de gevangene verkreeg, hem troostte en vrolijke verhalen vertelde. Hij had zijn knecht moeten vervangen, maar zei tegen Pietro:

- 'Volgend jaar neem ik je weer in dienst.'

Pietro bleef bitter en triest en antwoordde niet; hij dacht aan Maria, aan de bruiloft die naar zeggen van Zio Nicola weldra zou plaatsvinden, en het idee alleen om naar het huis Noina terug te keren en daar het gelukkige paar aan te treffen was genoeg om hem wild te maken.

Een paar dagen later werd een nieuwe gevangene in Pietro's cel gelaten, een man van buiten Nuoro. Het was een montere, gladgeschoren jongeman met een intelligent kwajongensgezicht. Hij heette Zuanne Antine. Binnengekomen groette hij terstond zijn lotgenoten in de cel, schudde ze de hand, vroeg hun naam en liet zich nauwkeurig over hun zaken inlichten.

Hij leek gezelschap te zoeken, een vriend, en dat werd Pietro.

- 'Vertel eens', vroeg Antine, 'Heb jij echt gestolen?'

- 'Nee', antwoordde Pietro.

- 'Fout! Als je wel gestolen had zou je nu niet zo lijden. Dan had je het nut en de troost gecombineerd.' Pietro glimlachte.

- 'Wie niet steelt is geen man' zei de ander. - 'Bekijk het zo: bestaat God of bestaat hij niet? Als hij bestaat en rechtvaardig is, dan heeft hij de wereld zo gemaakt dat iedereen er plezier van heeft. Dan is alles wat op de wereld te vinden is er voor alle mensen. Je moet de zaken alleen te pakken zien te krijgen.'

- 'Maar je ziet', merkte Pietro op, 'Dat ze ons vervolgens in de gevangenis gooien.'

- 'Daarom moet je slim zijn', zei Antine, 'je moet weten hoe de zaken te pakken te krijgen.'

- 'Maar jou hebben ze ook te pakken gekregen', antwoordde Pietro, die tezelfdertijd afgestoten en aangetrokken werd door de halfgemeende, halfgrappige redeneringen van zijn makker. Antine kneep zijn ogen tot listige spleetjes.

- 'Weet je zeker dat ik me niet met opzet heb laten oppakken? Als ik uit de gevangenis word ontslagen zal ik nog witter dan een duif zijn. Ik ben onschuldig aan het misdrijf waarvan ze me nu beschuldigen en ik zal mijn onschuld bewijzen. De volgende keer zal ik echt schuldig zijn, maar dan kan ik de rechter zeggen "Ik ben een vervolgd, gehaat en gesmaad man, ik ben even onschuldig als ik het die andere keer was en ik geloof in de onpartijdigheid van het recht." En de rechter zal in mijn goede trouw geloven, dat zal hij vast en zeker.'

- 'Maar ik kan tegen jou getuigen en herhalen wat jij me nu hebt verteld', riep Pietro uit.

De ander keek hem aan en glimlachte; zijn prachtige tanden fonkelden in het halfduister van de cel als de tanden van een wolf, gereed voor de sprong.

- 'Jij bent mijn vriend en je zult me niet verraden', zei Antine. - 'Alle mensen zijn broeders en moeten elkaar helpen, niet verraden of kwaad maken.'

Pietro stoorde zich niet aan de tegenstrijdigheden in Antine's wilde theorieën. De jonge gevangene leek ook eerder te schertsen en was zo grappig en innemend met zijn ondeugende kindergezicht, zijn sluwe ogen en klankvolle stem, dat iedereen hem graag aanhoorde en onder zijn ban kwam.

Kort na zijn aankomst zette hij zich aan het vertellen van gruwelijke, dichterlijk aangekleurde roversverhalen. De andere gevangenen zaten zwijgend en aandachtig om hem heen. En Pietro voelde zijn hart kloppen met een nieuwe, woeste hartstocht. Zo lieten ook de primitieven zich ophitsen door de krijgsgeschiedenissen, heldenverhalen en sagen van hun wilde voorvaderen.

Antine beroemde zich erop alle voortvluchtigen in de omgeving van Nuoro (dat in die tijd van bandieten vergeven was) te kennen en haalde uit de zool van zijn schoen een brief van de befaamde Corbeddu, die een afspraak met hem maakte in de bergen van Oliena.

De andere gevangen werden jaloers en begonnen ook op te scheppen over hun betrekkingen met de bandieten.

Corbeddu's brief ging van hand tot hand; ook wie niet kon lezen bestudeerde aandachtig het schrijven van de bandiet en raakte het vol ontzag aan. Ook Pietro bekeek de brief langdurig en zuchtte.

- 'Dat is een man!', zei hij en trommelde met twee vingers op het papier.

Hij leek er iets aan toe te willen voegen, maar plotseling zweeg hij en versomberde.

- 'Die man', dacht hij, 'die Corbeddu, had zich niet laten beetnemen zoals ik ben beetgenomen. Hij had elke hindernis uit de weg geruimd als strootjes in de wind. Terwijl ik.., een lafaard ben ik!'

- 'Zo zie je', zei hij terwijl hij de brief teruggaf, - 'dat ook ik moet leren lezen en schrijven, want om bandiet te worden moet je brieven kunnen schrijven.'

Hij maakte een grapje, maar Antine keek hem ten tweede male strak aan.

- 'Als je dat wilt', zei hij, 'kan ik je schrijven en lezen leren. Tijd genoeg hier.'

Pietro nam het aanbod geestdriftig aan en de nieuwe bezigheid, waaraan hij zich met grote intensiteit wijdde, maakte de uren minder lang en nam hem op troostrijke wijze geheel in beslag. Een oude cipier, aan wie Antine wat wijn gegeven had, gaf de gevangenen schrijfbenodigdheden, een boek met speloefeningen en wat oude kranten. In enkele dagen maakte Pietro opzienbarende vorderingen.

Aan de vooravond van zijn vrijlating kon hij een hele kolom uit de krant lezen en begrijpen en zijn naam en die van Maria schrijven.

Het was een giftige vreugde; het was alsof hij een wapen had veroverd dat zowel voor de verdediging als de aanval kon dienen. Intussen sleet hij zijn dagen in voortdurende afwachting. Pietro was bijna zijn gevoel van tijd verloren. Het ene moment leek het alsof hij pas enkele dagen in de gevangenis was, op andere momenten leek het alsof hij al jaren en jaren opgesloten zat. 's Nachts, in de lugubere stilte van de gevangenis, alleen onderbroken door het snerpende geluid van de wind en de scherpe kreten van de schildwachten, dacht hij aan de nachten die hij had doorgebracht aan het vuur, in de warme keuken van zijn bazen. En in zijn dromen zag hij Maria terug, kuste hij haar en zuchtte onder zijn liefde.

Goede God, dat was dus alles afgelopen, voorgoed? Bij zijn ontwaken dacht hij dronken van haat aan Francesco Rosana en sprak knarsetandend de naam van zijn rivaal uit. Hij beschuldigde Francesco zelfs van zijn huidige ongeluk: als hij niet in de nacht naar Nuoro was teruggegaan om zijn tante's pistool te stelen, had hij zijn tondeldoos niet verloren en was hij niet bij de boeren vuur gaan halen om er gearresteerd te worden. Een duistere, samengebalde woede gistte in hem, een diepe

wrok, een bezeten opstandigheid jegens de wereld en het lot. En in het onontgonnen terrein van zijn gekwelde ziel vielen de perverse theorieën van zijn celgenoot als giftig zaaigoed dat onmiddellijk ontkiemde.

- 'Wij mensen zijn allen gelijk', zei Antine, nu eens in scherts, dan weer ernstig, - 'We zijn allemaal gelijk als de kinderen van een zelfde vader. God is ieders vader en toen hij de wereld schiep zei hij tegen de mensen: - 'Kijk kinderen, ik heb een brood gemaakt. Ieder zijn deel, kinderen, pak aan.' Een deel van de mensheid was slim, een ander dom, de ene helft pakte een flinke portie en de andere helft kreeg niets. En als die andere helft zich beklaagt zegt God: 'Regel het zelf maar, kinderen. Allen voor zich en God voor allen! Jammer voor wie zijn zaken niet weet te regelen.'

- 'Ja', zei Pietro, - 'maar bezit is niet genoeg om gelukkig te zijn.'

- 'Wie zegt dat', riep de ander minachtend uit, 'Wat maak je je wijs, idioot? Ik zeg je dat wie de dingen heeft, dat die alles heeft: hij wordt gerespecteerd, bemind en gevreesd. Zelfs de vrouwen, die er meestal niets van begrijpen, geven in de liefde de voorkeur aan mannen die het een en ander bezitten, ook al zijn ze lelijk, vals, mismaakt..'

- 'Dat is waar', zei Pietro. En hij vroeg:

- 'Maar waarom is dat zo?'

- 'Omdat we stommelingen zijn, omdat we niet willen inzien dat we allemaal gelijk zijn en dat de wereld van iedereen is. Kijk naar de vogels in de lucht, die gaan alle op gelijke wijze gekleed en voeren zich met wat ze vinden en maken hun nest waar het hen uitkomt. Waarom zouden mensen niet hetzelfde doen? Omdat mensen stommer zijn dan vogels, daarom!'

- 'Ja, dan zijn er dus die slim zijn, en zij die stom zijn. Ik, bijvoorbeeld, ben dom. Ik laat me beetnemen zonder iets te doen en ben niet eens in staat om wat ik vind in mijn zak te steken. Niets aan te doen', zei Pietro, razend bij de gedachte dat hij Maria had kunnen hebben en van haar liefde en rijkdom kunnen genieten. - 'Ja, ik ben altijd al een stommeling geweest.'

- 'Maar het is wel mogelijk om slim te worden.'

- 'Hoe dan?'

- 'Dat is te leren. Heb je gezien hoe je leert lezen en schrijven? Op die manier!'

Soms was Pietro er na aan toe om Antine zijn passie en zijn wanhoop te bekennen, maar hij durfde niet. Ergens had hij nog een sprankje hoop. De hoop en de droom dat iets Maria's huwelijk zou belemmeren en beletten: Francesco kon ziek worden en sterven; Maria kon zich bedenken en de zaken ongedaan maken. Maar intussen kwam zijn invrijheidsstelling niet aan! Vanwaar al dat onrecht in de wereld?

Het bericht dat Maria en Francesco binnenkort zouden trouwen vulde de beker die Pietro tevergeefs van zijn mond af trachtte te houden tot de rand. Hij werd razend, schudde de tralies van zijn cel met een geweld alsof hij hem wilde breken en dacht te stikken.

Hadden ze hem tenminste losgelaten! Hij had iets kunnen doen, proberen te doen, gesmeekt, gedreigd, gemoord.. De laatste week in de gevangenis was een voortdurende marteling van razernij. Buiten regende het en ging het door met regenen: door het getraliede venster was niets te zien dan een stukje grauwe lucht, waarvan de eentonigheid alleen onderbroken werd door krassend voorbijvliegende kraaien.

- 'God bestaat niet, God bestaat niet!' dacht de gevangene. -'Als hij wel bestond zou hij een onschuldige niet zo laten lijden.'

Maar op een dag erkende het recht ongelijk en werd hij vrijgelaten.

- ‘Zodra ook ik vrijkom zoek ik je op’, zei Antine. - ‘Dan doe ik je een voorstel. Wees vrolijk, vermaak je en vergeet me niet.’

Toen Pietro de bekende straten terugzag leek hij uit een kwade droom te ontwaken en voelde hij de vreugde van een genezende zieke die geloofd heeft te zullen sterven.

Trillend van de spanning, zijn gezicht bleek van de gevangenschap en het verdriet, liep hij naar huize Noina. Maria was er niet;

Zia Luisa ontving hem enigszins koel en kondigde hem haar dochters aanstaande bruiloft aan.

- ‘Kom je terug in onze dienst?’, vroeg ze. - ‘Ik heb van Francesco gehoord dat hij een knecht nodig heeft.’ Pietro sidderde. Knecht van Francesco Rosana? Nooit!’

- ‘Waar is Maria?’ vroeg hij.

- ‘Weet ik niet. Ik geloof dat ze naar de novene is. Maar je moet er nog op drinken, Pietro, je ziet zo wit als een lammetje. De wijn zal je een beetje kleur teruggeven. Kom je op de bruiloft?’

Hij dronk, maar de wijn leek vergif.

Hij liep naar buiten en zwierf om het huis heen, wachtend op Maria. Maar ze kwam niet terug en de avondschaduw viel over de dingen en over zijn ziel.

- ‘Ze was thuis en heeft me niet willen zien’, dacht hij bitter.

- ‘Alles is afgelopen, alles.’

Hij dacht aan zijn wraakplannen, aan het idee Francesco te doden voordat hij zou trouwen. Hij bedacht dat hij dat diezelfde avond nog kon doen als hij hem achter de poort van de Noina’s op zou wachten..

Zie, daar leek de aanstaande bruidegom aan te komen, tevreden en zeker van zichzelf; er was niet veel moed nodig om zich op hem te werpen en hem te wurgen. En daarna opnieuw de gevangenis, opgesloten zijn, eeuwige duisternis in deze en de volgende wereld. Nee!

Het denkbeeld in de gevangenis terug te keren boezemde Pietro een angst in, die sterker was dan zijn hartstocht en haat. Hij herinnerde zich Antine’s woorden: - ‘Wacht de juiste gelegenheid af en maak er gebruik van!’

- ‘Ja’, herhaalde hij bij zichzelf, -’Ik moet afwachten.’

En met zwaar gemoed ging hij weg van dat rampzalige huis.

Veertiende Hoofdstuk

Het was de vooravond van Maria’s huwelijk.

De gevel en de vertrekken van het huis waren opnieuw gewit en geschrobd. In de keuken blonk het zorgvuldige opgepoetste gerei; de pannen leken van goud en hun deksels van zilver, althans volgens Zia Luisa.

Ook de leuningen van de trap en de overloop waren met as en olie ingewreven en glansden in de lauwe februarizon. Na de laatste regens was het weer opgeklaard. Er hing al lente in de lucht en in de hof en het vrolijk opgetuigde huis van het bruidspaar leek de lucht nog zoeler en vol tedere beloften.

Op de oven en de branders zoemden de koffiekannetjes. In de boven gelegen kamers van het huis verspreidde zich de geur van gebak en likeur; op tafeltjes, bedden, stoelen, op alle meubels stonden grote dienbladen met gebakjes in allerlei kleuren en *gattòs*, moorse bouwwerkjes van amandel en honing.

In de hof en de kamers was het een voortdurend gaan en komen; elk ogenblik ging de deur open om op hun paasbest geklede vrouwen door te laten met taartjes en *gattòs* op het hoofd. De meesten echter droegen manden met graan; flessen rode en witte

wijn, gekurkt met toefjes bloemen, staken uit het gouden stof. Dit waren geschenken voor het bruidspaar die gestuurd werden door familieleden, vrienden en knechten van de Noina's en de Rosana's. Sabina nam de dienbladen en korfjes vriendelijk in ontvangst en, terwijl een ander familielid van de Noina's de vrouwen in een kamer leidde waar ze op gebak en likeur werden getrakteerd, ging zij naar de provisiekamer, goot het graan uit en zocht een plaats voor de taartjes. In de manden die aan de gevers werden teruggegeven legde ze een mooi stuk rundvlees, een hart van marsepein en andere snoepjes in de vorm van vogels, bloemen en driehoeken. Een roodharig meisje zat achter een met vlees en bloemen beladen tafeltje en schreef de namen van de gevers op stukjes papier.

Sabina kwam binnen, dicteerde en borg het graan en de wijn op.

- 'Zia Maria Rosana, een amandeltaart.'
- 'De heer Antonio Maria Zoncheddu, een hoeveelheid graan.'
- 'Donna Grazia Casula, graan en een gattù. Schrijf een beetje sneller, Caderin', je lijkt wel een dooie kat.'

Caderinedda schreef rustig door en gaf geen antwoord. Maar zodra ze alleen was sprong ze rond en gapte zoveel snoepjes als ze in haar zakken, halsopening en kousen kon stoppen.

Maria had die dagen de voor haar onverdraaglijke verplichting niets te doen. Geheel in het nieuw gekleed, met een sneeuwwitte blouse, een gebloemde hoofddoek en een zwart koordje om haar hals, moest ze naast een volgeladen stoof zitten en converseren met de familieleden van de bruidegom.

De vrouwen die de geschenken brachten schudden haar de hand, bogen zich over haar heen om haar evenveel *punten* geluk te wensen als ze graankorrels hadden meegebracht en gingen daarna koffiedrinken.

Maria bedankte waardig, zichzelf voorhoudend dat niet alle gelukwensen even oprecht waren. Zia Luisa daarentegen ontving de vrouwen met aristocratische minzaamheid en dwong ze zich overvloedig van de snoepjes, de koffie en de likeuren te bedienen.

Maria vond het niet goed dat haar moeder zo uithaalde. Op zeker moment trok ze Zia Luisa in een aangrenzende kamer en zei:

- 'Laat ze nemen wat ze willen en hou op dienbladen in hun schort te ledigen!'
- 'Laat me begaan, dochter', zei Zia Luisa en trok haar hoofdband aan. - 'Dagen als dezen zijn zeldzaam, die moeten gevierd worden.'

Ze zei er niet bij dat het juist op dagen als deze nodig was de zaken breed uit te stallen om de mensen te doen weten dat de familie Noina rijk was. Maar de bruid had dat al begrepen en zei verder niets.

- 'Maria', zei een aardig meisje, een nichtje van haar verloofde.

Maria liep haar tegemoet en schudde haar de hand, vergezelde haar tot de trap en volgde haar met de ogen. Het meisje bleef staan om een praatje te maken met Sabina.

- 'Wat ben je vrolijk, Sabina', zei ze.
- 'Ja, ik ben vrolijk', zei de ander.
- 'Morgen komt Pietro Benu, hè?'
- 'Van mij mag hij komen, zei Sabina met geveinsde onverschilligheid.
- 'Vind je het niet leuk dat hij komt?'
- 'Het laat mij onverschillig of hij komt of niet!'
- 'Wat kan jij goed toneelspelen, Sabina!'

Sabina lachte. Ze liep naar een andere vrouw, nam de korf aan en ging de voorraadkamer in. Een schaduw trok over haar gezicht. Kwam Pietro? Waarom? Wat wou hij?

- 'Ja', dacht Sabina, - 'Ik wil hem best weer zien.'

Medelijden, angst, wrok en hoop streden bij haar om voorrang. Ze durfde zichzelf niet te bekennen dat na Maria's verloving hoop en medelijden in haar de liefde weer hadden aangewakkerd en dat ze maar al te bereid was te vergeven en te vergeten. In een stilzwijgend akkoord was Pietro's naam nooit meer tussen haar en Maria uitgesproken. Sabina had haar rijke nichtje de tijdelijke dwaling vergeven; ze vergaf omdat ze hoopte. Nu zou hij terugkomen. Sabina had hem al maanden niet meer gezien. Het bericht dat hij ter gelegenheid van Maria's huwelijk zijn bazen een bezoek zou brengen verontruste haar, maar maakte ook een sprankje hoop wakker. Ook zij zou daar zijn om hem haar medelijden te betonen; misschien zou hij bij haar terugkomen. Met deze gedachten in haar hoofd ging zij tot de late avond door de geschenken in ontvangst te nemen. Ze moest ze ook aftekenen, omdat het meisje, volgegeten en volgepakt met snoepjes, haar plaats had verlaten.

Bij het vallen van de avond kwam ook de aanstaande bruidegom. Goed geschoren, tot in de puntjes gekleed, met krakende schoenen en hagelwitte pantalon. Hij was bijna knap om te zien: zijn ogen schitterden van vreugde en verlangen.

Maar de bruid was een beetje van haar stuk en ontving hem haast koeltjes.

De aankondiging van Pietro's bezoek verontrustte haar en had haar in een slecht humeur gebracht, Wat wilde hij, wat moest die stakker?

Na de nacht van zijn vrijlating was Pietro niet meer langsgekomen. Tot haar grote verbazing had de Toscaanse kroegbaas op een dag Maria een brief overhandigd waarin Pietro haar smeekte om een gesprek.

- 'Elke avond, tegen elven, kom ik langs je poort. Doe me open, als je nog het hart van een vrouw hebt.'

Ze had niet geantwoord en niet opengedaan. Hij had zich niet meer laten zien. En wat kwam hij nu doen? Wat wilde hij? Had hij zich erbij neergelegd of koesterde hij wraakplannen?

- 'Misschien', bedacht Maria, - 'Misschien was het beter geweest hem in de ogen te zien, hem te overreden, vergeving te vragen. Overigens, als hij zich had willen wreken, dan had hij dat eerder kunnen doen. Misschien komt hij wel helemaal niet, morgen. Het zal een grapje van Tatana voor Sabina zijn.'

Maar intussen was ze wel bang en onwillekeurig ging er een weinig christelijke gedachte door haar geest:

- 'Waarom konden ze hem niet nog een tijdje vasthouden? In plaats van drie maanden had hij ook wel vier maanden kunnen zitten. Niet omdat ik hem kwaad toewens, maar voor ieders gemoedsrust. Als hij na mijn trouwen de gevangenis was uitgekomen had hij zich er misschien makkelijker bij neergelegd.'

Vier maanden van scheiding waren voor haar voldoende geweest om het onheilig vuur dat ze gekoesterd had te smoren. Ze hield niet van Francesco, maar Pietro was vergeten. Haar hart, genezen van de vreselijke liefdesaandoening, was nu vredig aan het soezen, alsof het van een ziekte herstelde.

- 'Nee', zei ze tot zichzelf, - 'Ik hoef niet bang te zijn. Pietro is niet in staat kwaad te doen. Dat weet ik beter dan wie dan ook.'

Daarbij waren er honderden kleine bezigheden die haar aandacht in beslag namen. Na veel discussies hadden Francesco en zij besloten bij haar familie in te trekken. Op die manier kon het huis van de bruidegom bij verhuur tegen de honderd escudo's

opleveren en Maria kon bij haar ouders thuis beter van haar geluk genieten. Zo werd het nuttige met het aangename verenigd.

Francesco gaf uiteindelijk toe.

Maria's kamer werd opnieuw ingericht, en blauw en roze geverfd. Het huwelijksbed werd uit Sassari gebracht. Stoelen, schilderijen en spiegel werden door de hele buurt bewonderd. Maanden werd er over niets anders gesproken.

De faam van de kamer en zijn inrichting overschreed de grenzen van het armoedige buurtje: het wekte zelfs de afgunstige kritiek van de burgerij op, temeer daar de zaken overdreven werden voorgesteld. Er werd beweerd dat de bruid van Francesco Rosana het kostuum van de hoge landadel droeg, met de rok van goudbestikte zijde en het lijfje met gouden knopen. En dat ze handschoenen en een kettinghorloge had.

Dat was allemaal onwaar. Maar het vleide Maria dat het gezegd werd. Ze leefde van deze kleine ijdelheden.

De ochtend van haar huwelijksdag stond ze vroeger dan gewoonlijk op en waste haar hele lichaam, de mond stevig gesloten om geen druppeltje water in te slikken, want bij de huwelijksplechtigheid moest ze de hostie innemen. Ze kleedde zich en deed een paar glanzende laarsjes aan die een beetje knelden, maar die haar voeten kleiner en eleganter maakten.

Enkele ogenblikken bekeek ze zichzelf met kinderlijke trots. Toen riep ze Sabina en tilde haar rokken wat op.

- 'Kijk eens wat een mooie voetjes', zei ze op haar gewone, licht ironische toon.

Sabina opende het venster wijd en bekeek haar nichtje nadenkend. Het heldere daglicht stroomde de grote, roze kamer in. Het in parelmoer uitgevoerde landschap op het hoofdeind van het prachtige bed weerkaatste de glans van de dageraad. In de binnenplaats kwetterden de zwaluwen en de hanen waren nog aan het kraaien. Alles kondigde vrede en vrolijkheid aan.

In de aangrenzende kamer gaapte Zio Nicola luidruchtig. En daar klopte er al iemand aan de poort.

- 'Vlug, laten we de kamer opruimen', zei Sabina, die al bezig was alles op zijn plaats te zetten. - 'Het is een prachtige dag. Een goed voorteken.'

- 'Ik hoor iets kraken', zei de bruid, gebogen over haar laarsjes, - 'Dat moeten Francesco's schoenen zijn. Wat knellen deze dingen! Wat zullen de mensen zeggen als ze zien dat ik laklaarsjes draag? Wat denk je?'

Sabina glimlachte een beetje verontwaardigd. Had Maria die ochtend werkelijk niets anders om zich zorgen over te maken? Waarom deed ze zo frivool? Het was om jaloers op te worden, zoals ze de dingen kon vergeten en zich door onbenulligheden in beslag liet nemen.

Maar nee, plotseling betrok het kalme, glimlachende gezicht van de bruid en stonden haar ogen bijna bedroefd. Sabina zag haar aan en vroeg spottend:

- 'Pijn aan je voeten?'

- 'Nee, maar ik dacht even..'

- 'Waaraan? Trek de deken wat op, zo. Nu het kussen. Ik heb nog nooit een zo mooi huwelijksbed gezien.'

- 'Ik dacht.. Francesco wil me deze lente naar zijn schaapskooi brengen. Daar blijven we twee weken. Wil jij mijn moeder in de tussentijd gezelschap houden?'

- 'We zien wel. Ga opzij, dan gooi ik wat water op de vloer. Weg, vlug. Kst, kst.

Sabina veegde de vloer en Maria ging naar de aangrenzende kamer. Zio Nicola was intussen opgestaan. Hij had zijn feestkostuum aangetrokken en liep al heen en weer tussen de binnenplaats en de keuken, sleepte zijn stok achter zich aan en

vaardigde orders en tegenorders uit die geen van alle werden uitgevoerd. In de keuken stond Zia Luisa, onplooibaarder en plechtiger dan ooit, te praten met wat buurvrouwen.

- 'Wat een schitterende cadeaus, Zia Luisa', zeiden de buren, -'We hebben nog nooit zoiets gezien. En wat een onthaal ook van jullie zijde. Jullie zijn echt aanzienlijke personen!'

- 'Dit zijn gelegenheden die in het leven maar weinig voorkomen. En ja, als je de spullen hebt, dan moet je je niet karig tonen. God zij dank hebben we de spullen.'

- 'Dat is zeker, God zegene ze.'

Toen ze de kamer op orde hadden gebracht kwamen Maria en Sabina naar de keuken. Ze liepen elkaar achterna op de trap en lachten als kinderen. De buurvrouwen bewonderden meteen de voetjes van de bruid.

- 'Het lijken wel twee schrijfpennen, zo klein zijn ze', zeiden ze, vooroverbukkend om ze beter te kunnen zien.

Sabina bood Maria schertsend een beker koffie met melk aan.

- 'Nee? Dan drink ik hem op.'

Maria gaapte en een buurvrouw merkte boosaardig op:

- 'Kop op, vannacht hoef je niet te vasten.'

Ze bloosde en vluchtte weg. Ze keerde terug in haar kamer en legde haar bruidskleren klaar. Zio Nicola en een broer van Zia Luisa waren de bruidegom aan het halen om hem naar het huis van de bruid te begeleiden.

Francesco's zusters, die Maria moesten helpen zich aan te kleden, kwamen binnen en kweten zich van hun verplichting, hoewel ze al gekleed waren voor de plechtigheid in rijke, zware tunica's waaronder aangesnoerde ceinturen en keurslijven en ringen aan al hun vingers.

Staande voor de spiegel bekeek Maria zonder ophouden. Ze wrong zich in bochten en verdraaide haar nek om zichzelf van achteren te zien, maar de spiegel weerkaatste niet goed en verkleinde en vertekende het spiegelbeeld en ze was ontevreden met haar schoonheid en elegantie.

Overtuigender dan de spiegel was de bruidegom, toen hij onverwacht binnenkwam en stilstond om haar met fonkelende ogen te bekijken.

- 'Wat ben je mooi!' riep hij uit.

In haar bruidstooi, die haar heupen deed uitkomen, haar middel insnoerde met een gouden ceintuur en haar borsten uitlijnde in het lijfje van geborduurde, witte satijn, was ze werkelijk van een schitterende schoonheid. De witte sluier waar het roze hoofdkapje doorheen schemerde en waaruit de lange bloedkoralen oorhangers tevoorschijn kwamen, omringde haar gezicht als een kring om de maan.

Alleen Francesco had haar eenmaal eerder zo mooi gezien, zij 't van een heel ander soort schoonheid: op de nacht van Gonare. Hij zei het haar, terwijl hij dichterbij kwam en liefkozend, met trillende handen het koord van het rijkversierde boezelaar aantrok.

- 'Gek', zei ze en gaf hem een tik op zijn handen met het medaillon aan haar parelmoeren rozenkrans.

- 'Laten we gaan', zei Francesco's zuster. - 'Daarna kunnen jullie grappen maken.'

Maar hij sloeg zijn arm om Maria's middel en wilde haar kussen.

- 'Dus jij wilt in een staat van doodzonde de hostie tot je nemen?' zei ze zich losmakend.

- 'Als kussen een zonde zijn, hoe vaak hebben we dan niet gezondigd?'

Ze stond op om te gaan. Haar gezicht was opnieuw betrokken; herinneringen aan Pietro's kussen waren haar voor de geest gekomen. Maar andere besognes riepen haar terug naar de werkelijkheid en de stralende uitdrukking van een bruid kwam in haar ogen terug. Zia Luisa bracht de bruidsstoet in het gelid.

- 'Jullie eerst', zei ze en gaf een jongetje en een meisje beiden een met blauwe linten versierde kaars.

- 'Vooruit, lopen. En zonder ruziemaken!'

Daarna kwam de bruid tussen twee zwagers, daarna Francesco tussen Zio Nicola en Zia Luisa's broer. En daarop volgden andere familieleden en vrienden.

Zia Luisa keek op de drempel de optocht na. Daarna keerde ze in de keuken terug en pinkte met een slip van haar hoofddoek een traan weg.

In de door de buurvrouwen zorgvuldig aangeveegde steegjes dromden volksvrouwen, kinderen, kippen, katten en honden samen om de stoet te zien voorbijgaan, maar in de overige, minder bevolkte delen van de route kwamen de mensen te laat om van het schouwspel te genieten.

Haars ondanks raakte Maria steeds meer van de wijs; ze zag en hoorde niets meer. Haar benen trilden en het hart klopte haar in de keel. Ze zou op hetzelfde moment kunnen lachen en huilen. Ze bedacht dat als ze over een uur dezelfde tocht terug zou maken ze niet meer vrij zou zijn, geen meisje meer, maar voor eeuwig verbonden aan een man van wie ze niet hield. Maar toch was ze niet ongelukkig, hoewel een diep verborgen vrees haar het hart in de keel liet kloppen.

Bovendien vreesde ze dat elk ogenblik de dreigende, smartelijke gedaante van Pietro Benu kon opdoemen.

De stoet kwam echter ongehavend in de kerk aan en ze herademde. Het was alsof de vredige stilte van het grijze gewelf in haar geest neerdaalde. Ja, nu was alles voorbij, nu was er niets meer om bang voor te zijn. Het verleden was dood.

Van de vensters van het afgelegen kerkje dwarrelden een paar vlekjes zonlicht omlaag op de stoffige banken. In de zuivere, warme lucht waren de vogels te horen.

Maria en Francesco knielden op de altaartrap, onder de strenge blik van een Eeuwige Vader die op het gewelf geschilderd was, een Eeuwige Vader die op een oude Sardijnse herder leek en omgeven was door groenige wolken. Maria kreeg zichzelf weer in bedwang, bad en beloofde God een goede vrouw te zijn. Ze sprak luid en met vaste stem het jawoord uit, maar pas toen ze de kerk weer uit waren waagde ze het de bruidegom aan te zien.

Van haar, voor het hele leven. Haar naam was niet meer Maria Noina, maar Maria Rosana. Amen.

Bijna gelukkig liep ze naast de bruidegom, die haar voortdurend aankeek.

- 'Zeg eens wat, Maria', zei hij zachtjes. - 'Zeg iets, lach, iedereen kijkt naar ons.'

Ze lachte en zei:

- 'Ik weet niet wat te zeggen, ik ben helemaal in de war.'

Intussen stonden de mensen, die wisten dat de optocht opnieuw voorbij zou komen, achter de ramen, in de deuropeningen en op straat. Een zwerm kwajongens omgaf het bruidspaar. En toen ze het gemeentehuis verlieten begon voor hen en hun gevolg een merkwaardige martelgang.

Vanuit de vensters en de portieken hagelde graan, confetti en bloemen op hen neer en vrouwen wierpen borden voor de voeten van de bruid stuk. Deze gewoonte heeft een bepaalde betekenis en wordt niet uitgevoerd als de bruid weduwe of geen maagd meer is. Maria bloosde en Francesco lachte.

In de steegjes van de wijk van de Noina's werd de graanhagel en het gekletter van de borden een orkaan. Vrouwen en kinderen schreeuwden:

- 'Veel geluk! Veel geluk!'

Zia Luisa keek vanaf de drempel van de poort toe. Zodra ze het paar zag begon ze te huilen en ze omhelde en kuste hen snikkend. Ook langs Maria's wang gleed een traan. De slip van haar hoofddoek zoog hem langzaam op en het vlekje was nog niet opgedroogd toen de bruid opnieuw lachte.

Vijftiende Hoofdstuk

Het lot wilde dat Pietro in het huis van de Noina's zou terugkeren. Dagenlang vocht hij tegen zijn obsessie om Maria te willen zien als bruid, als onherroepelijk voor hem verloren. Waarom moest hij haar terugzien? Het was iets dat hij zelf niet begreep. Uit wanhoop, anders niet.

Hij woonde nu bij zijn oude tantes en werkte op hun kleine stukje land. De morgen van Maria's bruiloft werd hij in alle vroegte wakker en zette hij zich nog harder dan gewoonlijk aan het werk. Maar zijn gedachten waren ver, in het huis van de bruid, bij de huwelijksplechtigheid. Hij zag Maria in haar bruidstooi, hij zag Francesco naar haar lachen, hij volgde de rumoerige, vrolijke stoet. Maria was van een schitterende schoonheid, Francesco glansde van geluk. En hij, hij stond daar kromgebogen over de aarde die zich bij de eerste aanrakingen van de lente met het bruidskleed tooide. Hij was daar, alleen, verraden en vergeten slaaf.. Koud zweet kroop over zijn nek, zijn slapen bonsden. De aandrang om terug naar het dorp, naar de woning van de jonggehuwden te gaan werd hem te machtig.

- 'Ik heb koorts, ik hou het niet vol', zei hij tegen zichzelf om zich zijn zwakheid te verontschuldigen. Hij voelde aan zijn pols, droogde zijn zweet en ging. Maar in Nuoro aangekomen ging hij niet naar bed. Hij waste zich, trok zijn feestkleren aan en begaf zich naar de plaats des onheils. Een blinde kracht dreef hem voort. Hij keerde naar het huis van de Noina's terug zoals een moordenaar terugkeert naar de plaats waar hij de misdaad begaan heeft.

Bij de poort aarzelde hij nog een ogenblik. Hij schudde het hoofd met zijn misprijzend gebaar en ging naar binnen. Onder het afdak bleef hij staan. Het liep tegen enen. De hof baadde in het zonlicht, uit de keuken kwam de doordringende geur van geroosterd vlees en koffie. Er klonk gelach, gerinkel van glaswerk, het rumoer van een huwelijksbanket.

Pietro keek met vlammende ogen naar het balkon. Zou hij omhooglopen? Of moest hij naar de keuken om op zijn plaats van knecht te gaan zitten? In tweestrijd werd hij door herinneringen overvallen; hij zag het verleden voor zich, hun eerste samenzijn als geliefden en hij klemde zijn tanden op elkaar om een kreet van woede en verdriet te onderdrukken.

Een vrouw verscheen in de keukendeur, een groot bord in haar hand dat schitterde in de zon.

- 'O Pietro, goedendag!', groette ze vrolijk, -'Kom erin, ga naar boven!'

- 'Zijn er veel mensen?' vroeg hij en stak de binnenplaats over.

- 'Nee, niet zo veel. Kom mee, Zio Nicola zal blij zijn je te zien.' Hij volgde haar omhoog.

- 'Kijk eens wie er is', zei de vrouw bij het binnengaan van de eetzaal. Allen keken naar hem. Hij tikte aan zijn muts, liep naar Zio Nicola toe en legde een hand op diens schouder.

De baas, die al licht beneveld was, schoof op en liet hem naast zich zitten. Hij zette een bord voor hem neer en zei iets. Maar Pietro hoorde het niet, hij hoorde niets. Het was alsof hij tot een onbekende plaats was doorgedrongen, in een menigte van onbekenden en het enige wat hij hoorde was het slaan van zijn hart. Het duurde even voor hij wat rustiger werd. Hij zag het bord voor zich liggen en schoof het van zich af. Toen keek hij om zich heen. Er waren ongeveer dertig genodigden, mannen en vrouwen. Ze zaten rondom een prachtig gedekte tafel, met veelkleurig aardewerk en bekers van verschillende vorm, waarschijnlijk geleend van een paar bevriende families.

Het bruidspaar at volgens Sardijns gebruik uit hetzelfde bord en Francesco bediende Maria met overdreven toewijding. Ze had haar bruidskleed afgelegd, maar onder haar brokaten jakje droeg ze nog haar prachtige geborduurde blouse. Om haar hoofd had ze een donker doekje met figuren van rozen en hyacinten. Ze was beeldschoon en Francesco leek, dronken van liefde en ook wel van de wijn, alleen voor haar oog te hebben en doof te zijn voor het gepraat en de kreten van de aanzittenden. Hij merkte Pietro's binnenkomst niet op; ook Maria knipperde niet met haar ogen en hield niet op met lachen.

- 'Ze ziet me niet eens, wat kom ik hier doen?' vroeg Pietro zich af.

- 'Hee, je bent nog zo blank als een meisje', zei Zia Nicola en zette het bord weer voor hem neer. - 'De gevangenis heeft je mooier gemaakt. Maar waarom voor de duivel eet je niet?'

- 'Ik heb al gegeten. Dus ik ben er mooier op geworden? Goed zo, dan krijg ik nog meer meisjes achter me aan als eerst.'

- 'Jij vrouwengek!' schreeuwde Zio Nicola, - 'Wacht, ik haal mijn stok!'

Maria liet haar blik snel over de mensen glijden en zag in een flits Pietro's lachende gezicht. Ze sloeg haar ogen neer en boog zich over het bord.

- 'Hij is hier gekomen om me te laten weten dat hij niet meer aan me denkt. Goed zo', dacht ze. Maar zonder te weten waarom fronste ze haar wenkbrauwen.

Francesco's verliefde hand rustte op de hare. Ze keek op en lachte. Hij sloeg zijn arm om haar middel.

Pietro kon zijn ogen nu niet meer van hen afhouden. Wat voor hem was opgedoemd en hij van zich had af geworpen tijdens zijn bitterste momenten van wanhoop was nu werkelijkheid geworden. Wat hem ooit, zelfs in zijn dromen, een onmogelijkheid had geleken, speelde zich nu voor zijn ogen af.

Dus het was waar. Alles was voor hem afgelopen, alles, alles was voorbij. En hij deed er niets tegen.. Een ogenblik leek hij weer het geroffel van galopperende paarden in de verte te horen en een rood floers kwam voor zijn ogen.

Sabina was de enige die op hem lette en de woeste blik zag die hij op het bruidspaar richtte. Ze slaagde er niet in haar angst en teleurstelling verborgen te houden en haar gezicht was bleek, haast vertrokken.

Ze had op Pietro gewacht, ze had meteen gemerkt dat hij aangekomen was.

En nu zag ze dat wanhoop hem hierheen had gevoerd.

- 'Het is voorbij', dacht ook zij, -'Er is geen hoop meer. Hij houdt nog steeds van haar en mij heeft hij zelfs niet opgemerkt. En hoe hij naar haar kijkt! Zijn blikken lijken wel van vitriool: ze maken me bang.'

- 'Wat heb je, schatje?' vroeg een jongeman. - 'Waarom ben je zo bleek? Wat heb je gezien?'

Ze trok haar schouders op. De jongen wierp een blik om zich heen, maar zag niets anders dan lachende, rode gezichten. Het feest was op zijn hoogtepunt. Iedereen

lachte en praatte, met vette monden, glanzende ogen, opgeheven handen. Kwinkslagen en dubbelzinnigheden gingen van het ene eind van de tafel naar het andere. Iemand vloekte.

Rechtop naast de bruid stond een lange herder met rossig haar en een wilde baard, een helft van zijn koperkleurige gezicht door de zon verlicht, behendig een speenvarkentje in stukken te snijden. Het mes dat hij uit zijn buidel had getrokken en bijna in zijn enorme, knokige hand verdween, vond elke aanhechting, sneed elke pees door en kraste over de rode geroosterde huid. Toen hij klaar was likte de herder kalm zijn vingers af, maakte zijn mes schoon met een servet, haalde diep adem en keek tevreden om zich heen.

Enkele genodigden juichten hem toe. De bruidegom keek naar hem om en riep in het Italiaans:

- 'Bravo! Bravo, goede vriend; als de koning hier aanwezig was zou hij je meteen tot zijn kattenviller benoemen.'

Iedereen lachte, behalve Sabina die verdriet had, Zia Luisa die er te deftig voor was, en Maria die zich ergerde. Ze verstrakte toen ze zag dat Francesco dronken begon te worden. Pietro zou hem uitlachen.

De schaal met speenvarken deed nogmaals de ronde en Francesco vond, na lang zoeken, de niertjes die hij in stukken sneed, met zout bestrooide en Maria aanbood.

Ze duwde de vork die hij haar voorhield vriendelijk van zich af.

- 'Ik heb geen trek meer.'

Maar hij stopte een stukje nier in haar mond. Ze moest het wel opeten en werd een beetje wrevelig:

- 'Toe, laat me met rust.'

- 'Maria ben je boos?' vroeg hij en deed alsof hij ontzet was, - 'Maria!'

- 'Niet zeuren. Luister', zei ze zacht en hield zijn hand die zich naar het glas uitstrekte tegen, -'Doe me een plezier en drink niet meer dan..'

- 'Maar ben je soms bang dat ik in slaap val?' zei hij en keek haar schalks aan,

- 'Goed, dan drink ik niet meer. Niets meer, vandaag. Niets!'

Hij legde zijn hand op de hare en wilde niet meer eten en drinken. Maar hij had al genoeg gedronken en zijn oogleden zakten over zijn ogen, die dof waren van de wijn en de begeerte.

Opeens stond hij op en zei in het Italiaans:

- 'Evviva l'amore!' en zoende eerst een oude tante die naast hem zat en vervolgens Maria. Opnieuw lachte iedereen en werd hij toegejuicht.

- 'Wat is hij vrolijk, Francesco, wat een grapjas', zei Zia Luisa tegen haar tafelbuur.

Pietro keek naar Maria. Sabina keek naar Pietro. Aan de dis waarvan de wijn en het malse vlees zelfs het schrale gezicht van Zia Luisa hadden gekleurd, waren zij beiden bleek en treurig als twee geesten die aan de tafel waren verschenen als kwade voortekens.

Maar de aanzittenden sloegen geen acht op hen. Pietro was net uit de gevangenis, Sabina was een arm, ziekelijk dienstmeisje. Niemand vroeg zich af waarom ze er zo triest uitzagen. De feestvreugde nam alleen maar toe. De verschillende schotels volgden elkaar op, werden rondgedeeld en verdwenen weer zonder dat iemand ze aangeraakt had. Francesco's familieleden hielden het aantal gangen bij. Twee keer telden ze al hun vingers af: ja, twintig gangen. Niet slecht.'

Daar waren eindelijk de koffie en de dranken. De vrouwen die serveerden stelden zich achter de stoelen op en namen deel aan de conversatie. En op een gegeven moment stond een jonge onbekende uit een naburig dorp op met zijn glas in zijn

hand. Iedereen verwachtte een heildronk, maar de jongen hief zijn glas, bewoog zijn linkerhand met de punt van zijn wijsvinger tegen zijn duim en declameerde een vers uit het gedicht *Su Triumfu d'Eleanora d'Arborea*, van een Sardijns dichter:

Candu s'amore cun sas frizzas d'oro
Sa prima olta m'hat fertu su sinu

(*Toen de liefde met zijn gouden pijlen / Mijn borst voor het eerst verwondde..*)

- 'Wat een dwaas', zei Maria achter haar servet om haar lachen te verbergen,

- 'Hij moet dronken zijn.'

Zio Nicola stond op en legde de jonge onbekende met een gebaar het zwijgen op. De vader van de bruid ging schrijlings op zijn stoel zitten en begon de *disputa* van het huwelijk. Hij nodigde de aanwezige dichters uit hem te antwoorden, bracht een heildronk uit op het paar en prees het 'heilige huwelijk en zijn geneugten'.

Een jonge dichter, bekend om zijn improvisaties, gaf hem antwoord. Hij ving aan de schoonheid van de bruid en de deugden van de bruidegom aan te prijzen. Zio Nicola zette zijn hand achter zijn oor en hoorde hem aan, gereed om te antwoorden. Door de openstaande deur kwam de ondergaande zon binnen; over de diepblauwe lucht trokken witte wolkjes traag naar de horizon als lammetjes over een helling. Het was een zachte namiddag, van een lieflijke vrede.

Geleidelijk aan verlieten de aanzittenden, verveeld door de *disputa*, de tafel en liepen de binnenplaats op. de enigen die aan tafel bleven zitten waren de zangers, twee oude boeren en een jongetje, Pietro en een jonge landeigenaar.

De twee laatsten spraken op zachte toon met elkaar, zonder op de dichters te letten.

- 'Ja', zei Pietro, 'Ik heb een klein kapitaaltje en binnenkort koop ik twee ossen om ze te herverkopen. Ik heb ook een medefirmant, een rijke rentenier. Heb je soms een span te koop?'

De landbezitter verbaasde zich er niet over dat de vroegere knecht over een klein kapitaaltje beschikte. Pietro had geen familie die hij moest onderhouden en van zijn oude tante geloofde iedereen dat ze een vermogen had, ondanks haar uiterlijke armoede.

- 'Ik heb verscheidene spannen ossen en trekpaarden te koop', antwoordde de eigenaar.

- 'Eens kijken', zei Pietro nadenkend, -'In april hebben we misschien nog niet de beschikking over al het nodige geld, maar dat regelen we wel. Waar zijn je koeien?'

- 'In Serra. Wie is die vennoot?'

- 'Giovanni Antine: een gis mannetje.'

- 'Die ken ik, voor de duivel! Maar die zit in de gevangenis.'

- 'O, maar dat stelt niets voor', zei Pietro haastig, - 'Hij heeft een belastinggaarder geslagen, over een paar dagen komt hij vrij.'

- 'Dus je tante heeft haar schat opgegraven', riep de ander uit, - 'Je bent een rijk man aan het worden, Pietro. Ik hoop het voor je, je verdient het.'

- 'Dank je', zei Pietro, - 'Maar geloof me, ik heb geen enkele schat gevonden. Ik ben vijftien jaar lang knecht geweest en ik heb gespaard, dat is alles.'

Hij loog, zonder te weten waarom. Met een ruk stond hij op en barstte in lachen uit. Hij was opeens vrolijk geworden.

- 'Ga mee naar beneden', zei hij.

Leunend op de balustrade zag hij de genodigden op de hof een Sardijnse dans uitvoeren. Op een traptree zat een mooi meisje in kostuum dat de trekharmonica bespeelde. Tegenover haar huppelde een kring van dansers hand in hand in het rond.

Maar toen Pietro en de jonge eigenaar naar de hof afdaalden, vertraagde de muzikante de melodie, lichtte de roze kin op van de harmonica en riep:

- 'Wie gaat door met spelen? Nu wil ik dansen.'

- 'Ga door, Paska, en dans later', smeekten ze haar. Maar ze stond op, legde het instrument op een traptree en nam de hand van de jonge landeigenaar. Ze voegden zich in de kring van dansers en huppelden mee.

Sabina sloeg haar trieste ogen op en keek naar Pietro.

- 'Er was een tijd dat jij harmonica speelde', zei ze ernstig, - 'Speel, Pietro.'

Het was alsof ze vroeg haar een droevige dienst te bewijzen. Maar hij gaf niet eens antwoord.

- 'Speel, Pietro Benu. Heb je buikpijn, dat je uit je humeur bent?' schreeuwde de dronken onbekende.

- 'Ik kan niet spelen', zei hij verveeld.

- 'Naar de duivel dan met de harmonica. We zingen wel', zei een bejaarde danser, een mooie man met een rood gezicht en een lange zwarte baard.

- 'Dans dan tenminste', waagde Sabina het te zeggen en pakte Pietro's hand.

Hij liet zich de rondspringende kring binnentrekken, maar zijn hand lag levenloos in die van Sabina.

Drie jongens in het centrum van de hof neurieden de wijs van een Sardijnse dans. De stem van de tenor, van een woeste welluidendheid, leek van ver te komen, uit een woud te komen waar pas ontwaakte dieren brulden. Rondom de zangers werd de kring dansers opgezweept door de zang en sprong uiteen in rijen die uitdijend en inkrimpend heen en weer zwaaiden. De jongeren slaakten nu en dan een wilde kreet, vrolijk en spottend, en de zangers vervolgden hun koor:

Bimbaràmbàra mbài, bimbarambòi

Maar naargelang de zon achter de poort wegzonk en de schaduw over de binnenplaats viel, kwamen de genodigden in een nadenkender stemming. De gedachten keerden terug tot de dagelijkse besognes en ze leken uit de feestroes te ontwaken. Geleidelijk aan hield het dansen, zingen en praten op en veel mensen vertrokken. Francesco trok Maria in een hoek; ze gingen zitten en hij pakte haar hand. Het dansen en de spijsvertering hadden de bruidegom ontnuchterd. Hij was weer verliefd en voorkomend als altijd, met zijn gewoonlijke omslachtige en wat gemaakte manier van doen.

De mensen kwamen en gingen. Jonge meisjes en ook wat oudere vermaakten zich ermee verdragen van trouw en vriendschap af te sluiten door zeven keer de hoeken van een hoofddoek in een knoop te leggen en deze weer te ontwarren en elkaar vervolgens de hand te drukken, elkaar met 'gij' aan te spreken en elkaar *compare* en *comare* te noemen.

Uit de bovenvertrekken kwam het gerinkel van de glazen en de hese, vrolijke stemmen van Zio Nicola's vrienden, maar in het hoekje waar het bruidspaar zich had teruggetrokken, onder het trappenhuis, heerste een weldadige, bijna melancholieke stilte. De zon was verdwenen en de hof lag geheel in de schaduw; in de kristalheldere hemel strekten zich de eerste roze nevels van de schemering uit. Geen zuchtje wind, geen vogel, geen wolk verstoorde de bitterzoete harmonie van het uur van de dag en

het bruidspaar voelde zich om een of andere reden niet helemaal op zijn gemak. Maria was een beetje bleek geworden en haar ogen leken groter dan gewoonlijk.

- 'Vermaak je je wel?' vroeg Francesco en tikte met zijn vinger op de stenen van de ringen aan haar vingers.

- 'Als ik me vandaag niet amuseer, wanneer dan wel?' vroeg ze met lichte spot.

Francesco sloeg zijn arm om haar middel en keek haar met brandende begeerte aan. Wat was ze mooi zo, een beetje mat en moe, de ogen wat verloren naar de roze hemel gewend. Nee, geen koning ter aarde kon zich gelukkiger voelen dan Francesco Rosana op dat moment. Hij huiverde, als een boom waarlangs een briesje strijkt. Hij keek naar de mond van zijn bruid en voelde de vreugde van de dorstige die zijn mond bij de waterstraal van de bron brengt.

Maar zij keek in de verte en haar ogen hadden een zwakke glinstering, alsof de hemel erin weerspiegelde. Misschien ook was het de weerspiegeling van een treurige gedachte. Pietro was weer naar boven gegaan, naar de kamer waar Zio Nicola nog steeds aan het proberen was verzen te maken.

- 'De tijden zijn veranderd', zei de oude boer met het rode gezicht en de zwarte baard, - 'Er was een tijd dat er tot middernacht gezongen werd, of tenminste totdat de getrouwden zich terugtrokken. En er werd ook veel gedanst. Vandaag de dag zijn de jongelui onverschillig, de mensen zijn moe en houden er niet meer van zich te vermaken. Huwelijken lijken wel begrafenissen tegenwoordig.'

- 'Ik heb ook iets opgemerkt', zei de herder die het varkentje aan stukken had gesneden. - 'Ooit was het gebruik de bruid op de wangen te zoenen en er waren grappenmakers die haar ook wel op de mond zoenden. Maar nu is er niets van dat al, het lijkt wel of ze bang zijn. Niemand heeft Maria gezoend.'

- Dan zoen ik haar wel', zei de boer en sloeg zijn handen ineen. - 'Het is waar dat je haar zoenen moet als je haar het cadeau geeft. Het cadeau heb ik haar gegeven, maar die zoen moet ik nog hebben.'

- 'Als jij haar een zoen geeft doe ik het ook', zei de jonge eigenaar.

- 'Francesco Rosana breekt je al je ribben.'

- 'Ga weg! Het is toch een oud gebruik? Zijn moeder werd door alle genodigden gezoend toen ze trouwde.'

- 'Wil je me een plezier doen?' vroeg Pietro aan de jonge grondbezitter. - 'Ik moet nog geld geven aan de bruid. Ik vind het niet zo aardig om een biljet van tien lire te geven. Kan jij wisselen in twee zilveren escudo's?'

- 'Je bent wel heel precies, bij God', zei de ander. 'Het spijt me, maar ik heb geen escudo's.'

Pietro had een gelukkige inval. Hij riep Zia Luisa apart en vroeg of zij de tien lire in zilverstukken kon wisselen.

- 'Als je wilt ook in goud, mijn zoon', zei Zia Luisa. -'Wat je maar wilt.'

- 'Goed, geeft u me dan een halve marengo.'

Zia Luisa wisselde het geld en Pietro hield het gouden muntje in zijn vuist.

- 'We gaan', zei hij tegen de jonge eigenaar, - 'Addio, Zio Nicola.'

- 'Wat, ga je nu al weg, Pietro? Drink tenminste nog wat.'

- 'Goed, geeft u maar hier.'

Hij dronk een glas zware wijn en stapte op, gevolgd door zijn nieuwe vriend. In de hof bleef hij een ogenblik lachend staan. Hij voelde een lichte duizeling en het leek alsof het goudstuk in zijn hand klopte alsof het leefde.

- 'Addio, Zia Luisa', riep hij, zijn hoofd door de keukendeur stekend. - 'Addio, Sabina, schatje.'

- ‘Addio’, antwoordde Sabina en rende als verdwaasd naar de drempel van de deur.

Maar toen ze daar was zag ze een vreemd tafereel. Pietro en zijn makker liepen naar het bruidspaar. Francesco die over Maria gebogen zat, keek lachend op. De jonge grondbezitter zei een paar woorden, bukte en zoende de bruid op het voorhoofd. En Pietro deed meteen erna hetzelfde, maar in plaats van Maria op het voorhoofd te zoenen, zoende hij haar op de wang, bijna op haar mondhoek. Toen greep hij haar hand en gaf haar het goudstukje.

Sabina werd duizelig van de schrik.

De twee jongelingen liepen de binnenplaats over en gingen weg. Maria liet Francesco het goudstuk zien dat Pietro haar had gegeven. Hij lachte en zei:

- ‘Die hebben me beetgehad. Maar laat niemand het nog eens wagen.’
- ‘Stommeling’ dacht Sabina en draaide haar rug naar de getrouwden toe.
-‘Pietro’s kus was de kus van Judas. En jij lacht erom.’

Pietro zwierf de hele avond rond met zijn nieuwe vriend. Ze gingen naar de kroeg van de ‘buitenlander’ en de mooie Maria Franzisca voerde hen dronken met wijn en uitdagende blikken. De Toscaan kwam binnen en ging naast ze zitten.

- ‘Wat een huwelijk’, riep hij uit, - ‘Zowaar als God bestaat, dat zien we in deze buurt niet meer terug, zo’n luxueus huwelijk.
- ‘We hebben de bruid gezoend’, zei de jonge grondbezitter, -’Maar ze smaakte naar niets.’
- ‘Het zal de bruidegom beter smaken’, zei de vrouw van de kroegbaas. Haar echtgenoot wendde zich af. Haar zwarte, fonkelende blik trok Pietro’s ogen met een soort magnetische kracht. Hij zweeg en keek haar aan.

Voor het eerst merkte hij op dat de jonge vrouw, wier hese stem het enige was wat hem niet aan haar beviel, op Maria leek. En terwijl de Toscaan en de jonge eigenaar kwaad spraken van Francesco en zich vrolijk maakten over diens geaffecteerde maniertjes, stond de vroegere knecht op en liep naar de tapkast om te betalen.

- ‘Wat doe je?’ riep de ander.
- ‘Laat maar’, zei Pietro, - ‘Kan je vijf lire wisselen, Maria Franzisca?’

Ze opende de la en zei met een zekere nadruk:

- ‘Vannacht moet mijn man naar Oliena en hij heeft al het kleingeld in zijn beurs gestopt.’

Pietro stond over de kast gebogen en toen ze zich oprichtte wierp hij haar een vragende blik toe. Ze telde het kleingeld en knikte van ja.

Tot laat in de avond maakten Pietro en zijn vriend de ronde langs de kroegen. De vroegere knecht kwam daarna wat andere vrienden tegen en met hun allen gingen ze zingen onder de ramen van de meisjes waarop ze in meer of mindere mate verliefd waren. Het was een warme, zachte nacht. Aan Pietro kwam in zijn dronkenschap voortdurend het bruidspaar voor de geest. Hij zong om zich te verdoven voor de pijn. Nu en dan slaakte hij de kreet waarmee Nuorese boerenjongens hun vreugde willen uiten. Maar het was meer een schreeuw van pijn en woede.

De hele nacht schuimde hij zo rond.

Maria Francesca wachtte hem al die tijd op. En toen hij dronken aankwam en ze hem in haar armen had, steunde en klaagde hij als een zieke.

Zestiende Hoofdstuk

Twee maanden gingen voorbij.

Alles in huize Noina was tot de vroegere rust en orde teruggekeerd. Het inkomen was verdrievoudigd. Zia Luisa barstte uit elkaar van corpulentie en opgeblazenheid. Ook Maria was dikker en zag er gelukkig uit. Ze liep nu niet meer blootsvoets rond en liet zich niet meer met nederige huishoudelijke karweitjes in; ze was bijna een dame geworden. Ze had een vaardige, nette meid in dienst genomen. Er kwamen meer vrouwen werken als er roggebrood gemaakt moest worden voor Francesco's knechten.

In haar ladekast had Maria een doos propvol bankbiljetten en een mandje voor de munten. De vrouwen van Nuorese *principales* keken afgunstig toe als ze 's zondags schitterend gekleed op de hoogmis verscheen. Al haar dromen waren uitgekomen.

Francesco's liefde nam van dag tot dag toe en hij omringde haar met zorgen en een voorkomendheid die aan het hinderlijke grensde.

In de eerste dagen van de lente besteeg het echtpaar de schitterende schimmel die hen eerder van Monte Gonare naar Nuoro vervoerd had, en bezochten Francesco's olijfgaard, wijngaard en schaapskooi.

Bij de schaapskooi wilden ze de hele meimaand doorbrengen, zoals het bij sommige Nuorese herders gebruik is als ze trouwen. Weliswaar was Francesco geen herder: hij was een grondeigenaar en had een behoorlijk inkomen. Maar aangezien vee en weiland zijn grootste kapitaal uitmaakten, bracht hij een goed deel van zijn tijd in de schaapskooi door bij zijn herders, zijn honden en zijn mooie, hoge en welgedane koeien die hem herkenden en op een bepaalde manier van hem leken te houden. Ook hij hield van ze, had ze dichterlijke namen gegeven, aaide ze en hield hun conditie nauwlettend in het oog.

De koeien liepen het hele jaar door vrij rond in Francesco's rijke *tanca's*; ze dronken van het water uit de beek, herkauwden in de schaduw van het duizendjarige eikenbos en trokken zich 's avonds terug in een door een heg omgeven overnachtingsplaats. Ook 's winters gingen ze niet op stal: in de lange periode dat het land met sneeuw bedekt was voedden de herders de dieren met *sida*, takken en loof van de steeneiken.

Maria klapte blij als een kind in haar handen op het voorstel de meimaand bij de schaapskooi door te brengen, temeer daar het leven van welgestelde echtgenote haar begon te vervelen.

- 'Ik ben veel te gelukkig, ik word er haast bang van', dacht ze terwijl ze voor Francesco een boord aan zijn overhemd hechtte. - 'Er is niets is er dat me ontbreekt. Met vader gaat het nu goed, met moeder ook; ze kunnen het best vinden samen en ze houden van Francesco als van een zoon. Alles gaat zoals het lopen moet, het belooft een goed jaar te worden, we hebben geld en waren, ons leven wordt niet door ruzies of vijandschappen vergald. Iedereen houdt van ons. Die stakker heeft zich ook niet meer laten zien; hij is me vergeten en denkt niet meer aan mij. Godzijdank.'

Ze was met naald en draad in de weer in de schaduw van de poort. Zia Luisa en de meid waren in de keuken aan het werk. Francesco was op het veld, Zio Nicola in de kroeg.

Het huis van de Noina's verrees meer dan ooit als een burcht van rust en veiligheid boven het armoedige buurtje: boven de steegjes waarin het onkruid fris en hoog opschoot, boven de met vogelmuur, bilzekruid en euforbia overwoekerde hofjes en boven de pergola's en tuinmuurtjes waarop bloemetjes bloeiden met de melancholieke poëzie van nederige, aan zich zelf overgelaten dingen.

- ‘Er ontbreekt maar één ding’, dacht de jonge bruid en richtte het hoofd op om de draad in het oog van de naald te steken, - ‘Maar ook dat zal komen. Het is nog vroeg, pas twee maanden, maar het zal komen.’

En ze voelde een opwelling van vreugde bij het idee dat ze binnenkort moeder kon zijn.

- ‘Heilige Maria, wat hebben leven, welzijn en geld voor zin zonder kinderen?’

Zo bekende ze, zonder het openlijk toe te geven, aan zichzelf dat haar toch iets ontbrak. De doos met bankbiljetten, de mand met munten, de luxueuze kleren, het dienstpersoneel, de afgunst van de vrouwen van haar klasse, het was niet voldoende om haar leven te vullen.

En hoe stond het met de liefde van de bruidegom? - ‘Hou je van me, Maria?’ vroeg hij haar op de hoogtepunten van zijn aanbidding. - ‘Ben je net zo tevreden en gelukkig als ik?’

- ‘Ja hoor’, antwoordde ze.
- ‘Heb je nooit van een ander gehouden?’
- ‘Nooit’, zei ze, starend in de verte.

Een standbeeld had zich meer aangetrokken van haar mans liefkozingen dan zij, maar hij werd des te verliefder door haar kuisheid en gebrek aan ervaring, haar ogen die schuil leken te gaan onder een sluier van verlegenheid.

Op een meimorgen bestegen man en vrouw het paard en sloegen de weg naar de schaapskooi in.

Langs dezelfde weg, dezelfde plaatsen waren ze een paar maanden eerder gekomen om naar Monte Gonare te gaan. Maar nu strekten de zonovergoten velden zich groen en vol bloemen uit. Op de vlakte, die ‘s zomers uitdroogde en ‘s winters een modderpoel was, golfde een wilde vegetatie in de wind, een zee van hoog opgeschoten planten, van zilverige distels tot affodillen met glinsterende dauwdruppels in hun bloemen. De ferula’s staken hun doorschijnende schermen uit, een mantel van roze bloemen overdekte de bosjes kreupelhout, kamperfoelie en hondsroos doortrokken de warme, zuivere lucht met hun geuren. De bergen in de verte bekroonden het vergezicht als een immense diadeem met saffieren, blauwer dan de hemel zelf.

Maseda, het paard, liep langzaam voort over de open paden door de landerijen. Hoewel er geen muggen waren, sloeg ze haar staart nu eens tegen de ene flank dan weer tegen de andere en besnuffelde het gras zodra Francesco de teugels liet vieren. Ook zij scheen van de mooie dag en van de vrije buitenlucht te genieten. Als ze een waterstroompje overging, waar narcissen en kruizemunt hun opwindende geuren uitwasemden, opende ze haar neusgaten en rilde over haar hele lichaam; ze hinnikte ten antwoord als een koe haar wit en zwarte snoet over het muurtje van de *tanca* heen stak en goedmoedig loeide.

Maria leunde op Francesco’s schouders en liet zich wiegen op de kalme, ritmische pas van het paard. Ze ondervond een bijna droef stemmend welbehagen: de warmte van de zon, de geur van de veldbloemen en de invloed van de eenzaamheid en de blauwe hemel brachten haar in een zinnelijke droomtoestand.

Tussen het met hondsroos overwoekerde kreupelhout klonk het trillende liefdeslied van de vogels, het geloei van de koeien, het snorren van een bontgekleurd insect, dronken van de zon en de honing; er waren doorschijnende vlindertjes, groene, rode, zwarte en paarse, die uit de bloemen zelf voortgekomen leken te zijn, dooreen fladderden en dolverliefd op elkaar waren; een liefdesroes, een ongericht verlangen maakte haar loom. Maar toch was de hand die Francesco gretig om de hare klemde

niet in staat de in haar opgekropte hartstocht te ontketenen. Had hij zich omgedraaid en haar gezoend, dan was ze in een teleurgesteld snikken uitgebarsten.

Tenslotte kwamen ze bij de schaapskooi. Maria schudde zich uit, gleed snel van Maseda's rug en controleerde of het zweet van de merrie haar rok had gevlekt.

- 'Ik geloof dat ik geslapen heb', zei ze en deed een paar passen om haar benen te strekken.

Francesco hing het geweer dat al die tijd voor hem op zijn zadel had gelegen over zijn schouder en floot om de herders te laten weten dat ze aan waren gekomen.

Al snel sprongen de honden van de schaapskooi blaffend om hen heen en weergalmde de eerst zo stille *tanca* van de hartelijke begroetingen. De koeien loeiden alsof ze begrepen dat hun eigenaar was aangekomen; de honden van de nabije schaapskooien antwoordden op het geblaf van Francesco's honden en de herders kwamen aanrennen.

Maria liep naar de hut.

De uitgestrekte *tanca* was omgeven door begroeide muurtjes. Aan de noordzijde verhieven zich grote rotsblokken, aan de andere kant waarvan, overdekt door braamstruiken en wilde eiken, een pad slingerde dat veel weg had van een tunnel.

De hut en de nachtplaats, opgetrokken uit met takken en twijgen bedekte stenen muurtjes, stonden bijna in het midden van het landgoed, beschut door een rots en omgeven door een klein erf. Maria bukte zich om de hut binnen te gaan. Ze wist al hoe hij er van binnen uitzag. Een in de aarde verzonken steen diende als haardplaat. Wat door de herder vervaardigde primitieve krukjes van ferula vormden het enige meubilair van het uit prehistorische tijden stammende verblijf.

Op een plank onder het uit takken en stammetjes samengestelde dak lag de proviand van de herder; kurken nappen met handvaten van buigzaam hout hingen aan uitstekende takken, tezamen met ander gereedschap om kaas en *ricotta* te maken. Een paar houten spanen, een paar speten en wat lepels gemaakt uit schapenhoeven vormden het keukengereedschap in het onderkomen waar de jonggehuwden hun wittebroodsweken zouden doorbrengen.

Maria onderzocht elke hoek, legde alles op orde en zette zich op een krukje in afwachting van de herdersknecht, voor wie ze een instinctieve afkeer koesterde.

Het was een grote, ruwe jongeman met de onaangenaam klinkende naam Zizzu Croca, en de even weinig geruststellende bijnaam *Turulia (*buizerd)- een soort oermens, met grote bloeddoorlopen blauwe ogen in een zwartverbrande, haakneuzige Arabierenkop. Zijn *mastrucca* (mantel van schapenpels) maakte zijn uiterlijk er nog woester op.

Ondanks zijn voorkomen had Zizzu Croca beschaafde manieren en een zachte, bijna vrouwelijke stem.

- 'Laat mij dat doen', zei hij toen hij zag dat Maria en Francesco aarzelend bij de legerstee stonden, - 'Ik maak een bed dat beter is dan jullie huwelijksbed. Ik slaap buiten, onder de heg, of ik maak een andere hut. Hier, in deze hoek, maken we een mooi leger van varens, waarover we het matras leggen en de kussens en dekens uit Nuoro.'

Hij liep naar de beek waarlangs varens hun getande waaiers uitspreidden en maaide er een flinke hoop, die hij in de zon liet liggen om de dauw eruit te laten trekken.

Tegen de middag kwam een knecht aan op een kar volgeladen met matrassen, kussens, dekens en mondvoorraad.

Maria bracht alle zaken op orde. Daarna inspecteerde het echtpaar de koeien en liep de hele *tanca* rond. Het licht van de nu bijna brandende zon overspoelde de

weiden. De hoge eiken schitterden, de met reseda en boterbloemen overdekte weilanden leken met goud besproeid, alles blonk in het licht van de heldere, stille middag. De sprinkhanen huppelden over de braambloesem; vlinders met bloemenkleuren en insecten met graskleuren brachten leven in de hemelse stilte van het bos. In de azuren verte achter de rotsen en de bemoste muurtjes leek de hemel een zee aan de einder: een zee van dromen. Francesco Rosana had een instinctieve liefde voor de natuur. Met zijn een beetje gemaakte manier van uitdrukken, zei hij zijn jonge vrouw, terwijl hij een arm om haar middel sloeg en haar verliefd aankeek:

- 'Ik heb ooit eens een bijbel met gekleurde illustraties gezien. Er was het paradijs met hoge bomen en velden vol bloemen, net als in deze *tanca*. Adam en Eva liepen over het gras. Het is net alsof we hier in dat paradijs zijn. Hoe vaak heb ik niet gewild dat jij hier was, toen ik nog vrijgezel was. Het is net een droom..' En hij drukte haar tegen zich aan, alsof hij bang was haar te zien verdwijnen. Ze liet hem begaan met de kalme glimlach van een godin. En ze vertrapte de bloemen en insecten onder haar voeten en rukte de wilde rozen die langs haar hand streken af.

En de zwart met witte koeien, de rode stieren met hun grote vochtige, dromerige ogen en de koffiekleurige kalveren met hun roze snoeten en ontluikende hoorns bogen hun koppen naar hen toe en zwaaiden met hun staart als om hun jonge eigenaars te groeten.

Voor Maria was het een idylle die eeuwig mocht duren. Ze stond op met de dageraad, als de toppen van de eiken trilden in een ochtendbriesje en zilverig afstaken tegen de heldere hemel en hielp Francesco de koeien te melken en de kaas te bereiden. Ze schonk de melk uit voor de herders en maakte de vormen schoon. De koeien liepen een voor een de nachtplaats uit en bleven naast de herder staan als Francesco ze bij de naam riep. Uit de grote roze uiers spoot de melk warm en dampend in de koperen pot of in de kurken nappen.

Door de heg heen keken de kalveren met grote, oplettende ogen nieuwsgierig toe en van de rand van het erf leken ook de ijle halmen van de haver, de schermen van de ferula, de gouden ogen van de boterbloemen trillend van emotie naar die bezigheid te kijken die in al haar eenvoud zo ritueel en plechtig was. Wat later zette Maria de kaas opnieuw op het vuur, nadat ze hem wat had laten fermenteren, en kneedde er peervormige kaasjes van. Ze was op haar mooist wanneer ze dit soort werkzaamheden verrichtte; ze rolde de mouwen van haar blouse op tot over haar ellebogen, draaide de knopen van haar hoofddoek boven op haar hoofd, zodat haar bloedkoralen oorhangers zichtbaar werden, boog zich over het vuurrooster en roerde de kaas in de koperen pot handig om. En zodra de kaas een elastische, gelige massa was geworden, legde ze hem in een schaal, kneedde hem met natte handen in de vorm van een grote, gladde peer en wierp hem in schoon water. En dan begon ze onmiddellijk met een volgende. Francesco en de herder kneedden uit de rest van de kaas mooie kleine kaasjes in de vorm van vogels, koetjes, everzwijnen en herten en ook vlechtwerk en een soort inheemse godenbeeldjes en minuscule paardjes met zadel, teugels en bijbehorende ruiter. Zia Luisa gaf dit eetbare speelgoed aan de kinderen van vrienden en bekenden.

Maria maakte het middagmaal klaar en dikwijls werd ook de herder genodigd aan de patriarchale tafel van zijn bazen. Meestal aten ze buiten, onder een eik, en na het eten zwierven de beide echtelieden rond over het landgoed, bezochten naburige schaapskooien en nu en dan het kerkje van de Heilige Geest, dat afgelegen en zwart als een rotsblok tussen het groen van de stille velden lag.

Wanneer ze de schaapskooi niet verlieten deden Maria en Francesco hun middagslaapje op een bed van hooi en madeliefjes in het bos onder de ritselende, door de zon vergulde eiken. De azuurblauwe horizon wekte de illusie de zee te zien.

Het was een lieflijke, diepe eenzaamheid. De honden soesden in de wei achter het erf, de kalveren renden speels achter elkaar aan; nu en dan werd er in de verte gefloten of gepraat; de schaduw van de eiken verlengde zich over het gras en zoetjesaan daalde de zon naar de einder.

Kort voor de schemering bereidde Maria de avondmaaltijd; wanneer het niet te koud was zwierven de echtelieden nog wat rond. Onbeweeglijk in het gras lichtten de vuurvliegjes op als een geheimzinnig nachtelijk vuur en leken een weerkaatsing van de eerste sterren die met een groene schittering aan de nog violette hemel trilden. Alles zweeg en geurde; de bladeren aan het uiteinde van de eikentakken trilden in de nabijheid van de sterren. De herder in zijn ruige uitdossing bad een rozenkrans, ineengedoken bij de nachtplaats. Dan strekten de beide gehuwden zich uit op hun varenbed en de zachte nacht spreidde zijn vleugels over de slapende natuur uit.

Zo gingen de dagen voorbij.

Een van de herders, de jongste, een ziekelijke, stille jongen, bracht elke avond de dagelijkse productie van de koeien naar Nuoro en kwam de volgende morgen terug met de proviand die Zia Luisa voor de jonggehuwden meegaf. Elke dag gaf Zio Nicola hem de boodschap mee dat hij hen weldra zou komen opzoeken, maar hij kwam nooit.

Niets kon de voorjaarsidylle van de twee jonggehuwden bederven. Een enkele herder uit de buurt kwam hen opzoeken en een Nuorese marskramer deed hun schaapskooi aan. Alleen Turulia, de oude herder, maakte vaak ruzie met Francesco om zaken die weinig om het lijf hadden. Tegenover Maria was hij voorkomend en toegewijd, maar hij beklaagde zich dikwijls over de betweterij en veeleisendheid van zijn baas. ‘s Nachts sliep hij als een waakhond op een paar passen afstand van de hut, onder een afdakje van twijgen.

Op een avond, toen hij de koeien terugbracht, zag Francesco dat er een ontbrak. Zoals gewoonlijk brak een ruzie tussen baas en knecht uit, waarna beiden wegliepen om de koe te zoeken. Maria bleef een tijdje alleen in de schaapskooi. Francesco had beloofd dat hij snel zou terugkomen en om de tijd te doden klom ze op de rots die boven het pad uitstak.

De maan verlichtte de *tanca*. Maria keek naar het omgroeide weggetje dat onder haar langsliep en een eindje verderop een bocht naar een belendende tanca maakte.

Plotseling was het of ze mannenvoetstappen vanuit het paadje hoorde. Ze dacht dat het Francesco was en boog zich wat voorover, maar ze zag niemand. De voetstappen klonken niet meer.

- ‘Franziscu?’ riep ze

Niemand antwoordde. Maria richtte zich op en vestigde haar blik opnieuw op de belendende *tanca*. Ze zag een lange, slanke man met snelle tred lopen over een stukje van het pad dat ze nog net vanaf de rots kon zien. Ze was er zeker van te weten wie het was en als zich op dat moment een geestverschijning aan haar had voorgedaan had ze niet erger kunnen schrikken.

Instinktief verschool ze zich achter de rots en bleef enkele ogenblikken onbeweeglijk zitten, terwijl het hart haar in de keel bonsde. Duizenden verwarde en angstige gedachten kwamen bij haar op. Wat deed Pietro hier? Ze had hem goed gezien. Ja, hij moest het zijn, lang en slank en met zijn jas van gelig leer. Geen enkele

andere Nuorese landman had de trotse houding van Pietro Benu en ze was heel goed in staat die in de verte en bij maanlicht te herkennen.

Na een tijdje vermande ze zich, keek opnieuw en luisterde. Niets, niemand. De oneindige rust van de maannacht strekte zich over de verlaten *tanca's* uit; in de schaduw van de struiken bewogen de groene lichtjes van de vuurvliegen. In het gras vibreerden de krekels hun eindeloze serenade.

- 'Nee, ik vergis me niet', dacht Maria en keerde naar de hut terug.

Een vage onrust dreef haar voort. Ze stak de lamp aan en bereidde het avondmaal, maar elk gerucht maakte haar aan het schrikken. Francesco kwam weldra terug.

- 'Geen spoor van de koe', zei hij kwaad. - 'Je zult zien dat we die niet meer terugvinden. Dat zullen we Turulia inwrijven. Een echte buizerd, dat is hij.'

- 'Wat kan hij eraan doen?'

- 'Wat kan hij eraan doen? Dat zal ik hem uitleggen. Er lopen hier een bepaald soort lieden rond!'

Maria durfde niet te zeggen dat ze gedacht had Pietro te zien.

Francesco zei:

- 'Ook van andere herders uit de buurt zijn de laatste tijd stieren en koeien gestolen. Er moet een echte organisatie aan het werk zijn: bandieten en misdadigers die het met wat herdersknechten op een akkoord hebben gegooid. En vast en zeker ook met onze buizerd.'

- 'O. En wat wou jij eraan doen?'

- 'Deze dagen doen we niets. Als we in het dorp terug zijn zul je het zien.'

Maar de knecht kwam in de nacht terug met de koe die hinkte en zei dat hij haar in een rotskloof gevonden had.

Nog een paar dagen gingen voorbij. Het echtpaar was nu drie weken op wittebroodsweken in de rust van de schaapskooi. Zio Nicola was hen komen opzoeken en op een andere dag was familie van Francesco langsgekomen.

Het weer was rustig gebleven. De hemel bleef al die tijd van een stralende helderheid die soms, op Sardinië, onverzoenlijk en dodelijk kan worden. Het gras was al aan het verdorren en het beekje aan het slinken.

Ook Sabina kwam hen opzoeken, achter op het paard van de jonge herdersknecht.

- 'Ik kom je verkondigen dat me het hof wordt gemaakt', zei ze aan Maria. Ze zag dat er onmiddellijk een schaduw over de ogen van de jonge bruid gleed en haastte zich eraan toe te voegen:

- 'Ja, je kent hem. Het is een boer, Giuseppe Pera. Hij is niet mooi, maar hij heeft een goed karakter en hij heeft ook nog wat land. Zijn broer heeft hier in de buurt een schaapskooi.'

- 'Gefeliciteerd.'

- 'Niet zo haastig. Ik ben niet verliefd op hem', zei Sabina en ze verdween tussen de struiken om bloemen te zoeken waar ze de honing uit kon zuigen.

Na het middaguur strekte ze zich uit op het gras en in de geurige stilte van het bos hoorde ze de pasgetrouwden onder een boom lachen en zoenen uitwisselen.

Ze herinnerde zich Maria en Pietro's zoenen tussen het rijpe, pasgemaaide graan, in de stilte van de hoogvlakte, en ze huiverde.

Ze knakte een haverstengel tussen haar tanden en dacht aan Pietro. Ze hield nog steeds van hem, meer dan ooit. Waarom kwam hij niet bij haar terug, nu Maria haar zoenen aan een ander gaf?

Zeventiende Hoofdstuk

De volgende dag waren het twee koeien die in de *tanca* ontbraken. Francesco maakte zich niet kwaad, maar verbleekte en keek de knecht grimmig aan.

- 'Vooruit', zei hij, -'De koeien zullen ook deze keer wel in een afgrond gevallen zijn. Ga jij hierheen, ik ga daarheen.' - 'Maria', vervolgde hij tegen zijn vrouw,

- 'Ik ga bij de schaapskooi van de Pera's langs om te vragen of ze de koeien hebben gezien, ik kom meteen terug.'

Knecht en baas vertrokken. Maria bereidde de avondmaaltijd en verliet daarna de hut om af te wachten. Ze was een beetje ongerust over het lot van de koeien, maar hoopte dat het zou gaan als de vorige keer en Francesco haar niet langer dan een half uur alleen zou laten.

Voor de hut gezeten keek ze voor zich uit, over het erf heen, naar het bos van waaruit Francesco terug moest komen.

Ze dacht:

- 'Over twee, drie dagen keren we naar Nuoro terug. Het wordt tijd: het begint nu heet te worden. De oogsttijd breekt aan. Het is tijd om de handen uit de mouwen te steken en te laten zien dat ik een goede huisvrouw ben. Mijn moeder zal wel moe zijn, de arme ziel. Ja, we moeten terug.'

Vage herinneringen, vluchtige gedachteschimmen gingen door haar heen. Er was een jaar voorbij sinds de laatste graanoogst. Wat was er allemaal niet gebeurd? Hoeveel ouder was ze niet geworden. Een jaar geleden nog was ze zo onnadenkend en grillig als een meisje van vijftien jaar geweest, nu schaamde ze zich voor de dwaasheden die ze had begaan. Ze schaamde zich, maar ze had er geen spijt van. Wie is niet jong geweest? Wie heeft nooit geprobeerd het mysterieuze boek der dromen te openen?

- 'Wie zonder zonden is werpe de eerste steen', dacht Maria, die de *Filotea* naar de schaapskooi had meegenomen. - 'Per slot van de rekening ben ik nu een trouwe echtgenote en zo wijs als een oude vrouw, dus wat wilt u nog meer..'

Ze staarde nadenkend voor zich uit en vergat de verdwenen koeien, Francesco's boze vermoedens en het feit dat hij al langer dan een half uur afwezig was.

De avond viel, zacht en diep, haast een zomeravond. De hemel had zijn lenteachtige doorschijnendheid al verloren; hij kromde zich dicht en donker over de onbeweeglijke eiken en leek van fluweel, hier en daar met sterren doorstikt.

De droefgeestige stilte, het laatste doffe licht dat op de grijze bovenkant van de rots boven de hut viel, begonnen Maria te verontrusten. In de verte was al niets meer te zien. Het bos werd steeds zwarter onder de grauwe hemel en Francesco keerde niet terug. Geleidelijk maakten de vage, prettige mijmeringen plaats voor een gevoel van onbehagen, van bijna kinderlijke angst. Waarom kwam Francesco niet terug? Hij had het beloofd. Door wie werd hij opgehouden?

- 'Hij weet dat ik hier alleen ben. Als hij niet terugkomt wil dat zeggen dat er iets is dat het hem belet.'

Ze stond op en liep het erf over, de ogen op de verte gevestigd. Niemand. De grote hond van de schaapskooi sloeg aan en het gejank van het jonge dier, helder als een mensenstem, vulde een ogenblik de diepe stilte van de warme avond. Maria werd nog banger.

- 'Francesco? Francesco?'

Haar zwakke stem ging verloren over het uitgestrekte land. Ze liep de weide op en bleef opnieuw staan om rond te kijken. Nooit eerder dan die avond had ze de geheimzinnigheid van de schemering en van de invallende duisternis gevoeld. Wat gebeurde er daarginds, in het nu geheel zwart geworden bos? Wat zagen de stenen

die daar in wonderlijk evenwicht boven op de rots lagen, nog net zichtbaar in het laatste sprankje licht van de schemering? Waarover fluisterden het gras, de donkere bloemen en de affodil?

- 'Lieve Vrouwe van Gonare, lieve Vrouwe van de Berg, wat is er aan de hand?'

Ze liep door, stak de beek over en ging het bos in. Onder de eiken verdichtte zich de schaduw en werd zwart, bijna tastbaar. Ze had een vreemde ervaring: het was of er sluiers braken als ze voorbijkwam. Het knerpen van de krekels, dat plotseling ophield, en het ondefinieerbare geluid van een nachtvogel leken op stemmetjes die uit de slapende eiken kwamen.

Ze bereikte het einde van het landgoed, sprong over het muurtje en stak een volgende wei over. Ze werd steeds banger en haar hart klopte heftig.

- 'Francesco? Francesco?'

Stilte. Een rood puntje flonkerde in de verte en ze liep in die richting. Nu en dan bleef ze staan als ze dacht menselijke stemmen en voetstappen te horen. Een hond blafte, een andere antwoordde in de verte.

- 'Francesco moet in de schaapskooi teruggekeerd zijn. We zijn elkaar misgelopen. Ik ben dom geweest er weg te gaan.' Maar nu ze eenmaal was gaan lopen, liep ze door naar de schaapskooi van Antonio Pera.

Ze begon te roepen. - 'Antoni, Antoni'

Het rode puntje doofde een ogenblik. Een donkere gedaante liep over het veld.

- 'Wie is daar?'

- 'Ik ben het, Antonio Pera', riep ze met angst in haar stem.

- 'Maria! Wat is er gebeurd?'

- 'Antoni, ik ben bang! Is Francesco niet bij jou geweest? Waar is hij dan heen? Ik ben zo bang.'

- 'Hij is hier ongeveer een half uur geleden langs geweest en meteen weer weggegaan. Hij zei dat hij de *tanca* rond zou lopen en daarna onmiddellijk naar jou terug zou gaan. Hij zal nu wel in de schaapskooi zijn. Kom, we gaan. Ik ga mee.'

Ze liepen terug, maar ondanks de woorden van de herder begon Maria te trillen van de spanning.

- 'Niet bang zijn. Misschien hebben ze sporen van de dieven gezien en heeft dat ze opgehouden.'

- 'Hoe kunnen ze sporen zien in deze duisternis?'

In de hut was niemand. De hond blafte verwoed en Maria dacht iets angstigs en lugubers te horen in het geblaf.

- 'Wat moeten we doen? Wat moeten we doen? Laten we gaan zoeken', zei ze wanhopig. - 'Er moet een ongeluk gebeurd zijn.'

- 'Welnee, Maria, wat denk je wel? Misschien is Francesco teruggekomen en zoekt hij nu naar jou.'

Maria liep naar het erf terug en begon te roepen:

- 'Francesco? Francesco?'

Alleen de honden gaven antwoord.

De herder stak het vuur aan in de hut en kwam weer naar buiten.

- 'Als je niet bang bent om alleen te blijven', zei hij, - 'ga ik kijken of ik hem vind.'

- 'Ga, ga, bij de ziel van je gestorvenen, ga!'

De herder liep met grote passen weg. Maria zette zich opnieuw voor de hut op het krukje van ferula en wachtte af.

Achttiende Hoofdstuk

Er ging enige tijd voorbij voordat Antoni terugkeerde. Maria spitste haar oren bij elk geluid dat uit de *tanca* kwam en naarmate het uur verstreek namen haar bange voorgevoelens toe. Het licht van het vuur beschreef een rossige halve cirkel voor de opening van de hut. Boven de zwarte lijn van de bossen flonkerden de sterren.

De honden waren nu rustig. Er was er nog maar een, in de verte, die doorging te blaffen.

Eindelijk kwam de herder terug.

- 'Het moet haast wel zijn zoals ik eerder zei: ze hebben sporen gevonden en zitten de dieven achterna', zei hij, maar hij klonk niet zeker van zijn zaak.

- 'Nee, nee, er is iets ergs gebeurd, ik voel het', snikte Maria.

Ze sprong op en wrong haar handen in wanhoop.

De herder probeerde haar gerust te stellen, maar ze luisterde niet naar hem. In haar angst had ze het gevoel blind te zijn, dat het altijd nacht zou blijven. Wie kon haar helpen? De stenen, het gras, de planten verroerden zich niet en mensen konden niets uitrichten tegen het monsterlijke lot dat Francesco moest overkomen.

- 'Francesco? Francesco?'

Hij gaf geen antwoord; niemand gaf antwoord.

- 'Had hij me maar niet beloofd dat hij terug zou komen. Maar hij heeft het beloofd en kan hij een koe belangrijker dan mij vinden? Hij weet dat ik hier alleen ben in de nacht..'

De herder begreep dat ze gelijk had, maar probeerde haar te troosten:

- 'Zo laat is het niet. Kijk naar de sterren; het zal tegen tienen zijn. Waarom ben je zo bang, je bent toch geen kind meer?'

- 'Laten we gaan zoeken, ik ga ook mee.'

Ze liepen terug naar Antoni's schaapskooi. Maria liep onzeker en de herder moest haar vasthouden. In de hut troffen ze een oude herder, die Maria overreedde wat uit te rusten en kalm te blijven.

- 'Je zult zien', zei hij, - 'Zodadelijk komt Francesco terug. Waar ben je bang voor? Hij heeft er zeker niet goed aan gedaan je alleen te laten, maar hij kan zijn plicht uit het oog verloren hebben uit koppigheid of omdat hij dacht de dieven te kunnen pakken. Blijf hier om hem te straffen: dan kan hij zich op zijn beurt ongerust maken als hij terugkomt. Ga hier liggen, op deze zak. Antoni maakt nog een keer de ronde en ik blijf waken. Niet bang zijn. Wie wil Francesco Rosana nou kwaad doen?'

Maria ging op de zak zitten. Ze was wasbleek.

Wie wilde Francesco Rosana kwaad doen? De enige die dat wist was zij.

- 'Vandaag' zei de herder terwijl Antoni zich verwijderde, - 'Vandaag heb ik Francesco horen ruziemaken met de knecht. Kunnen ze het niet met elkaar vinden?'

- 'Nee. En vooral voor Turulia ben ik bang. Francesco zei al dat dat gedrocht slechte vrienden heeft en dat hij het vast met de veedieven op een akkoord heeft gegooid. Maar dat moet tussen ons blijven.'

- 'Wees gerust, ik zal het niet verder zeggen. Maar ook andere herders hebben Francesco en Turulia tegen elkaar horen schreeuwen.'

Maria zei niets meer en sloot haar ogen.

De herder dacht dat ze in slaap was gevallen en ging naar buiten. Maar ze sliep niet. Haar wanhoop nam toe en overweldigde haar, verstikte haar, als stil water dat rijst, onverbiddelijk rijst.

- 'Francesco is dood en Pietro heeft hem vermoord.. En ik kan niets zeggen..'

Deze gedachte verliet haar niet meer. Maar ze bleef hopen dat ze zich vergiste en wachtte. Soms leek het alsof ze Francesco's lichte voetstap hoorde. Ze opende haar ogen en keek om zich heen, maar zag bij het gelige schijnsel van de olielamp alleen het zwarte silhouet van de herder die naast de hutopening zat en waakte.

- 'Zio Andria, is er niemand te zien?'

- 'Nog niet. Wees gerust en slaap, ze komen zo.'

Ze sloot haar ogen weer. Grote, brandende tranen trokken sporen over haar gezicht en bevochtigden haar trillende lippen.

- 'Wees gerust en slaap: wat een wrange grap'

Ja, Francesco was dood. Misschien was hij alleen maar gewond, misschien riep hij ergens om hulp. En zij lag hier zonder iets te doen, de tanden op elkaar geklemd, de nagels gedrukt in haar trillende handen. Waarom deed ze niets? Waarom gilde ze niet? Het was alsof het berouw haar verlamde.

- 'Francesco is dood en het is mijn schuld', dacht ze.

Ze opende haar betraande ogen.

- 'Zio Andria, niemand te zien? Laten we gaan, we moeten iets doen. Ik ga dood als ik hier blijf. Ik wil naar het dorp, mijn vader waarschuwen.'

- 'Ben je gek? Waar wou je heen? Ze komen zo, dat zul je zien. Ze komen zo!'

Was dat maar zo. Was alles maar een boze droom! Alles was stil. In het oosten trok het wit op. Er ging een lichte siddering door het bos, in afwachting van de maan. De sterren leken groter en schitterender en de nacht vervolgde haar koers, onverschillig voor het verdriet van de schepsels verloren op de stille aarde.

Maria snikte en dacht:

- 'Ik ben bang dat Francesco dood is. Wat moet ik dan doen? Ik mag niets zeggen, omwille van zijn nagedachtenis. Ik mag mijn mond niet opendoen. En dat zal mijn vreselijkste straf zijn. Maar wat gebeurt er, mijn God, wat is er aan de hand? Wat had ik gelijk om ongerust te zijn, ik was te gelukkig!'

En ze herinnerde zich alle bijzonderheden van haar liefdesgeschiedenis, alle kussen die Pietro haar gegeven had, de belofte van de jonge knecht:

- 'Ik zal jou nooit kwaad doen.'

- 'Mij niet. Maar hem wel, Francesco.. Wat een rampzalige dag was dat, toen we besloten Pietro in ons huis op te nemen.. Maar wat als ik me vergis? Misschien heeft Zio Andria gelijk en is er niets ergs gebeurd. Tegen de ochtend komt Francesco terug. Wat zal hij zeggen als hij me niet bij de schaapskooi vindt?'

Ze werd door vermoeidheid overmand. De slaap viel als een fluwelen deken over haar heen, zacht en warm.

- 'Ik moet gaan', dacht ze. Maar ze was niet in staat zich te bewegen.

Trouwens, waarheen te gaan? De maan was nog niet tevoorschijn gekomen. Antoni keerde niet terug. De oude herder liep heen en weer van de hut naar het muurtje van de *tanca*.

- 'Zio Andria, Zio Andria, niemand komt, wat een vreselijke nacht', fluisterde Maria toen de gedaante van de herder in de hutopening verscheen. - 'Ik moet iets doen, zoeken, naar Nuoro gaan..'

- 'Slaap, dochtertje! Als niemand komt is dat een goed teken. Dat betekent dat iedereen op het spoor van de dieven zit.'

- 'Laten we naar onze schaapskooi teruggaan', stelde ze voor.

- 'Laten we dan tenminste wachten tot de maan is opgekomen.'

Ze legde het hoofd neer en viel opnieuw in slaap.

Ze leek niet meer dan een ogenblik geslapen te hebben, maar toen ze met een schok wakker werd zag ze de maan al hoog aan de hemel staan. Huiverend kwam ze overeind.

- 'Zio Andria, Zio Andria!'

Niemand gaf antwoord. Ze hadden haar alleen gelaten, ze hadden haar in de steek gelaten! Ze had willen schreeuwen als een verloren kind, maar vermande zich en verliet de hut. Ze keek om zich heen en zette zich op weg.

De maan, in haar laatste kwartier, verlichtte de landerijen met een gelig, treurig schijnsel.

- 'Als ook Zio Andria weg is gegaan, moet er iets ergs gebeurd zijn', dacht ze.

En plotseling vatte ze moed: ze versnelde haar pas, klom over het muurtje heen en liep het bos in, het smalle pad volgend waarover de maan, door de eikentakken heen, een geel mozaïek legde, een vaag, droevig licht.

Gedreven door haar verdriet en de moed der wanhoop liep Maria voort door het bos, in de stervende nacht, als een sprookjesfiguur. De omgeving was het volmaakte decor voor een tragedie: het licht van de afnemende maan, geheimzinnige schaduwen, angst, voorgevoelens, berouw, onheil en misdaad. Maar ze stapte voort met die onbewuste wilskracht die haar karakter bepaalde en haar door het leven leidde als door het duistere bos. Ze huilde niet meer. Ze wilde weten wat er gebeurd was: haar ergste lijden was de onzekerheid. Ze kwam bij de hut aan en bleef even staan om te luisteren. Het erf was stil. De wei, grijsgroen in het maanlicht, zweeg. Het bos en de *tanca* zwegen. De maan was aan het klimmen; in het oosten werd het helder, glazig.

Maria begaf zich naar het andere einde van het landgoed, de noordzijde, waar het hek was. Het was alsof daar, met tussenpozen, een stem te horen was. Ze stak het bed van de rivier over, waar een dun stroompje water gelig opblonk in het doffe maanlicht en stond opnieuw stil om te luisteren, haar ogen op het oosten gevestigd als om het licht te hulp te roepen.

De witte nevel aan de horizon werd steeds helderder; de ochtendster trilde als een zilveren traan boven de verre bergen. En tenslotte verstoorde een windvlaag de droefgeestige rust van het landschap. Gras en bladeren ontwaakten, een leeuwerik zong in de verte, boven de rotsen, en zijn zang leek in harmonie met het trillen van de ochtendster.

Maria hernam haar droeve tocht: ze was doornat van de dauw, verkild van angst en vermoeidheid, maar haar wil hield haar op de been en dreef haar voort.

Weer hoorde ze stemmen in de verte. De honden begonnen opnieuw te blaffen, de *tanca* ontwaakte.

Toen ze bij het hek was aangekomen hoorde ze de stemmen duidelijker weerklinken, maar nog steeds ver weg. Ze leken te komen vanuit het pad dat tussen de muurtjes doorliep.

Ze holde het pad in en kwam bij de bocht, onder de rotsen van waaraf ze de gedaante van Pietro Benu had gezien. Drie mannen stonden tussen de stenen in het gras. Toen ze haar voetstappen hoorden draaiden ze zich om met uitroepen van schrik en medelijden. Gezamenlijk probeerden ze haar tegen te houden. Maar ze zag wat daar lag.

Ze gilde niet; ze zei geen woord. Ze duwde een van de mannen die haar bij de arm hield opzij, deed een stap naar voren en viel op haar knieën.

Francesco Rosana lag daar, uitgestrekt op het platgetreden gras, zijn gezicht verborgen in de pol van een affodil. Ze zag alleen zijn oren, zijn nek, uitpiekend haar, een witte wang. Grote, zwarte bloedplekken bevlekten zijn kleren, de stenen

en het gras. Ook zijn rechterhand, met de palm naar boven gekeerd, was bedekt met bloed.

Toen ze zagen dat hij dood was hadden de herders hem niet meer aangeraakt in afwachting van de autoriteiten die door een van hen werden gewaarschuwd.

Het zilverige licht van de dageraad drong door de eiken en de braamstruiken heen. In de heg glinsterden de dauwdruppels op de spinnenwebben als parelsnoeren. De leeuwerik vervolgde zijn zang en boven de rotsen waakte de maan over het lijk als een rouwkaars.

Negentiende Hoofdstuk

De volgende dag, tegen tienen, zat een kring van twintig vrouwen in de keuken van de Noina's te jammeren en te fluisteren. Ze wachtten op de priesters die Francesco's lijk zouden komen ophalen.

Rampspoed en verdriet waren als een bliksem ingeslagen in het eens zo gelukkige huis. Alles wat deel uitmaakte van de rustige en ordelijke omgeving leek ontzet. Wanorde heerste in alle kamers; de gordijnen waren opgetrokken, de spiegels bedekt, de vensters verduisterd, er lag stof op de vloer. In de echtelijke kamer brandden acht kaarsen rondom de met fluweel en gouden kantwerk gevoerde doodskist. In de aangrenzende kamer, die waar het bruiloftsmaal gegeven was, nam Zio Nicola, asgrauw en met kringen om zijn ogen, de rouwbetuigingen van vrienden en bekenden in ontvangst. In het gelige halfduister van de rouwkamer zagen de donkere, in droevig gepeins verzonken gezichten van mannen, te trots waren om verdriet te veinzen, er nog somberder uit. Iedereen had van Francesco gehouden, voor elk van hen was zijn dood een boze droom. Er waren er die stil snikten en probeerden hun tranen te verbergen. Niemand durfde hardop te praten en de kreten en snikken van de vrouwen in de keuken drongen zwakjes, als van ver weg, tot hen door. Buiten omgaf een schitterende, vrolijke meidag het sterfhuis, waarbinnen men zich opgesloten voelde als in een kerker.

In de keuken speelde zich de *ria* af, de eeuwenoude begrafenisrite, die in de zware schaduwen van het vertrek nog aangrijpender werd. De oven was gedoofd, het venster gesloten; alleen door de deur kwam een glimpje licht en wat zonnestralen slaagden er nog in door een barst in het vensterluik binnen te dringen, een streep stof in de leegte af te tekenen en te eindigen in een gouden oog op de tegenoverliggende wand. In een uithoek van de keuken, in de donkerste hoek, stond de jonge weduwe, in het zwart, in een kostuum dat van een buurvrouw geleend was. Ze was lijkbleek, haar ogen waren opgezwollen en ze leek twintig jaar ouder, in een lijden dat eerder lichamelijk dan geestelijk was. Ze was omringd door Zia Luisa en de meest nabije verwanten van de dode; de andere vrouwen zaten op de grond, hun benen over elkaar, allen gehuld in hun zware *tunica's*, hun gezichten half verscholen achter de zwarte en gele hoofdbanden die bij de rouw horen.

Nu en dan ging de deur open, het levendige ochtendlicht overspoelde de keuken en verlichtte de snikkende vrouwen, van wie sommigen met doffe ogen naar buiten keken alsof ze zich verbaasden dat de zon nog scheen en de hemel onaangeroerd was gebleven. Dan kwam er nog een familielid binnen, dat de deur zo gauw mogelijk weer toedeed. En alles werd weer even triest en grijs als tevoren.

De nieuw aangekomene liep op de punten van haar tenen de keuken door en boog zich over de weduwe om haar, bijna op commandotoon, toe te voegen:

- ‘We moeten geduldig zijn! Deze dingen gebeuren en God alleen beschikt over onze levens. Geduld, Maria!’

- ‘God beschikt en niet de mens! Ze hebben hem geslacht als een lam!’ antwoordde Maria snikkend en vertelde de nieuw aangekomene wat haar overkomen was, zoals ze het aan zoveel andere vrouwen had verteld.

Iedereen wist hoe het gebeurd was en de weduwe vertelde het telkens met dezelfde woorden, alsof ze de verschrikkelijke geschiedenis uit haar hoofd geleerd had. Maar toch werd Maria’s verhaal telkens opnieuw door snikken en droevig gemurmel begeleid. In een hoek achter de deur becommentarieerden twee vrouwen zachtjes het verhaal van de jonge weduwe.

- ‘Wat is ze dapper geweest! Ik zou duizend doden gestorven zijn als me zoiets zou overkomen.’

- ‘Ja, maar kijk haar eens goed aan. Ze lijkt honderd jaar ouder. Ze is overeind gebleven als een eik in de storm, maar de gevolgen ondergaat ze nu..’

- ‘En die herders die haar alleen gelaten hebben in die hut van Antonio Pera! Hoe konden ze?’

- ‘Ze dachten dat ze sliep. Toen Zio Andria begreep dat ze niet terug zouden komen is hij even weggegaan om rond te kijken. Hij zegt dat hij dacht een kreet te horen. Toen hij in de hut terugkeerde was Maria al weg.’

- ‘Dat weet ik, dat weet ik’, zei de ander, -‘ Maar hij mocht haar geen ogenblik alleen laten. Dan had ze het lijk niet gezien.’

- ‘O, dat had ze evengoed gezien. Maria is niet het soort vrouw dat zich om de tuin laat leiden. En wat een moed heeft ze daarna gehad! Ze stond erop de autoriteiten af te wachten om hen alles te zeggen wat ze wist.’

- ‘Vanmorgen heb ik gehoord dat Turulia gearresteerd is terwijl hij naar de wouden van Orgosolo vluchtte om zich bij andere bandieten aan te sluiten.’

- Nee, dat is helaas niet waar. Ze hebben hem nog niet te pakken.’

- ‘De vuile moordenaar.’

- ‘Maar is er werkelijk geen twijfel mogelijk?’ vroeg de ander zich af bij Maria’s getuigenis van de verdenkingen die Francesco jegens de knecht had gekoesterd.

- ‘O nee, beste meid! Er zijn de herders die hen hebben horen ruziën. De knecht heeft Francesco vermoord toen hij op heterdaad werd betrapt. De wonden zijn van zijn mes; het is aan het andere eind van het pad teruggevonden.’

- ‘*Zesus, Zesus*’, verzuchtte de ander en veegde zich de ogen af met haar mouw.

Op dat moment klonk de litanie van de priesters die het lijk kwamen ophalen. Een klok luidde langzaam en naargeestig in de verte.

In de keuken werden de weeklachten heftiger; twee familieleden van de dode zetten de rouwzangen in. Ze zongen om de beurt en na elke strofe antwoordden de vrouwen met een koor van jammerklachten, snikken en kreten.

Maria trok wit weg; ze klemde haar lippen opeen en sloot haar ogen toen de priesters op straat stilstonden en een psalm aanhieven. Terwijl de baar naar beneden werd gedragen, boog ze voorover en viel voor dood op Zia Luisa’s knieën.

De weeklachten en kreten verhevigden. Een menigte vrouwen dromde samen om de flauwgevallen weduwe heen, anderen liepen de binnenplaats op. Alleen Zia Luisa raakte niet uit de plooi; ze spuwde voorzichtig op het doodse gezicht van haar dochter en trok haar keurslijf los.

De weduwe kwam onmiddellijk weer bij en richtte zich met moeite op. Maar toen ze begreep dat haar echtgenoot voor altijd van haar zou worden weggenomen begon ze te gillen.

In de hof deelde Sabina, het bleke gezicht omgeven door een zwarte doek, kaarsen uit aan degenen die de lijkstoet wilden volgen. Andere vrouwen hielpen haar met deze taak. Al snel zetten de priesters zich al zingend weer in beweging, het gouden kantwerk op hun zwarte mantels schitterend in de zon. De kist, gedragen door in het wit geklede lekenbroeders, verdween om de hoek van de straat en de poort werd gesloten. Op het van kreten weergalmende sterfhuis, op de binnenplaats en op de met bloemen overgroeide trap scheen de speelse zon steeds feller. De zwaluwen zetten zich op de muur of achtervolgden elkaar kwetterend.

Sabina ging de keuken binnen en bleef ineengedoken achter de deur zitten. Ze huilde niet en schonk geen aandacht aan haar omgeving. Ze werd geobsedeerd door een enkele gedachte die haar ogen hun zachtheid ontnam. Ondanks de bevindingen bij de lijkschouwing en de getuigenverklaringen doorgrondde zij, de zachtogige, als enige het geheim van de tragedie en begreep de boze waarheid.

Maria was opnieuw flauwgevallen en werd naar haar kamer gebracht en op bed gelegd. In de keuken zetten de vrouwen de *ria* voort met rouwliederen en gaven zich, nu de weduwe er niet bij was, geheel aan hun dichterlijke ingevingen over.

Er waren twee rouwklaagsters: de min van de dode en een tante. De eerste was een kleine, in het zwart geklede vrouw met twee grote blauwe ogen in een wit, week gezicht. De andere was kostbaar gekleed, met om haar fluwelen keurslijf een zilveren ceintuur die diep in haar dikke middel sneed.

Deze rouwklaagster had een mooie, heldere stem en genoot algemeen aanzien om haar *attitidos*. Zolang Maria aanwezig was hadden de vrouwen zich ertoe beperkt de deugden van de dode, het huwelijk en diens jeugdjaren in het dorp te bezingen. Maar nu schilderden ze het verschrikkelijke tafereel van zijn dood en de eenzaamheid van de weduwe. Ze riepen op tot wraak en vervloekten de moordenaar.

- ‘Lieve Vrouwe van Gonare’, zong de voedster, die zeer aangedaan was en zich de ogen met haar mouw afveegde, - ‘Jij die je ontfermt over de rechtvaardigen, wees nu onverzoenlijk met de boosdoeners. Straf degene die de zachtaardigste van alle mannen, het kind van mijn borst, mijn anjertje, vermoord heeft. Nu en in alle eeuwigheid.’

- ‘Francesco Rosana’, zei de tante van de dode, - ‘Jij die de droom was van alle Nuorese meisjes, de bloem van alle jongelieden, toen je nog fier op je witte paard door je landerijen reed en duizenden plannen voor de toekomst maakte, had jij ooit gedacht op deze afschuwelijke manier te sterven? Maar wie het zwaard heft, zal door het zwaard vergaan. Gedoemd is je moordenaar, gedoemd.’

- ‘Gedoemd: zoveel druppels melk ik aan de dode heb gegeven, zoveel wonden in je hart, moordenaar! Zoon van mijn borst, je zult je bruid niet meer zien, je zult je kinderen niet in je armen wiegen, zoals ik, die niet jouw moeder ben, jou heb gewiegd.’

- ‘O vreselijk lot. Zijn neven zullen zich Francesco Rosana’s dood herinneren, ze zullen het recht brengen aan de moordenaar. Is niet gisteren de zon verbleekt en hebben wolken de bergen verhuld, omdat ook de hemel de dood van een geliefde, onbaatzuchtige jonge man beweende?’

- ‘Je was rechtvaardig en trouw, je was de trots van je stam, steun en toeverlaat voor je familie. Nu moet je vrouw je bewenen, in het zwart gekleed als de Madonna van de zeven Smarten. En je familieleden zullen voor de rest van hun leven met het hoofd gebogen gaan.’

- ‘Waarom ben je naar je schaapskooi gegaan en heb je je bruid daarheen gevoerd, om haar alleen terug te laten keren naar haar eenzame huis?’

- ‘Vergeefs zullen je velden, je beesten en je weiden op je wachten; het graan zal rijpen, maar de eigenaar zal zijn zegenende blik niet meer over de overvloed laten gaan.

- ‘Je was eerlijk en rechtvaardig, wit als een pas geboren lam; daarom hebben ze je de keel afgesneden en zal je bloed de doornen van de Heilige Geest kleuren.’

- ‘Zelfs bandieten bogen voor je; je werd gerespecteerd door allen, o gouden sieraad, lief viooltje, dat alle harten gebroken achterlaat.’

- ‘We rukken ons de haren uit en vragen de hemel om wraak. Vervloekt zij de melk die je moordenaar voedde; doornen op zijn pad; dat het gerecht hem grijpe en verscheure.’

- ‘Met zeven dolkstoten hebben ze je hart doorboord als een stuk kurk; zeventig en nog eens zeven jaar moge de straf duren voor de verrader die jou gedood heeft.’

- ‘God is goed; hij heeft je vader en je moeder tot zich geroepen voordat deze rampzalige dag kwam; maar wie, mijn lieve neef, mijn bloem die ik nooit meer terug zal zien, wie troost je vrouw?’

Tegen de middag begon het bezoek te vertrekken; ook Sabina, die van haar bazin een halve dag verlof had gekregen, moest haar nicht en oom en tante verlaten. Een paar familieleden van de dode bleven bij de weduwe.

Die dag werd in huize Noina geen vuur gemaakt en het kwam bij niemand op het middagmaal te bereiden. Maar tegen de middag brachten drie vrouwen drie grote manden, waarin familieleden en vrienden van de Noina’s een volledig toebereid middagmaal hadden gedaan. Zia Luisa bedankte, plechtig en majestueus in haar verdriet; allen deden alsof ze het eten niet aanraakten, maar de manden kwamen evengoed leeg.

Maria had koorts. Op de moed en de koelbloedigheid die haar de dag tevoren op de been hadden gehouden, volgde een ziekelijke inzinking. Ze beeldde zich in dat ze nog in de *tanca* was, ineengedoken in de hut van de bevriende herders. Ze wachtte op Francesco, maar wist dat hij nooit meer terug zou keren. Verschrikkelijke visoenen kwelden haar: ze zag hoe Francesco door zijn moordenaar werd aangevallen, hoe het mes de ongelukkige in het vlees drong, het wegspuitende bloed..

Een ondoordringbaar, duister mysterie omhulde de figuur van de moordenaar. Wie was het? De knecht of Pietro Benu? Deze vraag was de ergste kwelling van de weduwe.

Ze schudde zich wakker, keek om zich heen en probeerde terug te keren tot de werkelijkheid. Het was nu alsof ze met echte liefde van Francesco gehouden had. Ze dacht aan zijn ogen, zijn kussen, zijn liefkozingen.

Wat was hij goed voor haar geweest!

De rouwklaagsters hadden gelijk; hij was goed als een lam geweest en als een lam was hem de keel afgesneden.

Door wie? Door wie?

De schim van de moordenaar zwierf in het duister. Bij momenten werden de herinneringen van de weduwe duidelijker; ze zag de gedaante van Pietro Benu voor zich, op de heldere meiavond, aan het andere eind van het pad dat tussen de *tanca’s* door liep. Hij had een mes in zijn hand en liep met de omzichtigheid van een bandiet.. In haar gekwelde dromen kwamen de vreselijkste veronderstellingen bij haar op: Pietro had de knecht gedood en daarna, met diens mes, zijn wraak genomen.. Hij had medeplichtigen: misschien bandieten, waarvan er in die buurt veel rondliepen, misschien dezelfde herders die zich als vrienden voordeden.. Een delirium van

verdenkingen, vermoedens, gruwelijke gedachten, berouw en ontzetting kwelde haar dagenlang. Maar haar mond bleef gesloten. Ze beschuldigde niemand en sprak geen vervloekingen uit over de verdwenen knecht.

De faam van haar deugd, haar moed en haar berusting omgaf haar als een poëtisch aureool. Drie dagen lang passeerde een lange stoet mensen langs de jonge weduwe. Allen zeiden haar:

- 'Heb geduld, heb moed.' En tenslotte raakte ze ervan overtuigd dat ze geduld en moed moest hebben.

Toen keerde de rust om haar heen terug: de haard werd aangestoken, Zio Nicola, ernstig en triest als een oude, verveelde faun, hernam zijn omzwervingen, zijn bezoeken aan de kroeg, zijn gemopper, trok zijn zieke been achter zich aan en snoof in zijn hoornen tabaksdoos.

De vrouwen namen hun bezigheden weer op: ze kochten zwarte hoofddoekjes voor arme familieleden die rouw wilden dragen voor Francesco, ze deelden ruime aalmoezen uit voor de ziel van de vermoorde. En ze wachtten de wassende maan af om Maria's kleren met as en elzenschors zwart te verven, omdat dat bij nieuwe maan niet goed lukt.

De vensters en de poort bleven lange tijd gesloten.

Twintigste Hoofdstuk

Op een avond, acht of negen dagen na Francesco's begrafenis, zaten Zia Luisa en Maria in de keuken op Zio Nicola's terugkomst te wachten toen er aan de deur werd geklopt. Zia Luisa ging de hof op om te openen.

Even later kwam ze terug, gevolgd door Pietro Benu.

- 'Ave Maria', groette hij met vaste stem en liep naar binnen.

Een vuurrode blos kwam op Maria's bleke gezicht. Pietro nam een krukje, ging zitten en keek haar strak aan.

- 'Jullie moeten me vergeven', zei hij rustig, maar met gedempte stem. - 'Ik kon niet komen omdat ik te ver weg was. Ik was op reis; ik ben meer dan twee weken weg geweest. Pas bij mijn terugkomst, vandaag, heb ik het slechte nieuws gehoord. Ik kan het niet geloven. Hoe kon dit nu gebeuren?'

Maria sloeg haar ogen op en vestigde ze op die van Pietro. Een pijl had niet beter kunnen treffen dan haar sombere, diepe blik. Maar de jonge man werd er niet door geraakt.

Ze zaten allebei op dezelfde plaats waar ze zoveel zoenen hadden uitgewisseld, omgeven door de cirkel waarin hun hartstochtelijke liefdesgeschiedenis zich had afgespeeld. Iets van het verleden hing er nog in de lucht. De vlam in de vuurplaats, die snerpte als een levend wezen, en alle voorwerpen om hen heen waren betrouwbare getuigen die, ieder voor zich, de vroegere geliefden aan het gebeurde herinnerden.

- 'Is het mogelijk dat hij zo kan liegen?' vroeg Maria zich af.

- 'Hier, op deze plek, waar hij gezworen heeft dat hij me nooit kwaad zou doen?'

- 'Ja', begon ze met de herhaling van de droevige voordracht waarvan ze geen woord meer veranderde, - 'Ze hebben hem de keel afgesneden als een lam. De avond van de tweeëntwintigste mei ging hij naar buiten om naar een naburige schaapskooi te gaan', en terwijl ze vertelde hield ze haar ogen onafgebroken op Pietro gevestigd.

Ook hij keek haar aan, maar zijn ogen waren koud en onverschillig en Maria voelde een grote opluchting in haar hart.

Ze dacht:

- ‘Hij houdt niet meer van me. Hij is me al lang vergeten. Mijn verdenking was een hersenschim.’

Ook Pietro was lichamelijk veranderd. Hij leek langer en ouder, hij was broodmager, zijn haren piekten en zijn ogen waren koud en onverschillig. Zijn gebronsde gezicht was bijna hard en had een uitdrukking die Maria nog niet kende.

Maar naarmate ze langzaam verder vertelde, met zachte stem die nog wat hees was van het huilen en met levendige détails het verschrikkelijke schouwspel van de ontdekking van Francesco’s lijk schetste, leek Pietro’s gezicht te verzachten: de mond drukte een haast kinderlijk medelijden uit, alsof hij moest huilen, en de glasachtige ogen lichtten op alsof het vuur erin weerspiegeld werd.

Maria keek naar hem en raakte steeds meer overtuigd van zijn onschuld.

Hij was nog steeds de jongen van weleer, schijnbaar trots, maar in wezen goedaardig en medelijdend. Zijn gezichtsuitdrukking, of die nu van de onverschillige man of van de medelijdende vriend was, was niet dat van een schuldige. Het was een waanvoorstelling geweest.

Na die avond keerde hij regelmatig bij zijn vroegere bazen terug.

Op een dag kocht hij van Maria, die slechts een deel van Francesco’s eigendommen had geërfd, een paar stieren en een span ossen. Om de koop te sluiten kwam hij in gezelschap van een jonge vreemdeling, Zuanne Antine, die hij voorstelde als zijn compagnon.

Toen ze over koeien spraken bracht Antine de knecht Turulia ter sprake. Op dat ogenblik geloofde iedereen dat Francesco’s vermoedelijke moordenaar samen met andere bandieten naar de bergen van Corsica was gevlucht.

- ‘Ik heb ooit eens een koe gekocht van die Turulia. Hij verkocht me haar zo goedkoop dat ik dacht dat ze gestolen was. Maar hij bracht twee getuigen mee’, zei Antine.

- ‘Wie waren dat?’ vroeg Maria.

Hij noemde de namen van twee Nuorezen. En wat hij vertelde bleek later waar te zijn, zodat alle eigenaars van wie stieren en koeien waren gestolen er nu Francesco’s knecht en diens voortvluchtige makkers de schuld van gaven.

Maria was nu overtuigd dat Turulia werkelijk Francesco’s moordenaar was. Maar toch werd ze telkens weer door bedenkingen en een vreemde argwaan overvallen. Hoe kwam ze daarvan af? Pietro zette zijn bezoeken voort en deed wat hij kon om Zio Nicola en de jonge weduwe van dienst te zijn. Zelfs Zia Luisa was met hem ingenomen.

Op een dag vroeg ze hem:

- ‘Hoe gaat het nu met je zaken? Ze zeggen dat je een goed begin hebt gemaakt.’

- ‘Wat wilt u?’ zei hij, en schudde zijn hoofd met zijn gewoonlijke verontwaardigde gebaar. - ‘Ze zeggen dat als de nood aan de man komt ook een grijsaard kan rennen. Dus een jonge man moet nog harder kunnen lopen. Ik heb het geluk gehad een man tegen te komen die sympathie voor me heeft opgevat en die me niet als knecht, maar als compagnon wilde. Ik werk voor hem en ook een beetje voor mezelf. Ik ga alle dorpen in de omgeving af om in mijn onderhoud te voorzien.’

- ‘Hoe gaat het met je tantes?’

- ‘Steeds slechter, ze zijn al erg oud. Zia Tonia is aan het slinken als een kaars’, antwoordde hij en trok een bedroefd gezicht. Hij schudde zijn hoofd alsof hij een vlieg op zijn neus had. - ‘Maar we zijn geboren om te sterven.’

- ‘Ja, we zijn geboren om te sterven’, beaamde Zia Luisa.

Maar ze kwam evengoed op de zaken terug:

- ‘Luister, Pietro, nu je zo rondreist, zou je me kunnen zeggen waar ik een paar duizend lire kan beleggen, met de nodige garanties en een goede rente?’

- ‘Ik zal het mijn compagnon zeggen, misschien dat wij het kunnen gebruiken, uw geld’, zei Pietro op haast neerbuigende toon. - ’Garantie? Wat u maar wilt, we hebben genoeg krediet.’

- ‘En wanneer neem je een vrouw?’ vroeg Zia Luisa daarop.

- ‘Tijd genoeg! Als ik rijk ben’, zei de jonge man schertsend. En zijn ogen schoten naar Maria.

Ze luisterde en zweeg, haar ellebogen op de knieën en haar gezicht in haar handen. Elk van Pietro’s woorden had doel getroffen.

- ‘Wie weet?’ dacht ze. - ‘Ja, hij kan rijk worden; tenslotte is ook mijn eigen vader rijk geworden. Misschien was het beter geweest als ik had afgewacht. Francesco zou niet dood zijn, ik zou niet zo geleden hebben. Maar nu is dat allemaal voorbij..’

Op dat ogenblik klonk de jeugdige, haast kinderlijke stem van Sabina in de hof.

- ‘Zia Luisa? Bent u er?’

- ‘We zijn hier, kom erin.’

Toen ze Pietro zag schrok het meisje even. Maar haar stem klonk nog hoger en vrolijker, met een gedwongen vrolijkheid:

- ‘Jij hier, Pietro Benu? Hoe gaat het? Zia Luisa, kunt u me een liter olie geven. Vlug, want mijn bazin wacht en daarna moet ik naar huis, waar mijn verloofde zit.’

- ‘Hou je me voor de gek?’ vroeg Zia Luisa en kwam moeizaam overeind.

- ‘Nee hoor, ik zweer het. Dat zult u nog wel zien, dat ik u niet voor de gek houd. Kom, doet u het een beetje snel’, herhaalde Sabina en klopte lichtjes met de fles tegen de deur,

-’Addio, jongens.’

Pietro en Maria bleven alleen en keken elkaar instinctief aan.

Maar Maria liet onmiddellijk het hoofd zakken.

- ‘Pietro’, zei ze met onzekere stem, - ‘Ik moet je om een gunst vragen. Ik wil je al lang onder vier ogen spreken. Luister. Ik ben ervan overtuigd dat de dood van mijn man zaliger helemaal geen toevallige gebeurtenis is geweest. Het was de hand van Turulia die met tot weduwe heeft gemaakt. Maar ‘s nachts kan ik niet slapen en heb ik verschrikkelijke dromen. Het zal een zinsbegoocheling zijn, maar het lukt me niet me ervan te bevrijden. Een vreselijke gedachte houdt me voortdurend bezig.

Luister, Pietro: zweer me hier, bij de ziel van al jouw overledenen, op dit heilige kruis, dat jij de moord op Francesco niet hebt uitbesteed, niet hebt begaan en niet hebt gewild.’

Ze hief haar hand op met een zwarte rozenkrans op de palm, maar durfde Pietro niet aan te zien.

Maar omdat hij bleef zwijgen keek ze na een ogenblik van angstige twijfel op en zag dat hij zo bleek was, dat ze onwillekeurig haar hand terugtrok.

Pietro greep die dadelijk en hield hem bijna ruw vast. Ze voelde de kralen van de rozenkrans, die tussen haar hand en die van de jonge man in gekneld werd.

- ‘Maria’, zei hij moeizaam, tussen zijn tanden door, - ‘Ik wist niet dat je zo slecht was dat je me dit aan kon doen, nee dat wist ik niet.’

- ‘Juist omdat ik zo slecht ben, ben ik zo bang.’

Hij rukte zich de muts af en vestigde zijn brandende ogen op de hare.

- ‘Ik zweer het je.. ik zweer het je op alles wat me heilig is. Ik weet er niets van. Zeg me dat je me gelooft, zeg het me.’

- ‘Ik geloof je’, zei ze met overtuiging.

Ze herademde. Het was een verlossing uit een nachtmerrie.

Pietro liet haar hand los, zette zijn muts weer op en vervolgde:

- 'Maar waarom dacht je dat? Als ik hem kwaad had willen doen, dan had ik het eerder kunnen doen. Wat maakte het voor mij uit om het achteraf te doen? Je zult toch nooit meer de mijne zijn. Voor jou zal ik altijd een knecht zijn.'

- 'Stil, stil', smeekte ze, - 'Laten we daar niet over praten.'

Hij richtte zich op en keek haar opnieuw aan, met een zo intense blik dat ze haar ogen neer moest slaan.

- 'Ik moet nu weg, anders zou je moeder merken dat ik van streek ben. Kijk, ik sta te trillen als een kind. Dat is omdat de pijn die je me nu bezorgd hebt al de eerdere overtreft. Dit had ik niet verwacht..

En te bedenken dat ik hier alleen maar kwam om je te zien.. Dat is de enige troost die me over is gebleven.'

- 'Stil, stil', herhaalde ze, - 'Kwel me niet langer. Ik geloof je, heb ik gezegd. Nu ben ik gerust. Ja, ga maar.'

- 'Ja, ik ga. Als je dat wilt kom ik niet meer terug. Zeg het maar.'

Ze gaf geen antwoord en bleef onbeweeglijk in dezelfde houding zitten.

In het steegje haalde hij Sabina in en wierp haar in het voorbijgaan een vluchtige groet toe. Het meisje volgde hem met haar blik en schudde het hoofd.

De volgende morgen had Sabina een afspraak met de man die haar het hof maakte.

- 'Het wordt tijd dat ik mijn lot in handen neem. Giuseppe is een goede jongen en elk meisje in mijn omstandigheden zou zich gelukkig prijzen met hem te kunnen trouwen. Wat heb ik verder te verwachten?'

Ze werd nog steeds gekweld door het vermoeden dat Pietro Francesco's moordenaar was. En hoe dan ook, Pietro dacht niet meer aan haar. Waarom dan aan die vergeefse liefde vasthouden? Maar zacht en redelijk als ze was, toch koesterde ze een geheime behoefte aan wraak. Wie haar het hof maakte was de broer van Antonio Pera, de herder wiens schaapskooi grensde aan die van de Rosana's. Een paar opmerkingen die Giuseppe zich over Pietro Benu had laten ontglippen hadden Sabina's nieuwsgierigheid opgewekt en haar gesterkt in haar vermoedens.

- 'Maria en Pietro zullen niet met elkaar trouwen. Nee, dat zal niet gebeuren', dacht ze met trieste voldoening.

De zon was net opgekomen. Het was een heldere, koude decemberochtend. Sabina was met de amfora op haar hoofd op weg naar de bron Gurgurigai, maar bij de kapel van La Solitudine bleef ze staan. Het was de afgesproken ontmoetingsplaats. Giuseppe was er nog niet aangekomen en ze dacht, een beetje beschaamd, bij zichzelf:

- 'Wat moet hij wel denken. Dat ik haast heb? Laat hem denken wat hij wil, hij wordt toch mijn man. Daar is hij!'

Giuseppe Pera kwam aanrijden op zijn rode paard. Zodra hij Sabina zag sprong hij uit het zadel, bond het paard vast en liep lachend naar het meisje toe.

- 'Hij is niet jong meer, maar hij ziet er aardig uit. En hij heeft mooie tanden en mooie ogen', dacht Sabina. En ook zij lachte.

- 'Daar ben ik', zei ze vriendelijk, maar niet teder, - 'Wat wil je van me?'

- 'Wat ik wil? Dat weet je best! Je weet dat ik weg moet. Ik ben klaar met het inzaaien van het graan en ik ga hout kappen. Ik blijf twee weken weg. Sabina, heb jij niets te zeggen?'

Hij keek haar aan en zijn blik toonde hoe verliefd hij was. Sabina sloeg haar ogen neer. Ze was werkelijk lief om te zien, met haar gezicht dat rood was van de koude lucht, met de amfora op haar hoofd en de *tunica* om haar slanke gestalte.

- 'Wat moet ik je zeggen? Heb ik niet al beloofd dat ik.. om je geef?'

- 'Dat is niet genoeg, Sabina. Je moet me beloven mijn vrouw te worden.'

- 'Goed dan. Dat beloof ik je.'

- 'Sabina, luister. Dat is nog niet genoeg voor me. Je moet het me voor het altaar beloven. Daarom wou ik de afspraak op deze plaats. Ik heb me de sleutels van de kerk laten geven. Hier zijn ze.'

Sabina verschoot van kleur en duizenden gedachten schoten in een ogenblik door haar heen. De door Giuseppe voorgestelde plechtigheid staat voor de Nuorezen bijna gelijk aan een huwelijk: afgrijselijk ongeluk staat de eedbreker te wachten.

- 'Laat me even nadenken', zei ze en veegde met haar hand over haar voorhoofd. - 'Maak intussen de kerk maar open.'

- 'Dus je stemt erin toe.'

- 'Ga, zei ik.'

Hij liep naar de poort van het kerkje; Sabina legde de amfora op de grond en keek of er mensen op straat liepen. Niemand; alleen het rode paard wachtte, onbeweeglijk en geduldig, op zijn baas. De roze boog van de opkomende zon tekende zich al af achter het eenzame kerkje.

Het meisje liep achter haar verloofde aan en ging het armoedige grijze kerkje binnen. Giuseppe deed zijn muts af, legde hem over zijn schouder en sloeg een kruis.

- 'Giuseppe', zei Sabina en bleef middenin de kerk staan, - 'Wacht. Ik moet je iets zeggen. Ik zal zodadelijk de eed afleggen; daarna zal ik je vrouw zijn. Maar jij moet me eerst iets zeggen.'

- 'Vraag maar.'

- 'Jij moet me zeggen, omdat jij het weet, wie Francesco Rosana vermoord heeft.'

- 'Ik?', riep hij uit en maakte een verschrikte sprong achteruit, - 'Ben je aan het ijlen?'

- 'Nee, ik ijl niet. Kijk, als jij echt van niets had geweten, dan had je onmiddellijk de naam van Turulia genoemd.'

- 'Inderdaad, die is het ook.'

- 'Nee, die is het niet', zei Sabina en schudde haar hoofd. - 'En jij, en jouw broer en misschien nog iemand anders weten dat. En ook ik weet het.'

- 'Sst! Stil! Dat zijn dingen die je niet moet zeggen.'

- 'Nee, ik zeg het ook aan jou alleen. Het kan me, alles welbeschouwd, ook niet zoveel schelen en ik wil niet, zoals jij dat niet wilt, en jouw broer dat niet wilt, en anderen dat niet willen, dat me iets overkomt of haat over me afroepen. Laat de justitie maar voor zichzelf zorgen. Als die de moordenaars niet vindt, des te beter voor ze. Er is plaats voor iedereen in de wereld. Maar..'

- 'Maar?'

- 'Maar zeg het me. Ik zal nu niet verder aandringen; maar als ik je de naam van de moordenaar vraag, als we eenmaal man en vrouw zijn, zul je me die dan zeggen?'

- 'Ik zal het zeggen', beloofde hij.

Maar Sabina drong nog aan:

- 'Maar eerder ook, als het nodig is, niet? Bijvoorbeeld als Maria en Pietro mochten trouwen?'

De boer sperde zijn ogen open en beet haastig op zijn lippen, als om zijn mond te beletten te praten. Maar Sabina had daar al genoeg aan.

- ‘Zeg nu maar niets meer, laten we gaan.’

Ze liepen op het onbedekte, stoffige altaar af. Giuseppe stak twee kaarsen aan, knielde naast Sabina neer en pakte haar hand.

- ‘Ik zweer dat ik jouw man zal zijn.’
- ‘Ik zweer dat ik jouw vrouw zal zijn.’

Dat was alles. Maar toen Sabina haar hand, warm geworden in de greep van de jonge man, terugtrok, voelde ze zich tot snikkens toe bedroefd. Ze had geen spijt van haar eed, maar een doods floers trok over haar goede, zuivere ziel.

Eenentwintigste hoofdstuk

Vijf jaren gingen voorbij.

De een na de ander stierven Pietro’s afgeleefde tantes. De vroegere knecht woonde nu in hun huis, dat hij had uitgebreid en vernieuwd.

- ‘Hoe de zaken kunnen veranderen in deze wereld’, zeiden de buurvrouwen jaloers, - ‘En wat voorbij is wordt vergeten!’ Inderdaad, Pietro was geen knecht meer, maar een koopman die fortuin maakte. Iedereen respecteerde hem, ook al omdat hij een serieus jongmens was, niet opschepte en niemand lastig viel. Hij was nu drieëndertig en in de volle glorie van de rijpe jeugd, gezond, lenig, minder mager en getaand dan vroeger: een heel knappe man. Op zondag, als hij trots, geheel in het nieuw gekleed, met een witte zakdoek in zijn zak naar de middagmis ging, verwaardigden ook sommige welgestelde meisjes zich hem tedere blikken toe te werpen.

Maar hij koesterde slechts één hoop in zijn hart, een enkele ambitie.

Het was alsof hem geen ander doel in het leven was overgebleven. En voor dat doel had hij al die jaren gevochten. En die eerzucht had hem de gewiekste, geduldige, geslepen man gemaakt die hij was.

Hij bezocht geen kroegen en ging niet om met verdachte figuren. De vrouw van de Toscaan rende telkens vergeefs naar de deuropening als hij daar voorbijkwam op weg naar de Noina’s; hij keek niet naar haar om. Die tijden waren voorbij! In het huis van zijn vroegere bazen werd hij met alle respect, als een vriend, ontvangen. Alleen Zia Luisa, ook al gedroeg ze zich zo beminnelijk als haar plechtstatige aard dat toestond, herinnerde hem nog wel eens aan zijn afkomst en zijn vroegere omstandigheden.

Op een dag, een paar weken na de dood van zijn tantes, stond hij voor zijn huis om op bouwlieden te letten die een muur optrokken, toen Antine langs kwam.

Het ondernemende mannetje was gekleed als een burgerman; zijn haar was grijs, maar zijn goed geschoren gezicht had nog steeds de jeugdige uitdrukking die hem zo sympathiek maakte. Hij was nu al meer dan een jaar getrouwd met een arm meisje van goede familie en had zich gevestigd in Nuoro waar hij, naast andere zaken, geldwoekeraar was.

Al enige tijd geleden hadden Pietro en Antine hun vennootschap ontbonden en elk van hen deed zaken voor eigen rekening, maar ze zagen elkaar nog steeds en verleenden wederzijdse diensten. Antine maakte een praatje met Pietro, naast de muur in aanbouw. Het was een mooie februaridag en het was prettig in de zon te staan.

- ‘Mijn vrouw is bevallen van een dochter. Ik had nooit gedacht dat ze me die poets zou bakken’, zei Antine, half voor de grap, half in ernst.
- ‘Ik vraag me af wie die bakker was’, zei Pietro boosaardig.
- ‘Word je haar peetoom? Je hebt het beloofd.’

- ‘En wie wordt peetmoeder?’

- ‘Kies jij die maar.’

- ‘Degene die ik zou kiezen, zou het niet aannemen!’

- ‘Probeer het in elk geval. Vraag jij het haar, Pietro, misschien dat ze het jou niet weigert. Als ze het doet houden we de doop ‘s middags. Het is een goede gelegenheid om het praatje te laten rondstrooien dat er een bruiloft op til staat.

- ‘Ik hou niet van dat soort praatjes, er zijn er teveel die jaloers kunnen worden’, zei Pietro met gedempte stem. - ‘Wil je een glas wijn?’

- ‘Ja, laten we een glas nemen. Waarom laat je die muur optrekken?’

- ‘Ik wil een opslagplaats maken.’

Ze gingen een vies en slordig kamertje binnen en het lukte Pietro slechts met grote moeite om twee glazen en een fles te vinden.

- ‘Wat een rommel’, zei hij en bukte zich om een mandfles te ontkurken, - ‘En nu is het dienstmeisje ook nog weg gegaan; haar ouders wilden niet dat ze bij een man alleen werkte. En dat terwijl..’

- ‘Niet zielig doen, je bent echt geen heilige! Schenk maar uit die mandfles, doe maar gewoon.’ Pietro schonk de wijn in en morste.

- ‘Dat brengt geluk!’, riep Antine uit, - ‘Nu vraag jij Maria Noina of ze peetmoeder wil zijn. Geluk ermee.’

Pietro schudde het hoofd en hief het glas; zijn uitdrukking was somber geworden.

- ‘Maak daar geen grappen over, voor de duivel. Je weet dat ik daar niet van hou. Zeg me liever of je me nog tweehonderd escudo’s kunt lenen.

- ‘Die wou ik net aan jou vragen!’

- ‘Zonder grappen’, zei Pietro, - ’Ik heb echt geld nodig. Je weet wat een zielig kapitaaltje ik heb, ook al denken ze dat ik rijk aan het worden ben.’

- ‘Je kunt ook rijk worden. Waarom trouw je haar niet? Ik spreek in ernst, Pietro!’

- ‘Ik? Ik had haar al een miljoen keer getrouwd. Maar ik ben bang. Niet dat ze me zal weigeren! O nee, als de kust vrij was.. Ze is nu als een blaadje dat nog opgerold aan de tak zit en een beetje zon afwacht om zich uit te vouwen’, zei Pietro, zijn vingers tegen elkaar aandrukkend en uitspreidend. - ‘Als de kust vrij was! Haar aanblik is genoeg om me knikkende knieën te bezorgen. Dat overkomt me vaak genoeg als ik in haar buurt ben. Maar ik durf het niet. Het is nog te vroeg.’

- ‘Goed, wacht dan maar tot het blaadje verdord is. Als jullie allebei oudjes zijn geworden. Je maakt me kwaad, Pietro Benu’, riep de ander en sloeg zijn glas op de tafel. - ‘Je zult zien dat het ook deze keer afloopt zoals de eerste keer. Je hebt me zelf verteld hoe stom je bent geweest.’

- ‘Praat daar niet over’, zei Pietro en beet zich in zijn vuist, -’Hou je mond.’

- ‘Je bent geboren voor het geluk, Pietro Benu, maar wat doe jij.. Hou toch op! Je bent een halve man, een man van riet! Altijd ben je bang geweest. Ook indertijd was je bang. En alles liep goed af. Wat een tijd was dat! Je luisterde nog naar me, je sprak jezelf moed in en je overtrof jezelf. Het waren haat en liefde die je zover brachten. Maar daarna was alles afgelopen. Bang! Bang! Jij bent altijd bang geweest, voor alles en iedereen, ook voor mij. Voor een broer! En ik heb het je zo vaak gezegd: een bange man heeft nooit geluk.’

Pietro keek naar buiten en schudde het hoofd.

- ‘Geluk!’ zei hij bitter en met ingehouden stem, - ‘Er is niemand die zo weinig geluk heeft gehad als ik. Ik ben eerlijk geboren en ik ben een dief geworden. Ik ben niet geboren om te doden en ik heb gedood.. En, zoals ik al zei, ben ik er soms rijk

van geworden? Een paar duizend vuile lires! Hoeveel gevaar heb ik ervoor gelopen en hoeveel arme kerels heb ik geruïneerd!'

- 'Wat wil je? Wat wou je anders stelen dan ossen en koeien? Miljoenen? Om een grote slag te slaan moet je naar het vasteland.'

- 'Hou op', zei Pietro, die voortdurend door de deur naar buiten keek, bang dat de metselaars wat van het gesprek zouden opvangen, - 'We praten er niet meer over. Laten we het over de doop hebben; welke naam geven we aan het meisje?'

- 'Maria. En ik blijf bij mijn verzoek je tot Maria Noina te wenden.'

- 'Dat is iets wat hoe dan ook door jou gedaan moet worden. Ik zeg je dat ik niet wil dat er praatjes over me rondgestrooid worden. Maria heeft al eens een anonieme brief gehad met '*Het zou beter zijn als Pietro je huis niet meer aandeed*.' Daarna ben ik heel voorzichtig geworden. Maar goed, laten we opstappen. Laten we je dochter gaan bekijken.' Ze stapten op. Onderweg liet Antine Pietro een brief zien van een speculant, die hem opdroeg ontschorsers en kruiers te ronselen voor een ontginning, dat wil zeggen het omhakken van een bos in Algerije. - 'Ik heb ook wat vrouwen nodig voor het schoonmaken van de schors; de vrouwen van de ontschorsers en de kruiers mogen ook mee. Er is plaats genoeg.'

- 'Misschien is er een arme donder te vinden die met haar man meewil', zei Pietro, - 'We kunnen het proberen.'

Ook Antine's vrouw zei dat ze haar kind door Maria wilde laten dopen.

Pietro moest dus, om geen verdenkingen bij de jonge moeder op te wekken, wel beloven 'het terrein te verkennen'.

- 'Daarna doe ik wel het officiële verzoek', lachte Antine.

Ze gingen opnieuw de straat op en liepen in de richting van Zio Nicola's huis.'

- 'Ga jij nu eerst, neem jij de zaken voor me waar. Daarna doe ik hetzelfde voor jou', zei de kleine koopman. - 'Je zult zien dat het ermee afloopt dat ik die opdracht van je krijg. Vooruit! Weet je wat ik gisteren van de Toscaan hoorde? Dat Franziscantoni Mureddu regelmatig bij Zio Nicola langs komt. Pas op, Pietro:

'herinner je die eerste maal..'

- 'Maria heeft al zoveel aanzoeken geweigerd', zei Pietro, die het elke keer als hij het huis van de Noina's zag benauwd kreeg, - 'en ze zal er nog wel meer afslaan.'

- 'Pas op, mijn jongen. Ze kan het wachten moe worden. We zijn er. Ik wacht hier op je, in de kroeg van de Toscaan. Ga..'

Pietro ging bij de Noina's binnen zonder op te merken dat de vrouw van de kroegbaas naar de deuropening gesneld was om hem te zien.

Maria weigerde natuurlijk als peetmoeder voor Antine's dochter op te treden. Hoewel er nu al zoveel jaren voorbij waren drukte de strengste vorm van rouw nog op de jonge weduwe. Ze ging zelden uit, nam altijd de meest afgelegen straatjes en was altijd in weduwekostuum gekleed. Ook tegenover haar ouders was ze altijd ernstig en dikwijls droevig. Het was alsof ze een kloostergelofte had afgelegd om zich op het hoogtepunt van haar jeugd en van haar behoefte aan liefde aan het leven te onttrekken.

Soms vroeg ze zich af of ze opnieuw van Pietro was gaan houden. Ze wist het niet, of liever, ze durfde het zichzelf niet toe te geven. Maar zijn aanwezigheid schonk haar een diepe vreugde. Geen enkele andere man keek naar haar zoals hij naar haar keek; onder zijn blik voelde ze zich bijna smelten. Haar sterke, nooit verslappende wil boog alleen voor hem.

De ochtend van de doop, een feestelijke zondag vol zon en zilverig kokkengelui, kwam de voormalige knecht onverwacht de keuken van de Noina's binnen. Zio Nicola en Zia Luisa waren naar de gezongen mis in de Rozenkranskerk, waar het feest van St Jozef gevierd werd. Maria was bezig het avondeten te bereiden, alleen, blootsvoets en simpel gekleed.

- 'Goedemorgen, Maria', zei Pietro en liep naar haar toe.

Ze draaide zich een beetje geschrokken om. Hij was duur gekleed en de hand waarmee hij zijn muts recht zette was blank als de hand van een burgerheer.

Maria stak snel de voeten in haar zwarte pantoffels, lachte en zei:

- 'Vader is naar de mis in de Rozenkrans. Wou je hem spreken?'

- 'Nee, ik wil jou spreken.'

- 'Ga zitten dan. Is de doop al afgelopen?' zei ze en nam een stoeltje en stofte het af, hoewel ze het die ochtend vroeg al afgestoft had. - 'Ga hierop zitten, niet daarop, je maakt je vuil.'

Ze zette de stoel bij de deur en keerde terug naar het fornuis; ze wist niet hoe ze haar verwarring moest verbergen. In de brandschone keuken met de pas gedweilde vloer heerste de aangename warmte van het aangestoken fornuis en de stille vrede van een rustige huiskamer. Pietro schiep moed. Alles herinnerde hem uitsluitend aan de mooie momenten die hij in die huiselijke omgeving had meegemaakt. Hij zei:

- 'Maria, je raadt al waarom ik ben gekomen. Kom wat dichterbij, draai je om, luister naar me. Hoeveel tijd is er voorbijgegaan! Toe, draai je om en kom hier.'

Ze kwam dichterbij.

- 'Geef je hand, Maria! Niet? Waarom kijk je me niet aan? Waarom wil je me je hand niet geven? Wees niet bang, je weet dat ik gezworen heb je nooit kwaad te doen. Kom.'

Ze schudde het hoofd zonder haar ogen op te slaan.

- 'Zeg wat je van me wilt, Pietro, zonder al die omwegen.'

Pietro greep met beide handen de rugleuning van het stoeltje vast, alsof hij op die manier de verleiding Maria's handen te pakken bestreed. Hij boog zich voorover en zei:

- 'Wat ik van je wil? Dat weet je al. Ik wil dat je de mijne wordt! Het wordt nu tijd! Ik geloof dat je het verleden van je af moet zetten, dat je niet meer moet denken aan mijn armzalige positie van weleer, zoals ik niet meer aan jouw verraad wil denken. Laten we een nieuw leven beginnen. Ik hou van je, ik leef voor jou, voor jou alleen ben ik geworden wat ik ben. En jij houdt van mij. Hoe vaak hebben we dat niet uitgesproken met onze ogen. Zeg iets, kijk me tenminste aan.'

Ze keek hem aan:. Beiden trilden van de spanning, maar hij wist zich te beheersen.

- 'Zie je wel', zei hij, zenuwachtig in de rugleuning knijpend, - 'Je houdt van me, je ogen kunnen het niet ontkennen. Waarom zou je ons allebei nog meer kwellen? Ik had beloofd je niet meer over de liefde te spreken totdat ik het me kon permitteren je te vragen. Maria, herinner je je wat ik beloofd heb? Heb ik mijn belofte niet gehouden?'

- 'Die heb je gehouden.'

Ze kon haar ogen niet meer van zijn biologerende blik losmaken.

- 'En houd jij je nu ook aan de jouwe? Waarom zeg je niets? Waarom? Ben je bang? Ja, je bent bang voor je moeder, die geen gewezen knecht als schoonzoon wil; je bent bang voor de mensen en voor jezelf. Of ik hou mezelf voor de gek of je ogen liegen. Hou je niet meer van me? Herinner je je niets meer? De muren hier, het fornuis, dit vuur, zeggen die je niets meer? Probeer je te herinneren, Maria: je beloofde

me dat je wel tien jaar op me zou wachten. En er zijn er nauwelijks zeven voorbij. En nu wijs je me af? Nu wil je me niet meer? Heb je geen medelijden met me? Maria.. Maria.. Huil je?'

Hij liep op haar toe, nam haar handen en schudde haar heen en weer.

- 'Zeg iets! Zeg iets! Waarom huil je? Heb je een goede reden om zo van de kaart te zijn?'

Ze schudde het hoofd. Hij legde een hand op haar voorhoofd en dwong haar op te kijken en hem aan te zien. Ook hij was bleek, met opgezwollen lippen die beefden van verlangen en van angst.

- 'Is er een reden? Is er een reden?'

- 'Nee', zei ze en deed haar ogen dicht als een klein meisje, - 'Maar ik ben al dood, wat wil je tot leven wekken? Jij bent jong..jij kunt..'

- 'Ik wil jou alleen', antwoordde hij. Zijn ademhaling was bijna woest.

En hij kuste haar en ze kusten elkaar; en op hun lippen trilde alles wat de wereld tragisch en lieflijk maakt: wroeging en wellust, eerzucht en liefde.

Die zondagmiddag troffen Pietro en Antine elkaar weer.

- 'Ik wil beginnen werkkrachten voor die Algerijnse speculant te zoeken; vandaag is het feest en de boeren zijn in het dorp', zei Antine.

Pietro liep met hem mee. Ze bleven staan bij de Rozenkranskerk, waar een groot aantal boeren en ambachtslieden om een boom van Kokanje heen stond waarin een groot aantal kwajongens probeerde te klimmen, en een enkele man in alle ernst.

Boven in de boom, een geweldig lange, gladde en ook nog met zeep ingesmeerde populierenstam, bengelde een krans waaraan rode en gele doeken, jonge kaasjes, een beurs en een paar schoenen hingen. De doeken zwaaiden in de frisse, zuivere bergwind; ze leken er plezier in te hebben, zo in de hoogte en met de blikken van zoveel mensen op zich gericht.

De kwajongens klommen de een na de ander omhoog, maar op een bepaald punt aangekomen begonnen ze af te glijden en hielden het niet vol door te blijven klauteren.

De mensen joelden en lachten.

Toen Pietro en Antine op het pleintje aankwamen was een al tamelijk oude man, wiens voeten met lappen omwikkeld waren, bezig de mast te beklimmen.

In de hoogte fladderden de doeken niet meer; alleen de schoenen, de beurs en de kaasjes zwaaiden, nog steeds door de zon verlicht, lichtjes heen en weer in afwachting van de hand van een winnaar. Ondanks de hartstochten, de zorgen en de zoete gedachten die hem bezighielden, keek Pietro geïnteresseerd naar het wonderlijke schouwspel, terwijl Antine hier en daar gesprekjes aanknoopte met kennissen onder de landlieden.

Een van hen was Giuseppe, Sabina's echtgenoot, in feestkleding, zijn baard een beetje grijs, maar keurig gekamd. Zijn vrienden onder de boeren en handwerkslieden omringden hem en spoorden hem aan zijn naamdag te vieren door hen op drank te trakteren.

De man met de omzwachtelde voeten klom steeds hoger; hij was al bijna halverwege de boom. Maar plotseling weerklonk een kreet in de menigte:

- 'Hij heeft twee sikkels aan zijn voeten, daarom glijdt hij niet.'

Iedereen begon te schreeuwen en te lachen. De kwajongens verdrongen zich om de mast en schudden er al protesterend aan om de frauderende kampioen eruit te laten vallen.

- 'Omlaag jij, voor de duivel, dat gaat niet zo, omlaag, omlaag!'

Maar de man ging door met klimmen. Zijn magere, maar slechtgebouwde lichaam kromp en strekte zich over de stam met langzame, maar doelbewuste bewegingen. In de hoogte trilden de trofeeën. De krans draaide om de top van de mast en de zon wist nog een vonk tevoorschijn te halen uit de metalen knip van de beurs.

Temidden van het gelach en gebrul van de menigte was Antine contracten aan het afsluiten met kruiers en boeren, waarvan het merendeel dronken was.

Hij kwam ook bij Giuseppe.

- 'Jij, wil jij niet naar een ontginning in Afrika?'

- 'Is het ver van de kust?'

- 'Niet zo ver. Wil je je vrouw soms meenemen? Er is onderdak.'

- 'Mijn vrouw hoeft geen schors te wassen', zei de boer, - 'Maar we zullen erover denken. Ik zal het haar zeggen.'

- 'Kijk daar is ze; vraag het haar meteen, want ik moet het precieze aantal weten van de mensen die naar de ontginning willen.'

Het was zo, Sabina stond met een kind op de arm omhoog te kijken naar de mast en met een paar vrouwen te praten. Zonder zich iets van de protesten en het gefluit aan te trekken klom de magere man steeds hoger in de mast. Nog een ruk en hij was aangekomen. De onrustige menigte was een ogenblik stil. De zon verdween. De krans hing stil.

- 'Bravo!' schreeuwde Antine, wuivend naar de winnaar die zich tegen de krans drukte en er de beurs van afgerukt had. Van de weeromstuit begon nu iedereen te juichen. De man gleed omlaag, de krans achter zich aantrekkend en toen hij op de grond was beland rukte hij, ondanks de protesten, duwen en kreten van de jongetjes die zijn voeten wilden bekijken, de doeken, de kaasjes en de schoenen eraf, maakte er een buidel van en ging ervandoor.

Antine, op de voet gevolgd door Giuseppe, liep naar Pietro toe en keek hem lachend aan.

- 'Heb je het gezien?', zei hij met een veelbetekenende grijns,

- 'Zo pak je dat aan.'

Pietro gaf een minachtende ruk met zijn hoofd. - 'Zo pak je dat aan.' Hem hoefden ze niets te vertellen. Zijn lippen, die nog nagloeiden van Maria's kussen, glimlachten, zijn ogen glinsterden van vreugde.

Hij volgde zijn vriend en liep samen met hem en de boer op Sabina af. De jonge vrouw had haar vroegere frisheid verloren; haar blonde haar ontsnapte nog hier en daar naar het voorhoofd en over de oren, maar omkransten een mager, gelig gezicht. De neus leek doorzichtig; alleen haar heldere, lichte ogen hadden hun kinderlijke blik behouden.

Ze was niet ongelukkig, maar arm. *Mossi-Giunne* (de honger) klopte nog niet aan de deur, maar ze moest werken, baren en de borst geven en vrouwen die al die dingen tegelijk doen slijten snel. Na haar huwelijk waren de betrekkingen met de familie Noina zo goed als afgebroken; ze had geen tijd meer om haar rijke verwanten op te zoeken en dezen dachten niet meer aan haar.

Sabina had het verleden vergeten. Als ze tegen de avond op de drempel van haar huis op haar man zat te wachten en de eerlijke boer met zijn dubbele zak over de schouder aan het einde van de steeg zag aankomen, liet ze haar kleine dochtertje in de handen klappen en zeggen 'daar is vader, daar is vader!' en was ze ervan overtuigd gelukkig te zijn.

Maar toch trok een lichte blos over haar gezicht toen ze Pietro op zich af zag komen. Hij was zo knap, zo goed gekleed, met ogen die van geluk fonkelden. Hoeveel

jaren, hoeveel eeuwen waren er voorbij gegaan na die herfstdag, waarop hij beloofd had haar ‘iets te zeggen’? De wereld heeft zijn loop en het menselijk lot zijn keer! Wie sikkels aan zijn voeten heeft komt waar hij wil; wie probeert blootsvoets omhoog te komen maakt een schuiver! Laten we maar hopen dat er in de volgende wereld rechtvaardigheid bestaat; in deze is die er echt niet.’

- ‘Zeg het maar’, zei Antine, terwijl Sabina haar dochtertje zoende om de verwarring te verbergen die Pietro’s trotse verschijning bij haar opwekte, - ‘Wil je met je man mee of niet? Je bent veel te jong om drie maanden alleen thuis te blijven.’

- ‘Ik zou in elk geval niet bij jou gezelschap zoeken’, sneerde Sabina.

Ze informeerde of de ontginning klaar was voordat de oogst begon.

- ‘Je hebt alleen koren ingezaaid’, zei ze aan Giuseppe. - ‘We zouden daar tot juli kunnen blijven.’

- ‘Goed, tot juli’, zei Antine.

En hij tekende het op in zijn boekje.

De werkkrachten vertrokken een paar dagen later. Behalve Sabina waren er meer arme vrouwen die met hun mannen meegingen.

Tweeëntwintigste Hoofdstuk

Maria’s tweede huwelijk vond in het diepste geheim plaats. Niemand wist er iets van, ook niet de meest nabije verwanten en zelfs niet de buren die gewend waren Pietro elke dag het huis van zijn vroegere bazen binnen te zien gaan.

Maria had het dienstmeisje al lang geleden ontslagen en zelfs de Toscaanse kroegbaas was er tot op de laatste dag niet in geslaagd het nieuws uit Huize Noina te weten te komen.

Grote opschudding en veel roddelpraat dus, toen tegen de eerste mei de lanterfanters rondom het gemeentehuis de bekendmaking van het huwelijk aan de poort lazen.

- ‘Dus dat was het!’ zei de kroegbaas die nu al muggen aan het verjagen was met zijn papieren plumeau, - ‘Een tijdje terug heb ik Zia Luisa en Zio Nicola stevig horen ruziemaken. Ik hoorde de naam van Pietro Benu noemen en Zia Luisa zei tegen haar man:

- ‘Natuurlijk is hij je vriend, de ene kraai krabt de ander de ogen niet uit.’ Ze bedoelde dat ze op elkaar lijken. Het ziet ernaar uit dat Zia Luisa Pietro niet als schoonzoon wil.’

De kroegbaas had het bij het rechte eind. Toen Maria haar vaste voornemen om met Pietro Benu te trouwen had medegedeeld, was Zia Luisa rood geworden. Maar weinig keren in haar leven had ze zo openlijk haar woede en schaamte getoond. Daarop hadden moeder en dochter en man en vrouw ruzie gemaakt en beledigingen uitgewisseld. Het scheelde niet veel of Zio Nicola had gezegd dat Pietro’s aanzoek de familie eer aandeed; Zia Luisa vergat alle decorum en barstte in tranen, echte tranen, uit.

- ‘Pietro Benu? Een knecht die met mijn dochter, de weduwe van Francesco Rosana, trouwt? Pietro Benu, een man van de laagste komaf, een straathond die eindelijk een bot heeft gevonden om op te knagen? Hebben ze je behekst, Maria? Wat zou Francesco Rosana zeggen als hij uit zijn graf kon opstaan? Mijn zoon, mijn bloem, voor de tweede keer moet ik voor je rouwen, het is alsof ze je voor de tweede keer vermoorden!’

- ‘Laat de duivel voor je rouwen’, schreeuwde Zio Nicola en sloeg zijn stok op de grond. - ‘De eerste keer heb je niet gehuild en nu wel!’

- ‘Laat de doden met rust’, zei Maria. - ‘Het heeft geen enkele zin zo’n spektakel te maken, ik ben vastbesloten. Ik heb er jaren over gedacht en als ik niet zeker van mijn zaak was geweest had ik mijn mond niet opengedaan. Het heeft geen enkele zin om te schreeuwen; jullie kennen mijn besluit. We trouwen meteen; we gaan hier weg als jullie dat willen. Binnenkort is Pietro’s huis af.’

- ‘De mensen, wat zullen de mensen zeggen?’ snikte de oude vrouw, - ‘Het gaat niet om mij, maar om de mensen, de eer van de familie.’

- ‘Rustig maar, majesteit’, zei Zio Nicola, die haar vaak spottend zo noemde.

- ‘Maria hoeft niet met de mensen te trouwen. Ze moet met Pietro Benu trouwen, die een ondernemend en vermogend jongmens is. Hier, neem een snuifje tabak; een flinke niesbui zal je goed doen.’

Zia Luisa nam de tabaksdoos en smeet hem in de hof.

- ‘Houd jullie mond, allebei! De onbeschaamdheid! We zullen zien hoe dit afloopt!’

Maar ze moest zich erbij neerleggen en tenslotte vroeg ze twee gunsten. De eerste was dat het huwelijk in het geheim voltrokken zou worden. De tweede dat Pietro het haar niet met teveel bezoeken moeilijk zou maken.

Vanaf zijn eerste verlovingsbezoek sprak Pietro duidelijke taal:

- ‘Zia Luisa, ik weet dat mijn aanwezigheid u niet aangenaam is. Ik zeg niet dat u ongelijk hebt; ik heb alle eerbied voor u en uw gevoelens. Ik hoop dat we onmiddellijk kunnen trouwen. Waar zouden we op moeten wachten? Al die jaren hebben we gewacht op wat het zwaarste woog: Maria’s besluit. En daarom dit: Mijn huis is nog niet af, maar er kan al in gewoond worden. Over een paar dagen ga ik naar Cagliari; daar ga ik de meubels en de huwelijksgift kopen. Als ik terugkom kondigen we het huwelijk aan.’

- ‘Heel goed. Dat is een man die zo praat!’ riep Zio Nicola.

Zia Luisa zweeg.

Maria die een eind van haar verloofde af zat en hem nauwelijks aankeek, dacht:

- ‘Hij wil de aankopen in Cagliari doen! Daar zullen ze hem vast en zeker afzetten.’

Maar ze durfde niets te zeggen.

Pietro bracht zijn verloofde nog een paar bezoeken, steeds in de avond. Er werd alleen over ditjes en datjes gepraat. Op een van die avonden noemde Maria bij toeval de naam van haar overleden echtgenoot en zag een uitdrukking van onderdrukte afkeer op Pietro’s lippen. Zodra hij was vertrokken, zei Zio Nicola:

- ‘Pas op, je moet nooit over de eerste echtgenoot praten in aanwezigheid van de tweede. Dat moet je niet meer doen.’

- ‘Maar eerst praatte ik altijd over hem!’

- ‘Maar toen was Pietro je verloofde nog niet. Of geloof je dat een vrijgezel dezelfde is als een verloofd man? Nee, het zit zo: een man is als een wapen, onschuldig als het ongeladen is, gevaarlijk als het geladen is. Een verloofde is een geladen wapen: je moet er niet tegen aan stoten.’

Bij het vierde bezoek drong het geladen wapen erop aan de huwelijksdatum vast te stellen.

Onzekerheid en verlangen brachten hem buiten zichzelf: elke keer als hij binnenkwam keek hij begerig naar Maria en zocht haar gezicht af op tekenen van onrust.

Zij richtte ternauwernood een blik op hem, maar een enkele verlangende oogopslag was voor hem genoeg om al het andere te vergeten en te beven van een wilde vreugde.

Na het eerste gesprek waren ze niet meer met elkaar alleen geweest. Zia Luisa begeleidde Pietro tot aan de poort als hij ging en leek er een wreed genoegen in te scheppen erop toe te zien dat de verloofden niet aan verlokkingen werden blootgesteld.

Op een zondagmorgen kwam Pietro onverwacht binnen in de hoop Maria alleen aan te treffen, maar Zia Luisa was al naar de vroegmis van de Rozenkranskerk geweest.

- 'Vandaag ga ik naar Cagliari', kondigde hij aan. - 'Vanavond blijf ik in Macomer om een zaak af te handelen. Ik kom over vier dagen terug. Laat je kaarten voor de kennisgeving drukken, Maria.'

In plaats van vier bleef hij acht dagen weg. Maria was neerslachtig en ongerust. Ze dacht aan hem zoals ze nog nooit, zelfs niet tijdens de eerste maanden van hun liefde, aan hem gedacht had.

Nu en dan kwam haar vroegere trots weer boven: het denkbeeld een voormalige knecht te trouwen na de echtgenote van een rijke *principale* te zijn geweest vernederde haar diep. Maar dan leverde ze zich weer geheel aan haar hartstocht uit, aan het brandende verlangen naar ongeremde liefde. De lange jaren van weduwschap leken opnieuw een meisje van haar gemaakt te hebben en de harde kanten van haar primitieve karakter te hebben afgevijld. Het was alsof ze alles in het leven had meegemaakt, behalve de liefde. Men had haar benijd en aanbeden, ze had een hoge prijs betaald voor haar verraad, maar nu, met haar dertig jaar, was ze vurig verliefd.

Ze snakte ernaar te genieten, ze wilde alle verloren tijd inhalen, al haar verspilde jeugd; maar dat was vooral instinctief. De lentewarmte, de behaaglijkheid en de rust van het huis, de eenzaamheid, dat alles verhevigde in haar de triomf van de zinnelijkheid, het ontwaken van de jeugd die het slapen moe is.

Maar op momenten dat het verlangen haar niet verblindde voelde ze nog steeds een vaag gevoel van onbehagen. Een restje wrok gistte op de bodem van haar ziel: ze kon Pietro zijn lage afkomst niet vergeven en zag niets van hem door de vingers. Dan kwam de vroegere bazin bij haar boven en was ze autoritair en sarcastisch.

En zo werd ze woedend dat hij op de vierde dag niet uit Cagliari was teruggekomen.

- 'Daar begint hij al te liegen! Waarom iets beloven wat hij niet kan nakomen? Wat voert hij daar uit? Hij is zich aan het amuseren, dat is het. Wie weet hoe..', dacht ze.

De zesde dag begon ze zich ongerust te maken.

- ' Pietro blijft maar weg en laat niets van zich weten! Er moet hem iets overkomen zijn. Vannacht heb ik gedroomd van een zwartomrande brief die ik niet lezen kon. Daarna werd ik trillend en met een akelig gevoel wakker.'

Diezelfde dag ontving ze een brief van Pietro. Voordat ze hem las betastte ze hem lange tijd met een soort wellust. En om hem te lezen trok ze zich in haar kamer terug. Hij vroeg haar hem zijn vertraging te verontschuldigen en drukte zijn liefde uit in ruwe, maar hartstochtelijke zinnen. - 'Ik omhels en zoen je duizenden keren, zoals op die zondag; ik druk je stevig tegen me aan, ik sterf van verlangen dichtbij je te zijn en je vurig te kussen.' Dat was voldoende om haar weer in een verliefde roestoestand te brengen.

- 'Zie je het goed, uwe majesteit', riep Zio Nicola en tikte met zijn stok tegen de brief die Maria tussen haar vingers hield, - 'Hij kan ook schrijven!'

- 'Ja, maar waar heeft hij dat geleerd?' riep Zia Luisa uit.

En toen Maria haar om raad vroeg, of ze Pietro al dan niet moest antwoorden, zei de oude vrouw waardig: - 'Je bent niet goed bij je hoofd! Waarom antwoorden?

Moeten ze bij de post jouw brief zien? Een beetje decorum, mijn dochter, probeer tenminste iets van decorum te bewaren.'

Om iets van decorum te bewaren gaf Maria geen antwoord. Pietro kwam twee dagen later terug. Hij bracht prachtige cadeaus voor zijn bruid mee en voor Zia Luisa een keurslijf van het rijkstgeborduurde brokaat. Die voorkomendheid verzachtte het hart van zijn toekomstige schoonmoeder een beetje.

- 'Nu goed', zei ze Pietro de dag na de aankondiging, - 'Hoe organiseren we die bruiloft? Nodig je familie uit?'

Hij schudde misprijzend het hoofd.

- 'Ik heb geen familie. Als u wat mensen wilt uitnodigen, doet u dat gerust. Ik wil het liefst dat de zaak zoveel mogelijk binnenshuis gehouden wordt.'

- 'Heel goed', zei Zia Luisa. Ze wendde zich af om de tranen te verbergen die de herinnering aan Maria's eerste huwelijk bij haar opwekte.

Pietro kwam en ging nu vrijuit en bleef lange uren samen met zijn verloofde, terwijl ze de laatste voorbereidingen voor het huwelijk troffen. Hoewel Maria al haar bruidskleding bewaard had, kocht ze een nieuw kostuum, heel bescheiden, zoals het betaamt aan een weduwe die opnieuw een man neemt.

Omdat Pietro's huis nog niet klaar was en de huwelijksdag was vastgesteld in de tweede helft van mei, hadden Zio Nicola en ook Zia Luisa voorgesteld dat het bruidspaar de wittebroodsweken in het gezin zou doorbrengen. Alles bij elkaar was Zia Luisa geen slechte vrouw en, meer nog dan van geld en decorum, hield ze met hart en ziel van Maria. Daarbij kwam dat haar buurvrouwen met hun vleierij en Pietro met zijn voorkomendheid haar wat zachter hadden gestemd.

- 'Laat het keurslijf eens zien dat Pietro u heeft gegeven', zeiden de buurvrouwen, -'Jezus Maria, wat een pracht! Het is antiek brokaat, echt iets voor u en voor Pietro Benu. En wanneer is het huwelijk?'

- 'Dat weten we nog niet', zei Zia Luisa het brokaat weer opvouwend en terugleggend in het zijdepapier.

Tot op de dag voor de bruiloft wist niemand de precieze datum. Zelfs Zio Nicola zei niets. Hij respecteerde de tradities en vond dat een weduwe de herinnering aan haar overleden echtgenoot in ere moest houden door het tweede huwelijk niet te vieren. Pietro was de meest ondoorgrondelijke. Hij sprak met niemand over zijn huwelijk, spoorde de metselaars aan zijn huis af te maken en leed onder het denkbeeld de wittebroodsweken bij de Noina's door te brengen en de plaats van de dode in te nemen.

- 'In zijn bed..' dacht hij huiverend.

Twee dagen voor het huwelijk keek Maria hem glimlachend aan en zei:

- 'Ben je voorbereid?'

- 'Waarop?'

- 'Op de biecht!'

Hij gaf niet meteen antwoord en een schaduw gleed over zijn ogen.

- 'Het is al heel veel jaren dat ik niet meer aan de verplichting van de paascommunie heb voldaan', zei hij met tegenzin. - 'Ik heb zoveel geleden dat ik niet meer in God geloof.'

- 'Je weet dat je niet in staat van doodzonde kunt trouwen', zei Maria op overredende toon. - 'Wat een zonden zul je niet begaan hebben in al die jaren! Je moet te biecht gaan. Doe mijn moeder niet nog meer verdriet, Pietro..'

Hij boog het hoofd en hief het met een ruk weer op.

- ‘Goed, dat moet dan maar. Maar dan moet jij ook mij een plezier doen. Ik durfde het je eerst niet te vragen. Laat me, voor de tijd dat we hier in je vaders huis blijven, het bed dat ik in Cagliari gekocht heb neerzetten in onze slaapkamer.’

Op haar beurt werd Maria door trieste gedachten overvallen. Het was de bruid die het huwelijksbed moest inbrengen en Pietro’s wens om een bed van hemzelf te gebruiken was haast een belediging. Maar aan de andere kant had hij gelijk. Zio Nicola had dit niet voorzien en Maria had, in beslag genomen door passie en bezigheden, niet gedacht aan Pietro’s gerechtvaardigde tegenzin om te slapen waar Francesco Rosana had geslapen. Ze kwamen tot een akkoord: Pietro zou biechten en Maria zou het nieuwe bed in haar kamer laten neerzetten.

Op een dag in mei werd in de Rosariumkerk om drie uur ‘s morgens het huwelijk ingezegend.

Maria had de hele nacht geen oog dichtgedaan. Om een uur was ze al op de been, bleek en vermoeid, in een toestand tussen waken en dromen. Ze dacht aan de levendigheid, de schittering, de weelde en de vrolijkheid van haar eerste huwelijk; nu verliep alles in stilte, in het geheim. Het huis had niet eens een grote schoonmaak ondergaan, er was geen familie uitgenodigd en zelfs geen vrienden, op de twee getuigen na.

Maar deze keer klopte het hart van de bruid van vreugde en haar handen trilden bij het opmaken van het bruidsbed. Ze liep naar de keuken, veegde de vloer, stak het vuur aan en bereidde de koffie: een lichte blos kleurde haar vermoeide gezicht.

Tegen tweeën ging ze naar haar kamer terug en begon zich te kleden. En terwijl ze haar weduwekleren uittrok en in de kast teruglegde, voelde ze een eigenaardige emotie, een opwelling van verdriet zowel als van vreugde. Ja, het was een bevrijding zich van het rouwkleed te ontdoen: een treurige periode uit haar leven viel met deze zwarte kleren, die lichaam en geest tot rouw hadden gedwongen, van haar af. Het was alsof ze zwarte banden van zich af scheurde en vleugels kreeg als een vlinder die uit de cocon komt. Maar toen het jakje op het lijfje lag en ze de rok opgevouwen had, sloot ze de klerenkist voorzichtig, alsof ze bang was iemand te wekken die in het halfduister van de kamer nog lag te slapen en trokken tranen van werkelijk verdriet over haar wangen.

Ze knielde, legde haar ellebogen op de kist en bad. Het tragische tafereel verscheen haar opnieuw, in alle angstaanjagende details, voor haar ogen: een man die op het gras lag, moederziel alleen, in de bedauwde vrede van een lenteochtend, en die met een bebloede hand om genade leek te smeken. En de zang van een leeuwerik die, puur en kalm als een manestraal, van de rots omlaag kwam en voorttrilde over de met bloemen omgroeide muurtjes.

Een huivering doorvoer haar: ja, daar was een leeuwerik die zong, buiten het rustige huis; de hemel begon te verbleken; een mannenvoetstap klonk in de hof..

Ze sprong op en begon het bruidskleed aan te trekken.

Een tijdje later liep het gezelschap, bestaande uit het bruidspaar, een verwant van Pietro, de getuigen en Zio Nicola, in stilte voort door de eenzame steegjes in het eerste licht van de ochtendstond. Ze leken bang te zijn de mensen wakker te maken en gezien te worden.

Opeens sloeg Maria, die gearmd liep met Pietro’s familielid, de hand op haar mond en onderdrukte haar lachen.

- ‘Wat heb je?’ vroeg de bruidegom.

- ‘Ik moet lachen omdat we dieven lijken’, zei ze zonder zich om te draaien.

Toen begonnen allen te lachen en te praten en zo kwamen ze bij het stille kerkje aan.

Het was een lange ceremonie. De priester, bijgestaan door een oude boer die op een apostel leek, kaal en met een lange, gelige baard, celebreerde de huwelijksmis. Zijn trage, zachtaardige stem weergalmde in de melancholieke stilte van het kerkje, dat naar rozen rook, en waarin het ochtendlicht zich vermengde met het schijnsel van de kaarsen.

Het bruidspaar knielde op de onbedekte altaartrap, ingetogen en beheerst; alleen Pietro lichtte nu en dan het hoofd op alsof hij uit een droom wakker werd, keek naar Maria en keerde tot zijn bijna trieste ingetogenheid terug. Het plechtige moment, waar hij zijn hele jeugd lang naar gesnakt had, raakte hem nauwelijks; het was alsof het vanzelf was aangebroken, op een natuurlijke manier, zoals dat van elke bruidegom die zonder belemmeringen een vrouw van zijn eigen stand heeft gekozen. Maar, ook al ontbrak de diepe vreugde van de overwinning, hij onderging een diep gevoel van vrede en geluk.

Hij was eindelijk aangekomen, als een reiziger die een woud vol gevaren en hinderlagen heeft doorkruist en vermoeid aankomt op een veilige, gastvrije plek. Verdwenen zijn de angst en de angstaanjagende herinneringen; het vuur gloeit in de haard, de geurige wijn fonkelt in het ruime glas; het is tijd zich te ontspannen, te drinken en in een roes te raken.

Maar nu en dan wekten de golvende, zachte stem van de priester en de diepe stem van de oude apostel hem uit zijn droom; verwarde herinneringen kwamen hem voor de geest en een vage angst doorkruiste zijn wat zwaarmoedige gelukstoestand. Eén blik om zich heen was echter genoeg om de vrees op zijn plaats te zetten, het verliefde gezicht van zijn bruid te zien en zich opnieuw door de blijde werkelijkheid te laten omgeven. Maria was in gebed verzonken; ook zij had haar herinneringen. Ze zag de ongelukkige schim van de dode aan haar zij, maar het deerde haar niet langer. Had ze niet lang genoeg om hem gehuild? De tijd was aangebroken om zich weer op te richten en van het leven te genieten. Ze zag Pietro zonder dat ze zich haar hoofd hoefde draaien om hem aan te kijken; ze voelde hem dicht bij haar: jong, sterk en hartstochtelijk.

God had hun vereniging gewild; Hij zij geprezen! Alles geschiedt volgens Zijn wil. Uit dankbaarheid jegens deze meelevende en goede God, probeerde de bruid de ceremonie zo aandachtig mogelijk te volgen. Weg met herinneringen, hinderlijke gedachten en ongerustheden. Laat alleen de liefde blijven, begerige, hartstochtelijke liefde.

Ook bij zijn terugkeer uit de kerk ging de stoet ongemerkt voorbij. Het bruidspaar liep voorop, stil, geëmotioneerd, met gebogen hoofd. Er was een lichte oostenwind die hen met zijn warme, zinnelijke adem omhulde.

Ze waren mooi en voor elkaar gemaakt: een volmaakt paar. De begeleiders, het familielid en Zio Nicola, liepen achter hen aan en bewonderden hen. Zelfs de priester zei:

- ‘God zegene hen; het lijken twee bloemen van dezelfde plant.’

Zia Luisa wachtte hen op achter de poort; ze huilde niet en ze kuste het bruidspaar niet, zoals ze de andere keer gedaan had, maar wierp een handvol graan op hen en wenste, zonder zich al teveel te laten gaan:

- ‘Veel geluk! Veel geluk!’

Ook de twee vrouwen die gekomen waren om haar te helpen en de koffie en gebakjes op te dienen wierpen een handvol graan op de jonggetrouwden. Daarna renden ze weg om de dienbladen te pakken en klommen de trap op naar Zia Luisa's kamer.

Zodra de priester binnengetreden was haastte hij zich het bed te zegenen, omdat hij dacht dat het het bruidsbed was. Zio Nicola kreeg zo'n lachaanval dat hij dubbelsloeg en op zijn stok moest leunen. Hij bulderde van het lachen.

- 'Wie weet of mijn vrouw nu niet nog een kind krijgt. Ha, ha! Het is wel het moment!'

Iedereen lachte; Maria trok de priester naar haar kamer:

- 'Pardon, pardon, *pride* Pascale, hierheen!'

Drieëntwintigste Hoofdstuk

Een week ging voorbij. Nooit waren wittebroodsweken zo hartstochtelijk en bevredigend als die van Maria en Pietro. Zio Nicola en Zia Luisa gingen bijna elke dag naar het land, van de vroege ochtend tot de late avond, om de twee jonggehuwden de vrijheid te geven.

De nadagen van mei, in al hun zoele bekoring, waren een idylle. De twee gehuwden gaven zich zonder remmingen over aan hun wilde liefde en beminden elkaar als een primitief paartje in de jonge wouden van een nauwelijks bewoonde wereld.

Soms werd Maria haast bang van Pietro, zoals hij haar met woeste blik bezag, met groene, metaalachtig schitterende ogen als die van een tijger. Maar die angst voor de man, voor de gewelddadige jager, wekte een gevoel van overgave bij haar op en deed haar een genoegen vinden in de toewijding. Het was alsof ze door de wind vervoerd werd, door een wervelstorm van wellust. En ook zij kon wild worden en verloor gemakkelijk het laagje beschaving dat haar in normale tijden omgaf; ze werd een naakte nimf die de faun opwachtte tussen het groen, dat geen maaier kende. Zodra hij thuiskwam werd een scherm om hen heen dichtgetrokken; de wereld, het huis, verleden en toekomst verdwenen.

Soms, als hij bij zijn terugkomst niet onmiddellijk Maria aantrof om hem toe te lachen en verliefd aan te kijken, werd Pietro op slag onrustig en droefgeestig. Hij zocht haar, riep haar, vroeg haar of ze iemand tijdens zijn afwezigheid gesproken had. En ze begon te geloven dat hij jaloers was.

Maar meestal was hij teder, zachtaardig, bijna eerbiedig; het was alsof hij zijn vroegere omstandigheden als knecht niet was vergeten. En ook dat beviel haar: het was alsof ze verre tijden herleefde waarin Pietro haar al zijn hartstocht nog niet durfde te tonen.

Maar na een week in die heftige roes begon ze zich moe te voelen.

De vurige nevel die haar omgaf trok uiteen.

Op een dag zat ze bij de keukendeur in de schaduw van het huis en naaide de boord aan een van Pietro's overhemden, Ze was alleen. Zio Nicola en Zia Luisa waren naar de wijngaard; Pietro zag toe op de laatste werkzaamheden aan zijn huis.

In de schone, besproeide hof heerste de gewoonlijke rust: het was een hete lentedag, de anjers en basilicum geurden en er was het aanhoudende gekwetter van verliefde zwaluwen. Maria naaide en dacht.

Haar hoofd was nog een beetje zwaar, maar haar gedachten waren minder verward en haar ademhaling werd rustiger; ze begon zich weer druk te maken over alledaagse

zaken, merkte de wereld om zich heen weer op en dacht weer aan de praatjes van haar buurvrouwen.

Ze was als een genezende, nog wat slap en uitgeput, maar vrij van de koorts die haar al die dagen in een staat van verminderd bewustzijn had gehouden.

- 'Moeder heeft spijt van haar besluit me weg te sturen', dacht ze, - 'Maar Pietro heeft zijn besluit nu al genomen. Ja, we moeten ergens anders gaan wonen, tenminste voor een tijdje.

Daarna komen we zeker terug. Pietro lijkt niet op Francesco: als we hier nog langer blijven krijgt hij zeker ruzie met Moeder. Ook gisteren is hij boos geworden toen Mama hem, met haar normale gebrek aan fijngevoeligheid, zei:

- 'Als jullie een kind krijgen noemen we hem Francesco!' Ja, hij is nog steeds jaloers op de dode. Wat gebeurt daar in de keuken?'

Ze stond op om te gaan kijken. Het was de kat die een deksel had doen vallen. Ze zette alles op zijn plaats en rende de kat achterna over de de hof. Daarna nam ze haar plaats weer in en keek tot waar de schaduw van het huis reikte om het uur van de dag te schatten.

- 'Tien uur. Pietro komt tegen twaalven terug.'

Het was alsof ze hem voor zich zag: hij duwde de poort open, kwam haastig binnen en als hij haar niet meteen zag begon hij te roepen. Ze liep hem tegemoet. Ze keken elkaar verloren in de ogen, als twee geliefden bij hun eerste bijeenkomst en kusten elkaar met overgave.

Een paar minuten lang verviel Maria, alleen al bij de gedachte aan haar man, in de trance die haar nu al zolang in zijn greep hield; haar keel werd toegesnoerd, haar ademhaling werd zwaar. Ze zette zich opnieuw aan haar naaiwerk, maar de naald trilde tussen haar vingers.

Een krachtige klop op de poort wekte haar uit deze droomtoestand.

Ze legde het hemd op de grond en ging opendoen. Het was de postbode, een grote, rossige man met grote, gele snorren, die haar van hoofd tot voeten opnam alsof hij zich ervan wilde verzekeren dat zij het was.

En toen hij daar zeker van was trok hij langzaam uit zijn tas een brief met vijf grote zegels, waarop de indruk van een knoop van filigraan zichtbaar was.

- 'Een aangetekende brief voor mevrouw Maria Noina, weduwe Rosana', zei hij het adres oplezend. - 'Hij komt uit Algerije.'

- 'Geeft u hem aan mij', zei Maria. Ze strekte haar hand uit en dacht aan Sabina die nog steeds in die streken was.

- 'Tekent u hier', zei de ander en stak haar een boekje toe. 'Hierzo.'

Ze moest naar haar kamer lopen om te tekenen, keek naar de handtekening naast de hare en vroeg zich af:

- 'Wat zou Sabina van me willen? Geld soms? Weet ze al dat ik getrouwd ben?'

Ze ging weer naar beneden, sloot de poort en opende onmiddellijk de brief. Hij was niet getekend, maar ze herkende Sabina's handschrift. De brief begon zo:

Lieve Maria, je weet wie ik ben, voor alle zekerheid teken ik niet, maar je weet dat ik iemand ben die om je geeft. Pas vandaag heb ik van een persoon die uit Nuoro is aangekomen gehoord van je aanstaande bruiloft. Ik smeek God dat deze brief niet te laat aankomt. Het zou een vreselijke ramp voor je zijn en ik schrijf je deze brief alleen om je voor die ramp te behoeden. Luister, Maria, trouw niet met Pietro Benu. Hij is het die Francesco Rosana

heeft vermoord. Eerst hebben hij en zijn trawant, Zuanne Antine, Zizzu Croca gedood en daarna met diens mes Francesco gedood. Turulia's lijk is verborgen tussen de rotsen van jouw tanca 'de Heilige Geest', op een plaats die alleen de herders kennen. Als je wilt kan je je van de waarheid van wat ik je zeg overtuigen door naar de resten van Turulia te laten zoeken. De herders in de omgeving, Antonio Pera, Zio Andria en anderen, kennen het geheim: ze hebben de twee moordenaars gezien, die ook nog dieven zijn, want alle koeien die in die tijd uit de Nuorese schaapskooien zijn verdwenen zijn door hen gestolen. Zo heeft Pietro Benu zijn fortuin opgebouwd en alleen daarom al, ook al zou er geen bewijs voor zijn verschrikkelijke misdaad zijn, is hij onwaardig om met jou te trouwen. De herders hebben uit angst gezwegen, uit lafheid; ook ik heb gezworen te zwijgen zolang jij niet besloot met je vroegere knecht te trouwen.
Ik bid de heilige Maria dat deze brief op tijd aankomt. Doe wat je het beste lijkt, maar wees voorzichtig, want Pietro zou in staat zijn jou te doden als hij wist dat jij het weet.

Zonder het te merken liep Maria de hof over en liet zich op het stoeltje vallen waarop ze kort tevoren gezeten had. Haar gezicht was strak en vaalbleek geworden; haar handen en hoofd trilden. Enige tijd bleef ze zo zitten, alsof ze door een lichte beroerte getroffen was en het bewustzijn verloren had. Daarna hief ze het hoofd op en keek verwonderd om zich heen. In dat moment van bewusteloosheid was het of haar geest zich van haar had afgescheiden en een wonderbaarlijke reis gemaakt had: ze was in een onbekend land geweest, waar ze vreselijke en grote dingen gezien had, en ze was veranderd teruggekomen. Bij haar terugkomst zag ze dat alles anders was en dat joeg haar grote angst aan. Pas na enkele ogenblikken kwam, hoewel ze overtuigd was van de verschrikkelijke waarheid die ze in haar dichtgeklemde hand hield, in die brief die nog onverbiddelijker was dan een doodvonnis, de twijfel bij haar op.

En in haar verbijstering, zonder aan zichzelf en haar al zo op de proef gestelde krachten te denken, voelde ze een instinctieve behoefte aan bescherming en verlichting en verlangde naar Pietro's terugkomst.

Ze keek naar de brief en dacht:

- 'Als hij nu komt, laat ik hem lezen en.. dan is alles afgelopen. Dit is een wraakoefening van Sabina. Ooit hield ze van hem en was hij ook verliefd op haar. Dus..'

In een oogwenk trok haar hele droevige liefdesgeschiedenis aan haar voorbij, begonnnen met een idylle en geëindigd in een tragedie. Ze herinnerde zich alles. Ze zag terug hoe Pietro zijn jas aan de wand van de keuken hing, in de hoek achter de deur. Op een sombere, donkere dag.. Ze had hem te drinken ingeschonken en hem wantrouwig bekeken, want hij had een slechte reputatie, hoewel alle praatjes over hem niets om het lijf hadden. Daarna waren de dagen voorbijgegaan, vanzelf, zoals wolken in de lucht voorbijgaan, zonder een spoor achter te laten. Wat had ze in die tijd gedaan? Ze had gedroomd. Ze had met hem gespeeld, dat herinnerde ze zich wel, en ze was van een vorstelijke hooghartigheid geweest.

Waarom was ze zo diep gevallen? Ze had naar haar knecht geluisterd en geleidelijk aan was ze voor hem bezweken als een onnozel meisje. Toen was hij nog goedaardig; ze geloofde dat hij zacht en gedwee was als een kind en ze had hem gebruikt, of gedacht te gebruiken, als een stuk speelgoed. Maar nu schoten haar zijn woorden en beloften uit die tijd te binnen.

- ‘Ik zal rijk worden, ik zal een vermogen hebben.. voor jou.. Ik zal het onmogelijke bereiken..’

Dus al vanaf dat moment moest hij wel een dief worden, of was hij van plan het te worden. En zij was ziende blind en horende doof; het enige wat ze voelde was de smaak van zijn zoenen en ze merkte niet dat zijn kussen haar leven vergiftigden.

Maar wat te doen als hij thuis kwam? Wat als hij terugkwam en met een van zijn omhelzingen haar dit ogenblik van martelende vrees deed vergeten?

- ‘Wat! Twijfel ik aan hem?’ schreeuwde een stem uit het diepst van haar ontgoochelde ziel.

En een luidere, diepere stem antwoordde:

- ‘Jij twijfelt niet; jij weet zeker! De waarheid is in je hart.’

Van seconde tot seconde werd haar innerlijke strijd heviger. Voor het eerst nam ze de zaken uit het verleden met ernst in ogenschouw en vielen de schellen haar van de ogen. Ze dacht aan Pietro’s ongerustheid, elke keer als hij thuiskwam en zij hem niet meteen blij tegemoet kwam. Kleine details kwamen haar voor de geest: ze dacht aan die Zuanne Antine, die eveneens op geheimzinnige wijze een rijk man was geworden. Zijn verhaal, de beschuldiging jegens de verdwenen knecht, werd nu onthullend.

- ‘Er is geen twijfel’, dacht ze, - ‘Die is medeplichtig.’

Er is geen twijfel! Ja, op slag leek het haar onmogelijk nog langer te twijfelen.

Bijna angstig vouwde ze de brief opnieuw open en herlas hem. Elk woord trof haar als een dolkstoot.

Toen ze de laatste woorden had gelezen sprong ze op, overvallen door een nieuwe, onbekende gewaarwording. Ze was bang voor Pietro’s komst. Hij was in staat een nieuwe misdaad te begaan om de andere te dekken.

Ze verborg de brief aan haar borst en keek angstig toe hoe de donkere lijn van de krimpende schaduw naar haar voeten gleed. Een uur was voorbij; de zon snelde voort. Die langzaam naderbij komende schaduw leek te leven, was een vijand die op haar af kwam.

En tenslotte was er alleen die vraag die in haar hoofd echode:

- ‘Wat moet ik doen? Wat moet ik doen?’

Hij zou nu heel gauw thuiskomen. Ze zag hem, zoals ze hem een paar ogenblikken geleden in haar verliefde droom had gezien: hij riep haar, kwam naar haar toe, wierp zich op haar en verstikte haar in zijn omhelzing. Hij had zijn omhulsel van minnaar afgeworpen en verscheen in zijn werkelijke gedaante: een moordenaar, een dief..

Wat moet ik doen? Wat moet ik doen?

Opnieuw verloor ze alle zelfbeheersing. Ze stond op, dacht aan een vlucht, wilde naar de wijngaard rennen om haar vader’s bescherming in te roepen en rende naar de poort. Maar dezelfde zinsnede die haar waanzinnige angst had opgewekt kwam haar voor de geest en kalmeerde haar: ‘Maria, wees voorzichtig.’ Ze grendelde de poort en liep in de hof rond als een opgejaagd dier.

Wat moet ik doen? Wat moet ik doen?

De herinneringen besprongen haar, verdrongen elkaar en vermengden zich met haar angsten, haar ongerustheid en haar hoop en vergrootten de chaos in haar geest.

Ze zag opnieuw Pietro’s gedaante in het maanlicht, aan het einde van het pad door het landgoed, ze herinnerde zich alle bijzonderheden van Francesco’s dood en alles wat er in de jaren van haar weduwschap voorgevallen was, de twijfels die haar na de tragedie hadden gekweld, Pietro’s eed, zijn lange wachten, de geslepenheid die

hem eigen was, zijn gestaag toenemende rijkdom, zijn wens het huwelijk geheim te houden, zijn weerzin de naam van de gedode aan te horen, te wonen waar Francesco had gewoond, te slapen in het bed waarin Francesco had geslapen..

Maar toen hij de eed aflegde had hij zo oprecht geleken, zo beledigd, dat bij de herinnering aan dat gebeuren Maria nog steeds een opwelling van blijdschap voelde. Ze herademde als een schipbreukeling die zijn hoofd even uit de golven weet te steken, maar ze viel meteen terug in een oceaan van twijfels, in de verstikkende wanhoop.

- 'Hij heeft gezworen, hij heeft gezworen op het kruis.. en ik heb hem geloofd. Waarom, o Heer, hebt u het straaltje licht dat mijn geest verlichtte van me weggehaald? Wat heb ik gedaan om deze straf te verdienen?'

Ze hief haar ineengestrengelde handen op en keek wanhopig naar de diepe lentehemel die een uur geleden nog de dromerij van een gelukkige bruid had toegelachen. Maar vanuit de hoogte klonk geen ander antwoord dan het haast spottende gekwetter van verliefde zwaluwen.

De zon vervolgde zijn koers en de schaduwlijn kroop voort naar het noodlottige moment.

Pietro kon van het ene moment op het andere terugkeren, ook eerder dan om twaalf uur.

Wat te doen? Wat te doen? Hoe te doen alsof er niets gebeurd is, hoe aan zijn blik te ontkomen, aan zijn monsterlijke omhelzing? Er werd op de poort geklopt.

Daar was hij! Maria bleef enkele ogenblikken onbeweeglijk, met ingehouden adem zitten. Maar een kinderstem riep:

- 'Zia Luisa, doe open! Zijn jullie allemaal ziek of dood?'

Maria deed niet open, maar de woorden van het kind deden haar het idee aan de hand om te doen alsof ze ziek was, zodat Pietro geen argwaan zou krijgen als hij zag hoe ze van de kaart was. Ze trok de grendel open en liet de poort dicht zoals gewoonlijk, alleen op de knip, en trok zich in haar kamer terug. Bij het zien van het bed, dat wit afstak tegen het halfduister van de kamer, werd haar de adem door snikken afgesneden.

Op de angst en de afweer, die tot dusver haar reactie hadden bepaald, volgde de wanhoop over alles wat ze verloren had. Ze werd zich bewust van haar volledige hulpeloosheid. Ze wierp zich op de knieën voor een beeltenis van de Madonna van de Rozenkrans, en haar handen smekend uitstekend stamelde ze verwarde gebeden.

Wat wilde ze? Dat wist ze niet. Wilde ze dat Pietro onschuldig was? Riep ze de goddelijke krachten aan om haar te helpen zich op hem te wreken en van hem te bevrijden? Ze wist het niet. Maar het bidden bracht haar tot rust. Ze stond gekalmeerd weer op en alles leek haar niet meer dan een boze droom.

- 'Ja', dacht ze en betastte de brief op haar borst, - 'Ik scheur hem aan stukken, ik gooi hem weg en dan is het allemaal voorbij. Het is laster, leugens zijn het. Ook dat zij die het schrijft doet alsof ze gelooft dat ik nog weduwe ben, is een doortrapte leugen. Wat ben ik dom geweest om zo te schrikken.' Opnieuw herinnerde ze zich de reputatie van gewelddadigheid en gewetenloosheid die Pietro had voordat hij bij hen in dienst kwam. Die slechte reputatie was nergens, nergens door gerechtvaardigd geweest. Hij werd altijd belasterd, toen en nu weer. En dat terwijl hij zo goed en zacht was.

Ze trok de nog warme, bijna levend aanvoelende brief tevoorschijn en bekeek hem. En de angst greep haar onmiddellijk weer aan. Dat stukje papier, die vijf zegels, van een dof soort rood als geronnen bloed, maakten een angstaanjagende indruk; ze

waren als een herkenningsteken dat haar verschrikkelijke dingen in herinnering bracht. Ze zag Francesco's geronnen bloed op het gras en op de stenen van het pad; ze zag de opgeheven hand die om genade smeekte..

Angst en radeloosheid kregen haar in hun greep.

- 'De doden staan op', zei ze met luide stem, terwijl ze de brief verborg om hem aan Pietro's ogen te onttrekken, - 'Francesco is opgestaan. Hij is het die deze brief heeft ingegeven, hij, het gekeelde lam..'

Tranen van medelijden trokken bij de herinnering aan Francesco over haar gezicht. Die herinnering maakte meer gevoelens in haar wakker dan ooit tevoren; voor het eerst, in dat verschrikkelijke uur van waarheid, deed ze Francesco recht en dacht ze aan hem met genegenheid.

De klaagzangen van de rouwklaagsters, de woorden die ze een tijd lang als een uit het hoofd geleerd lesje had opgezegd, drongen zich nu aan haar op en leken een nieuwe betekenis te hebben, die uit het diepst van haar ziel was opgestegen.

- 'Hij was zo goed als een lam en als een lam hebben ze hem zijn keel afgesneden.' Wat was hij teder en kuis en lief geweest!

Zijn innerlijk sprak uit zijn ogen: hij veranderde zijn omgeving met zijn goedheid en trouw. Pietro schroeide alles wat hij aanraakte; hij droeg de vloek van zijn lot met zich mee en verspreidde het over zijn omgeving.

Als Francesco nog geleefd had dan had ze nu werkelijke liefde voor hem gevoeld, dacht ze, liefde zoals God die verordonneert: kuis en diep, eeuwig in tijd, altijd dezelfde en altijd zoet-niet die vleselijke liefde die haar vernederd en aan een knecht gebonden had..

- 'Hij, die valse knecht, hij heeft me te gronde gericht, hij heeft me vermoord..' kreunde ze.

Ze wierp zich op het bed en begroef haar gezicht wanhopig tussen de kussens.

- 'Mijn moeder heeft gelijk; hij heeft me behekst. Wat is er van mij geworden, van mij, Maria Noina, mij, Maria Rosana! Ik ben een gevallen vrouw, de meid van een knecht; ik heb gezondigd tegenover mijn moeder, tegen de gedachtenis van een dode, tegen mijn ras; ik heb een knecht tot mijn bed toegelaten, een verworpene. Word ik nu daarvoor gestraft? O God nee, deze straf is te vreselijk! Wat heb ik gedaan?'

Uit de duistere diepten van haar geweten kwam een beschuldigende stem omhoog; maar ze weerde hem heftig af en slaagde erin hem tot zwijgen te brengen.

De gedachte kwam bij haar op dat Pietro alleen om haar de weg van het kwaad gekozen had, maar waarom was dat haar schuld? Was zij de aangewezene om hem te behoeden? Ook als ze niet met Francesco getrouwd was, dan nog was Pietro een dief geworden en als het moest ook een moordenaar, alleen om zijn doel te bereiken: zich te verrijken en haar te trouwen. Ze herinnerde zich zijn beloften maar al te goed, in de eerste periode van hun liefde: 'Ik zal rijk worden, ik zal fortuin zoeken.. alles zal ik doen.. voor jou!' En dat had hij gedaan! Hij was bij zijn geboorte voor dit lot voorbestemd. Wee haar, die in zijn klauwen was gekomen als een mus in de klauwen van een roofvogel!

De tijd verstreek. De herinneringen die bij haar opkwamen maakten haar aan het huilen. En zodra ze ergens in haar ziel nog hoop vond, kwamen haar slechtste aandriften boven en kregen vat op haar.

Ze dacht zichzelf bij stukjes en beetjes weer meester te worden en haar wilskracht en geslepenheid te hervinden.

Ja, nu zag ze Pietro in zijn werkelijke gedaante, waarvan ze totnogtoe alleen een glimp had opgevangen.

Maar zij was nog steeds de baas; hij was knecht, maar een stelende knecht, een plunderaar, een vijand. Hij was de knecht die van zijn baas stal en hem vermoordde om zijn plaats in te kunnen nemen. Ook in de liefde was hij gewelddadig, een roofdier. Maar nu drong het tot haar door; al haar vroegere wrok, haar diepe rassenhaat, kwam in haar omhoog als een kwaad dat verborgen was geweest maar nu een uitweg vond.

- 'Wat moet ik doen, wat moet ik nu doen?'

En naarmate het kwaad zich ophoopte weerklonk die vraag steeds sterker.

Het denkbeeld om te vergeven kwam niet eens bij haar op. Voor haar was, behalve Pietro's onschuld, geen andere uitweg; als hij schuldig was, moest ze toeslaan.

Toeslaan? Maar hoe? Hoe, eerst van al, moest ze te weten komen of hij de misdaad had begaan?

Alleen, hoe handig en slim ze ook was, was ze niet in staat te ondervragen, te zoeken, te ontdekken. Ze had de keus te zwijgen, of een krachtige hulp te zoeken en Pietro's verraad aan te tonen, voordat hij zich kon verdedigen en zich aan zijn straf kon onttrekken. Maar wie kon haar helpen? Wie raad te vragen? Haar moeder? Zia Luisa zou, ondanks de wrok die ze jegens Pietro koesterde, in staat zijn haar, omwille van de eer van de familie, het zwijgen op te leggen. Aan haar vader? Hij was een man, maar leeg en oppervlakkig. Misschien zou hij haar uitlachen en verwijten dat ze niet meteen met Pietro getrouwd was in plaats van met Francesco.

Wie kon haar helpen? Ze had geen vrienden, geen familieleden op wie ze kon vertrouwen.

Maar ze had veel geld. Ze had een mand vol gouden en zilveren munten..

Ja, met geld kun je alles bereiken. Met geld kon ze ook de stenen van haar *tanca* laten spreken, kon ze laten graven en de waarheid uit het diepe graf trekken. Met geld kom je overal. Maar daarna? Wat dan te doen? Wat te doen, wat moest ze doen? De woorden die vanaf het begin in haar geest hadden weerklonken, dreigend en donker als onweer in de verte, kwamen eindelijk op haar lippen, die bitter waren van de tranen:

- 'Dan ga ik naar de rechter.'

De rechter was de zuil, de enige zuil van haar ineengestorte wereld, waaraan ze nog steun kon vinden.

Hij was de vader, de vriend, de verdediger, de scherprechter. De enige die haar niet zou verraden. Hij alleen, met zijn geweldige kracht, kon de doden laten spreken, tussen de rotsen zoeken, het mysterie ontrafelen. Alleen hij was in staat de levenden en de doden dwingen de waarheid te spreken en de schuldigen te straffen en de onschuldigen te sparen.

In een ogenblik maakte Maria haar plan op.

- 'Ik ga in het geheim naar de rechter. Tenslotte is hij een man en begrijpt hij mijn ongelukkige positie. Hij zal Pietro onmiddellijk laten arresteren en hem zeker niet zeggen wie er aangifte heeft gedaan. Als Pietro schuldig is zal hij veroordeeld worden.

En wat zal er dan van mij worden? En van mijn moeder? En mijn vader? Wij zullen voor de rest van ons leven onze eer verloren hebben; de mensen zullen zich vrolijk maken over wat ons overkomen is. Iedereen die slechter is dan wij zal zijn steen naar ons werpen.

En ze verviel onmiddellijk weer in diepe radeloosheid. Ze sprong op van het bed en begon opnieuw wanhopig de kamer rond te lopen, zoals ze dat in de hof gedaan had. Wat te doen? Wat te doen? Kon zij, zij, naar de rechter stappen om Pietro te beschuldigen, de man die ze tot voor kort een zo blinde liefde had toegedragen?

Elk voorwerp in die witte, rustige kamer, waarvan de wanden vol hingen met madonna's en glimlachende boerse heiligen, herinnerde haar aan de in een roes verlopen week; haar lichaam was er nog van doortrokken. Wat te doen? Hoe af te zien van de vreugde die ze aangegrepen had als een zo lang vurig begeerde vrucht? Ze wierp zich weer op de grond, voor het rode en gele Madonnaatje dat aan het spelen was met haar rozenkrans van parels, en smeekte haar om datgene waarvan ze voelde dat het onmogelijk was.

- 'Laat hem onschuldig zijn. Heb genade met mij, heilige Maria.'

En ze herhaalde hardop:

- 'Het is een droom. Het is niet waar, het is een leugen. Waarom heb ik het geloofd? Ben ik gek geworden?'

Ze legde de hand op haar borst en voelde de brief, waarvan de vijf zegels het op haar huid leken te stempelen: - '.. wees voorzichtig, want Pietro zou in staat zijn jou te doden als hij merkte dat je het weet..'

Ze stond op en zwierf door de kamer. Ze bleef bij de spiegel staan en herkende nauwelijks haar vertrokken, groenige gezicht. Het leek een masker.

De schaduw van de twijfel viel opnieuw over haar heen. En de gedaante van de rechter veranderde van uiterlijk: van vriend werd hij een dreigende vijand.

De rechter is als iemand die een put wil slaan en doorgaat tot hij de bron gevonden heeft.

En hoe ze ook tegen zichzelf streed, ze wist waar en wat de bron van het kwaad was.

Teveel zaken zouden tegen haar spreken als de rechter zijn onderzoek zou doen. De mannen van de justitie konden Pietro veroordelen, maar de mensen zouden haar veroordelen. De mensen! De mensen mochten niets van het drama weten, zoals ook de idylle aan hen was voorbijgegaan. Voor de mensen moest zij zich opofferen, haar hele leven lang..

Ze leek opnieuw Pietro te horen die de hof overstak en ze wierp zich weer op het bed, ten prooi aan een kinderlijke angst. Het was alsof ze weer kind was en alleen in bed lag, in het donker, in het griezelige onbekende van een winternacht, haar hoofd nog vol verschrikkelijke verhalen die ze bij de haard gehoord had.

Lange tijd was de rover in haar kindertijd het wezen geweest dat haar de meeste angst had aangejaagd. Ze stelde hem zich zo groot als een eikenboom voor, met twee grote kattenogen en twee handen als roofvogelklauwen.

Hij woonde in de grotten van de bergen, waarin hij zijn schatten verborg; daaruit kwam hij 's nachts tevoorschijn, gewapend met zeven messen, de enorme voeten omzwachteld om geen gerucht te maken..

Hij liep stil en zacht, brak de poort open.. drong de huizen van rijke lieden binnen..

Maar het is Pietro niet en ze herkrijgt haar kalmte. Ze is paraat, gereed en vastbesloten zich alleen tegen de vijand te weer te stellen. Ze is geboren om te vechten, te strijden, verraad te wreken. Degene die verraad pleegt is zij. Zij heeft Pietro verraden, haar ouders, Sabina. Ook Francesco heeft ze verraden door hem niet de waarheid te zeggen. Misschien zou hij nu niet dood zijn als ze de waarheid had gezegd. Maar de hele wereld is vol verraad en hinderlagen; de mens moet met de mens vechten voor een plaats onder de zon. Is het haar schuld dat ze moest vechten

en dat nog steeds moet doen om niet in de gruwelijke hinderlaag te lopen die het leven zelf voor haar heeft opgesteld? Daar staat het oerwezen in haar weer op; niet meer voor de liefde, zoals in de afgelopen dagen, maar om te vechten en zich te verdedigen. En naarmate de tijd verstrijkt en het gevaar naderbij komt, voorziet ze zich van alle wapens die ze heeft: haar vrouwelijke instincten, onderworpen aan een onverzettelijke wil. Ze wordt weer de vrouw die de angstaanjagende geestverschijningen van dood, misdaad en lijden van nabij heeft gezien; die als een figuur uit de legenden het zwarte bos heeft doorkruist, de nacht van de tragedie, en haar droevige lot tegemoet is gegaan, gereed het uit te dagen.

Een voetstap in de hof.

- 'Maria, waar ben je?'

Daar is hij! Hij liep naar boven, hij kwam op haar af, licht en zeker als een tijger: daar is hij, hij komt naar haar toe, klaar om haar aan te vallen, de rover.

Pietro schrok toen hij haar op bed zag.

- 'Maria! Wat heb je? Wat is er? Waarom ben je op bed?'

Hij kuste en bekeek haar. Zijn ongeruste blik leek die van een verschrikt kind.

Ze keek hem aan en duwde hem weg.

- 'Ik voel me niet goed. Pijn.. ontzettende hoofdpijn. Het gaat al beter..Laat me.'

Hij keek ongerust om zich heen en vestigde opnieuw zijn heldere ogen, vol raadselachtige angst, op haar.

- 'Hoofdpijn? Wat kan dat zijn? Heb je niemand geroepen? Heb je niets gedaan? Heb je niet eens met azijn gedept? Je lijkt wel een kind! Ik ga azijn halen.'

Hij liep weg. Ze zei niets en lag onbeweeglijk.

- 'Hij is bang', dacht ze. - 'Hoe hij me aankeek! Hij is bang voor me.'

Hij keerde terug met azijn. Hij zocht een doek, doordrenkte die en legde hem op Maria's hoofd. Ze liet hem begaan. Over haar heen gebogen, bezorgd, keek hij haar onafgebroken aan en praatte en praatte; maar hij praatte teveel; hij maakte zich veel te druk om zo'n onschuldige aandoening.

- 'Voel je je al beter? Een beetje toch wel? Maar wat is er gebeurd? Wat kan je hebben? Al lang? Het vuur is uit.. Is er iemand geweest hier, vanmorgen? Voel je je beter?'

- 'Ja, beter. Toe, laat me met rust. Zoek wat om te eten. Laat me nu met rust, vooruit.'

Maar hij bleef aandringen; hij wilde weten wie er geweest was die morgen, en of ze het al lang had en wat het kon hebben veroorzaakt.

Plotseling lichtten zijn steeds ongeruster wordende ogen op:

- 'Je zult toch niet zwanger zijn, Maria?'

Ze sloot haar ogen en schudde het hoofd. Ze zei niets, maar Pietro's vraag, die ze zichzelf nog niet gesteld had, vervulde haar opnieuw met razend verdriet.

Een kind van hem! Een fraaie telg zou dat wezen! En toch.. Ze deed haar ogen weer open en vestigde ze op zijn mannelijke hoofd. En het was alsof zijn gezicht in een oogwenk veranderde: het was volgzaam, kinderlijk, met een paar ogen dat niet langer verschrikt keek, maar teder, smekend. Wanneer had ze hem zo gezien? Wanneer, wanneer? Ze herinnerde het zich niet; misschien lang geleden, een dag van hun eerste liefde; misschien op die dag in de wijngaard, toen hij haar kwaad had kunnen doen en haar daarentegen gesmeekt had uit de wijngaard weg te gaan. Misschien de eerste avond, toen hij haar had omarmd en haar had gezegd: ik zal je geen kwaad doen!

En hoeveel kwaad had hij haar niettemin gedaan. Wat had hij haar aangedaan en wat zou hij haar nog aandoen! Zijn aanwezigheid alleen was haar ongeluk. Ze was niet meer bang voor hem. Ze zag in dat hij zelf, met zijn blinde toewijding, haar beste verdediger was. Hij had haar ook tegen zichzelf verdedigd, hij die om haar te bereiken een weg van gevaar en verschrikkingen had doorlopen.

Over haar heen gebogen sprak Pietro haar zachtjes toe, wilde telkens weten of ze zich al beter voelde, stelde voor de dokter erbij te halen, een buurvrouw te zoeken om wat koffie voor haar te zetten.

Ze zei overal nee op, met slecht verborgen woede. Onmogelijk zich van hem te bevrijden! Hem altijd zo dichtbij te hebben, waakzaam, onderzoekend.. Bij hem zijn, voor altijd, zoals het meisje uit het sprookje in het hol van de rover.

Ze voelde dat dit het ergste voor haar zou zijn: bij hem zijn! Hem altijd dichtbij te hebben, altijd met haar, binnenin haar, als een lichamelijke kwaal, als een ongeneeslijk gezwel! Ze richtte zich op en ging op het bed zitten. Ze greep naar haar voorhoofd dat bedekt was met de doordrenkte zakdoek. De azijn droop over haar wangen, bevochtigde haar lippen en vermengde zich met de tranen van gefnuikte woede. Het was alsof iemand haar gal en azijn liet drinken, als aan Jezus.

Pietro had een stap achteruit gedaan en bleef naar haar kijken. Maar zijn blik was niet langer ontsteld en ongerust. Nu begon zelfs hij te begrijpen, of te denken dat hij het begreep. Maria leek overdreven veel pijn te hebben.

- ‘Huil je?’ vroeg hij naderbij komend. - ‘Is de pijn zo erg? En wil je niet dat ik de dokter roep? Ik ga, ik stuur een buurvrouw, Kan ik je even alleen laten? Geef antwoord, Maria.’

Ineengedoken, haar handen op haar voorhoofd, de ogen op de vloer gericht, leek ze geheel op haar verschrikkelijke pijn geconcentreerd. Pietro durfde haar niet aan te raken.

- ‘Kan ik gaan?’, herhaalde hij.

Ze siste:

- ‘Ga dan! Maar ga jij; geen buurvrouw erbij halen.’

Hij liep weg. Ze dacht:

- ‘Hij is bang. Hij heeft het begrepen. Hij gaat niet naar de dokter. Geen enkele dokter op aarde kan onze kwaal genezen. Mijn God, mijn God, wat moeten we doen?’

- ‘Wat moeten we doen?’ Voor het eerst, na al die lange uren die de nachtmerrie duurde, voegde zij haar leed bij dat van Pietro. Zijn aanwezigheid, in al zijn onverdraaglijkheid, had haar veel dingen ingescherpt. Zijn tedere en wilde blik, de schuwe blik van een veroordeelde, had haar heel veel duidelijk gemaakt.

- ‘Wat moeten we doen?’

En ze voorzag helder wat er moest gebeuren. Zij zou niets zeggen. Ze zou opnieuw gaan hopen, maar zoals het haar een dag was gelukt bij Francesco’s lijk te komen, zo zou het haar een andere dag lukken de resten van het andere slachtoffer te vinden en die te laten spreken. Ja, ook de doden spreken. En ook de levenden, soms. Met geld en wilskracht kom je overal. Het geld waarvan ze zo gehouden had, meer dan van zichzelf, zou haar in elk geval de troost verschaffen om te gaan naar waar ze uit wou komen: bij de waarheid.

- ‘Alleen Pietro zal niets zeggen’, dacht ze, en beet in de met azijn doordrenkte zakdoek. - ‘Hij zal altijd blijven doen alsof en nooit iets loslaten. Doden, levenden, stenen, bomen, alles kan aan het praten slaan, maar hij niet! Nee, hij zal niet praten..’

En zelfs al zou hij praten dan zou ze hem nog niet bij de rechter aangeven. Zoals geen enkele dokter hun kwaal kon genezen, zo kon geen rechter hen veroordelen tot een ergere straf dan die waartoe ze al veroordeeld waren.

Ze herinnerde zich ooit een rij gevangenen gezien te hebben die op weg waren naar de strafkolonie. Ze liepen twee aan twee, allen aan de ketting. Zij en Pietro waren als die ongelukkigen: gebonden aan dezelfde ketting, op weg naar hetzelfde oord van boetedoening.

Jaren en jaren had de spookgestalte van het kwaad hen over de grijze weg geleid. En nu waren ze bij een kruispunt aangekomen, waar andere wegen zich voor hen openden, alle gelijk en even bochtig en donker.

Het maakte niet uit welke je nam: alle leidden naar hetzelfde oord van boetedoening.

Het Leven van Grazia Deledda (1871 - 1936)

Toen de tijd begon te dringen voor Antonio Deledda - hij was veertig - liet hij een huwelijksaanzoek verrichten. Het werd geweigerd. Dat was in het Nuoro van 1870 iets wat alleen een schlemiel kon overkomen. Ook een tweede vrouw, op dezelfde dag ten huwelijk gevraagd, weigerde. Een derde, de armste en de lelijkste volgens de overlevering, werd de moeder van Grazia Deledda, de schrijfster, en van zes andere kinderen.

- ‘Mijn moeder was een strenge, vrome vrouw: ze praatte nooit met haar kinderen en bleef altijd op een afstand: ze was altijd aan het werk en kwam alleen het huis uit om naar de kerk te gaan’, schreef Grazia Deledda in een brief aan een van haar vrienden.

Nuoro telde in 1870 ongeveer 5000 inwoners en was de belangrijkste plaats in de Sardijnse Barbagia, met een gerechtshof en een indrukwekkende gevangenis. Het telde drie standen die rigoureus uit elkaar gehouden werden, ook al gingen ze intensief en vrijmoedig met elkaar om: 1) de burgers en de grootgrondbezitters (sos *nobiles* of *principales*), 2) de herders en3) metselaars, timmerlieden, molenaars, keuterboeren, herdersknechten, dienstpersoneel en dergelijken.

Antonio Deledda was een burger: hij had wat land, wat huizen, wat scholing en wat connecties. Hij handelde, onder andere in hout ten behoeve van spoorwegbielzen. Zijn dochter hield veel van hem, maar schrijft dat hij het te druk met zaken had om zich met zijn familie te bemoeien.

Niettemin ging de zaak op Bordewijkiaanse wijze gestaag bergafwaarts tot zijn dood, in 1892.

Van zijn twee zoons was er een reddeloos aan de drank en raakte de ander, Andrea, verwikkeld in louche, maar niet lucratieve zaken. Toen vader Deledda op een dag ontdekte dat er geld uit een la verdwenen was, sloot hij zich met Andrea op in een vertrek, wierp een touw over de hanenbalken en kondigde aan dat hij met eigen handen zijn zoon zou ophangen als deze niet terstond zou bekennen; Andrea bekende. Sindsdien bleef, volgens de schrijfster, een ‘schaduw’ over het gezin hangen. Dan was er de onvermijdelijke heeroom, een broer van haar vader, een ‘smeerlap en een nicotinist’, die zich aan tenminste een van de zusjes Deledda vergrepen schijnt te hebben. Met de man werd later, door anderen, afgerekend en hij werd dood tussen twee matrassen aangetroffen.

Evenals haar zusters ontving Grazia Deledda niet meer dan vier klassen lager onderwijs, juist genoeg om Italiaans te leren spreken en schrijven. Haar onderwijzeres

vond haar minder vlug dan haar zusjes en nogal verstrooid. Zijzelf zegt over haar onderwijs en over de daarop volgende zelfscholing: ‘ik begreep alles’.

Haar broer Andrea verschafte haar boeken (Sue, Zola, Walter Scott enz.) en tijdschriften met feuilletons. Op haar zeventiende publiceerde zijzelf voor het eerst in een damesblad. Het verhaaltje, ‘Sardijns Bloed’, mag om twee redenen opmerkelijk heten. In de eerste plaats gaat het over de wraak, na zeven jaar stille Sardijnse haat, van een teleurgestelde minnares. Een vrouw als uitvoerster van gewelddadige wraak is zeldzaam in Sardinië. Ten tweede omdat wraakneemster en slachtoffer beiden als ‘door romannetjes bedorven’ worden aangeduid. Verder is het niet opmerkelijk. Deledda zoekt zelf, op charmante, maar kordate toon contact met uitgevers, redacteuren en litteratoren en bevindt zich weldra in drukke correspondentie. Het beeld dat ze van zichzelf schetst, aanhoudend en indringend alsof ze door een publiciteitsdeskundige wordt bijgestaan, is dat van een ‘primitief meisje’, dat schrijft ‘zoals het komt’, wier psychologische gaven absoluut zijn, op de manier waarop anderen het absolute oor hebben, en die ten prooi aan depressies en belegerd door een niet begrijpende omgeving, soms wekenlang haar huis niet uitkomt.

Ze doet onderzoek voor een etnografische vereniging, verzamelt geïmproviseerde poëzie van Nuoro en omgeving, maakt lijsten van bijgeloven, levert beschrijvingen van traditionele plechtigheden en klampt mensen aan om ze terdege te ondervragen. Ze gaat over tot het zelf organiseren van soortgelijk inzamelingswerk voor heel Sardinië (op haar vierentwintigste, vanuit haar ouderlijk huis, met succes) en blijft opgewekt als de professor uit Rome haar vanwege haar eigenmachtige voortvarendheid op de vingers tikt. De professor (Sanskriet en Italiaanse literatuur), Graaf de Gubernatis, wordt door haar ook ingelicht over haar familieomstandigheden en haar liefde voor een jongeman, Andrea Pirodda, die, ‘jong is, knap, intelligent, maar arm, en een positie heeft die absoluut lager is dan de mijne. En mijn familie laat me liever sterven dan dat ze mij aan hem afstaat.’ De Gubernatis biedt aan Pirodda een betere baan te bezorgen, maar om een of andere reden houdt Deledda die boot af. Pirodda schrijft, maar met veel minder talent dan zij. En ze vindt hem ook te nederig. De affaire duurt een jaar of zes en loopt dan af. Volgens Remo Branca, een vriend van Deledda en iemand die heel goed van de Nuorese omstandigheden op de hoogte is, heeft Pirodda haar, tot vermaak van heel Nuoro, niet ten huwelijk gevraagd toen hij het eindelijk tot schoolinspecteur gebracht had. Het is echter zeer waarschijnlijk dat ze hem in dat geval geweigerd had, de zeer verslechterde staat van het familiekapitaal ten spijt: haar naam als schrijfster was na de publicatie van haar tweede roman ‘La Via del Male’, 1896, inmiddels stevig gevestigd.

In diezelfde periode voert Deledda een zeer persoonlijke en uitdagende briefwisseling met de journalist Stanis Manca di Asinara, een vooraanstaand publiek persoon, rijk en van nobele familie. Misschien heeft ze ook een verhouding met hem, een dergelijke briefwisseling was daarvoor in die tijd in Italië al genoeg. Als ze zich kwaad maakt schrijft ze: ‘u bent een decadent, ik ben een visionair’. Twee dingen wil ze in ‘t leven, zegt ze tegen hem, ‘liefde en roem’.

Misschien heeft Grazia Deledda tussen deze platonische bedrijven door ook nog een echte verhouding gehad. Ze duidt erop in haar autobiografisch bedoelde roman ‘Cosima’, postuum uitgegeven. (Cosima was haar kalenderheilige). Preuts was ze niet, nieuwsgierig en doortastend wel.

In 1899, na de dood van haar moeder, besluit ze Nuoro te verlaten. Ze reist naar de Sardijnse hoofdstad, Cagliari, en trekt in bij de redactrice van een damesblad, Maria Manca. Deze is haar al gauw te praatziek en te opdringerig. Bij een diner

ontmoet ze Palmiro Madesani, een ambtenaar van Financiën. Madesani wil zo snel mogelijk trouwen en heeft daartoe al een koppelaarster in de arm genomen. Deledda is bijna dertig (vijfentwintig zegt ze) en wil ook trouwen. Als hij tijdens het eten een voorzichtige wenk in die richting geeft, antwoordt ze hem dat ze binnen twee maanden getrouwd wil zijn. In januari van 1900 trouwen ze in de befaamde Nuorese Rozenkranskerk.

- 'Hij is geen poëtisch type en ik ben niet mooi' schrijft ze aan een vriend.

In 1901 vertrok het echtpaar naar Rome, waar Grazia Deledda de rest van haar leven zou wonen.

Een jeugdportret van Grazia Deledda toont een fiere meid met een spottende oogopslag. Haar latere portretten zijn bijna alle die van een vermoeide vrouw, met zware, sarcastische wangplooien. Ze leidde een dubbelbestaan: 's morgens was ze huisvrouw, 's middags had ze haar 'intervallo poetico', twee uur lang, en bezocht ze ook literaire salons.

Ze had twee zoons. Haar man noemde ze 'de baas'; Pirandello beschrijft hem in een sleutelroman ('Haar Echtgenoot') als een schaamteloos soort litterair manager. Ze stond erop zelf te koken, al was er een dienstmeisje. Haar verlangen, of besluit, om een goede huisvrouw ('buona massaia') te zijn, althans in de ochtenduren, ging zover dat ze zich tegenover Emil Ludwig, die haar op een morgen onaangekondigd de Nobelprijs kwam aankondigen, voordeed als haar eigen dienstmeisje.

Als ze schreef moest het in huis stil zijn. Haar literaire productie was enorm; ze moet heel snel geschreven hebben. Haar boeken omhullen de lezer met een kant en klare wereld, een deels zeer natuurgetrouw, deels imaginair Sardinië. Al haar boeken gaan over het eiland, want, schrijft ze, 'het leven in- en de personen van de beschaafde wereld zijn [..] niet zo interessant'. Er valt meer te zeggen over de filosofische bestanddelen van Deledda's boeken, maar de artistieke waarde is de omvamende, fantastische werking ervan, het uitstapje naar een andere wereld.

Het is duidelijk dat de schrijfster leefde gedurende haar 'poëtische intervallen' en dat de rest van haar bestaan voor haar niet zo interessant was.

In 1928 werd ze aan borstkanker geopereerd. De artsen deelden haar mee dat ze, omdat ze niet zo jong meer was, nog een jaar of tien te leven had. Aan haar nichtje, Mirella, dat bij haar in bed sliep, liet ze de gezwellen voelen. Toen de laatste fase ingetreden was, werd in allerijl een priester gehaald om de sacramenten toe te dienen. Grazia Deledda deed hem zelf open.

- 'Waar is de zieke?'
- 'Dat ben ik, komt u maar mee.'

Lophius

lophius@lophius.net